

Geschiedenis en rechtsontwikkeling van Elburg

<https://hdl.handle.net/1874/240746>

1885

P. A. N. S. VAN MEURS.

Geschiedenis en Rechtsontwikkeling

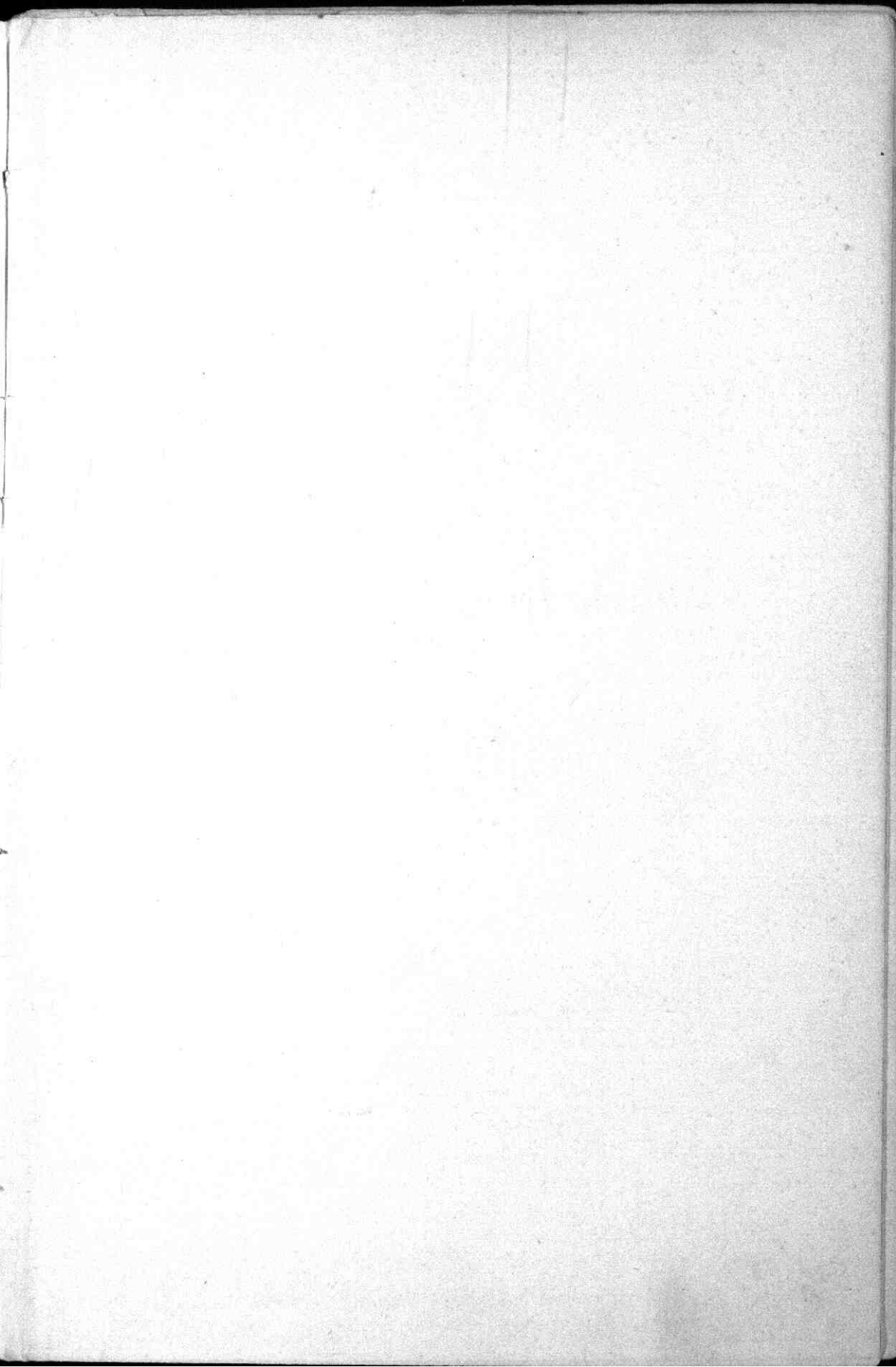
VAN

ELBURG.

1885

A. qu.

192

GESCHIEDENIS EN RECHTSONTWIKKELING
VAN ELBURG.

RIKSUNIVERSITEIT UTRECHT

0490 4094

GESCHIEDENIS EN RECHTSONTWIKKELING

VAN

ELBURG.

PROEFSCHRIFT

TER VERKRIJGING VAN DEN GRAAD VAN

Doctor in de Rechtswetenschap,

AAN DE RIJKS-UNIVERSITEIT TE UTRECHT,

NA MACHTIGING VAN DEN RECTOR-MAGNIFICUS

D^R. N. W. P. RAUWENHOFF,

Hoogleeraar in de Faculteit der Wis- en Natuurkunde,

volgens besluit van den Senaat der Universiteit

TEGEN DE BEDENKINGEN VAN DE

FACULTEIT DER RECHTSGELEERDHEID

TE VERDEDIGEN

op Donderdag den 9^{en} Juli 1885, des namiddags te 2 uren,

DOOR

Peter Antoni Nicolaus Stephanus van Meurs,

geboren te Arnhem.

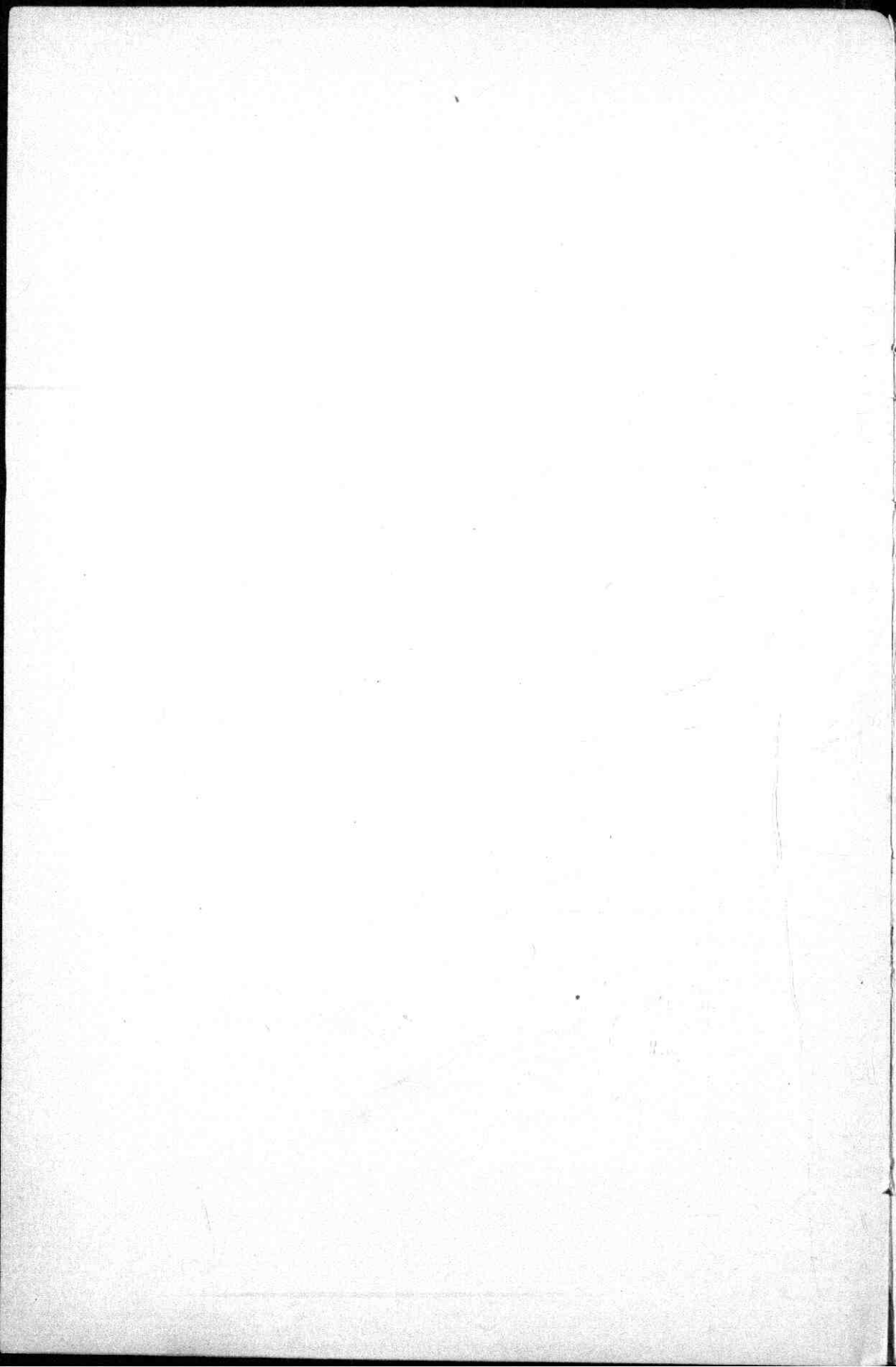

ARNHEM,

P. GOUDA QUINT.

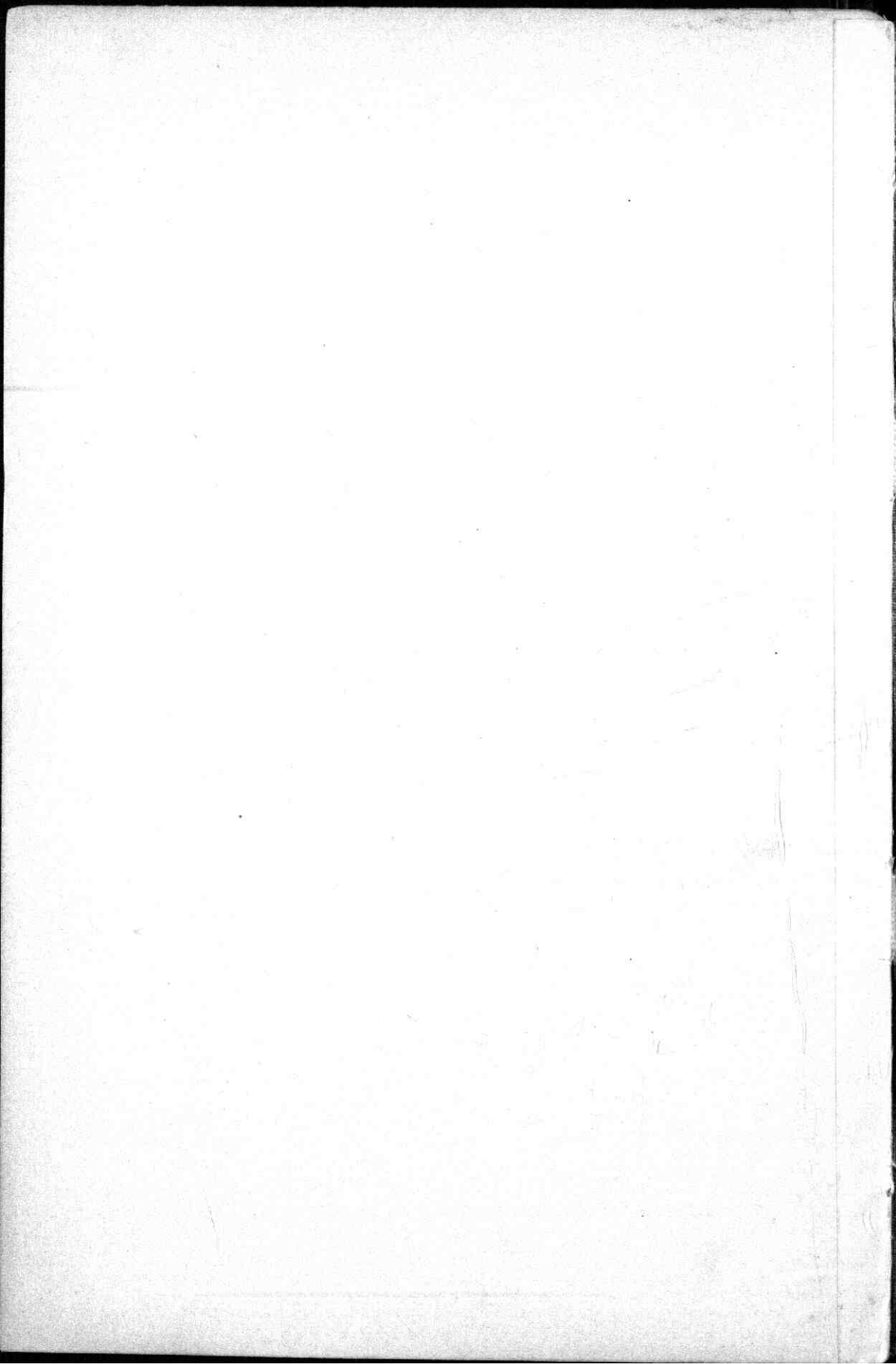
1885.

AAN MIJNE OUDERS
EN
MIJNEN GROOTVADER.

Bij het verlaten der Universiteit zij het mij vergund, mijnen dank te betuigen aan de hoogleeraren der Juridische Faculteit voor het onderwijs, dat ik van hen mocht genieten; in het bijzonder aan hen, die als voorzitters van het gezelschap Antonius Matthaëus zoo vaak hunnen tijd en kennis te onzer beschikking stelden.

Allen, die mij bij het samenstellen van dit proefschrift op eenige wijze hielpen, worde daarvoor de verzekering mijner erkentelijkheid gebracht; vooral den hoogleeraar DE GEER, die mij niet alleen zijn handschrift ter uitgave afstond, doch ook voortdurend bij het bewerken dezer dissertatie met raad en voorlichting steunde; voorts het gemeentebestuur van ELBURG, dat met groote welwillendheid mijne onderzoekingen aldaar op alle wijzen vergemakkelijkte; en Mr. J. F. BIJLEVELD, archivaris van het oude archief in Gelderland.

INLEIDING.

In de werken der Vereeniging tot uitgave der bronnen van het oude vaderlandsche recht werden in 1881 door Mr. C. Pijnacker Hordijk uitgegeven de *Rechtsbronnen der stad Zutphen van het begin der 14de tot de tweede helft der 16de eeuw*. Na de uitgave van dit gewichtige recht zal het misschien niet van belang ontbloomt zijn, ook de rechten van eene der steden te leeren kennen, die, gelijk Elburg, door eenen dubbelen band aan Zutphen, als de moederstad, verbonden waren. In 1312 toch was bepaald, dat de hofvaart¹⁾ van Elburg naar Zutphen zoude gaan, en in 1341 ontving het alle vrijheid, die de stad Zutphen had.

De rechten van Elburg treft men aan: 1°. in eene willekeur van 1390 met latere bijvoegingen tot 1400, onder verschillende nummers in het Elburgsch archief voorkomende; 2°. in eene willekeur, in of vóór 1467 tot stand gekomen, doch slechts bekend in een vermeerderd afschrift van 1494 of kort daarna, waarvan het oorspronkelijk handschrift in het bezit van den hoogleeraar De Geer is, en een afschrift, dat echter onderscheidene verschilpunten aantoonde, op de bibliotheek van de Maatschappij van Nederlandsche letterkunde berust. Deze beide willekeuren zijn hierachter uitgegeven, en hoewel

1) Dat *hofvaart* eene verbastering van lateren tijd is van hoofdvaart, is opgemerkt door G. VAN HASSELT, *Arnhemse Oudheden*, dl. I, blz. 1. Zie ook Is. AN. NIJHOFF, *Gedenkwaardigheden uit de geschiedenis van Gelderland*, dl. I, blz. 138, noot 1, die t. a. p., blz. CXXV, weder van hoofdvaart spreekt. Men mag dit dan eene gelukkige verbastering noemen, daar de oudste vorm ook hofvaart schijnt geweest te zijn. Zoo leest men in den Saksenspiegel, boek II, art. 12, § 4: »Svenne se den koning erst ereschet binnen sessischer art, so solen se to hove varen, unde dar na over ses weken dat ordel weder bringen», en in een vonnis uit het begin der 15e eeuw (F. J. BODMANN, *Rheingauische Alterthümer*, 2e afd., blz. 668): «— gefangen — als lange, bit daz recht zu Hofe geholt werdets», en in de *Dorf- und Gerichtsordnung von Sulzheim* (t. a. p., blz. 678). «Ilem, wan — man zu Hoffe farn sall, so gepurt Iglicher parthyen Sieben gulden in albis zu legen».

ik niet verder dan dit tweede keurboek had willen gaan, zijn nochtans ook de latere bijvoegselen achter het hs. De Geer nog opgenomen, ten einde dit volledig te doen kennen, en omdat het zóó bijna onveranderd, naar het schijnt, tot 1636 heeft gegolden, toen een geheel nieuw recht van zuiver privaatrechtelijken inhoud werd vastgesteld, dat in 1719 als de *Gerreformeerde willekeur der stad Elburg* gedrukt werd. Slechts eenige weinige latere keuren heb ik nog op het stedelijk archief gevonden, de meeste in een convoluut met het opschrift: »Verwilceuringen ende arresten der schepenen,» van de jaren 1546, 1548, 1550, 1578 en vooral 1590—1612; de inhoud is niet van veel beteekenis. Zij betreffen de scheepvaart en visscherij, het tappen, de schutten, het uitwijken uit de stad, het bleeken op de bleeke, het verwaarloozen van het uitgieten van vuur- asch, het teruggeven van onderstand van personen, die bij hun overlijden blijken goederen na te laten, het bankenrecht in de kerk, enz. Ik heb ze niet meer opgenomen.

Aan de uitgave der rechtsbronnen heb ik gemeend, eene beknopte geschiedenis van de stad tot het totstandkomen van het tweede keurboek te moeten doen voorafgaan. Daarbij vond ik zoo goed als geene *Vorarbeit*. Elburg heeft toch niet, gelijk Harderwijk en zoovele andere steden, zijnen beschrijver gevonden. J. T. BODEL NYENHUIS, *Topographische lijst van plaatsbeschrijvingen van het koninkrijk der Nederlanden*, 1862, vermeldt wel: »G. HORNII *Urbs Elburgum*. In ejus dissertt. histor. et polit., L. B., 1668. 120.» doch dit is mij niet bekend. De eenige afzonderlijke verhandeling over Elburg is de dissertatie van Albert. Wilhelm. van Oldenbarneveld, *De Elburgo, ejusque statutis municipalibus*, Harderwijk, 1768, voornamelijk geschreven met het doel om de oudheid der stad te betoogen. Op de secretarie der gemeente bevindt zich nog eene net bewerkte en door fraaie afbeeldingen versierde *Beschrijving van Elburg*, door den heer H. G. Haasloop Werner, die daar van 1842 tot 1864 woonachtig was, met veel ijver samengesteld, doch waarin eenige belangrijke onjuistheden voorkomen, zoodat ik ze niet dorst gebruiken, maar alles weder ab initio heb moeten nagaan. Gelukkig stond mij daarbij een rijk voorzien en over het algemeen wel geordend archief als het Elburgsche ten dienste. De eerste, die daarop zijne aandacht gevestigd heeft, schijnt de reeds genoemde Mr. A. W. van Oldenbarneveld, later burgemeester der stad, geweest te zijn, die verscheidene charters uit het archief in zijne dissertatie opnam. Spoedig daarop, in 1769, had de stad het voorrecht, den beroemden Van Spaen van Hardenstein tot haren inwoner te krijgen, die, eerst 18 jaren oud en juist gepromoveerd, burgemeester der stad werd en deze waardigheid tot 1795 gedurig bekleedde. Bijgestaan door Oldenbarneveld en den lateren secretaris D. Hoefhamer, werden tusschen 1780 en 1782 door hem de stukken eenigszins geclassificeerd, genummerd en vervolgens in 27 laden geborgen, terwijl de Utrechtsche hoogleeraar Mr. P. Bondam daarop eenen beschrijvenden inventaris ver-

vaardigde ¹⁾, waarvan een afschrift, groot 899 half-beschreven foliobladzijden, in het archief aanwezig is. Met hoeveel vlijt Van Spaen vervolgens aldaar werkzaam was, blijkt uit eenige nummers zijner nalatenschap. ²⁾ Hij gebruikte ook verscheidene stukken uit het archief te Elburg bij het schrijven zijner werken ³⁾. Ook Bondam gaf er eenige stukken van uit ⁴⁾. Eveneens J. E. N. van Lynden in het *Sylloge documentorum veterum*, achter zijn te Utrecht in 1786 verdedigd proefschrift: *De pacti obstagialis voluntarii indole, effectu et abrogatione, imprimis in Gelria*. Mr. G. van Hasselt gebruikte later insgelijks het archief ⁵⁾. De rijksarchivaris H. van Wijn bezocht het op eene inspectiereis in 1803 of 1804 en liet zich afschriften van eenige stukken maken, die hij bij het schrijven zijner werken moet gebruikt hebben. Doch het was vooral de verdienstelijke Mr. Is. An. Nijhoff, die het meer dan plaatselijk belang van vele aanwezige oorkonden inzag en ze in ruime mate, vooral voor zijne *Gedenkwaaardigheden*, gebruikte. Intusschen waren kort na het vervaardigen van den inventaris uit eene verborgen kast boven de secretarie in den muur een aantal charters en papieren te voorschijn gekomen, die met eenige andere nog aanwezige, na lezing en vernietiging van het bedorvene en onbruikbaar geworden, door den heer Hoefhamer ten getale van 2090 in 13 nieuwe laden werden geborgen. Dit geschiedde van 4 Augustus tot 29 October 1800 op last van het gemeentebestuur volgens de aanschrijving van het Departementaal Bestuur van den Benedenijssel, d.d. 10 Juni 1800, ter uitvoering van het decreet van het Vertegenwoordigend Lichaam des Bataafschens volks van den 31sten Mei tevoren. Tegelijk maakte hij een nog aanwezig register van de landdags- en quartiersrecessen, proces-

1) In den verkoopcatalogus, pars secunda, zijner nalatenschap, verkocht 1 October 1800 en vlg. te Utrecht, leest men onder no. 215 van de *Manuscripta varia theologica, juridica, historica, etc.*, in fo.: »Register van alle de Privilegien, Brieven en andere losse Papieren, zoo Perkamente als andere Documenten, welke gevonden worden, en als nog voorhanden zijn in de Secretarje der Stad Elburg, gemaakt op ordre der Regeering van die Stad, in den Jaare 1768 [1786:] geschreeven door den Overleedenen».

2) In den catalogus zijner nalatenschap, onder den Hoogen raad van Adel berustende, treft men aan:

»Copiën van alle stukken in de 23 eerste laden der Secretarie van Elburg, A—G, met register. 7 deelen.

Stukken, rakende de stad Elburg. 1 portefeuille».

Zie den *Gelderschen volksalmanak voor 1885*, blz. 71 en 73.

3) Zie vooral den Codex diplomaticus achter deel IV zijner *Inleiding tot de historie van Gelderland*.

4) In zijne *Verzameling van onuitgegevene stukken, tot opheldering der vaderlandsche historie*; en na zijnen dood uit zijne nalatenschap in J. J. DODT VAN FLENSBURG, *Archief voor kerkelijke en wereldsche geschiedenissen*, dl. II, blz. 385 en vlg. Vgl. ook den verkoopcatalogus t. a. p., n°. 217: »Miscellanea Elburgensia», en n°. 220: »Brieven over het Regt der Jaarmarkten te Elburg, A^o. 1555—1557».

5) Zie b.v. *Geldersche Oudheeden*, dl. I, blz. 496.

stukken, gerichtssignaturen, breukcedels, protocollen, enz., die zich op het archief bevonden, waarbij de 40 laden eenvoudig als zoodanig werden vermeld. Zijn voornemen om eenen vervolg-inventaris van de 13 ongeinventariseerde laden te vervaardigen, moest hij in 1827 verklaren, dat verhinderd was geworden door de onrust der tijden en tijdsgebrek. Een en ander blijkt uit het voorwoord van zijn register en het concept-antwoord op eene gedrukte circulaire van den gouverneur der provincie Gelderland, i. d. 16 Juni 1827, n°. 2660, 1^e afdeeling, onderwerp: Nederlandsche geschiedenis, met verzoek om bericht aangaande den toestand der archieven. De documenten, die zich in de onbeschreven laden bevinden, zijn door geen der schrijvers gebruikt geworden, ook niet door Nijhoff¹⁾. Het oudste was, meen ik, het Elburgsche exemplaar van den verbondsbrief van 1343; verschillende stukken er uit zal ik gelegenheid hebben aan te halen.

Wat de wijze van uitgave betreft, heb ik daarbij in hoofdzaak de regels gevolgd, die door het Historisch genootschap te Utrecht in 1884 voor het uitgeven van handschriften zijn aangenomen. (Zie het program b. v. vóór in aflevering 1 van het 13^e deel van het *Archief voor de geschiedenis van het Aartsbisdom Utrecht*.) Echter heb ik, evenals Mr. Pijnacker Hordijk²⁾, in de oudste stukken de *o*, die soms boven de *u* geplaatst is, weggelaten, omdat het gebruik hiervan zeer willekeurig is; behalve wanneer het teeken geplaatst scheen met de bedoeling om den klank te wijzigen, als vûldoen, orcûnde. Onafhankelijk van den text heb ik *ij* en *y* geschreven, zooals het grammaticaal behoorde. Waar volgens het oud gebruik *e* voor *ae* stond in Latijnsche woorden, heb ik op het voorbeeld van Nijhoff³⁾ weder *ae* geschreven. Het teeken *ß* heb ik niet altijd in *ss* opgelost, maar Lambert Herbert*ß* in Lambert Herbertsz., enz.

Pij verwijzingen b. v. naar l. 20, n°. 16 is bedoeld lade 20, n°. 16 van het Elburgsch archief volgens den inventaris van Bondam.

1) Zie zijn artikel *De stad Elburg voor het keizerlijk hofgerigt gedaagd, in den rijksban gedaan en daarruit ontslagen* in de *Bijdragen voor vaderlandsche geschiedenis en oudheidkunde*, dl. I, blz. 266—277, waar hij alleen de oorkonden uit het geordende archief gebruikt heeft.

2) Zie t. a. p., *Inleiding*, blz. XXV.

3) Zie *Voorberigt op de Gedenkwaardigheden*, blz. V.

charter van 1305, waarbij voor »judex et scabini in Elborgh" eenige goederen in en bij Arnhem aan het convent van St. Jan aldaar worden opgedragen ¹⁾, hangt een zegel, van welks randschrift slechts de letters S CI overgebleven zijn. De oudste opdracht, die in het archief de stad berust ²⁾, van 1331, is kennelijk met opzet van het zegel beroofd. Een bezegelde brief van Elburg aan Harderwijk van 1337 is niet meer voorhanden ³⁾. Aan het Zutfensche exemplaar van den verbondsbrief van 1343 ⁴⁾ is het randschrift van het zegel afgebroken, van het Elburgsche ⁵⁾ is het zegel der stad zelve afgevallen, op het Harderwijksche ⁶⁾ zijn de letters S IVITA gebleven. Eindelijk zijn aan den verbondsbrief van 1359 ⁷⁾ de laatste letters BORG meer of min duidelijk te lezen. Het geheele omschrift zal dus geluid hebben S[igillum] CIVITATIS DE ELBORG, terwijl de figuur steeds de zelfde is, een burg met drie torens, ieder gedekt met een' kanteel en daarboven een verheven dakwerk. Na 1359 komt dit zegel niet meer voor.

In geen dezer gevallen is een contra- of geheimzegel gebruikt, behalve bij de bedoelde opdracht van 1305. Het randschrift luidt daar: ✠ SECRET. IO SPIDh. De eerste letter van het laatste woord zal eene slecht gesneden of afgedrukte D zijn, en daar de ruimte tusschen de O en S aanleiding geeft, om aan het uitvallen van vier letters te denken, zal het geheele woord DOORE(D)SPIDh ⁸⁾ geluid hebben. De afbeelding is een éénstaartige leeuw. Dit is dus het oude Doornspijksche zegel ⁹⁾, en eenigszins gewijzigd nam de stad Elburg het in 1361 ¹⁰⁾ weder voor haar gewone zegel aan. Het vertoonde toen eenen gekroonden, dubbelstaartigen leeuw, met eene zespuntige ster in den schildvoet en eene E boven het schild; randschrift SIGILLVM. OPIDI. ELBVRGENSIS. In de 16^e eeuw keerde de stad weder tot den burg

1) In het archief van de commanderie van St. Jan te Arnhem, op het rijksarchief te Arnhem.

2) Lade 20, n°. 16.

3) Deze wordt als volgt vermeld in eenen ten jare 1568 opgemaakten inventaris van de charters, toen in het Harderwijksch archief berustende, (loquet 51 n°. 15; zie hierover Mr. JOHAN SCHRASSERT, *Harderwicum antiquum*, dl. II, blz. 109 en 110): »Noch een franchijnen briefken beginnende nos scabini in Elborch etc. van date duysent driehondert seven ende dertich in die profesti etc. uythangend met een groen segell, geteyckent met etc. etc.»

4) Op het rijksarchief te Arnhem.

5) Thans op het rijksarchief te Arnhem.

6) Harderwijksch archief, n°. 23, vroeger loquet 14, n°. 1.

7) Op het rijksarchief te Arnhem.

8) Misschien is de laatste D eene fout van den stempelsnijder voor IC.

9) Het tegenwoordige gemeentewapen is sprekend: een toren en een lavendelplantje (*spica*). Zie Mr. W. J. BARON D'ABLAING VAN GIESSENBURG, *Nederlandsche gemeentewapens*.

10) Nl. aan het charter, hierachter afgedrukt onder Bijl. XII.

met drie torens terug, om later beide zegels te vereenigen, door voor de deuropening van den middeltoren eenen rustenden leeuw te plaatsen.

De oorsprong van Elburg, zooals die uit het bovenstaande blijkt, heldert eenige zaken op, die op hare beurt strekken om het feit zelf te bevestigen. In de eerste plaats was het onverklaarbaar, hoe een dorp als Doornspijk kon ontstaan zijn, dat geene kom heeft, noch, voor zoover men kan nagaan, ooit gehad heeft, maar slechts bestaat uit verspreide huizen en buurschappen (aan geene van welke echter bijzonder de naam Doornspijk verbonden is), die aan alle zijden behalve de zeezijde rondom Elburg gelegen zijn. Dit wordt begrijpelijk, indien de kom er werd uitgenomen en onder eenen anderen naam tot eene zelfstandige stad verheven. Voorts was het bevreemdend, dat de stad Elburg geen pastoor had, maar stond onder den cureit van Doornspijk. Eerst in 1486 beloofde hij, voortaan zijn verblijf binnen Elburg te zullen houden ¹⁾, en het duurde nog tot 1565, dat de kerken van Doornspijk en Elburg, die tot dien tijd één corpus hadden uitgemaakt, bij contract werden gescheiden ²⁾.

Doornspijk behoort onder de oudste plaatsen van Nederland. In 796 gaf Ludger, zoon van Redger, daar gelegen goederen aan den priester Ludger ³⁾, en in 805 opnieuw in vereeniging met Hidde aan bisschop Ludger ⁴⁾. Misschien werd er de kerk op gebouwd, die aan den H. Ludgerus gewijd was. Wij kunnen echter de geschiedenis der plaats laten rusten, totdat het voornaamste gedeelte er van was afgescheiden, stadsrechten en tegelijk eenen nieuwen naam had ontvangen.

Dien naam ontleende het waarschijnlijk aan eenen in de nabijheid gelegen burg; men vindt in de oudste stukken ook niet van *de stad Elburg* gesproken, maar altijd van *de stat van aër Elborch*. Deze Elborch, Elleborch of Eylborch heette misschien zoo naar een stuk land El, Elle of Eyl, waarop hij gebouwd was, gelijk wij nog nader zullen zien. Door die verheffing tot stad schijnen de bewoners uit den kring van eigenhoorigen en knechten getrokken, en zoo voor hunne personen als grondbezittingen in volle vrijheid gesteld te zijn. Die vrijheid verloren zij slechts weder, indien zij daarvan zelve afstand deden. In 1348 vindt men een geval, dat een inwoner van Elburg zijnen staat verwisselt met eenen hoorige, die daardoor vrij werd ⁵⁾. Misschien mag men besluiten, dat de verleening van stadsrechten reeds vóór 1271 had plaats gehad, omdat graaf Reinold I, die in dat jaar aan de regeering was gekomen, bij de herroeping der privilegiën van 1312 die voorrechten terugnam, welke door hem *of zijne voorgangers* aan Elburg geschonken waren,

Oudheid
van Doorn-
spijk.

Naamsoor-
sprong van
Elburg.

Misschien
reeds vóór
1271 tot stad
verheven.

1) Bijl. II.

2) Bijl. III.

3) SLOET, n°. 16.

4) SLOET, n°. 24.

5) Bijl. IV.

en dat eveneens hertog Eduard in 1361 die privilegiën bevestigde, die de burgers van Elburg van zijnen vader, „*alderen ende vorvaderen* tot hertoe van alts ghehad hebben,” indien men onder de laatste minstens zijnen grootvader Reinald I (1271—1326) en zijnen overgrootvader Otto II (1220—1271) versta, aan welken laatste ook de meeste Geldersche steden hare rechten te danken hebben.

Elburg als
koopstad
genoemd.
1291.

De eerste maal, dat men van de stad Elburg gewag gemaakt vindt, is den 27sten Maart 1291, toen zij reeds eene handeldrijvende bevolking bevatte, die van den graaf van Holland tolvrijheid verkrijgt ¹⁾. In 1295 geeft Reinald van Gelre uit zijne tienden in Elburg, die afkomstig waren van ridder Volrad van Kuinre, eene uitkeering aan de kapel te Staveren ²⁾. In 1305 vindt men de bovengenoemde opdracht aan het Arnhemsche convent van St. Jan voor „*judex et scabini in Elborgh.*”

Bestuur.

De regeering der stad bestond dus toen uit schepenen, door de burgers jaarlijks gekozen ³⁾, die met de lagere rechtspraak en het bestuur belast waren, terwijl de door den graaf aangestelde richter (*onze richter ter Elborgh*, 1323 ⁴⁾, 1392 ⁵⁾) voor de rechten van den landsheer te waken had, en tevens belast was met de ontvangst

Schepenen.

van aan den graaf uit den omtrek opkomende inkomsten. In 1318 behoorde Elburg tot de steden, wier schepenen geraadpleegd werden bij de uitspraak van Willem, graaf van Holland, in de geschillen tusschen Reinald I en zijnen zoon ⁶⁾. In 1331 vindt men in het archief der stad de eerste opdracht, voor hare schepenen gedaan ⁷⁾. Het schoutambt van Elburg verpandde hertog Reinald IV in 1406 voor 90 oude schilden aan Derich Jacobs soen en zijne nakomelingen ⁸⁾. Deze brief werd in 1476 met het ambt door de toenmalige eigenaars gerichtelijk voor schepenen getransporteerd aan Arnt Mamen en zijne erven ⁹⁾. De schout stond onder eenen ambtman. In 1359 maakte Elburg met Hattem één ambt uit, want bij den landvrede van dat jaar werd bepaald, dat „*die amptman van Hattem ende van der Elborch mit sinen ampte ende mitten steden*” in tijd van nood 35 gewapenden zoude leveren. Uit den landvrede van 1377 blijkt, dat Mechteld de geheele Veluwe in twee ambten verdeelde.

Schout.

1) SCHRASSERT, t. a. p. dl. II, blz. 6; FRANS VAN MIENIS, *Groot charterboek des graaven van Holland, van Zeeland en heeren van Vriesland*, dl. I, blz. 534 en 535; MR. G. A. DE MEESTER, in de *Kronyk van het Historisch genootschap te Utrecht*, 9^e jaargang, 1853, blz. 320; MR. L. PH. C. VAN DEN BERGH, *Oorkondenboek van Holland en Zeeland*, afd. I. dl. II, n°. 811.

2) NIJHOFF I, n°. 53.

3) W. A. RIJKSVRIJHEER VAN SPAFN, *Historie van Gelderland*, blz. 416.

4) NIJHOFF, I, blz. 199.

5) VAN OLDENBARNEVELD, t. a. p., blz. 7.

6) NIJHOFF, I, n°. 178.

7) Zie boven.

8) Bijl. V.

9) Bijl. VI.

Op den rijksdag in September 1310 te Spiers gehouden, werden door den Roomsch-koning Henrik VII, omdat in het algemeen vorst of heer eenige plaats met stedelijke vrijheden of voorrechten mocht beschenken, zonder daartoe de volmacht of uitdrukkelijke vergunning des konings verworven te hebben, alle vrijheden of voorrechten van dien aard, door de Geldersche graven op eigen gezag verleend, en dus ook die van Elburg, herroepen en krachteloos gesteld, onder nadrukkelijk gebod aan Reinald, om de uitgevaardigde brieven van die plaatsen terug te vorderen en te vernietigen ¹⁾. Doch den zelfden dag, waarop dit vonnis viel, vergunde Henrik den graaf van Gelre om dezelve te vernieuwen en te bevestigen, en jaar- en weekmarktstollen in te voeren ²⁾, ten gevolge waarvan dan ook den 4^{en} December 1312 Reinald alle vroeger door hem of zijne voorgangers »opido et opidanis nostris in Elborch» geschonken vrijheid en rechten herriep, doch hun terstond de zelfde rechten verleende, die hij dien zelfden dag aan Doesburg schonk ³⁾. Daarbij werd bepaald ⁴⁾, dat geen burger tot eenen tweekamp zoude gedwongen worden, noch op een heymael ⁵⁾ buiten de stad gedagvaard; wegens slecht gedrag mocht iemand na gedane waarschuwing de stad uitgezet worden; indien iemand op klaren dag iets gekocht had, en een ander kwam met bewijs, dat het zijn eigendom was, zoude deze het terug bekomen, mits hij den koopprijs wedergaf; de graaf of zijn ambtenaar zoude alle misdrijven berechten, die aan lijf en leven gingen; die valsche maten gebruikte, zoude volgens de gewoonte der stad gestraft worden; koop, verkoop en schulden zouden door twee of drie getuigen be waarheid worden; de burgers zouden tolvrijheid genieten, uitgenomen te Lobith; zij zouden den graaf op hunne eigene kosten dienen. Ook vergunde Reinald aan Elburg, eene weekmarkt te houden en twee jaarmarkten van hoogstens veertien dagen, zooals zij tot dusverre gehad hadden; hadden zij echter geene jaarmarkt, dan schonk hij er hun thans eene, gedurende veertien dagen te houden, wanneer zij maar wilden; onder bepaling, dat bij die gelegenheid de water- en landtol even als te Arnhem zoude ontvangen worden. Eindelijk stelde hij vast »quod quando scabini dicti opidi de aliquibus sentiis dandis dubitaverint, ipsas a scabinis majoris civitatis nostrae de Insula Dei quaerant, et quod Insula Dei sit caput eorum». Zutfen, hier major Insula Dei genoemd ⁶⁾, werd dus den schepenen te Elburg aangewezen als de plaats waar zij ter hofvaart ⁷⁾ moesten

Elburg verliest zijne voorrechten,

doch ontvangt de rechten van Doesburg,

markten.

en hofvaart naar Zutfen. 1312.

1) NIJHOFF, I, n°. 112.

2) NIJHOFF, I, n°. 113.

3) NIJHOFF, I, n°. 144.

4) NIJHOFF, I, n°. 143.

5) Zie Prof. JACOB DE RHOERS verhandeling over het Heymael, in de *Verhandelingen van het Groningsch genootschap pro excolendo jure patrio*, dl. I, blz. 401, 428 en 429.

6) Zie VAN SPAEN. *Hist.*, blz. 433 en 434.

7) Over de hofvaart zie men vooral BODMANN, t. a. p., blz. 662 en vlg.; en JACOB GRIMM, *Deutsche Rechtsalterthümer*, blz. 793, 834 en vlg.

gaan en de beslissing moesten vragen, waar zij zelven niet vroed waren.

Rutger Bondam ¹⁾, en anderen na hem ²⁾, hebben beweerd, dat de hofvaart naar Zutfen niet alleen eene consultatio, maar ook eene appellatio zoude geweest zijn, m. a. w., dat partijen, indien zij in het vonnis der schepenen niet wilden berusten, daarvan bij de schepenen der hoofdstad in beroep konden komen ³⁾. Hiervoor is mij geen ander bewijs voorgekomen, dan dat hertog Karel van Bourgondië in 1473 de hofvaart voor de Graafschapsche plaatsen handhaafde als een *ressortir tant par appellacion que à chef de sens et autrement* voor de Zutfensche schepenen ⁴⁾; want hier kan slechts de hofvaart, en niet het appel volgens titel X van de Gereformeerde landrechten der Graafschap, bedoeld zijn, daar dit niet voor de schepenen, maar voor het appellationsgericht te Zutfen plaats had. Het was echter zeker met de instelling in strijd. Van Doesburg sprekende, zegt Bondam bijzonder, dat zulks geschiedde, maar dat Zutfen het later niet meer toeliet, vooral wanneer de zaak in geschil in de statuten der dochterstad zelve eene oplossing kon vinden ⁵⁾. Hoe dit zij, nadat de Zutfensche magistraat tegen het midden der zestiende eeuw had vastgesteld ⁶⁾, dat geen ordel zoude gegeven worden, dan wanneer de schepenen der respectieve steden eene certificatie hadden overgelegd en met hunnen eed gestaafd, dat zij zelven niet wijs waren, een vonnis te wijzen, kon van zelve dit middel niet langer als appellatio dienen. Eene andere beperkende bepaling stelde Zutfen tegelijkertijd vast, dat nl. de dingsplichtige partijen borg moesten stellen, niet van zijn gewijsde te zullen appelleeren. Later nam de Landdag ook aan, *dat een sententie ten hoffsart gewesen niet appellabel is* ⁷⁾. Eindelijk werd vastgesteld, dat geene afschriften der gewijsden mochten gegeven worden.

Eene andere uitbreiding der hofvaart was, dat somtijds een ordel *tho houffide geschaeten* of *geschickt* werd, indien, b. v. door wraking, de schepenstoel te veel verzwakt was. Dat dit wel gebeurde, bewijzen verschillende stukken uit het Elburgsch archief ⁸⁾.

1) *Specimen juris publici Belgici de Provocationibus plerarumque urbium Gelbicarum ad tribunal Zutphaniense*, Tr. ad Rh., 1778, blz. 10.

2) F. G. VAN LIJNDEN, *Specimen juris publici Belgici de Judiciis Gelbicus antiqui et medii aevi*, Tr. ad Rh., 1781, blz. 52; G. A. DE MEESTER, *Diss. historica juris publici de judiciis Gelbiae tempore reipublicae provinciarum unitarum*, L. B., 1841, blz. 10, 92.

3) Elders had de hofvaart ook deze dubbele strekking; zie BODMANN, blz. 663; volgens F. C. VON SAVIGNY, *Geschichte des Römischen Rechts im Mittelalter*, deel I, blz. 222, kende het Germaansche recht echter oorspronkelijk geene instantiën.

4) NIJHOFF, V, n°. 35.

5) T. a. p. blz. 20.

6) Keuren hierachter, V, C.

7) *Landagsrecessen* van 1684; *Groot Gelders Placaet-boeck*, 2^e appendix, blz. 241 en 242.

8) Zie een vonnis van 1556 hierachter, blz. 128 en 129, en voorts l. 17, n°. 15 A en B (het laatste uitgegeven bij Bondam t. a. p., blz. 34); l. 22, n°. 51, blz. 13, en n°. 88b.

Zij het om de bovengenoemde beperkingen, die Zutfen, toen het met te veel vreemde ordels bezwaard werd, vaststelde, zij het om de meerdere kosten, men vindt in latere tijden voorbeelden, dat Elburg zich tot andere steden om advies wendde en omgekeerd ook aanvragen om advies ontving¹⁾. In 1587 ontving het een ordel van Harderwijk²⁾. Den 19^{en} December 1598 schreef Arnhem aan Elburg: »Dat process, uns bij uwe Ersame thogesonden, hebben wij neffens derselver schrievens waelverwaert umfangen, und sullen tselve ter neester commoditeit voornemen, und uwe Ersame mit uns advis thokommen laten»³⁾. In 1608 vroeg het aan Arnhem, of het bloedverwanten in den zesden graad als getuigen zoude toelaten⁴⁾. In 1619 ontving het schepenen van Hattem tot afdoening eener zaak, en zond er op zijne beurt ook⁵⁾. In 1668 ontving het twee schepenen uit Harderwijk tot afdoening eener zaak⁶⁾, gelijk omgekeerd deze stad in 1657 twee schepenen uit Elburg en twee uit Hattem ontving, toen eenige der hare gewraakt waren⁷⁾.

De kosten der hofvaart kwamen oudtijds ten laste van iedere stad⁸⁾. In 1556 werd te Elburg bepaald, dat voortaan iedere partij bij het brengen en het halen des ordels twee Joachimdaalders voor de onkosten zoude inleggen, terwijl het ontbrekende door de stad zoude bijgepast worden⁹⁾.

Dit rechtsmiddel handhaafde zich ook bij verloop van tijd. Bij de gewijzigde *Provisionele ordonnantie over d' Appellen of Provocatie* van den 6^{den} Februari 1679, herzien 26 Juni 1689, werden wel alle appellen aan het Hof gebracht, doch de *Hoff-Faerden* uitdrukkelijk gehandhaafd¹⁰⁾, hoewel toen nagenoeg in onbruik geraakt zijnde¹¹⁾.

Wat den vorm betreft, valt op te merken, dat tot onderrichting van de Zutfensche schepenen aanspraak, antwoord en wederantwoord¹²⁾ met de »bestaedungh» aan den ordelwijzer achter elkander werden opgeschreven. Hierachter voegde de Zutfensche magistraat zijne meening, meestal met de woorden: *weert hyr geschiet* of *weert tho*

1) Dit stond nevens de hofvaart vrij; GRIMM, blz. 835 en 836.

2) Zie het vonnis op blz. 160 en 161 hierachter.

3) L. 14, n°. 54.

4) Bijl. VII.

5) Bijl. VIII.

6) SCHRASSERT, t. a. p., dl. II, blz. 153.

7) T. a. p., blz. 149.

8) VAN HASSELT, *Arnh. Oudh.*, blz. 6 en 7.

9) Keuren, V, C.

10) *Gr. Geld. Plac.-b.*, dl. II, blz. 484 en 564.

11) LAMBERTI GORIS J.C. *Commentatio ad consuetudines Velaviae*, cap. XXIII, ad rubr. n°. 4.

12) Totdat nl. beide partijen gelijk werden gesteld en ieder twee spraken kreeg, hetwelk bij art. 23 van den landbrief van Veluwe van 1532 werd bepaald, en te Elburg ook *durch den gezworn secretarium apentlick uuthgeropen*; zie den considerans van een vonnis van 1556, blz. 128 hierachter.

Zutphen geschiet¹⁾; en indien de Elburgsche schepenen dit ordel dan uitspraken, kreeg het de kracht van een vonnis²⁾.

De volgende aantekening, die ongetwijfeld ook op de hofvaart betrekking heeft, vond ik onder allerlei aantekeningen der schepenen, als aanstellingen tot waker en bode, uitgaven, schepenenlijsten, enz.³⁾, en wel in de nabijheid van de schepenenlijst van 1371:

»Item die schepen zolen comen toe Zootphen in de weke woer zie willen, mer des des [*sic*] Vrijdaghes ende Dinxsedaghes niet.»

De stad
neemt in
bloei toe.
Leent den
hertog geld.
1320.

Het Heilige-
geest gast-
huis opge-
richt.
1335.

De uitbreiding en de bloei der stad nam reeds toe. Toen in 1320 de jonge Reinald II geld noodig had, leende Elburg hem het dubbele van Wageningen en Hattem⁴⁾. In 1335 vergunde bisschop Johan van Utrecht aan de schepenen van Elburg, een gasthuis op te richten en eenen priester tot het doen der mis aldaar aan te stellen, terwijl hij en andere bisschoppen en aartsbisschoppen in dit en het volgende jaar 40 dagen afaat beloofden aan hen, die aan het gasthuis giften zouden geven of andere goede werken verrichten⁵⁾. Zulke gasthuizen kwamen niet alleen den zieken, maar gelijk de naam reeds aanduidt, ook den armen vreemdelingen, vooral op jaarmarkten, te stude. Het werd het Heiligegeest-gasthuis genaamd en was in 1361 gereed, want in dat jaar beloofde Elburg, de uitspraak na te komen, die zegslieden (twee vreemde geestelijken, een Elburgsche priester en een poorter der stad) hadden gedaan in de geschillen tusschen de stad en haren kerkheer, welke voornamelijk liepen over de rechten op de kerk en het gasthuis⁶⁾. Die kerkheer was de Doornspijsche cureit Johannes Caupo, die zich echter ook nu deed kennen, zooals hij uit zijnen veertienjarigen strijd tegen de abdij Prumen bekend is⁷⁾, nl. als niet licht geneigd zijne vermeende rechten op te geven; spoedig was hij weder met den magistraat in twist gewikkeld, die in 1364 door van beide zijden uitgereikte brieven van verzoening werd bijgelegd, waarbij ook de vorige brieven bevestigd werden⁸⁾. In het volgende jaar, toen een Utrechtsche suffragaan of wijbisschop⁹⁾ gekomen was, om een altaar in de juist voltooide kapel van het Heiligegeest-gasthuis te wijden, verklaarde hij daarbij openlijk, dat zulks niet ten nadeele zijner kerk mocht geschieden, en dat hij zich en zijnen opvolgers het recht der Doornspijsche moederkerk voorbeheld¹⁰⁾.

1) VAN HASSELT, *Arnh. Oudh.*, I, blz. 2 en 3.

2) Zie zulk eene ten hoofde gewezen zaak in Bijl. IX; er zijn er meer in het Elburgsch archief te vinden.

3) Bijl. X.

4) NIJHOFF, I, n°. 186*.

5) Bijl. XI.

6) Bijl. XII.

7) *Bijdr. v. vad. gesch. en oudheidk.*, n. v., dl. V, blz. 1—41.

8) Bijl. XIII.

9) Zie over dit ambt H. v. R(118), *Kerkelijke historie en oudheden der zeven Vereenigde provincien*, in f., dl. I, blz. XXVIII.

10) Bijl. XIV.

Schepenen en raad namen in 1394, in overleg met de hospitaals-raadslieden, zekeren Van den Veen aan, om een jaar lang voor het gasthuis te gaan bedelen ¹⁾. Zoo stonden zij ook in 1442 toe, dat iemand één jaar binnen de vrijheid van Elburg voor de leprozen zoude gaan bedelen ²⁾.

In 1336 schonk Reinald II aan zijne »poertren van der Elborch» zijn henghemunde ³⁾ het Ghoer »mit dyen vrede ende grave ⁴⁾, dy daertumme ghaet», als een erfinsgoed voor zestien penningen 's jaars; benevens twee molensteden om twee windmolens op te bouwen, mede tegen eenen tins van zestien penningen ⁵⁾.

Gift van
het Goor-
1336.

In 1339 werd tot nut van handel en scheepvaart het Schipludengilde opgericht ⁶⁾, welk machtige gilde later een eigen altaar en officiant bezat, en eenen schultus en willekeuren van politie had ⁷⁾. De rijke inkomsten werden voor een goed deel tot onderling vermaak aangewend ⁸⁾.

Het Schipludengilde
opgericht.
1339.

Zooals wij boven zagen, waren in 1312 aan Elburg (gelijk ook aan eenige andere steden) alle rechten toegekent, die Doesburg den zelfden dag gekregen had. Zij waren van die van Zutfen voornamelijk hierin onderscheiden, dat hier de schepenen, ginds alleen

Elburg
krijgt de
Zutfensche
vrijheid.
1341.

1) Bijl. XV.

2) Bijl. XVI; onder Bijl. XVII vindt men nog eene vergunning, om te bedelen, van 1754.

3) Zie over de beteekenis van dit woord NIJHOFF, I, blz. 198, noot 3; de vierde oorspronkelijke brief, waarin het voorkomt, is eene gift van »onze laent, dat henchemunde was», den 26^{en} Juli 1327 door Reinald aan de gemeene bureu van Aperloo gedaan. (l. 10, n°. 3.)

4) D. i. met de omheining en gracht; VAN OLDENBARNEVELD schrijft ten onrechte *vrede ende grant*, VAN SPAEN *orede ende grave*.

5) VAN OLDENBARNEVELD, blz. 17 en 18; W. A. VAN SPAEN, *Oordeelkundige inleiding tot de historie van Gelderland*, dl. IV, codex diplomaticus. l^o. XXVI; *Tijdschrift voor staathuishoudkunde en statistiek*, van MR. R. W. A. E. SLOET TOT OLDHUIS, dl. XVII, blz. 459 en vlg.; de oorspronkelijke perkamenten brief met uithangend zegel in groen was aan een groen zijden lint in l. 4, n°. 32.

6) De onafgebroken naamlijst der leden sedert het jaar der oprichting zag VAN OLDENBARNEVELD nog (blz. 21, noot); thans is zij niet meer te vinden. Men zoude er misschien in hebben kunnen zien, wanneer het eerst raden en burgemeesters voorkomen.

7) Zie over dit gilde *Het Schipluden-Gilde te Elburg in 1339—1798*, door G. H. W. in den *Gelderschen Volks-ajmanak voor 1848*, blz. 126—137.

8) In 1579 werd bepaald, dat jaarlijks eene som tot onderhoud van den schoolmeester zoude uitgekeerd worden; 11 Mei 1587 werd besloten, uit de inkomsten weezen van tot in het derde geslacht Elburgsche burgers tot hun 12^e jaar op te voeden; en bij akte van 13 Juli 1796 stond het gilde al zijne eigendommen aan de stad af, opdat deze ze altijd voor onderwijs en weezenverpleging, doch nu op ruimere schaal, zoude besteden. De magistraat als superintendenten van het oude fonds van Schipluiden, ging daarop den 16^{en} Mei 1809 eene overeenkomst aan met den vice-admiraal Jhr. J. H. van Kinsbergen over het aanwenden van deze inkomsten in verband met zijne stichtingen van onderwijs.

des graven rechter tot verlies van hoofd of lid mocht veroordeelen ¹⁾. Nu wist in 1340 Doesburg nieuwe voorrechten van den vorst te bedingen, waarvan het belangrijkste was, dat een groot gedeelte van het rechtsgebied in lijfstraffelijke zaken van den drossaard of richter op de schepenen werd overgebracht ²⁾, zoodat de rechten dezer stad ongeveer gelijk aan die van Zutphen werden. En ook Elburg ontving nu te dezer tijd eene gelijke uitbreiding van rechten. Men vindt toch op eene lijst van *Privilegien en voorrechten der stad Elburg*, in 1649 door den Harderwijkschen secretaris Wilhem Heck ³⁾ opgemaakt ⁴⁾, ook het volgende:

»Een privilegie van Hertoch Reynoldt in dato 1341. sMaendages nae Paesdach,

Daerbij de stadt van Elburg ende poorteren van dien gegeven wordt alle vrijheyd die de stadt van Zutphen heeft.”

(Hierop volgt ter vergelijking een gedeelte van den Latijnschen stichtingsbrief van Arnhem van 1233, waarbij aan deze stad ook de rechten van Zutphen verleend waren.)

Van hoeveel belang dit privilege geacht werd, en tevens dat het oorspronkelijke stuk reeds vroeg verloren was, blijkt wel hieruit, dat in de ongeinventariseerde laden van het archief van Elburg twee afschriften van dit gedeelte der lijst voorkomen, geauthentiseerd door de secretarissen Joachim Greve i. d. 28 Maart 1703, en H. toe Water i. d. 16 April 1703, terwijl bij VAN OLDENBARNEVELD, blz. 16, nog een derde vermeld wordt.

Daar de inhoud der andere brieven, waarvan de bewijsstukken niet verloren zijn gegaan, juist wordt weergegeven, is er geene reden om aan het bestaan van dit privilege te twijfelen. Alle twijfel wordt echter weggenomen, nu uit de landsrentmeestersrekening van Henricus Moliart van 20 Juli 1340 tot 20 Juli 1341 ⁵⁾ gebleken is, dat Elburg in dat jaar eene somma van 100 pond betaalde voor de vernieuwing harer voorrechten ⁶⁾.

Rechtspraak.
De stad heeft het halsgericht.

Alle vrijheyd die de stadt van Zutphen heeft beteekent zoowel de rechtspraak als het bestuur. Dat Elburg het halsgericht heeft uitgeoefend, is zeker. Zoo maande, waarschijnlijk in 1417, Arent thoe Boecop, richter van Veluwe, de stad aan, dat zij zoude rich-

1) NIJHOFF, I, blz. CIV en CV.

2) AREND VAN SLICHTENHORST, *Geldersse geschiedenissen*, boek II en volgende, blz. 574.

3) Deze was een beoefenaar der oudheidkunde; het Harderwijksche archief bevat nog verscheidene afschriften, door hem van oude charters gemaakt.

4) L. 6, n°. 23.

5) Zij komt in NIJHOFFS geschreven inventaris van de Rekenkamer voor onder Hoofdstuk *Rekeningen*, A, 1, a, *Algemeene of Landrentmeester-Generaal's rekeningen*, fol. 120; doch werd reeds in 1877 in het archief te Arnhem vermist.

6) NIJHOFF, I, blz. CXV.

ten over twee doodslagen, binnen haar gebied voorgevallen ¹⁾. Ook vindt men de getuigenis, opgeteekend met de hand van den secretaris Bernt Feyt (midden der 16^e eeuw), van zekeren Dyrck Garitzoon, oud tusschen de 70 en 80 jaren, die zich herinnerde, dat de stad drie mannen had laten richten, kort daarop drie anderen had doen hangen, en voor omtrent 60 jaren o. a. eenen moordenaar *ant rat* gericht voor de Heiligegeest-poort; en die ook gezien had, »dat die scepenen mitten scholt sijnnen te gerichte geseten op die Myddelbrogge ende dat die scholte hoir dair verweess ende hoire sententie uthsprack” ²⁾. Bij dit laatste zal de herinnering den man parten hebben gespeeld, of hij bedoelde misschien het voorlezen vóór de executie, want de schepenen spraken het vonnis uit. Evenals aan de andere steden werden ook aan Elburg in 1569 door het hof op bevel van den hertog van Alva, die eene heilzame centralisatie in de crimineele rechtspraak wilde invoeren, een aantal vragen aangaande de uitoefening der lijfstraffelijke rechtspraak gedaan ³⁾. De vragen werden door den magistraat articulatim geëxcerpeerd ⁴⁾ en de onderscheidene antwoorden daarop vastgesteld ⁵⁾, nadat zij de belangrijke kondschap van den gewezen Elburgschen schout Magerheyne hadden ingewonnen ⁶⁾; waarop eindelijk na eenmaal verkregen uitstel ⁷⁾ in 1570 het gevraagde bericht werd opgezonden ⁸⁾, met deze kondschap en opgave tevens, door wie en wanneer de privilegiën der stad bevestigd waren ⁹⁾. Hierbij vindiceerde Elburg ook zijn hoog gericht.

Een eigenaardig gedenkteeken aan de oude strafrechtspleging bezit Elburg nog in eenen ouden rechtersstaf, die bij het uitspreken der doodvonnissen verbroken werd. »Wanneer de schepenen of gezworenen” (lezen we bij Mr. L. Ph. C. VAN DEN BERGH ¹⁰⁾) »vonnis gedeeld hadden, betreffende de straf, welke de wet op het gepleegde misdrijf stelde, dan sprak de regter hun vonnis uit. Indien dit de doodstraf was, zoo brak hij den staf, dien hij als teeken zijner waardigheid in de hand hield, althans in Duitschland, en zoo wordt het nog geleerd in het strafwetboek van Karel V, als aanduiding, dat vrede en regt voor den misdadiger verloren waren ¹¹⁾. In Nederland vond ik wel van dit gebruik geene uitdrukkelijke melding, maar onze bekende spreekwijs *den staf over iemand breken*, d. i. hem veroordeelen, toont genoegzaam, dat het

1) Bijl. XVIII.

2) L. 24, n°. 11 B.

3) Bijl. XIX.

4) L. 24, n°. 3.

5) L. 24, n°. 8, ontwerp in L. 24, n°. 10C.

6) Bijl. XX.

7) L. 24, n°. 5 A en B.

8) Bijl. XXI.

9) L. 24, n°. 10 A, concept.

10) *Verhandeling over de oude wijze van strafvordering*, blz. 112.

11) Zie GRIMM, blz. 134 en vlg., 882.

ook hier te lande niet onbekend is geweest". Reeds Mr. G. A. DE MEESTER ¹⁾ wees er op, dat er in ons land nog zulk een staf bewaard wordt. Het is een doornstokje, twee malen bij het uitspreken van doodvonnissen verbroken en twee malen door een koperen bandje weder hersteld, en wordt in een afzonderlijk, open hangkastje, sierlijk uit eikenhout gesneden, bewaard. Andere gedenkteekenen van het vroegere strafrecht bezit de stad in twee door eenen ijzeren ketting verbonden houten kogels, die vrouwen om den hals kregen, eenen zoogenaamden Spaanschen bok tot opsluiting van gevangenen en een scherprechterszwaard. De kaak of schandpaal op de Middelbrug, waarop het gericht gehouden werd, is in 1805 opgeruimd. De straf werd in het openbaar voltrokken, want in 1587 was het alleen uit vrees voor tumult, dat de magistraat eenige personen op de stadshuis-plaats liet onthoofden. Behalve onthoofding, zagen wij boven ook ophangen en aan het rad richten voor de doodstraf gebruikt.

Doodstraffen. Verbranden komt ook voor ²⁾. Een lichaamsstraf was ook het geeselen: iemand die *an der kaecken gestuept* was, deed deswege in 1563 eene Geeselen. oorveede ³⁾. Van geestelijken aard waren de straffen van bedevaart en het gaan in processien ⁴⁾. In 1355 volbracht zekere Otbertus tot Geestelijke straffen. boeting van zijne aan eenen Elburgschen poorter begane misdaad eene bedevaart naar Keulen ⁵⁾. Iemand, die den raad verwenscht had, moest in 1444 op eenen Zondag vóór het kruis uit rondom het kerkhof gaan met eene kaars van twee pond in zijne handen, die daarna voor het heilige sacrament plaatsen en vervolgens den raad op zijne knieën om vergiffenis vragen ⁶⁾. Eene dergelijke straf werd in 1549 wegens bigamie aan iemand opgelegd; hij moest in een linnen kleed blootshoofds en barveoets met eene roede ⁷⁾ op elken arm medetrekken ⁸⁾. Bijkomende straf was het voor eene Verban- meeneedige vrouw, die in 1564 de stad werd uitgebannen en deswege ning. oorveede deed ⁹⁾. Ook in 1596 vindt men, dat de burgerlijke straf der verbanning op eene vrouw was toegepast ¹⁰⁾. Volgens § 137 van de tweede willekeur werden overspelige vrouwen gebannen, nadat zij de ton gedragen hadden, eene toenmaals algemeene straf. Op mindere misdrijven stonden bloote eestraffen, waartoe de bovengenoemde kogels en de schandpaal werden gebruikt ¹¹⁾.

1) *Geschiedenis van de Staten van Gelderland*, dl. I, blz. 19, noot 2.

2) Zie verschillende doodvonnissen in Bijl. XXII.

3) Bijl. XXIII.

4) L. 7, n°. 1, bevat de bezegelde verklaring van eenen Keulschen geestelijke dienaar aangaande.

5) In Zutphen was deze straf bedreigt tegen kinderen, die hunne ouders be-roofden; PIJNACKER HORDIJK, blz. 117, § 24.

6) Bijl. XXIV.

7) Zie over het dragen van roeden en bezems tot schande GRIMM, blz. 714 en 715.

8) Bijl. XXV.

9) Bijl. XXVI.

10) L. 23, n°. 196.

11) Zie over de verschillende straffen GRIMM, blz. 680 en vlg.

Oorveede ¹⁾, zooeven genoemd, of zoen, is hier op te vatten ^{Oorveeden.} in de gewijzigde beteekenis van eene onderteekende en bezworen akte, waarbij iemand, die (vaak *umb vorbede guder luden, of up bede sekerer juffern und frouwen*) *der haffting erlediget* of anderszins begenadigd was, verklaarde, geene wraak te zullen oefenen op de overheid, dienaars of burgers der stad of hunne verwanten, maar zich te zullen beteren (en, vreemdeling zijnde, niet weder in de stad te komen), onder aanbod, om bij verbreking van één of meer punten der oorveede *arbitralick, of als een neutemaker an den lijve of an lijff oft guedt* gestraft te worden ²⁾). De oudste oorveede in het Elburgsch archief is van 1350 ³⁾, eene van 1420 ⁴⁾ is tot meerdere zekerheid door eenen tweeden persoon mede bezegeld ⁵⁾. Achter het hierna uitgegeven vonnisboek ligt eene geheele verzameling oorveeden, eerst twee van 1563 en 1564, boven reeds vermeld, en daarna een geregeld register van 1578 tot 1596, waarvan ik alleen de eerste laat volgen ⁶⁾, die veel uitvoeriger dan de andere is.

Vrijplaatsen voor op heeterdaad betrapt en vervolgd misdadigers ^{Vrijplaatsen.} waren reeds in het oude Romeinsche en Germaansche recht bekend. Zie de plaatsen aangehaald bij MR. VAN DEN BERGH, t. a. p., blz. 129—131. Wij lezen daar ook: »Van Gelderland en Zeeland zijn mij uit dien tijd [13^e en 14^e eeuw] geene wetsbepalingen daarover bekend, maar men behoeft niet te twijfelen, of daar heeft mede dit kerkelijke voorregt gegolden, evenals in Overijssel en elders, en ook in Friesland." Dat deze gewoonte, zonder dat er eene bepaling omtrent schijnt bestaan te hebben, echter nog lang in Elburg werd toegepast, blijkt uit een bevel van hertog Karel d.d. 7 Maart 1524 aan den pastoor en de burgemeesteren, om eenen doodslager, die in de kerk gevlucht was, aan den drost uit te leveren ⁷⁾, en uit eenen brief van den drost, d.d. 4 Juli 1524, met verzoek om eenen moordenaar, die op het kerkhof gevlucht was, van daar te halen en zijnen dienaars over te leveren ⁸⁾. Ook een heuvel op Old-Putten zoude hem, die manslag had gepleegd, zes weken lijfsberging hebben verzekerd ⁹⁾.

1) Vgl. IO. GOTTLIEB HEINECCIUS, *Elementa iuris Germanici*, lib. II, titel XXX, § CCCLXXXX; CHRISTIANUS GOTTLLOB HALTAUS, *Glossarium Germanicum medii aevi*, blz. 2001, i. v. *Urfehde*; MELCHIOR WINHOFF, *Landrecht van Averissel*, 2^e druk, met aant. van J. A. DE CHALMOT, blz. 303 en 304; DE RHOER, t. a. p., blz. 444; ANTONIUS MATTHAEUS, *De jure gladii*, blz. 646; *Oude Friesche wetten*, uitgave van (WIERSMA en BRANTSMA), noot op blz. 267—269.

2) Vgl. MR. J. W. RACER, *Overijsselsche gedenkstukken*, deel V, bl. 73 en vlg., D, waar hij ook verscheidene voorbeelden dezer oorveeden mededeelt.

3) L. 7, n°. 86, oorspronkelijke perkamenten brief, waarvan het uithangend zegel in bruin was verdwenen is.

4) L. 3, n°. 29.

5) Vgl. HEINECCIUS, t. a. p.

6) Bijl. XXVII.

7) L. 16, n°. 26 T.

8) L. 16, n°. 28 DD.

9) *Tegenwoordige staat van Gelderland*, blz. 500.

Bestuur. Blijkens de overgeblevenen schepenenlijsten van 1369 en 1371
 12 Schepenen. Waren er te Elburg, evenals te Zutfen ¹⁾, twaalf schepenen, waarvan er telkens twee eene maand lang met de werkzaamheden belast waren ²⁾

Raad. Ook van eenen raad vindt men nu spoedig melding gemaakt. Hoewel aan dit college somtijds eene bepaalde werkring was toegewezen ³⁾, »moet men in het algemeen door den raad verstaan,» merkt de geleerde Van Spaen ⁴⁾ op, »eene vergadering, waaraan de politieke regering en alle Stads zaken waren toevertrouwd, terwijl Richter en Schepenen het gericht bekleedden, en de rechtspleging uitoefenden» ⁵⁾. Volgens de Zutfensche willekeur van 4 Mei 1330 ⁶⁾, bestond de raad uit de uitgevallen schepenen van het vorige jaar. De verbondsbrief der Geldersche steden, waaronder ook Elburg, van 1343, werd op naam van burgemeesteren, schepenen en raden der steden gesloten, wat echter geen genoezamen grond oplevert om te denken, dat de besturen van al de genoemde plaatsen aldus samengesteld werden ⁷⁾. In 1358 vindt men de eerste uitdrukkelijke vermelding der nieuwe waardigheid te Elburg, toen schepenen en raden den Arnhemschen priester Arnoldus Houtman aannamen, om een jaar lang de vroegmissen, kosterij en school te Elburg te bedienen. ⁸⁾ In 1361 richtte hertog Reinold zich bij eenen brief uit zijne gevangenis »aan scepene, raet ende ghemeynte der stat van der Elborch,» om dien te gelasten zijnen broeder Eduard te erkennen ⁹⁾.

Ghemeynte. Uit de vermelding »ghemeynte» volgt niet, dat de geheele burgerij aan het bestuur der stad deelnam; ook de beide keurboeken heeten gemaakt te zijn door schepen en raden »bi consent onser burgheren;» doch dat hieronder slechts vertegenwoordigers der burgerij te verstaan zijn, blijkt uit eene bepaling van 1394 ¹⁰⁾, die gezegd wordt, vastgesteld te zijn door schepenen en raad in overleg met de »ghemeynte de daertoe ghesat zijn,» en uit eene van 1529, die aanvangt: »Noch sijnnen de gemeene scepenen mit den XII burgeren verdraegen ende gesloeten» ¹¹⁾. Vaak worden zij ook *de gemene borgeren* genoemd, elders ook *de gezwoore gemeente* ¹²⁾, of *gemeyn-*

1) SLOET, *Oorkondenboek*, n°. 376.

2) Bijl. X.

3) Te Deventer b.v. *'t opzicht over de Bruiloften, Kinderbedden, Begankenissen en diergelijke*, volgens de woorden van het oude stadrecht. Zie Mr. G. DUMBAR, *Het kerkelijk en wereltlijk Deventer*, dl. I, blz. 60.

4) *Historie*, blz. 425.

5) Men vergelijkte b.v. de brieven van 1390 en 1394, voorkomende onder de Bijlagen LXIV, C, en XV, waarvan de eene van scholt en schepenen, de andere van schepenen en raad uitgaat.

6) VAN SLICHTENHORST, blz. 567.

7) Vgl. NIJHOFF, II, blz. 3, noot 1.

8) Bijl. XXVIII.

9) NIJHOFF, II, blz. 165.

10) Zie blz. 64.

11) Zie blz. 99, § 136.

12) Zoo te Deventer, zie DUMBAR, t. a. p., dl. I, blz. 61.

lyyden. Ten onrechte schijnt Van Spaen ¹⁾ te beweren, dat dit ambt eerst in veel latere dagen door de huishoudelijke onlusten en het misverstand tusschen de regeering en de burgerij is ontstaan, want volgens de belangrijke, reeds aangehaalde keur van Zutphen van 1330, waren daar *gemeynlyyden* de raden (d. z. de oudschepenen), die na afloop van hun ambtsjaar niet tot schepenen herkozen werden. Van burgemeesteren vindt men eerst in 1368 ^{Burgemeesteren.} gewag gemaakt, toen hertog Eduard „Burgermeist., scepenen ende raet onser liever stat van Elborch” verzocht, zijn huwelijkscontract mede te bezegelen ²⁾. Om de maand wisselden zij af blijkens § 11 der eerste willekeur; later om de negen weken volgens § 122 en § 126 der tweede.

Wij moeten nu de geschiedenis van Elburg in de tweede helft der 14^e eeuw beschouwen, toen het zijnen grootsten bloei bereikte. Alianora, hertogin van Gelre, die de Veluwe in haar lijfgeding had ³⁾, en zich in 1350 *vrouwe van Veluen* ⁴⁾ noemde, kocht er in 1352 een huis en hofstad ⁵⁾. Zoo dit met de bedoeling geschiedde, er haar verblijf te vestigen, verhinderde misschien haar ruim twee jaren daarna gevolgde dood, aan dit voornemen gevolg te geven; uit de geschiedenis blijkt er althans niet van. Hare zoons, Reinald en Eduard, die reeds eenige jaren elkander beoorloogden, zetten den strijd ook na haren dood voort, en brachten het land weldra in zulk eenen jammerlijken toestand, dat in 1359 een landvrede ontworpen en gesloten werd, mede door Elburg bezegeld, waarbij, zooals wij zagen, het aantal gewapenden, dat het ambt van Hattem en Elburg in tijd van nood zoude opbrengen, op 35 bepaald werd ⁶⁾. Den tijd van rust, die nu volgde, maakte hertog Reinald zich te nutte om den toestand der ingezetenen van de Veluwe te verbeteren, door 28 Mei van dat jaar een dijkrecht aan de bewoners van Elburg, Doornspijk en Oosterwolde te geven ⁷⁾, welk privilege na de hervatting der vijandelijkheden door zijnen broeder den 8^{en} April 1362 bevestigd werd ⁸⁾. De vrede had slechts kort geduurd, doch nu besliste de strijd zich spoedig ten gunste van Eduard, die er in slaagde, den hertog gevangen te nemen, en hem noodzaakte, van de heerschappij afstand te doen. Den 24^{en} Juni 1361 beval Reinald schriftelijk aan Elburg, zijnen broeder te huldigen ⁹⁾, en deze ont-

Grootste bloei van Elburg in de 2^e helft der 14^e eeuw.

Alianora, hertogin van Gelre, koopt er een huis. 1352.

Het ontvangt een dijkrecht, 1359, 1362.

1) *Historie*, blz. 426.

2) VAN OLDENBARNEVELD, blz. 11.

3) NIJHOFF, I, n°. 252 d.

4) NIJHOFF, II, n°. 56.

5) NIJHOFF, II, n°. 44.

6) NIJHOFF, II, n°. 89.

7) L. 10, n°. 50, in orig., in eene der ongeinventariseerde laden in afschrift.

8) L. 10, n°. 5, in orig. In de zelfde lade, n°. 43, vindt men een oorspronkelijk verdrag van 1387 tusschen die van Elburg, Oosterwolde, 't Eker en 't Oudebroek over het leggen van eenen dijk in Dronten; in eene der niet-beschreven laden een bundel latere handvesten en overeenkomsten, betreffende verschillende dijken.

9) NIJHOFF, II, n°. 112.

en bevestiging van voorrechten. 1361. ving den volgenden dag den eed van trouw aldaar en zwoer, de stad bij alle handvesten en voorrechten, die zij van zijnen vader, ouders en voorouders had gekregen, te zullen houden ¹⁾).

Intusschen was de stad in geschil geraakt met den machtigen en lastigen ridder Herberen van Putten. Zijn huis Old-Putten, dicht bij Elburg gelegen ²⁾, bezat het hoogste rechtsgebied en eene leenkamer met een groot aantal leenmannen, dienstmannen en eigene luiden. De heeren van Putten droegen volkomen alle kenteekenen van bannerheeren ³⁾. Hun geslacht bezat mede de huizen Nijenbeek aan de zee, Verlehorst en den versterkten burg Puttenstein. Het is uit de geschiedenis bekend, hoe vooral Kampen, Elburg en Hattem door hunne geweldenarijen geteisterd werden. Voor Elburg bleek dat weder uit eenige stukken uit zijn archief, die ik elders hoop mede te deelen. Reeds vóór 1361 had de stad veel van den moedwil van ridder Herberen en de zijnen te lijden; ook maakte hij aanspraak op het recht van de gruit ⁴⁾ te Elburg en betwistte der stad het windrecht voor de beide nu gebouwde molens. Beide partijen onderwierpen zich in 1361 aan de uitspraak van den hertog van Gelre onder belofte van leistung ⁵⁾, althans wat den heer van Putten betreft ⁶⁾. Eduard deed eindelijk in 1363 uitspraak en kende aan Elburg den *molenwent* toe tegen drie oude grooten, hem als tins te betalen, maar besliste, dat den heer van Putten het gruitrecht toekwam, en dat de burgers geene gruit zouden mogen halen dan aan heer Haerbaers gruite (hier in den zin van gruihuis) te Elburg voor alle bieren, die zij zelve brouwden, terwijl van alle ingevoerde bieren gruitrecht zoude moeten betaald worden ⁷⁾. Later, toen het hopen- of dun bier in zwang kwam, waarvoor geen mout noodig was, werd de gruit veranderd in eenen last, door de brouwers te betalen ⁸⁾. Hierover ontstond een

Zijne geschillen met de stad over de gruit en het windrecht beleecht. 1363.

1) Bijl. XXIX.

2) Niet op een uur afstands, zooals NIJHOFF, V, blz. LXIX, zegt; men verwarre het niet met het dorp Putten.

3) VAN SPAEN, *Inleiding*, IV, blz. 190 en 191.

4) Zie over dit recht Mr. W. C. ACKERSDIJCK, *Verhandeling over het recht van de gruit*, in de *Verhandelingen van de Maatschappij der Nederlandsche Letterkunde te Leyden*, dl. III, stuk 1, blz. 177—202. Dat dit recht geen regaal was, maar een gevolg van den eigendom eens hofs, waar later eene stad gebouwd werd, is aangetoond door VAN SPAEN, *Historie*, blz. 431. Hiermede stemt overeen JEAN JOSEPH RAEPSAET, *Analyse historique et critique*, dl. II, blz. 455—460 (du droit de Gruute ou Gruyte, vooral blz. 458.)

5) Over het verdrag van vrijwillige inleisting zie men het reeds genoemde *Specimen juris publici Belgici de pacti obstagialis voluntarii indole*, etc. van J. D. N. VAN LYNDEN, Traj. ad Rh., 1786; en Nijhoff, I, blz. CXIX—CXXI.

6) Oorspronkelijk perkamenten brief, waarvan het uithangend zegel afgeknipt is, in l. 4, n°. 5, uitgegeven bij VAN OLDENBARNEVELD, blz. 14, waar men voor *olaert* (waarvoor hij voorslaat *ordelt* te lezen) *Ieze claert*, gelijk er duidelijk staat; en voor *heylighen iaer Auents dach* *heylighen Sacramentsdach*.

7) VAN OLDENBARNEVELD, blz. 13; NIJHOFF, II, n°. 128.

8) VAN SPAEN, t. a. p.

geschil tusschen Herberens zoon Pilgrim van Putten en de stad, dat in 1382 door den Raad van Gelre beslist werd ¹⁾, doch in 1386 vindt men de partijen weder oneenig, en sloegen de schepenen Pilgrim voor, bij verwerping hunner voorstellen, *mit hem* (toe) *rijden voer onsen heren van Ghelre* ²⁾ Later kreeg de stad met Henrick de Vos van Steenwijk, die na den dood zijner moeder Aleyt van Putten in 1450 met de gruit beleend was, hierover weder geschillen, waarin door gescheidslieden 24 Juni 1468 uitspraak werd gedaan ³⁾. Ook in de 16e eeuw ontstonden er moeielijkheden tusschen haar en de latere eigenaars, tot eindelijk in 1598 de gruit aan de stad kwam door aankoop van den toenmaligen eigenaar, jonker Wolter van Ijsendoorn à Bloys van den Cannenborgh, tegen 150 gulden à 20 stuivers, en twee rosenobels tot eene vereering voor zijne zuster ⁴⁾.

Hertog Eduard verzocht in 1368, bij zijn huwelijk met de 10-jarige Catharina van Beieren, Elburg, het huwelijkscontract, waarbij haar o. a. de lijftocht der Veluwe gewaarborgd werd, mede te bezegelen ⁵⁾, aan welk verzoek de stad voldeed ⁶⁾. Zijn vroegtijdige dood verhinderde, dat er een eigenlijk huwelijk tot stand kwam. Te voren, in 1369, had hij Elburg nog begiftigd met »den Meeden, die geheiten is die Veelkenmeede, kleine ende groete, bynnen dijk ende buten dijk» dicht bij de stad gelegen, als een vrij eigen goed, dat, evenals vroeger, ongegraven zou blijven en dat de stad en burgeren van der Elborg zouden gebruiken, zooals zij het tot dusverre gebruikt hadden ⁷⁾.

Gift van
de Veelken-
meede.
1369.

Drie maanden na zijnen broeder, 4 December 1371, stierf ook de als hertog herstelde Reinald kinderloos, en daarmede de laatste mannelijke spruit van het grafelijke, nu hertogelijke huis van Gelre, waardoor de profetie hunner moeder Alianora ⁸⁾ reeds tot vervulling was gebracht.

Alvorens nu op de twisten te komen, die over de opvolging in het hertogdom ontstonden, moeten wij beschouwen de betrekkingen van Elburg tot het Noorden in deze tijden. Reeds in 1332 dreef het handel op Schonen ⁹⁾. Als Hanzestad ontmoet men Elburg het eerst op de 11 Juli 1367 te Elbing gehouden Hanzevergadering, waar het met de andere steden oorkonde deed van

Elburg in
de Hanze.
1367.

1) Bijl. XXX.

2) Bijl. XXXI.

3) L. 4, n°. 26.

4) Bijl. XXXII.

5) Uitgegeven naar den oorspronkelijken perkamenten brief met een uithangend zegel in rood was, in l. 6, n°. 14, bij VAN OLDENBARNEVELD, blz. 12.

6) NIJHOFF, II, n°. 161, 162.

7) De giftbrief bij VAN OLDENBARNEVELD, blz. 15 en 16; *Tijdschrift voor st. en st.*, t. a. p., blz. 464 en 465; de oorspronkelijke perkamenten brief met een uithangend, zeer geschonden, zegel in rood was, in l. 6, n°. 10.

8) *Keulse Kronyk*, blz. 255.

9) Bijl. I.

Ontvangt
een privi-
lege van
koning Al-
bert van
Zweden.
1368.

een vroeger gesloten verbond tegen Denemarken en Noorwegen ¹⁾. Nog in November van hetzelfde jaar trad het toe tot de Keulsche confederatie tegen deze rijken ²⁾. De verbonden steden voerden het volgend jaar met goed gevolg den oorlog in verbond met Albert van Mecklenburg, koning van Zweden, die belust was op Schonen, en zich reeds Heer van het land van Schonen noemde. Deze verleende daarop den 25^{en} Juli 1368 niet alleen aan de Hanzesteden in het gemeen (waaronder ook Elburg) tal van vrijheden in Denemarken en Schonen ³⁾, maar op denzelfden dag nog afzonderlijke privilegiën aan verscheidene Nederlandsche steden, waarvan de brieven op verschillende plaatsen gedrukt zijn ⁴⁾, behalve van Elburg, die daarom hierachter volgt ⁵⁾. De Elburgers ontvingen daarbij eene eigene vitt of factorij op Schonen, tusschen welke en de zee zij vrij met wagen en paard mochten trekken. Op de vitt mochten zij eenen eigen voogd stellen, die over allen, welke zich daarop bevonden, naar het Lubecksche recht zoude recht doen. Daar intusschen koning Albert noch Denemarken, noch Schonen in zijne macht had, waren de verleende voorrechten vrij twijfelachtig geweest, indien niet de Hanzedag, 6 October 1368 te Straalsond gehouden, Elburg in zijne vitt gehandhaafd had ⁶⁾, en bij de opvolgende bestanden van 1369, 1370 en 1372 ⁷⁾ en den eindelijk in 1376 gesloten vrede ⁸⁾ met Noorwegen, en bij het vredesverdrag met Denemarken van 1369 ⁹⁾, in 1370, 1371 en 1376 nader bekrachtigd ¹⁰⁾, de voorrechten der Hanzesteden bevestigd en uitgebreid waren geworden. Bijzonder talrijk waren vooral de voorrechten, die de koning van Denemarken hun hierbij toestond ¹¹⁾. Elburg heeft

1) *Die Reesse und andere Akten der Hansetage von 1257—1430*, dl. I, n°. 403.

2) T. a. p., I, n°. 413; G. F. SARTORIUS, *Urkundliche Geschichte des Ursprunges der deutschen Hanse*, herausgegeben von J. M. Lappenberg, dl. II, blz. 606—610.

3) *Die Reesse*, enz., I, n°. 453; SARTORIUS, II, blz. 648—652.

4) Zie die van Amsterdam, Enkhuizen, Wieringen en hunne helpers, Den Briel, het land van Voorne, Staveren en Hindeloopen bij VAN MIERIS, III, blz. 227—233, overgenomen uit de daar genoemde werken; van Harderwijk bij VAN SLICHTENHORST, t. a. p., blz. 593, 594, en SCHRASSERT, t. a. p., I, blz. 155—159; van Kampen onder n°. 35 van de *Charters en bescheiden over de betrekking der Overijsselsche steden, bijzonder van Kampen, op het Noorden van Europa gedurende de dertiende en veertiende eeuw (1251—1398)*, uitgegeven door de Vereeniging tot beoefening van Overijsselsch Regt en Geschiedenis.

5) Bijl. XXXIII.

6) Item statuerunt, quod illi de Elborch possint et debeant frui anno futuro et ultra, quamdiu nos et nostrates in Schononia fuerimus, vitta sua, quam isto anno 68 emerunt a dominis Magnopolensibus [Albert van Mecklenburg, koning van Zweden], sic tamen quod non faciant alios non habentes/vittos in Schania, nec eciam illos, qui nobiscum non sunt in ista confederacione, super dicta vitta secum jacere. *Die Reesse* enz., I, n°. 479, § 19.

7) *Die Reesse* enz., I, n°. 503, II, n°. 5, 45, 46; SARTORIUS, II, n^o. CCXLIII.

8) *Die Reesse* enz., II, n°. 124.

9) T. a. p., I, n°. 513.

10) T. a. p., I, n°. 523, II, n°. 22, 134, 136.

11) Ook te vinden bij SCHRASSERT, t. a. p., I, blz. 137—144, doch minder nauwkeurig.

inderdaad op Schonen eenen voogd gehad; met andere voogden maakte hij in 1389 eenen vasten vrede tusschen den voogd van Kampen en die van Zierikzee, Den Briel en Amsterdam¹⁾. Hierachter kan men eenen brief vinden van Evert Scerpinc, die waarschijnlijk voogd op de Elburgsche vitt geweest is²⁾, alsmede eene opgave van ontvangen pondgeld³⁾. Op het einde der 14^e en het begin der 15^e eeuw had de Hanze veel overlast van de Friesche zeeschuimers, Vitaliënbroeders en Lykedelre geheeten, en werd Elburg ook uitgenoodigd tot het uitrusten van een vredeschip, waarop de stad met andere Zuiderzeesche Hanzesteden deze gevaarlijke roovers bekampte⁴⁾. In de 15^e eeuw verloor zij op de eene of andere wijze hare vitt, want in 1444 gaf Christoffel, koning van Denemarken, haar die terug⁵⁾. Uit den *vidimus*-brief dezer schenking blijkt, dat zij de Luttike-vitte heette. Nog lang hierna, tot in de 17^e eeuw bleef Elburg onder de Hanzesteden van het Derde Deel of Keulsche kwartier in het verbond. Zie de latere gedrukte recessen en verschillende documenten in zijn archief⁶⁾. In eene der onbeschrevene laden daarvan bevindt zich ook een handschrift, waarschijnlijk van omtrent 1400, bevattende verschillende rechten en overeenkomsten der Hanzesteden, b.v. eene bepaling over driftgoederen, ook eene over erfrecht: »Item weert dat ienich man, in den Hense behorende, in ener Hensestat starve, soe sall die rad van dersulver stat sijnes nalatensguedes underwinden unde dat in bewaringhe holden, soelange dat dat den rechten erfgenamen toe den handen komen mochte,» enz.⁷⁾

Nadat, zooals wij boven zagen, in 1371 de beide laatste hertogen van Gelre kort na elkander gestorven waren, deden zich twee pretendentes voor de opvolging in het hertogdom op: Mecheld van Gelre, gravin-weduwe van Kleef, spoedig daarop met Jan van Châtillon, graaf van Bloys, hertrouwd, en Willem van Gulik, opkomende voor zijne gemalin Maria van Gelre, en hunnen zoon,

Strijd tusschen de Heeckerens en Bronckhorsten. 1371.

1) *Charters en bescheiden over de betr. den Overijss. steden*, enz., n°. 43; *Die Recesse* enz., III, n°. 436.

2) Bijl. XXXIV.

3) Bijl. XXXI.

4) De stukken, hierop betrekkelijk, uit zijn archief, l. 8, n°. 109 en 96, zijn uitgegeven in de *Bijdr. v. vad. gesch. en oudheidk.*, n. r., I, blz. 278—281 (waar men op blz. 278, r. 12 v. o. voor *jnt greet sunder sumet to komende* leze: *jnt Greet Sundet* sinnet to komende). Vgl. ook l. 8, n°. 105, een oorspronkelijke uitnoodiging van Lubek i. d. 5 December 1397 om eenen dag tot beraming van middelen tegen de zeeroovers bij te wonen; *Die Recesse* enz., IV, n°. 233, § 9, 15, 16, n°. 234, § 4, n°. 338, n°. 570, § 5, 12, n°. 591, V, n°. 392, § 9 en 13; *Charters en bescheiden over de betr. den Overijss. steden*, enz., n°. 45, 49, 51 en 52.

5) Bijl. XXXV. Vgl. DAVID VAN HOOGSTRATEN, *Groot algemeen woordenboek*, i. v. Elburg.

6) Vooral in l. 12, b. v. n°. 32 een recueil van privilegiën, van 1365 tot 1524 aan de Hanzesteden verleend, groot 84 fo. blz.

7) Vgl. over de Hanzeatische zeerechten K. F. EICHHORN, *Deutsche Staats- und Rechtsgeschichte*, dl. III, bl. 297—301.

mede Willem geheeten. De beide Geldersche partijen, die reeds in het midden dezer eeuw opgekomen waren, staken ook het hoofd weder op en sloten zich ieder bij een' der pretendentes aan, de Heeckerens bij Mechteld, de Bronckhorsten bij den jongen Willem van Gulik. Eenen krachtigen steun vond Mechteld ook in den Utrechtschen bisschop Arnold van Hoorn, die met een leger in Gelderland viel, en op de Veluwe o. a. Harderwijk in 1372 veroverde, welks omstreken hij te vuur en te zwaard verheerde ¹⁾. Daarna gaf hij in 1373, aan Elburg, dat mede aan de zijde der Heeckerens schijnt gestaan te hebben, eenen brief van geleide en veiligheid ²⁾. Een geschil, dat in hetzelfde jaar tusschen hem en den reeds genoemden Herbereren van Putten, die het waarschijnlijk met de Bronckhorsten hield, ontstond, gaf spoedig afleiding aan zijne wapenen. In vereeniging met Kampen belegerde en veroverde hij in 1375 het slot Puttenstein, dat vervolgens tot den grond toe geslecht werd, waardoor deze gevaarlijke nabuur van Elburg tot rust gebracht was ³⁾.

Er had intusschen eene toenadering tusschen de beide partijen plaats gevonden, waarbij aan ieder voorloopig een gedeelte van het gewest was toegewezen ⁴⁾. Uit het haar toegescheiden deel verpandde Mechteld in 1375 de steden Elburg, Harderwijk en Hattem aan den Utrechtschen bisschop (die zich nu verder met de Geldersche zaken niet meer inliet), ten onderpand voor 25000 oude schilden, die hij ten behoeve van hare zaak had te kosten gelegd ⁵⁾. Zij gelastte daartoe den »goeden luden, den scepenen ende der ghemeenten van der Elborch», dat zij den bisschop Arnde van Hoorn in alles gehoorzaam zouden zijn ⁶⁾, waarop deze zijnen »lieven, getruwen schepenen ende rade der stad van der Elborch ende horen borgheren» ⁷⁾

1) *Chronicon Tielense*, blz. 388; *Chronicon auctius Joannis de Beka* in ANTONIUS MATTHIAEUS' *Veteris aevi analecta*, uitg. in 8°., dl. V., blz. 271; J. I. PONTANUS, *Historia Gelrica*, boek II en volgende, blz. 302; VAN SLICHTENHORST blz. 155; SCHRASSERT, t. a. p. II, blz. 21 en 22.

2) Bijl. XXXVI.

3) Vgl. Bijl. X, en zie verder over dezen oorlog JOANNIS A LEIDIS *Chronicon Belgicum*, blz. 300; *Chron. Tiel.*, blz. 392; *Chron. auct.*, blz. 278 en 279; *Appendix SUFFRIDI PETRI ad Chronicon J. Bekae ed.* BUCHELI, blz. 145 en 146; *Historia WILHELMI HEDAE ed.* BUCHELI, blz. 258; vooral de *Kronyk van ARENT TOE BOCOP*, uitgegeven door het Historisch genootschap te Utrecht, blz. 365—379, die deze zaak uitvoerig behandelt, waartoe hij als magistraat van Kampen, waar zich eene menigte stukken, die op dezen strijd betrekking hebben, bevinden (zie *Register van Charters en bescheiden in het oude archief van Kampen*, n°. 176, enz., n^{o.} CCCV), gelegenheid had; PONTANUS, blz. 302—307; VAN SLICHTENHORST, blz. 156—158; NIJHOFF, III, blz. XXI—XXXIV; *Overijsselsche almanak voor oudheid en letteren*, 1840, blz. 101—127.

4) NIJHOFF, III, blz. XXV—XXVII.

5) *Kron. van ARENT TOE BOCOP*, blz. 327.

6) VAN OLDENBARNEVELD, blz. 9, naar den oorspronkelijken brief op papier, l. 6, n°. 16A, met een opgedrukt zegel in rood was.

7) Dat hier niet van burgemeesteren, en in het eene geval niet van raden

beloofde, hen te zullen handhaven in al hunne voorrechten ¹⁾. In het jaar 1377 verbonden zich de aanhangers der Heeckerenspartij, waaronder ook Elburg, tot eenen landvrede; de Veluwe, nu in twee ambten verdeeld, zoude in tijd van nood 28 gewapenden te paard opbrengen ²⁾. Bij de vernieuwing van den strijd begon echter Mechtelds zon te tanen; een groot deel der Veluwe, waaronder ook Elburg, was het volgende jaar in de macht van Willem van Gulik, die den 1^{en} Juni 1378 eenen brief van veiligheid en vrijgeleide gaf aan de bewoners van Elburg en de clofte ³⁾ van Elburg ⁴⁾, en den 2^{en} November d. a. v. eenen anderen aan Elburg en omliggende buurschappen ⁵⁾. Het duurde niet lang, of hij was algemeen als landheer gehuldigd, en Mechteld deed daarop afstand van al hare rechten, onder voorbehoud van het onderpand voor den Utrechtschen bisschop ⁶⁾. Deze stond nu echter ook spoedig zijne pandschappen af, terwijl hertog Willem, onder verband van leistung, de betaling der 25000 oude schilden uit de renten en de helft der beden en schattingen, die opkwamen uit de vroeger verpande plaatsen, op zich nam ⁷⁾. Spoedig daarop trad Willem, nu meerderjarig geworden, in het huwelijk met Catharina van Beieren, die, gelijk wij zagen, als kind reeds aan zijnen oom Eduard van Gelre was uitgehuwelijkt geweest, en verzocht Elburg, zijne huwelijksvoorwaarden mede te bezegelen ⁸⁾. Ik vond niet, dat zulk een verzoek aan eenige andere stad gericht

Vernieuwing van den strijd.

Elburg in de macht der Bronckhorsten, krijgt vrijgeleide van Willem van Gulik. 1378.

De bisschop doet afstand van zijne pandschappen. 1379.

gesproken wordt, is niet vreemd. Ook de keuren heeten nu eens vastgesteld te zijn door *gemene schepenen* of *gemene schepenen myt den burgeren*, dan weder door *gemene schepenen ende raet* of *scepen ende raedt bij consent onser burgere*, of wel door *burgermeesteren, scepenen ende rhaat* of *burgemeesteren, scepenen ind raet mit den gemenen borgeren*; met alle welke uitdrukkingen intusschen het zelfde bedoeld schijnt te worden.

1) VAN OLDENBARNEVELD, blz. 10, naar den oorspronkelijken perkamenten brief, l. 6, n°. 16 B, met een uithangend zegel in rood was.

2) NIJHOFF, III, n°. 31.

3) NIJHOFF, IV, blz. 61, noot 1, zegt dat dit woord misschien beteekent de klokslag of de bewoonde omtrek eener plaats, die onder één en hetzelfde kerspel behoort. Dit wordt bevestigd doordat eene lijst der successieve eigenaars van de gruit te Elburg (Bijl. XXXII, E) tot opschrift heeft: »Die Gruyt ende zijse ter Elburch ende binnen der Clocken van Dorenspijck, daervan te nemen als mijn Heer van Gelre boven ende beneden neemt in Veluwe tot Zutphens leens rechten ontfinck;» waaronder men vervolgens leest, »Jutte van Aernhem, weduwe Pelgrims van Putten geeft over an Johan van Alpen, heer te Hoepel, alsulcke tucht als sij hadde an der Gruten ende Gruytgelde ter Elburch ende binnen der Clucht tot Dorenspijck. 1458». *Clocken* en *clucht* worden hier dus promiscue gebruikt.

4) NIJHOFF, III, n°. 48.

5) NIJHOFF, III, n°. 51.

6) NIJHOFF, III, n°. 53.

7) Deze overeenkomst, nog onbekend toen Nijhoff zijne *Gedenkwaardigheden* uitgaf, komt te blijken uit de uitvoerige oorkonde dienaangaande in de *Kron. van A. TOE BOGOP*, blz. 327—332.

8) Bijl. XXXVII.

werd. Hoewel het gemaakte contract verloren schijnt te zijn gegaan ¹⁾, mag men aannemen, dat Elburg aan de uitnoodiging voldeed, want in 1402, na den dood der beide echtgenooten, maande Albrecht van Beieren, de vader van Catharina, Elburg als borg aan, om de medegave zijner dochter te voldoen, of te Leiden in leistung te komen ²⁾; waarbij toch wel niet aan de huwelijksvoorwaarden van haren eersten echt zal gedacht moeten worden.

De hertog
kent Elburg
als bekende
handels-
plaats.
1380.

Toen hertog Willem in 1380 zijne bescherming verleende aan Lombardiërs ³⁾ te Arnhem, verzocht hij Harderwijk en Elburg, als bekende handelsplaatsen, zijnen brief mede te bezegelen ⁴⁾. In 1388, op eenen zijner tochten naar Pruisen, stelde hij zijnen vriend Henrik van Steenberg, vroeger proost te Zutphen, thans van het kapittel van Oud-Munster te Utrecht, tot zijnen stadhouders aan, gelijk uit het bevelschrift aan Elburg, om den proost gehoorzaam te zijn ⁵⁾, en uit een schrijven van dezen in zijne hoedanigheid aan de stad gericht ⁶⁾, blijkt.

Eerste wil-
lekeur.
1390.

Wij zijn nu gekomen tot den tijd, dat het eerste stadrecht tot stand kwam ⁷⁾. Het bevindt zich op het Elburgsch archief in een handschrift in groot 40 van zes bladen papier, waarvan het laatste reeds vroeg los schijnt geraakt te zijn en onder een afzonderlijk nummer van den inventaris voorkomt. De eerste twee bladen, en van het derde de rectozijde, zijn door de schepenen gebruikt voor allerlei aantekeningen, als aanstellingen, verklaringen voor hen gedaan van erfburgschap of verkoop en opdracht van huizen, schuldbekentenissen, waarbij soms de op verschillende termijnen geschiede betalingen vermeld staan, enz. ⁸⁾ Deze zijn allen van 1390 tot 1398, (behalve twee aantekeningen van gedane betaling van 1405), maar

1) »De huwelijksvoorwaarden van *Willem* van Gulich zijn te lang hier te verhaelen», zegt VAN SLICHTENHORST, blz. 161. Vgl. PONTANUS, blz. 317.

2) NIJHOFF, III, n°. 255.

3) Vgl. over dezen en hun bedrijf NIJHOFF, I, blz. XXXI en XXXII.

4) Bijl. XXXVIII.

5) NIJHOFF, III, n°. 141.

6) Bijl. XXXIX.

7) Keuren, I.

8) Als voorbeeld deze aantekening:

»Item in den jaer van acht ende neghentich des Vriedaghes nae Dertiendendaghe [*11 Januari*] zoe hebben onse burghere hiernaes bescreven der stat lovet scadeloos toe holden van zulken brieve, als de stat den van Staveren hebben beseghelt van horen heringhe:

Erst Ghered Scerpinc III last mit desen merke [*volgt een merk.*]

Item Heyneman Andrias' zoen III last mit desen merke [*d^o.*]

Item Heyneman van den Tije III last, dit merc [*d^o.*]

Item Jan van den Tije III last van desen merke [*d^o.*]

Item Hen[z]oen III last van desen merke [*d^o.*]

Item Jan Rij[II] last van desen merke [*d^o.*]

Item Ghered Biscop II[II last] van desen merke [*d^o.*]

Item Berent Himmelrijc III last van desen merke [*d^o.*]

Item Piel, Jacob Renesch ende Coep Herbach mallic een vierendeel vat mit desen drie merke [*volgen drie merken.*]

zonder chronologische orde ingeschreven. Er zijn verschillende handen en soorten van inkt op te merken, doch met hetzelfde schrift en inkt, waarmede sommige aantekeningen van 1390, 1391 en 1392 ingeschreven zijn, is op de 3 volgende bladen de oude willekeur opgeteekend. Dit was dus het stadrecht, dat de schepenen zelve gebruikten, en in 1390, toen een nieuw memoriaal werd aangelegd, daarin werd opgeschreven. Doch dat het niet alleen in dat jaar werd geschreven, maar ook (ten minste in dien tijd) aldus tot stand kwam, blijkt hieruit, dat Jacob Hughen zoen, die in § 40 als toenmalige eigenaar van een huis in Elburg genoemd wordt, in andere documenten ook omtrent dezen tijd voorkomt (1369—1394).

Het handschrift heeft zeer veel van water en ouderdom geleden, en is op vele plaatsen nagenoeg onleesbaar. Het papier, waarvan verscheidene stukken afgebrokkeld zijn, is zoo zwak, dat het bijna door elk gebruik weder lijdt. Doch door vergelijking met het tweede keurboek kunnen vele plaatsen hersteld worden. Hoewel er nu, vooral in het begin, onderscheidene bepalingen overeenkomen, heb ik toch gemeend, de beide keuren afzonderlijk te moeten geven, omdat de volgorde geheel anders is, vele bepalingen in het tweede keurboek niet meer voorkomen en ook in de overeenkomende artikelen meestal verschilpunten, en dikwijls belangrijke, bestaan. In de keur van 1390 worden in het algemeen de gevallen lang zoo nauwkeurig niet gesteld als in de tweede willekeur, waar de boetebepalingen (ook niet altijd even groot) op meer gevallen uitgestrekt worden, die vroeger niet onder de bepaling vielen. Overigens bevatten beide willekeuren, hoofdzakelijk boetebepalingen op allerlei overtredingen, weinig privaatrecht. Zij geven dikwijls eenen helderen blik in het dagelijksch leven van die tijden. De verschillende artikelen beginnen telkens met eenen nieuwen regel; voor het gemak heb ik daarbij paragraphen gezet. Er komen een paar latere bijvoegingen in voor, zooals vermeld zal worden. Op de rectozijde van het laatste blad met § 52 eindigt het keurboek, doch daar heeft nog wel de zelfde hand met helderder inkt de §§ 53—61¹⁾ (A) bijgevoegd (gedeeltelijk in de plaats van vroegere bepalingen); en vervolgens drie verschillende handen de §§ 62 en 63²⁾ (B), 64—70 (C), en 71 en 72 (D). Men kan eenigszins bepalen, van welken tijd deze bijvoegingen dagteekenen. Onder de eerste bijvoeging (A) vindt men ook § 57, waarbij huizen van bepaalde ingezetenen genoemd worden, tusschen welke het vechten zwaarder gestraft werd, en die voor § 40 in de plaats zal gekomen zijn, waarschijnlijk wegens de verbouwing der stad, die in 1393 begonnen werd, zoodat deze bepalingen na dat jaar zullen vastgesteld zijn. De bepalingen onder B zijn, zoo ik mij niet bedrieg, met de zelfde hand geschreven, als het na te melden prothocol, in 1393 bij de verbouwing opge-

Latere
keuren.

1) § 53 is echter gevoegd tusschen § 51 en § 52.

2) § 62 is echter gevoegd tusschen § 34 en § 35, waar zij volgens de stof behoort.

maakt, en de daarbij gevoegde keuren van 1394. De keuren onder C vertoonen gelijk schrift en inkt als twee aanteekeningen van 1398 in het voorafgaande memoriaal der schepenen en eenige der transporten, die achter het voornoemde prothocol gevoegd zijn, en wel die van 1396—1398. Daar bij eene dezer bepalingen (§ 70) verboden wordt, met runderen uit de markt te drijven overeenkomstig den brief van den hertog van Gelre, welke brief 9 Maart 1397 gegeven werd, zal men met vrij veel zekerheid deze latere statuten op 1397 of 1398 mogen stellen. De bepalingen onder D eindelijk zijn met eene hand geschreven, die ook de vierde der na te melden keuren van 1400 schreef.

Enkele bepalingen, die later buiten kracht werden gesteld, zijn doorgehaald, vooral eenige keuren op de weelde.

Willem van Gulik vermeerderd het gebied en beloofd, dat geen slot of timmer op eene mijl afstands van de stad zal gebouwd worden 1392.

De codificatie zijner rechten was niet de eenige belangrijke gebeurtenis, die op het laatst der 14^e eeuw te Elburg plaats greep. Willem van Gulik, die gaarne aldaar vertoefde ¹⁾, vermeerderde in 1392 de stadsvrijheid of het rechtsgebied der schepenen, tevens bepalende, waar de kruizen, die de grenzen aanwezen, moesten gezet worden, en dit met het oog op de voorgenomen verplaatsing der stad. (»Want wij willen, dat sij onse stat voerss. versetten sullen op een ander stede.») Tegelijkertijd beloofde hij, dat geen slot of timmer op eene mijl afstands van de stad zoude gebouwd worden ²⁾. Ongeveer eene eeuw later, 1482—1486, toen de heeren de Vos van Steenwijk Putten versterkten en vandaaruit Elburg door roof en brandschatting verontrustten, had de stad gelegenheid zich op dat voorrecht te beroepen ³⁾. De verplaatsing der stad schijnt noodzakelijk te zijn geworden door het afnemen der kust. Al wordt hier niet, zooals bij de tweede vermeerdering van het stadsgebied in 1438 uitdrukkelijk gezegd, dat zij wordt toegestaan, »omme noetz will der zee», verschillende omstandigheden maken dit toch aannemelijk. Het is zeker, dat de zee hier van tijd tot tijd meer landinwaarts is gedrongen ⁴⁾. Zwarte vloedden hadden in de laatste jaren gewoed, waaronder van die van 1367 bepaaldelijk gemeld wordt, dat zij langs de kusten van Harderwijk en Elburg veel land

?
De stad wordt verplaatst. 1393.

1) *Kron. van ARENT TOE BOGOP*, blz. 334, en naar deze *PONTANUS*, blz. 335, en *VAN SLICHTENHORST*, blz. 169.

2) Het privilege is naar den oorspronkelijken perkamenten brief, l. 6, n°. 9, waarvan het uithangend zegel in rood was verdwenen is, uitgegeven bij Van Oldenbarneveld, blz. 7 en 8. Voor *Beernd Beerscher* leze men Beernd Noerscher, en aan het slot nog: Per dominum ducem, praesentibus dominis H. praeposito Sancti Salvatoris, G. domino de Culenburg, G. domino de Werdenberg, Johanne de Bilant, Ottone de Bilant, Jordano de Wij, Roperto de Apelteren, milit., Arnoldo ten Boickoep, famulo (?) etc., consiliar.

3) *NIJHOFF*, V, blz. LXIX, LXX en de daar aangehaalde plaatsen, benevens den *Geld. volksalm. voor 1862*, blz. 81—89, en in het Elburgsch archief l. 4 passim; 6, n°. 3; 16, n°. 24 O en 26 D; 18, n°. 75 CC; 22, n°. 99. In 1489 en 1490 werden weder klachten over hen gedaan; l. 16, n°. 27 GGG en 31.

4) (*IS. AN. NIJHOFF.*) *Statistieke beschrijving van Gelderland*, blz. 60—62.

afspoelde ¹⁾. En al is dan ook niet door dezen storm het bij Elburg aan de zee gelegen huis Nijenbeek vernietigd, zooals in den *Gelderschen volksalmanak voor 1845* ²⁾ als zeker gesteld wordt, daar het in 1374 nog voorkomt ³⁾, men mag toch met NIJHOFF ⁴⁾ aannemen, dat de plaats waar het lag, door de zee is ingenomen geworden. Nog kan men aanvoeren, dat het nieuwe Elburg meer landinwaarts werd gebouwd, dan het oude. Die plaatsen der stad toch, die men weet, dat ook in het oude Elburg gelegen waren, bevinden zich alle in het naar de zee gewende deel der tegenwoordige stad. Het zijn: 1°. de Ellestraat, die ongetwijfeld aan den zelfden polder of stuk grond El, Elle of Eil haren naam ontleent als de stad zelve; 2°. het oude stadhuis, het eenige gebouw der oude stad, dat nog bestaat; na de verbouwing, in 1400, werd het verlaten en voor een meer gelegen liggend huis ingewisseld; het verkeert thans in bouwvalligen toestand, doch was eenmaal misschien de eigenlijke Elburg, waarna het tot stad verheven Doornspijk zich noemde; 3°. het Heiligegeest-gasthuis, waarvan de fundamenten nog aanwezig zijn aan de uiterste grens der stad, zoodat het daar juist binnen viel. Deze drie plaatsen nu zijn zeer dicht bij elkander en aan den zeekant der stad gelegen.

Al viel dus een klein deel der oude stad binnen de plaats, waar de nieuwe zoude gebouwd worden, het werk der verplaatsing was nog omvangrijk genoeg. Ook wallen en grachten, die de stad vroeger niet schijnt gehad te hebben, moesten gemaakt worden. Het volgende jaar had eene opmeting plaats gehad en werd een prothocol opgemaakt van de namen dergenen, die hofsteden ontvingen, met opgave van de grootte derzelve, van de jaargelden, die er uit zouden gaan, wie de stegen tusschen de erven zouden mogen gebruiken, enz. Successievelijk zijn er ook de namen van de latere eigenaars der huizen en jaargelden bijgevoegd, terwijl daartusschen en op het einde in een geregeld register, tot 1403 loopende, gerichtelijke bekentenissen van uitgangen en renten uit de hofsteden en huizen opgeteekend zijn. Het geheel is met verschillende handen geschreven ⁵⁾.

1) JOANN. A LEIDIS, *Chron. Belg.*, blz. 289; AEGIDIJ DE ROYA *Annales Belgici*, blz. 62; *Chron. auct.*, blz. 259 en 260; *Chron. Tiel.*, blz. 394; *Hist. W. HEDAE*, blz. 246; PONTANUS, blz. 278 en 283; VAN SLICHTENHORST, blz. 143 en 145.

2) G. H. W., *Het huis Nijenbeek aan de zee*, blz. 21—31.

3) Bijl. X.

4) I, blz. X, XI en 102, noot 2.

5) Het opschrift luidt: *Int jaer ons Heren dusent driehondert drie ende neghentich up Zente-Marcusdach [25 April] de hofsteden ter Elborgh ontfanghen hebben.* Onder de ruim 150 namen, die volgen, leest men o. a.:

Item Arend toe Boechoep een van XXVIII voet. Dit zal het huis zijn, dat zijne erven in 1400 aan de stad tot raadhuis verkochten.

Item Pilgrym van Putten een; waarschijnlijk voor zijn gruihuis. Onder de jaargelden o. a.:

Hier sal Johan Toernemaker jaerlix uut bueren twe jaerghelde to volleste [d. i.

Eenige
nieuwe keu-
ren.
1394.

Toen in 1394 verschillende burgers hunne huizen nog niet gebouwd hadden, werd onder vaststelling van boete eene bepaling gemaakt, binnen welken tijd de bouw moest voltooid zijn, en eenige keuren vastgesteld ¹⁾, waarbij het drijven van handel en nering buiten de stad (nu deze gevest was) na eenen zekeren termijn verboden werd, en eene op het waken. Deze bepalingen zijn in het zelfde prothocol ingeschreven en alle van ééne hand, en dus van 1394. Daarop volgt er eene (A) omtrent het lossen van huizen, erven, goud of kleinoodiën, aan kerken gemaakt, die hier niet thuis behoort, en, naar ik meen, weder door den zelfden persoon geschreven is, die de transporten van 1396—1398 schreef.

De verbou-
wing nog
niet vol-
tooid.
1396.

Het maken der wegen en wallen scheen nog moeielijkheid op te leveren, althans in 1396 drong de rentmeester Aernt toe Boecop er op aan, dat men hiermede voort zoude maken, omdat de hertog spoedig de stad wilde komen bezien ²⁾. Volgens een bevel van den hertog aan Aernt toe Boecop van 3 Februari zonder aanduiding van jaar, doch uiterlijk in 1397, kwamen de ingezetenen der Veluwe drie dagen de Elburgers helpen bij het graven en vesten hunner stad ³⁾. Met de verlegging der stad hing ook samen het bouwen eener nieuwe kerk. De bisschop van Utrecht gaf daartoe den «curato, provisoribus et procuratoribus fabricae necnon certis Christi fidelibus parochianis ecclesiae parochialis in der Elborch» vergunning, »ecclesiam parochialem vestram praedictam, extra muros opidi vestri positam, effringendi, novamque ecclesiam parochialem infra eodem muros erigendi, construendi, fundandi et aedificandi ⁴⁾, en kende tevens 40 dagen aflaat toe aan hen, die deze kerk zouden bezoeken, of aan dezelve iets geven of legatere ⁵⁾. Een belangrijk legaat kreeg zij 1407 ⁶⁾. Zij was aan den H. Nicolaas gewijd, en werd in 1448 verbouwd ⁷⁾. Ook werd ten gevolge der verbouwing van Elburg het oude raadhuis verlaten, en in 1400 van de erfgenamen van Arent toe Boecop zijn huis aangekocht voor 1800 Geldersche guldens aan goud ⁸⁾. Later werd het voormalige stadhuis door de zusters van St. Catharina met eenen pater en eene

Eene
nieuwe
kerk.
1397.

Een nieuw
raadhuis.
1400.

voldoening] der luchtinge Onser-Vrouwen beelde, dat buten opten hoek van sinen ende sijne moeder ende zuster huse steet.

Hier sal Gerit Rijnvisch uyt bueren een jaerghelt ende Henric Toermaker een jaerghelt ter luchtinghen Onser-Vrouwen beelde voer zijn huys.

Verscheidene malen ook: bueren de van Deventer. Wie hiermede bedoeld mogen zijn?

- 1) Keuren, II.
- 2) Bijl. XL.
- 3) Bijl. XLI.
- 4) Bijl. XLII.
- 5) Bijl. XLIII.
- 6) Bijl. XLIV.
- 7) Bijl. XLV.
- 8) Bijl. XLVI.

mater, van wie men in 1562 melding gemaakt vindt ¹⁾, betrokken ²⁾, terwijl het thans, zooals wij zagen, nog aanwezig is, en bewoond wordt door eenen veehouder.

Met het bovenstaande strookt wel hetgeen Arent toe Boecops gelijknamige nazaat in zijne *Kronyk* omtrent de verbouwing der stad mededeelt ³⁾. Pontanus en Van Slichtenhorst, die hem als bron gebruikten ⁴⁾, hebben in het verhaal aanleiding gevonden, om Elburg de jongste der Veluwsche ⁵⁾, ja der Geldersche steden te noemen ⁶⁾; anderen ⁷⁾ hebben zelfs deze verbouwing voor de eigenlijke stichting der stad aangezien. Hoe zeer zij dwaalden, zal uit het bovenstaande voldoende gebleken zijn en is reeds door Van Oldenbarneveld in het eerste gedeelte van zijn meermalen aangehaald *Specimen* aangetoond. Juist in deze tijden, nu Elburg eerst eene stad zoude geworden zijn, vindt men nieuwe bewijzen, dat het reeds eene bloeiende handelsplaats was. In 1397 gaf hertog Willem der stad twee vrije jaarmarkten, te houden acht dagen na Beloken Paschen en op St.-Gallendag (1 Juli), en acht dagen vóór en na deze dagen; en verscheidene voorrechten aan hen, die de voorzegde markten zouden bezoeken; terwijl hij daarbij ook aan zijne ambtenaren gelastte, dat zij niet zouden toelaten, dat iemand acht dagen vóór en drie dagen na St.-Gallendag eenig goed over de Veluwe naar eene andere markt dan Elburg zoude drijven, brengen of voeren ⁸⁾. Over dit punt werd de stad in de jaren 1555—1558 in eene twist met de Overijselsche steden, vooral Kampen, gewikkeld, waarin zich ook Nijmegen, Arnhem, Roermond en Zutfen mengden, en waarbij beurtelings ter sprake kwam, om de zaak door het Hof te Arnhem, op eene conferentie te Epe, door Zutfen, op eene Hanzevergadering, door de Hanzesteden Nijmegen en Munster of door Keulen te doen beslechten ⁹⁾. Nog gingen de schepenen in het zelfde jaar 1397 eene overeenkomst aan met die van Harderwijk, dat zij voor de kosten, ten behoeve van den gemeenen koophandel gemaakt, van hunne schippers evenveel zouden nemen in verhouding tot de lading, als te Harderwijk geschiedde ¹⁰⁾. In 1400 werden eenige nieuwe keuren voor de tappers en brouwers gemaakt ¹¹⁾.

Elburg ont-
vangt twee
jaarmark-
ten.
1397.

Overeen-
komst met
Harder-
wijk.
1397.

Nieuwe
keuren.
1400.

1) L. 17, n°. 34.

2) Volgens de beschrijving van Elburg van den heer Haasloop Werner.

3) Blz. 334—336.

4) PONTANUS, blz. 335; VAN SLICHTENHORST, blz. 169.

5) PONTANUS, t. a. p., boek I, blz. 40.

6) VAN SLICHTENHORST, t. a. p., boek I, blz. 106 en 116.

7) Bv. E. MOULIN in de *Historische Kamper kronyk*, blz. 189 en 190.

8) Bijl. XLVII.

9) BONDAM bracht, hetgeen op deze zaak betrekking heeft, bijeen. Zie blz. 3, noot 4, hiervoor. Dit hs. van zijn hand bevindt zich thans op de Koninklijke bibliotheek. Zie voorts in het Elburgsche archief vele stukken in laden 19 en 22.

10) De Latijnsche brief is door SCHRASSERT, II, blz. 25, uitgegeven.

11) Keuren, III.

In de 15^e eeuw schijnt Elburgs handel nog even bloeiend gebleven te zijn. Wij moeten nu zijne geschiedenis nog eenigen tijd vervolgen. Toen in 1402 Willem van Gulik gestorven was, bevestigde hertog Reinald IV reeds den 5^{en} Maart de privilegiën, in 1392 door zijnen broeder aan Elburg geschonken ¹⁾. Dat hij de vrijheden nogmaals den 24^{en} Febr. 1410 zoude bevestigd hebben, zooals NIJHOFF ²⁾ aanneemt, dat voor alle Geldersche steden geschied is, hiervoor is in het archief der stad geen bewijs te vinden, ook niet in de privilegiënlijsten van het midden der 16^e eeuw, van 1569 of 1570, en van 1679, die in lade 7, n°. 43, lade 42, n°. 10 A en lade 6, n°. 23, voorkomen. In den oorlog, dien hij met Holland voerde, maakten in 1412 de Hollanders met hunne welbemande baardsen en roeischepen de Zuiderzee zoodanig onveilig, dat de Harderwijkers en Elburgers hunne scheepvaart moesten staken ³⁾. Toen door zijne gedurige en zware oorlogen de schatkist was uitgeput, terwijl ook zijn huwelijk kinderloos bleef en er geen aangevozen opvolger was, vonden de Geldersche steden (waaronder ook Elburg), ridders en knapen, het geraden, een verbond aan te gaan. Dit was het in de staatkundige geschiedenis zoo belangrijke verbond van 1418 ⁴⁾, waarop in het volgende jaar de namens den hertog door zijne gemalin gedane belofte volgde, dat wegens dat verbond niemand *gearchwilligd*, d. i. kwalijk bejegend, geene steden of sloten zonder raadpleging der ridderschap verkocht, verpand of, op welke wijze ook, in andere handen gebracht zouden worden, maar ieder bij zijn land-, leen- en stadrecht en vrijdom van tol, dien hij bezat, zoude gehandhaafd worden ⁵⁾.

In 1418 werd het St.-Agnietenklooster te Elburg opgericht ⁶⁾, hoewel men reeds uit een testament van de 14^e eeuw weet, dat er toen Bagijnen woonden ⁷⁾. Door aankoop en schenkingen verwierf het spoedig aanzienlijke bezittingen ⁸⁾, en werd later aanmerkelijk uitgebreid ⁹⁾. De zusters leefde naar de 3^e orde van St.-Franciscus ¹⁰⁾.

Hoe Elburg in 1418 driemaal vergeefs voor het Keizerlijk hofgericht gedaagd, daarop in de rijksban gedaan en eerst in 1422 daaruit weder ontslagen werd, is door zeven documenten uit zijn

1) De oorspronkelijke perkamenten brief met een uithangend zegel in rood was in l. 6, n°. 12.

2) III, blz. CXXII en CXXIII met noot 1.

3) JOANN. A LEYDIS, *Chron. Belg.*, blz. 339; *Chron. auct.*, blz. 355; PONTANUS blz. 382; VAN SLICHTENHORST, blz. 182.

4) NIJHOFF, III, n°. 374.

5) NIJHOFF, III, n°. 388, *Gr. Geld. Plac.-b.*, 1^e app., blz. 180.

6) Bijl. XLVIII.

7) Bijl. LXI.

8) Zie vooral in lade 4.

9) Bijl. XLIX.

10) Bijl. L.

Bevestiging
van de pri-
vilegiën
van 1392.
1402.

De scheep-
vaart ver-
hinderd.
1412.

Het St.-Ag-
nietenkloos-
ter opge-
richt.
1418.

Elburg in de
rijksacht
1418-1422.

archief in de *Bijdr. v. vad. gesch. en oudheidk.* ¹⁾, en een achtste in de *Kron. v. h. Hist. gen.* ²⁾ aangetoond ³⁾. De oorzaak van het geschil, waarvoor de dagvaarding plaats had, was echter onbekend, maar is mij gebleken uit twee brieven in eene der ongenummerde laden, waarin van de beide zijden de zaak wordt uiteengezet. Nog een derde bevindt zich aldaar, waarbij alderlieden en gemeene kooplieden der Duitsche Hanze des hertogen bemiddeling inroepen om uit de acht ontslagen te worden; terwijl onder n°. 4 van lade 9 mede een onuitgegeven brief betreffende deze zaak wordt gevonden. Deze hoop ik elders mede te deelen.

Toen in 1423 met Reinald het Guliksche huis der hertogen van Gelre uitgestorven was, werd Arnold van Egmond te Nijmegen als hertog uitgeroepen. Hij bevestigde den 29^{en} Juli van dat jaar de brieven door zijne ooms aan de stad geschonken ⁴⁾. Eenige jaren later verbood Egidius van Wissenkerke, vicaris-generaal van bisschop Zweder van Utrecht (men weet niet om welke reden), dat er op de beide altaren in de St.-Nicolaaskerk en dat in de kapel van het Heiligegeest-gasthuis mis zoude gedaan worden. Dat verbod hief paus Martinus V bij eene bul van 5 Maart 1426 op ⁵⁾, waarop in 1429 de cureit van Doornspijk die diensten ook vergunde, hoewel er geene voldoende inkomsten toe waren, indien het slechts niet tot nadeel van hem of zijne kerk strekte ⁶⁾.

Arnold van Egmond had in zijne regeering met vele moeielikheden te kampen. In zijnen oorlog met den Utrechtschen postulaat Rudolf van Diepholt werd tot afsnijding van de gemeenschap tusschen de beide deelen van het Sticht de zeedijk bij Elburg door-gestoken, en anderdeels de gemeenschap met Holland, dat met Gelderland verbonden was, door kleine vaartuigen over de Zuiderzee onderhouden; om dit te meer te verzekeren, verleende hertog Arnold ook vrijgeleide aan de ingezetenen van Ens, inzonderheid wanneer zij te Harderwijk en Elburg zouden aanlanden ⁷⁾. Tot onderlinge bescherming vernieuwden ridderschap en steden, waaronder ook Elburg, in 1436 het verbond van 1418 ⁸⁾. Bij het bestaande geldgebrek van den vorst wisten vele steden zich tegen ondersteuning nieuwe voor-

1) Dl. I, blz. 266—277.

2) 6^e jaarg., 2^e serie, blz. 277.

3) In N. C. KIST en H. J. ROYAARDS, *Nederlandsch archief voor kerkelijke geschiedenis*, dl. VIII, blz. 433 en vlg. wordt de door geen enkel innerlijk bewijs gestaafde onderstelling geëit, dat het inschrift, dat men op eenen steen aan de kerk te Nederhorst leest (Qui petit hanc aulam, Petat Elburgam fore salvam, Et per eam nullus Intret n. . . .) op dit banvonniss betrekking zoude hebben.

4) De oorspronkelijke perkamenten brief met een uithangend zegel in rood was in l. 6, n°. 5 A.

5) Bijl. LI.

6) Bijl. LII.

7) Bijl. LIII; NIJHOFF, IV, blz. XXVIII.

8) NIJHOFF, III, n°. 158.

De brieven van 1392 en 1402 bevestigd 1423.

Verbod om mis te doen

opgeheven. 1426.

Tweede vermeerdering van gebied, en vrijing van heeren-goederen. 1438. Nieuwe haven gegraven. 1443. Voorrecht betreffende de vischvangst. 1443. Oproer. 1453. Vrijgeleide voor de bezoekers der jaarmarkt. 1458. Verdrag met Utrecht. 1459.

rechten van hem te bedingen. Zoo verkreeg Elburg in 1438, »omme noetz will der zee» eene tweede vermeerdering van zijn rechtsgebied ¹⁾, en werden verscheidene heerengoederen, door burgers der stad bezeten, veranderd in vrije edele tinsgoederen ²⁾. Die *nood der zee* zal ook aanleiding gegeven hebben, dat in 1443 eene nieuwe haven gegraven werd en het kanaal naar zee in plaats van Noord-, Westwaarts werd gelegd. Uit de nog aanwezige lijst der daggelden en verdere uitgaven van de rentmeesters Gerrit van Holte en Johan van Kuenre blijkt, dat dit werk 670 gulden kostte ³⁾. In het zelfde jaar verleende de hertog den opslag van den visch langs de kusten der Zuiderzee tusschen Muiden en Kampen aan Harderwijk, doch met deze clausule: »beheltlich doch hierenthijnden, off zomwijlen ymant mit enigerhande visch an off bynnen onser stat van der Elborch ankommende off anvarende wurde, dat sal men moegen doin ende den oich van danne halen ende voeren, ende des en soelen hoin onse stat van Herderwijck noch nyemant van hoeren wegen te water off te lande kroeden ⁴⁾ noch onderwinden ⁵⁾». Het volgende jaar kreeg, zooals wij boven zagen, Elburg zijne vitt terug. Tal van oproepingen, kennisgevingen, enz., uit den onrustigen tijd van Arnolds regering, en vooral na 1456, toen Adolf zich vijandelijk tegenover zijnen vader gesteld had, werden aan Elburg gericht en berusten in zijn archief. Zij behooren echter meer tot de geschiedenis van het landschap en ik kan ze daarom laten rusten. In 1453 had in de stad een oproer plaats over het bieden van eenen vrede, waardoor de schepenen genoodzaakt werden, de klok te slaan en de poorten te sluiten; zie verbaal en kondschappen over deze zaak hierachter ⁶⁾. In 1458 gaf de hertog vrijgeleide aan hen, die Elburgs jaarmarkt zouden bezoeken ⁷⁾, en in het volgende jaar verdroeg zich de stad met Utrecht, dat de wederzijdsche burgers veiligheid binnen de steden zouden hebben en niet arrestabel zouden zijn, dan voor eigene schulden en misdaden ⁸⁾.

Uit dezen tijd dagteekent de samenstelling van het tweede keurboek, en ik eindig daarom hiermede deze beknopte geschiedenis der stad, die ook overigens weinig belangrijks meer oplevert. Elburgs

1) Bijl. LIV. In de Geldersche rekening van dat jaar leest men: *Item geboert van der stat van der Elborch, want hoer vrijheit gemeret waert, CLXXXV Rijnsse gulden*; NIJHOFF, IV, blz. LXII, noot, I.

2) Bijl. LV.

3) Zij bevindt zich in l. 26, n°. 85.

4) *Kroeden*, belemmeren; »ongekrodet ende onbelast» leest men in den landbrief der Veluwe van 1432. (VAN SPAEN, *Inleiding*, IV, Cod. dipl., blz. 83.)

5) Naar het oorspr. stuk n°. 35, vroeger loquet 65, n^o. I, van het Harderwijksch archief uitgegeven door SCHRASSERT I, blz. 183 en 184, beter door Mr. G. A. DE MEESTER, *Kron. van het Hist. gen.*, 10^e jaarg., 1854, blz. 382 en 383; eene geauthentickeerde copie van 1676 in het Elb. arch., l. 5, no. 8.

6) Bijl. LVI.

7) Bijl. LVII.

8) Bijl. LVIII.

bloei schijnt tot stilstand te zijn gekomen, en het behield slechts eene plaats onder de kleine steden der Veluwe, Harderwijk, Wageningen en Hattem.

Het oorspronkelijk handschrift van de tweede willekeur ¹⁾, thans in het bezit van den hoogleeraar De Geer, die er in eene bijdrage *De codex juris Belgici, door prof. Bondam ontworpen* ²⁾, reeds het een en ander van mededeelde, is bij de uitgave gevolgd. Het bestaat uit drie quaternen (24 aan beide zijden beschreven bladen) perkament in 4°. Het eerste blad bevat op de voorzijde alleen de woorden: *In nomine Domini. Amen*, de achterzijde is onbeschreven; het laatste blad is geheel blanco; het voorlaatste oorspronkelijk ook op de versozijde, die echter later gebruikt is om de sub B—D achter de willekeur uitgegevene bepalingen op te schrijven. Als omslag is eene dispensatie van paus Eugenius IV voor een huwelijk tusschen bloedverwanten gebruikt.

De bepalingen zijn met eene groote, duidelijke letter der 15^e eeuw geschreven, telkens met openlating van eene tusschenruimte, blijkbaar met het doel, om bijvoegingen te kunnen inschrijven. Het schrift, in het begin klein en net met geteekende beginletters, wordt gaandeweg naar het einde wat grooter en ruwer, terwijl de plaats voor de beginletters dikwijls wordt opengelaten, doch gaat nog met de zelfde hand door tot en met de gedagteekende besluiten van 1467, 1472 en 1492 aan het einde. Daar deze achter de oorspronkelijke slotbepaling (*Voert weert saeke, dat ymants mysdede myt woerden off myt werken, dat in dessen wylcoer neet genoemt, noch gekoert en is, enz.*) geschreven zijn, meen ik hieruit te mogen opmaken, dat de oorspronkelijke willekeur in of vóór 1467 is tot stand gekomen, en dat wij hier een vermeerderd afschrift van 1492 of later hebben. Dit jaar kan men nog iets nauwkeuriger bepalen, daar, zooals wij aanstonds zullen zien, onder de bepalingen in de willekeur zelve er drie voorkomen, die in 1488, 1488 en 1494 zijn tot stand gekomen. Ik stel mij voor, dat de eigenlijke willekeur van vóór 1467 langzamerhand door ertusschen en aan het einde geschreven bepalingen zoo vermeerderd is, dat men in of kort na 1494 besloot, ze opnieuw, zooals zij toen geworden was, af te schrijven, en daarbij de dagteekeningen van alle keuren vóór de slotbepaling weglief, maar inconsequent die der na het slot voorkomende bepalingen behield.

Andere handen, nog wel van de 15^e eeuw, doch meestal eene zelfde, schreven in het keurboek op de tusschen de bepalingen opengelatene ruimten, in den regel bij soortgelijke bepalingen, verschillende besluiten in, zooals in den afdruk door inspringenden druk is aangeduid. Indien er hieronder al latere zijn, komen er toch ook onder voor, die men reeds in de willekeur van 1390 vindt, en die dus eerst vergeten zullen zijn.

Eene latere hand schreef op het eind de bepaling van 1519 (A);

1) Keuren, IV^a.

2) *Nieuwe bijdragen voor rechtsgeleerdheid en wetgeving*, dl. XVII, blz. 30—32.

en aan de ommezijde, de oorspronkelijk opengelateene versozijde van het voorlaatste blad, schreven drie verschillende handen weder latere bepalingen (B—D). Hiermede eindigt het perkamenten boek.

Achterin liggen een aantal losse, beschrevene bladen en wel:

- 1°. een dubbel blad papier, op drie bladzijden beschreven met statuten aangaande de procedure, en de werkzaamheden en voordeelen der burgemeesteren en andere stedelijke ambtenaren (E); onderteekend met *I'feyttenss no^t*. en een monogram. Met volkomen de zelfde hand vond ik een ander stuk ¹⁾ geschreven, en met geheel het zelfde monogram onderteekend door *Bernt Feyt, secretarius geswoeren*. Dit was dus ook de schrijver hiervan; aanstonds zullen wij hem nog ontmoeten. Op de vierde bladzijde schreef een ander nog eene keur (F).
- 2°. een blad, aan het vorige gelijk, op welks voorzijde met de hand van den zelfden secretaris eenige bepalingen opgeteekend zijn (G), terwijl aan de ommezijde twee bepalingen met tweërlei schrift voorkomen (H en I); de beide laatste bladzijden zijn blanco. Deze beide vellen zijn vroeger in het hs. vastgehecht geweest.
- 3°. een papieren cedeltje, waarop weder door Feith twee statuten zijn geschreven (J). In zijne qualiteit van secretaris zal hij deze drie bijvoegselen achter het keurboek gevoegd hebben. Het laatste cedeltje is vastgespeld op
- 4°. een enkel blad papier, aan ééne zijde slechts beschreven met een aantal bepalingen aangaande de voogdij, en de voordeelen van den eenen echtgenoot bij het overlijden van den anderen (K).
- 5°. een stukje papier, waarop ééne keur (L).
- 6°. een doorgesneden huwelijkscontract van 1514, waarop twee handen op opengebleven plaatsen weder twee bepalingen plaatsten (M en N).
- 7°. eene publicatie voor brouwers en tappers, volgens het onderschrift op 31 Januari 1632 gepubliceerd, die ik achterwege laat.

Het handschrift, klaarblijkelijk veel gebruikt, was alzoo, vermeerderd met de latere bepalingen, die er ingevoegd werden, bestemd om als leiddraad bij de toepassing der bepalingen te dienen. Voor het gemak werden korte inhoudsopgaven aan den kant gesteld, die ik behouden heb; en nummers van 1 tot 133, het laatst bij eene bepaling van 1556 (§ 120); daar hierbij echter wel eens vergissingen hebben plaats gehad en de indeeling gebrekkig is, heb ik er nieuwe paragrafen voor in de plaats gezet in oveneenstemming met het na te melden hs. Feith. In 1636 werd het stadrecht geheel herzien, en zoo bijna onveranderd in 1719 gedrukt.

Uit den verkoopcatalogus van Bondams nalatenschap blijkt, dat hij eenige handschriften van de Elburgsche stadrechten bezat. Men leest daarin t. a. p.:

In f^o, n°. 218. Statuta Elburgensia antiquissima, Saeculi XIV ad finem vergentis.

1) Bijl. LXVII, A, b.

In f, n°. 219. Collectanea B. Feithii. — *Willekeur van Elburg.*

In qu^o, n°. 132. Willekeuren en Plebisciten van Elburg.

Het eerste nummer zal een afschrift zijn van de willekeur van 1390 en had misschien dienstig kunnen zijn, om thans onleesbare gedeelten daarvan aan te vullen. Het tweede ontving Van Oldenbarneveld, blijkens zijne eigene mededeeling ¹⁾, bij het schrijven zijner dissertatie, van Bondam, toen hoogleeraar te Harderwijk, in gebruik. Uit Bondams plan voor eenen Codex juris Belgici antiqui blijkt, dat hij dit handschrift daarin ook had willen opnemen ²⁾. Deze beide nummers zijn thans misschien in Engeland ³⁾. Het derde bevindt zich in de bibliotheek van de Maatschappij van Nederlandsche letterkunde ⁴⁾, en werd mij bereidwillig eenigen tijd in gebruik afgestaan. Het is een door Bondam, blijkens het onderschrift den 1^{en} Juli 1773 te Utrecht, gemaakt afschrift van een handschrift, waarop een paar aanmerkingen en commentaren gemaakt waren, die Bondam opneemt, somtijds weder met zijne aanmerkingen hierop. Het is niet twijfelachtig, wie het oorspronkelijk geschreven had en daarop misschien reeds zijne aantekeningen maakte; want uit alles wat Van Oldenbarneveld van het hs. van den secretaris B. Feith mededeelt, is het duidelijk, dat dit geheel hetzelfde was, als dit afschrift in de bibliotheek der Maatschappij van de Nederlandsche letterkunde. Zelfs dezelfde fout komt in beide voor (vgl. blz. 111, noot 3.) ⁵⁾. Dit hs. Feith nu, zooals wij het in

1) *Specimen* enz., blz. 28.

2) *Nieuwe Bijdr. voor regtsg. en wetg.*, XV, blz. 30.

3) In den catalogus van Bondams nalatenschap op het Arnhemsch archief staat voorin geschreven: »Deze catalogus aldus omschreven in een verkoopcatalogus van Frederik Muller: *Catalogue important par les Mss. sur l'Hist. des Pays Bas 779 Nos. et une collection unique de près de 10000 Diplomata avec sceaux depuis le 13e siècle, acquise par le libraire H. G. Bohn de Londres, pour f650.*» Hoewel dit laatste slechts op de diplomata zal slaan, vindt men in den catalogus der aan handschriften, voor Nederlandsch recht en geschiedenis van belang, zoo rijke verzameling van den baronet Phillipps of Middlehall te Middlehall in Worcestershire onder n°. 3232 (n°. 142 der folio's Ex bibliotheca Musschenbroek de Utrecht, vendita anno 1827): *Privilegia Provinciae Gelriae, a 1307 ad 1661.* Hieronder kunnen de gezochte hss. zich bevinden. N°. 3221 (n°. 113 als voren) luidt: *Copies of old Provincial Charters bij P. Bondam*; n°. 3233 (n°. 143 als voren): *Historica quaedam de Provincia Gelriae a 1286 ad 1749.* (Zie *Neue Jahrbücher für Philologie und Paedagogik*, Archiv, Bd. VI, Heft 1, 1840, blz. 557.)

4) Catalogus der bibliotheek (1847), dl. I, blz. 75, of Catalogus der handschriften (1877), blz. 47, n°. 760, met bijvoeging: »Uit de aan de Bibliotheca Tydemann. toegevoegde stukken van P. Bondam, blz. 131, N°. 70.»

5) Dat Van Oldenbarneveld op blz. 29 zegt, dat de jongste bepaling van het hs. Feith van 1560 is (IV^a, § 121), terwijl IV^a, § 138 nog van (15)65 is, zal hierdoor te verklaren zijn, dat V. O., die het origineele stadboek niet kende met de verschillende handen en bijvoegingen, moeielijk kon beslissen, of dit jaartal 1465 of 1565 verbeelde, en met voluitgeschreven jaar is de keur van 1560 inderdaad de jongste.

het afschrift kennen, is in hoofdzaak gelijk aan dat van prof. De Geer. Het bevat ook nog de bijvoegselen A—H, en is in 173 paragraphen verdeeld, met meer oordeel dan de indeeling van het hs. De Geer. De volgorde is somtijds eene andere en meer systematische; vooral van § 120 tot § 150 is zij geheel anders. De secretaris Bernt Feith vergenoegde zich dus niet, met op drie bladen de latere keuren aan het stadsboek (hs. De Geer) toe te voegen, maar maakte er ook nog eene eenigszins zelfstandige bewerking van. In een afzonderlijk overzicht geef ik de volgorde, de verschilpunten, de opmerkingen van Feith en Bondam, en de bepalingen, die het meer bevat, op ¹⁾. Drie bepalingen slechts ontbreken er in, die in het hs. De Geer voorkomen (§ 34, § 94 en § 134). Het verdient opmerking, dat verschillende bepalingen, die in het hs. De Geer eenen datum missen, hier gedagteekend zijn. Daaronder komen er drie van de oorspronkelijke, oude bepalingen van het keurboek voor (IV^b, § 131, § 136 en § 139), gedagteekend van 1488, 1488 en 1494, zooals wij boven zagen.

Of er nog meer handschriften van het stadrecht bestaan, durf ik niet beslissen ²⁾. In den inventaris van het Elburgsch archief, door den heer Hoefhamer in 1800 opgemaakt, komen onder de Bibliothecaria voor: *Een oude Willekeur van Elburg, twee stukken*, en *Willekeuren van Elburg, 1619, 2 stukken*. In het archief is echter slechts te vinden een *Copie Boeck van de Willekeur der stad Elburgh*, zijnde het in 1719 gedrukte recht.

Het oudste gerichtsboek in het Elburgsch archief is van 1465 tot 1468, het oudste breukboek (behoudens eene cedel van 1418) van 1444 en 1445, het oudste oirkondenboek of prothocol van 1445 tot 1472. In de gerichtsboeken zijn ook vonnissen opgenomen. Slechts ééne afzonderlijke verzameling vonnissen vond ik, niet in den inventaris opgenoemd, doch in eene der ongeinventariseerde laden. Zij is gebonden in enen bruinlederen band, van een kloosterboek afkomstig, met tallooze opgedrukte portretten met de onderschriften Mater Dei, Iuditt, Justifi en Lucreci. Op de eerste bladzijde komen eenige reeds besproken bepalingen betreffende de hofvaart voor, tusschen de vonnissen eene keur over het penden

1) Keuren. IV^b.

2) Op blz. 8 van de *Bijlagen op Mr. H. O. FEITHS Aanteekeningen betreffende de geboorte, het leven en het overlijden der leden van de familie Feith*, Groningen, 1881, wordt gezegd, dat zekere persoon in 1596 voorkomt in het stads willekeurboek van Elburg, doch in 1614, den pesttijd, niet meer; een ander van 1630—1651 niet meer. Deze aanteekeningen werden op het einde der vorige eeuw door iemand verzameld, doch hij zal met willekeur bedoeld hebben overdracht, overeenkomst, in welken zin het woord ook voorkomt, of vonnis, welke beteekenis het in eene uitspraak van 28 Augustus 1557 (blz. 136 hierachter) heeft. Op de Koninklijke bibliotheek bevindt zich een convoluut over Elburg, afschriften van stukken uit het laatst der 16e eeuw en van de gedrukte willekeur bevattende; misschien zijn dit de op blz. 3, noot 3, vermeldé *Miscellanea Elburgensia* van Bondam.

door tappers voor gemaakte vertering, en tusschen de daarachter zich bevindende, ook reeds vermelde, verzameling oorveeden eene keur over het penden in het algemeen. Daar zulke verscholen bepalingen dikwijls moeielijk weder te vinden zijn, voeg ik ze hierachter, vermeerderd met een paar andere op dergelijke plaatsen voorkomende bepalingen ¹⁾. De vonnissen loopen van 1551 tot 1562, en nadat er eenige bladen uitgescheurd zijn, met de hand van den secretaris Johan van Holthe van 1580 tot 1587. Zij zijn hierachter uitgegeven, als toepassing van het stadrecht nevens de gewoonte en het landrecht ²⁾.

1) Keuren, V.

2) Blz. 117 en vlg.

Faint, illegible text at the top of the page, possibly bleed-through from the reverse side.

KEUREN.

I.

WILLEKEUR, WAARSCHIJNLIJK VAN 1390, MET DE LATERE
BIJVOEGINGEN.

Wij, scepen ende [raet van der Elborgh] doen kont allen luden, dat wi bi concent onser burghere hebben ghemaket [ende ghesat aldus]da[nich] recht ende wilkoeren, als hiernaes bescreven staen, die wij holden willen, tens[ij dat wij hyer]namaels een beter vinden :

§ 1. *a.* Int eyrst, want een eghe[lick stat] bi rechte ende bi wilkoren woert ghehouden, soe eist dit onse eirste. Soewillic scepen, die ghes[at wort] in scependoem, begade mit rade ofte mit daden, dat onser stat scadelijc oft scandelijc were, daer [men]t in der waerheyt verneme, den scepen sal men uyt den rade setten ende daertendes ghelden onser stat XII pont. *b.* Hierenboven weer enich onse porter, die also dede, de ghelt der stat XII pont ¹⁾.

§ 2. *a.* Item willic scepen oft porter binnen lands oft buten lands in taverne oft in enigher stede van enich manne oft vrouwen alsodanighe zaken zeghede, daer zie scade oft scande bi creghen, des men betughen mûchte mit twee gueden knapen, die ghelt der stat II pont ²⁾; *b.* mer oft mens niet betughen mûchte, zoe sal hi hem des onsculdighen mit tween gueden knapen ³⁾.

1) Deze geheele § komt overeen met IV^a, § 1.

2) = IV^a, § 6, *a.*

3) Deze bepaling komt niet onveranderd voor onder IV^a, § 6, *b.* Daar werd ook voorzien in het geval, dat er slechts één getuige was, en dan twee eedhelpers gevorderd; maar waren er geen getuigen, dan was de onschuldseed voldoende, terwijl hier nog twee eedhelpers noodig zijn. Dit werd ook als algemeene regel gesteld.

- § 3. Item weer zake dat enich onse porter wanderde mit enen gaste ¹⁾ hierbinnen up der straten, de gheveet were, daer hijt wiste, hi were zijn maech ofte zijn vrient, de ghelt der stat IIII pont ende voert wat die scepen van hem hebben wilt; mer oft hi des niet en wiste, dat hi gheveet were, zoe sal hi den gast brenghen int eyrste huys, dat hi hebben mach, ende bescudden ²⁾ daer thent der tijt, dat hi hem enen vrede ³⁾ vercrighen mach ⁴⁾.
- § 4. Item weer enich gast, de queme in onser stat um onsen porter toe slaen, willic onse porter daerbi stonden, die solde onsen porter bescudden ende holden den gast ten rechte; dede hi des niet, hi gulde der stat IIII pont ⁵⁾.
- § 5. Item willic porter breket des heren coer ⁶⁾, de ghelt den here hondert schillinghe ⁷⁾.
- § 6. *a.* Item wie den anderen loghent ⁸⁾, de ghelt der stat I pont ⁹⁾, *b.* ende dede hi dat voer gerichte, de ghelt der stat XII pont ¹⁰⁾.
- § 7. Item wie dat breket enen vrede ¹¹⁾, de hem gheboden woert van scepen oft van anders gueden knapen

1) Een gast was een vreemdeling; vgl. de woorden van § 35: *Ende weert zake — zoe is hi zijns portrechts quijt ende is een gast*, en de aanklager mag voert mit hem varen als mit enen gaste. Dat het woord niet beteekent een ingezetene, die het burgerrecht nog niet bezit, zooals NIJHOFF, I, blz. CXV, beweert, is aangetoond door Mr. L. A. J. W. BARON SLOET in de *Nederlandsche jaarboeken voor rechtsgeleerdheid en wetgeving*, dl. VII, blz. 438, noot 5, en blijkt ten overvloede uit de onderscheiding in de hierna volgende § 24 gemaakt: «Weert zake dat enich poerter oft portersghenoet oft gaste enz.; ook uit § 16.

2) *Bescudden*, beschutten, beschermen. KILJAEN, en G. VAN HASSELT daarop.

3) Vgl. de aantekening op § 7.

4) Nagenoeg gelijkkluidend met IV^a, § 10.

5) = IV^a, § 13.

6) *Coer* is hier: bepaling, statuut, doch in § 9 en elders: boete.

7) = IV^a, § 48.

8) *Loghent*, heet liegen. B. HUYDECOPER op MELIS SPOKE, dl. II, blz. 492; Mr. J. W. RACER, *Overijsselsche gedenkstukken*, stuk I, vervolg, blz. 113, VI, blz. 58. In een Elburgsch breukboek i. d. 19 September 1444 leest men: »Item Passeman Sticker gheliede, dat hi meister Peter verrader heette, ende do loghende hem meister Peter.»

9) Bij IV^a, § 19, werd de straf op vier pond gesteld.

10) § 6, *b.*, is doorgehaald en komt hierna weder voor onder § 28.

11) *Vrede*, een gebod om zich van gewelddadigheid te onthouden en aan des rechters oordeel te onderwerpen. Vgl. HALTAUS i. v. *Friede* en *Friedgebot*. Eene aanschouwelijke voorstelling van het bieden van eenen vrede geeft. Bijl. LVI. Zie een vredegebod in Bijlage LIX.

hierbinnen, die ghelt der stat viertich pont. Ende en acht hi des niet, zoe mach men hem voert vrede bieden, hoe hoghe dat men wil, ende wat hi daeraen breket, dat zal men hem afnemen ¹⁾).

§ 8. Item weert zake dat enich mensche spreke onredeliken woerde oft lasterlike woerde up enen scepen oft up meer oft up alle de scepen oft up den raet, dat beroe(r)de van den ampte ²⁾ des raeds ende des scendoems, de ghelt der stat viertich pont, des men mit twee gueden knapen betughen mach; ende zeghede hijt voer gherichte, hi ghelt der stat viertich pont ende voert wat die scepen van hem hebben willen ³⁾).

§ 9. Item zoewillic scepen oft vrouwe misdoet, de ghelt twivoldighen coer, went men twivoldighen coer aen hem verliesen mach ⁴⁾).

§ 10. Item wert zake dat enich mensche sloeghe ter banc veyl ongheve runtveysch ⁵⁾ oft swinenvleysch, de ghelt der stat I pond ende daerentends binnen enen jaer gheen vleysch ter banc slaen en zal ⁶⁾).

§ 11. Item zoe sal een yeghelijc burghermeyster in zinre maent inwinnen alle coeren de ghebroeken zijn ende doen den scepen rekeninghe daerof; dede hi des niet, zoe sal men die coeren hem af doen peynden ⁷⁾, de in zinre tijd ghefallen zijn ⁸⁾).

§ 12. Item wanneer die scepen zijnt over coeren, de ghebroken zijnt, weer enich scepen, de daer meer toe zeghede, dan den anderen scepenen ducht, dat besceydelyc were, den scepen zal men af doen kieren ⁹⁾ thent der tijt, dat de coer bi den scepen gheent were.

1) Vgl. met deze bepaling § 23, a, hierna, en IV^b, § 132.

2) *Dat beroerde van den ampte*, dat het ambt betrof.

3) Bij IV^a, § 4 werden ook *dregelike woerde* strafbaar gesteld, en geen twee getuigen meer verlangd.

4) Bij IV^a, § 5 verviel deze ratio der bepaling. Ook te Zutten verloor een man jegens eene vrouw en eene vrouw jegens enen man dubbele keur; zie PIJNACKER HOORDIJK, blz. 13, n°. 35.

5) *Sloeghe* — *veyl ongheve runtveysch*, bedorven rundvleesch te koop bood.

6) Deze bepaling komt eenigszins anders voor onder IV^a, § 50, a.

7) *Die coeren hem aff doen peynden*, de boeten executeren, door pand van hem te nemen.

8) Vgl. IV^a, § 122.

9) *Afkieren*, zal zijn afkeeren, aftreden, tijdelijk uit den schepenstoel gaan, tot de zaak, waarin hij eene hoogere boete had willen opleggen, was afgedaan.

- § 13. Item weer enich mensche, scepen oft porter, de swoere enen [menen eet]n(?)oet¹⁾, van zinen lie[ve?] oft van zinen guede oft schot, dat hi der stat niet ghe[gheven hevet, des] de scepen in der waerheyt vernemen, de ghelt der stat VI pont ende daerentenden [nimmermeer i]n der stat raet te comen²⁾.
- § 14. Item weer enich porter, de cofte oft wisselde enich vrij [erve, dat] beroerde van³⁾ onsen heren van Ghelre, buten zinen oerboere⁴⁾, de verlieset dat erve tot de[r stat] behoef. Ende weert zake, dat de here onser stat enighen scade daerumme dede, dat zal hi [be]teren [ende d]aerentendes onser stat gheven alsovele ghelds, als hi voer dat erve ghegeven hevet. Ende went onse porteren gheen vrij erve copen oft wisselen moeghen, als voerscreven is, soe ghebiede wi allen onsen porteren, de erve vercopen willen, dat zie dat onsen porteren vercopen zolen ende gasten niet. Mer weer zake dat onse portere dat niet copen wolden, dat zolde hi den scepen doen te weten, ende wes den scepen dan duchte, hoe di daer voert mede varen solde, des sal hi dan volghen; dede hi anders, zoe ghelt hi der stat alsovole ghelds, als hi van den erve ghenomen hevet⁵⁾.
- § 15. Item weer enich, de den anderen vuerde te slaen mit ghewapender hant, de ghelt der stat II pond; ende sloeghe hi daer enighen menschen mede, de ghelt der stat X pont⁵⁾.
- § 16. Item weer enich gast, de in onser stat qweme, de gheveet were teghen enighen onsen porteren, de porter en sal dien gast in dien daghe niet misdoen, mer hi zal comen an den scepenen ende toenen hem die zaken. Zoc solen die scepen den gast voer hem doen comen ende vraghen hem, oft hi de zaken onsen portere beteren wil tot der scepen zeggen⁶⁾. Wil hi dat doen,

1) Misschien staat er *mit zinen moet*, d. i. wil, in welke beteekenis het ook voorkomt in § 41.

2) Niet onveranderd opgenomen onder IV^a, § 37, a.

3) *Beroerde van*, in eenigen band stond tot.

4) *Oerboer* of oerbaer is nut, voordeel, nog over in verorberen.

5) § 14 komt in hoofdzaak overeen met IV^a, § 38.

6) Komt met eenige uitbreiding voor onder IV^a, § 21.

7) Omdat hij als vreemdeling aan zijnen eigen rechter onderworpen bleef.

dat zi alszoe; mer wil hijs niet doen, dien dach zal hi vrede hebben, mer comet hi daerenboven hierbinnen, hi zie, hoe dat hi daeruyt come. Dede anders yeman dan also, de ghelt der stat VI pont ende voert wat de scepen van hem hebben wilt. Alsveer als onse burgher desghelikes vrede van den gaste hevet den dach ¹⁾).

§ 17. Item weert zake, dat yeman den anderen verwete van twyste, de de scepen ghesoent, in welker stede dat were, de ghelt der stat II pont ²⁾).

§ 18. Item weer oec zake, dat yeman van onsen burgheren spielude oft gherende ³⁾ worden ghesant van brütlocht oft van ridderscap, umme gave te gheven, dien sal hi gheven alsomenighen cleynen penninc, als hi mit drien teerninghen oghen in een bret ⁴⁾ werpen mach; gheve hi hem meer, hi ghelt der stat I pont.

§ 19. *a.* Item wanneer een wijf stervet voer oeren man, zoe sal die man toevoeren hebben al zine wapenen, al zine cledere, linnen ende wullen, een dat beste bedde mit enen paer slaepplakene ende mit enen der bester dekenen ende hovetpoel ⁵⁾ ende een oercusen ende mit enen den besten stoel ende eenen kussen. *b.* Ende weert zake dat enen man storve voer zijn wijf, zoe sal sie toevoeren hebben al hoer cledere, een dat beste bedde mit enen paer slaepplakene ende mit eenre deken ende een oercussen ende mit een hovetpoelue ende een die beste stoel mit enen cussen. Ende aldus moeghen des mans erfnamen ende des wives bueren, alst verstervet, als voerscreven is ⁶⁾).

§ 20. Item zoe ghebiede wi allen onsen porteren, oft de portrechts ghenieten wil, bi viertich ponden ende bi

1) = IV^a, § 11, *a.*

2) = IV^a, § 83.

3) *Gherende*, hetzelfde als begeerende, zal hier beteekenen personen, die om giften komen vragen.

4) *Bret*, bord.

5) *Hovetpoel*, hetzelfde als *hovetpoelue*, eenige regels verder, hoofdeluw; *poel* in eene gelijksoortige bepaling in den Saksenspiegel, III, 38, 5.

6) Deze geheele § is met eenige veranderingen opgenomen in IV^a, § 45, *a* en *b*, waarbij o.a. eene uitzondering werd gemaakt, indien de huwelijksche voorwaarden anders bepaalden. Het is het eenige statuut, dat men in het gedrukte stadsrecht van 1719 terugvindt; zie *Van het Rouw-goed*, enz., blz. 41. Elburg volgde hierbij Zutten; zie PIJNACKER HOEFDIJK, blz. 81, § 116; en het geref. stadrecht, titel 31, art. 12. Het landr. van Veluwe verbood *voordeelen*; cap. XXXI, art. 6.

hoere poerterscap, dat en ghenen man varen zal in enighe munte, daer hi ghelt brenghet oft haelt, vercopet oft copet, uytgheseghet ons heren munte van Ghelre; ende oec dat en ghene van desen vurscreven mit vuerade ¹⁾ copen oft wisselen zal enich qwaet ghelt, under pene van XL ponden voerscreven ende daerentenden in onser stat raet niet te comen, behoudelijc ons heren recht van Ghelre ²⁾).

§ 21. Item willic man oft wijf, die kindere hevet ende namaels hijlickede, die sal zinen eer(s)ten kinderen hoer guet bewisen binnen viertien daghen nae den hijlicke bi der kindere vrende ³⁾; dede hijs niet, hi ghelt der stat III pont ⁴⁾).

§ 22. Item weer enich man, de hem des beroemedede, dat hi mit enigher vrouwen toe doene hadde ghehadt, tot hoeren laster, des men hem betughen muchte, de ghelt der stat X pont; ende zeghede hijt voer gherichte, hi ghelt der stat XX pont ⁵⁾).

§ 23. a. Item weert zake [dat eni]ch paerlement ⁶⁾ oft kijf ghesciede binnen onser stat oft buten tusschen onsen porteren oft die [in porte]rsgheuoede saten ⁷⁾, zoewie daerbi weren, scepen oft anders portere, de zolen den luden [enen vre]de bieden van enen ponde toe viertighen toe. Weert zake, dat zijts toe gueder tijt niet en bo[eden, de ghe]lt der stat X pont. Ende weert zake dat zie van den gheboden vrede niet holden wolden, zoe zole[n d]e scepen oft porters, de bi den kijve zijnt, voert vrede bieden als hoghe als willen, ende wat zie

1) *Mit vuerade*, met voorbedachten rade.

2) Met eenige veranderingen opgenomen in IV^a, § 49.

3) *Bi der kindere vrende*, in tegenwoordigheid van de nabestaanden der kinderen.

4) In IV^a, § 46, werd het artikel duidelijker geformuleerd, en slechts straf bedreigd, indien eene klacht werd ingebracht, doch dit gold vroeger ook, al stond het er niet bij, want »geen klager, geen rechter.»

5) Nagenoeg onveranderd opgenomen onder IV^a, § 7.

6) *Paerlement*, dispuut in den zin van gekijf, twistgesprek, woorden; VAN HASSELT op KILIAEN. Parlementspreker is nog een zeemansterm voor praatjesmaker.

7) *Die in portersghemoede saten*, hetzelfde als in § 20: de portrechts ghenieten wil. Uit de voorbeelden, die VAN HASSELT in zijne aantekeningen op KILIAEN i. v. *Gheuoed* mededeelt, schijnt te blijken, dat dit woord toelating of vergunning kan beteekenen.

daeraen [breken], daer en sal men hem niet af laten ^{1) 2)}.
b. Ende weert zake dat scepenen oft anders portere tot
 achtere wörden ghedaen, gheslaghen, ghesteken, ghe-
 stoten oft mishandelt wörden umme des willen, dat zie
 vrede g[hebo]den hadden, de ghelt der stat viertich
 pont ende voert, wat de scepenen van hem hebben
 wilt ³⁾.

§ 24. Item weert zake dat enich poerter oft portersghenoet
 oft gaste enighe wapenen droeghe in onser stat bij
 daghe oft bij nachte, datzi in taverne of buten, zun-
 der messe bi der siden, tenwere dat hi die stat huede
 oft wachte oft en dede noetzaken, dat der alingher stat
 aendroeghe ⁴⁾; anders ghelt hi der stat X pont ⁶⁾.

§ 25. Item weert zake dat enich porter oft portersghenoet
 oft gast enich mes oft sweert toeghen up den anderen,
 de ghelt der stat X pont; ende wonde hi ey man oft
 menschen daermede, de ghelt der stat XX pont, hi
 sterve oft hi blive toe lieve ⁶⁾.

§ 26. Item zoewillic mensche verlieset den hoesten ⁷⁾ coer
 teghen den here, ende verliset hi zinen coer, eist
 voer oft nae, teghen de stat, de stat wil hoer coer
 hebben ende nemen.

§ 27. Item weert zake dat yeman were, de zinen coer
 ghebroken hadde teghen de stat, ende kroende ⁸⁾ hi
 dat yeman, die voer den coer bede ⁹⁾, hi were van
 buten oft van binnen, de den scepen voer den coer
 bede, de ghelt der stat X pont ¹⁰⁾.

1) *Daer — af laten*, daarvan verschoonen.

2) Gelijkluidend met IV^a, § 14, doch bij *als hoghe als willen* is daar *tot twe-*
hondert ponden to gevoegd.

3) Vgl. IV^a, § 15, *c*.

4) *Oft en dede noetzaken, dat der alingher stat aendroeghe*, of noodige zaken
 verrichtte, die de geheele stad aangingen. »Noodsaken ende die geen uistel lijden
 hebben geen Vacantien» bepaalde artikel IV van 't 1^e kapittel der in 1719 gedrukte
 Gereformeerde willekeur.

5) Met eenige verandering opgenomen onder IV^a, § 22, *a*.

6) Met weglating der laatste woorden opgenomen onder IV^a, § 25, *a*.

7) *Hoesten*, hoogsten, het oude *hoe* of *hoo* nog in hoovaardig.

8) *Kroende*, klaagde; vgl. het tegenwoordige kreunen.

9) *Die voer den coer bede*, die voor de overtreding genade verzocht.

10) = IV^a, § 84. Ook in Zulfen werd men gestraft, zoo men een ander ver-
 schooning voor zich liet vragen; zie PIJNACKER HORDIJK, blz. 10, no. 22.

- § 28. Item weert zake dat yeman den anderen loghende ¹⁾ voer gherichte, de ghelt der stat XII pont ²⁾.
- § 29. Item weer oec zake dat yeman den anderen sloeghe oft zijn mes toeghe voer gherichte, de ghelt der stat viertich pont ende voert, wat de scepen van hem hebben willen ³⁾.
- § 30. Item weert zake dat yeman up den anderen voer gherichte spreke onmoelike ⁴⁾ ende oneerlike woerde, de scade of scande inbrengghen müchten, de ghelt der stat XII pont ⁵⁾.
- § 31. Item weer enich mensche, de pande weerde oft wedername, de hem afghepant weren van der stat coer ⁶⁾, de ghelt der stat II pont, beholden den here zijns rechten ⁷⁾.
- § 32. Item wanneer een nije scepen ghecoren is, de zal den scepenen ende rade een weerscap ⁸⁾ dienen, ende en sal des daghes voer noch nae, vrouwen noch manne toe zinen weerscap hebben bij X ponden; mer hi mach bidden vriende oft priesters, oft hi wil, bi der scepen rade ⁹⁾.
- § 33. *a.* Item wanneer de scepen andere scepen ghecoren hebben, als zedelijc ¹⁰⁾ ende ghewoenliken gheweset hevet, zoewillic scepen, de dan ghecoren is, zijn poertrecht upgheve umme des willen, dat hi scepen ghecoren were, de ghelt der stad viertich pont ende nimmer ter Elborgh porter te warden ¹¹⁾. *b.* Ende weer oec zake dat een scepen, de ghecoren were, buten landes

1) *Loghende*; zie blz. 44, noot 8.

2) = IV^a, § 34. Vgl. § 6, *b*, hiervoor.

3) = IV^a, § 35.

4) *Onmoelike* voor onmoegelijke, dat ook in IV^a, § 15, *d*, en in Bijl. LVI voorkomt voor ongeoorloofde, ongepaste; van mogen, geoorloofd zijn.

5) Niet zonder verandering opgenomen onder IV^a, § 36.

6) *Pande weerde* —, *de hem afghepant weren van der stat coer*. Tegen pending, als vierden rechtsingang op de Veluwe, was volgens het landrecht toegestaan, pand te weren of pandkeering te doen. Deze bepaling verbiedt echter pand te weren, zoo de pending ter executie van eene boete plaats heeft.

7) Komt veranderd voor onder IV^a, § 86, *b*.

8) *Weerscap*, gastmaal.

9) Deze § is blijkens de doorhaling afgeschafte geworden.

10) *Zedelijc*, volgens de gewoonte of zede.

11) Vgl. GRIMM, blz. 778, noot: »Wer zum schöffen gewählt wird, und es weigert, musz das dorf räumen". Veranderd opgenomen in IV^a, § 2, *a*.

oft buten dūnen ¹⁾ wanderde oft zeghelde buten der scepen orlove, de ghelt der stat viertich pont ²⁾.

§ 34. Item weert zake dat enich gast dede ghebidden enich van onsen porteren, oft de portrechts ghenieten wil, des avonds ³⁾ in zinen mont ⁴⁾ oft in zijn herberghe ⁵⁾, qweme hi des anderen daghes niet toe antwoorden, de verliset V schillinghe; des daghes mach hi oen voert doen biden teghen den anderen daghes, queme hi dan niet, zoe ghelt hi der stat X schillinghe, des derden daghes umme een pont, ende zoe winnet de gast zijn claghelijc ⁶⁾ gūet ⁷⁾.

§ 35. Item weer yeman, de onsen portere dede ghebede voer gherichte van scade ende van scoude ⁸⁾, zoewes hi daer bekent, daer wint hi zinen dach aen viertien daghe nae der stat rechte. Ende als viertien daghe verleden zijn nae der claghe, zoe sal die anclagher der scolten ende scepen bidden umme den boden, oft hi wil ende gaen mitten boden in zijn huis oft in zijn herberghe ende cysschen daer pande. Ende eist dan dat hi ghene pande en hevet, oft zijn weert sijns guedes niet [en weet, daer men re]cht toe doen s[al], zoe sal de anclagher comen voer den scepen ende vraghen hem, hoe hi die [man vervolgen s]al. Soe solen de scepen den man voer hem doen comen ende zeggen

1) *Buten dūnen* is waarschijnlijk: de zee over. Bij art. VII van het 2° kap. der Geref. willekeur werd vastgesteld, dat indien eene boding had plaats gehad en de persoon was uitgereisd, zijne terugkomst moest afgewacht worden, »ten ware hij *buiten duins* gereisd ware, ofte langer als een maand uitbleve».

2) = IV^a, § 2, b.

3) *Des avonds* zal hier staan als uiterste termijn; de dagvaarding moest oudtijds bij zonneschijn, en vóór de sterren aan den hemel waren, plaats hebben. GRIMM, blz. 815 en 841.

4) *In sinen mont* kan, dunkt mij, niet anders beteekenen dan mondeling; ook in IV^a, § 124.

5) *Oft in zijn herberghe*; deze woorden zijn doorgedaald en waarschijnlijk eene verschrijving geweest, daar zij in de volgende bepaling voorkomen.

6) *Claghelijc*, d. i., waarover het geding was aangevangen.

7) Met eene kleine verandering werd het zelfde voor burgers tegenover burgers en gasten vastgesteld in IV^a, § 30. Ook bij kap. 2, art. VIII, en kap. 7, art. I der Geref. willekeur werden drie dagvaardingen geëischt, om bij verstek eenen eisch te kunnen winnen. Dit is merkwaardig, omdat Elburg hierbij de moederstad volgde; zie PIJNACKER HORDIJK, blz. 18, n°. 64; en titel 8 van het Gereformeerde stadrecht van Zutphen. Het landrecht van Veluwe (cap. IX, art. 3) verlangde slechts ééne dagvaarding, om zonder nader bewijs den eisch te doen winnen.

8) *Scoude*, schulden.

hem, dat hi den anclagh[er zin]e scolt betaele up den dach oft des anderen daghes daernae. Dede hi des niet, zoe sal hi des der[den daghes] daernae, dat hem die scepen dat gheseghet hebben, in zijn huys oft in zijn herberghe inliggen [ende daer] niet uyt toe comen¹⁾, hi en hebbe den man vūlgedaen, up zijn portrecht. Ende weert zake [dat hi dae]ruyt ghenghe, des men hem betughen mūchte, zoe is hi zijns portrechts quijt ende is een gast [,ende zoe] mach de anclagher voert mit hem varen als mit enen gaste ende besetten²⁾ mit recht. [Ende w]eert zake dat yeman, de portrechts ghenieten wil, dus niet doen en wolde als voerscreven, zoe [solen] de scepen den man nietmeer verantwoord³⁾, dan oft hi were een gast. Ende desghelikes zoe sal een burg[her den] anderen doen^{4) 5)}.

§ 36. Item weert zake dat yeman husinghe mitten den anderen hadde binnen der muren⁶⁾, wie van den anderen wil, de mach den anderen dat setten⁷⁾; ende zoe hevet de man, de dat gheset woert, zijn beract viertien daghe, woer dat hi dat huys kiezen wil oft dat ghelt. Kieset hi dat ghelt, zoe sal hem de man ofte vrouwe, de hem dat gheset hevet, zijn ghelt betalen binnen viertien daghen daernae. Ende weert dat hi de husinghe kieset, zoe mach hi dat ghelt verholden drie jaer lanc mit hantghelde⁸⁾, dats van tien penninghen een. Ende soe sal de man, de de husinghe kieset, den anderen

1) *In zijn herberghe inliggen ende daer niet uyt toe comen*; deze gijzeling is vooral van leistung onderscheiden in het niet vrijwillige.

2) *Besetten*; besaet of arrest, de derde ingang op de Veluwe, werd tegen vreemden gebruikt, wanneer de actie tegen eenen ingezetene met boding zoude aangevangen worden; landr., cap. X, art. 1. Dit was ook in verscheidene andere rechten vastgesteld; GORIS, glossa I ad h. a., en in de Geref. willekeur van Elburg in het derde kapittel.

3) *Verantwoorden*, verdedigen, beschermen.

4) Deze zinsnede is later bijgevoegd.

5) Het zelfde gold te Zutphen; PIJNACKER HORDIJK, blz. 26, n°. 95; bij IV^a, § 33, werd voor de gijzeling uitbanning in de plaats gesteld, hetgeen ook later te Zutphen schijnt geschied te zijn; zie PIJNACKER HORDIJK, blz. 50, § 2.

6) *Binnen der muren*, deze woorden later ingevoegd. Wij zagen boven, dat de stad eerst na de verbouwing muren schijnt gekregen te hebben.

7) *Setten*, iemand iets zetten wordt door HALTAUS i. v. *Setzen* omschreven: *permittere causam omnem alicujus arbitrio, ut cognoscat feratque sententiam*; hier zal het eene dergelijke beteekenis hebben: in de keus laten.

8) *Hantghelde*, in de tweede willekeur staat hiervoor: renten.

zijn ghelt verwissen ¹⁾ mit gueden erfburghen oft mit liggenden erven, dat den scepen dūnckt, dat hem vast zi. Ende desghelikes mach men doen mitten hofsteden ²⁾.

§ 37. Item weert zake dat yeman vercreghe een kynt bi eenre eenlopenre maghet oft wijf, soe sal die man de vrouwe helpen uyten zes weken, oft hijt vermach; ende zoe sal die vrouwe oft maghet dat kynt nae den zes weken holden een jaer, ende tends den jaeren zoe sal die man dat kynt een jaer holden, ende dan yoert elc jaer toe holden, thent dat kynt tot zinen jaeren comet ³⁾.

§ 38. Item weert zake dat enich man zeghede oft int gherūchte brachte, dat hi enighe vrouwen oft jūncvrouwe ghetrouwet ⁴⁾ hadde, des zie niet en gheliede ⁵⁾, de ghelt der stat viertich pont. Ende weer ye man oft vrouwe, de dat mit hem zegheden, daers de vrouwe oft jūncvrou niet en ghelieden, de ghelt der stat X pont. Ende desghelikes eyst daermede, weert zake dat enighe vrouwe oft jūncvrouwe zegheden, dat zie enen man hadden ghetrouwet ⁴⁾, dies onsculdich zeghede ⁶⁾ ⁷⁾.

§ 39. Item weert zake dat enich porter husinghe oft hofsteden vercoften binnen onser stat enighen gasten buten der scepen oerlove, de ghelt der stat XX pont ⁸⁾. Ende weer oec zake dat yeman gasten husinghe verhuerde binnen onser stat, en dede de gast dan niet, dat hem die scepenen ghebieden, ghelijc anders onsen burgheren, de in husinghen sitten, zoe willen de scepen den man, de hem dat huys verhuert hevet, alle de ghebode van hem nemen, de zie ⁹⁾ hem ghebieden oft doen ghebieden mit horen knechte.

1) *Zijn ghelt verwissen*, zekerheid stellen voor zijn geld; verwissen van wis; RACER, III, 194.

2) Deze bepaling komt veranderd voor onder IV^a, § 42; o. a. is daar de straf bepaald, waarvan hier geene melding wordt gemaakt. Vgl. met deze bepaling PIJNACKER HORDIJK, blz. 80, § 114 en § 115, en blz. 98, § 24.

3) = IV^a, § 47.

4) *Ghetrouwet hadde*, met trouwbeloften aan zich verbonden had.

5) *Gheliede*, bekende.

6) *Dies onsculdich zeghede*, die zich daarvan onschuldig bekende.

7) Komt veranderd voor onder IV^a, § 8. In Zutfen vindt men een gelijke bepaling, doch bedroeg de boete 20 pond; PIJNACKER HORDIJK, blz. 11, n°. 29.

8) *XX pont*, later doorgeshaald. Vgl. met deze bepaling § 14 hiervoor, en IV^a, § 38.

9) Boven zie is geschreven *de scepen*.

- § 40. Item weert zake dat yeman den anderen sloeghe oft zijn mes toeghe up der Groter straten tuschen Jacob Hughen zoens steenhuys¹⁾ ende den huse, daer Herman Monts huys plach te staene, de ghelt der stat zinen coer, ghelijc oft hi dat dede int winhuys, doe dat vercoert was²⁾.
- § 41. Item weert zake dat yeman den anderen erfins sculdich is binnen onser stat, oft jaerghelt³⁾, up enen benoemenden dach, de zie, dat hi hem up den dach betale oft zinen gueden moet daerof hebbe; en dede hi des niet, ende den scepen dat ghecroent wūrde, zoe sal men hem des anderen daghes daerna den tins twivoldich uyt doen peyn[den⁴⁾.]
- § 42. 1°. *a.* Item weert zake dat yeman in taverne een kanne ontwe⁵⁾ worpe oft stiete mit voerrade, de ghelt der stat een pont; als ducke als hi dat dede als menich pont⁶⁾; *b.* ende worpe hi enich daermede, dats um X⁷⁾ ⁸⁾.
- § 42. 2°. *a.* Item weer zake dat yeman in taverne ene kanne ontwe worp oft styte mit voerade, de ghelt der stat een pont⁶⁾; *b.* ende worp hi daermede, dats umme X pont⁹⁾, *c.* oft begoet hi daermede¹⁰⁾; *d.* ende wonde hi daer yman mede, dats umme XX pont¹¹⁾ ¹²⁾.
- § 43. Item weer enich man, de dobbelde in onser stat van

1) *Steenhuys*, uit de uitdrukkelijke vermelding blijkt, dat steenen huizen toen nog eene uitzondering waren, en Jacob Hughen zoen was misschien de voornaamste inwoner van Elburg uit dien tijd (schepen 1369, afgevaardigde naar den Hanzedag 1381 en 1386, voogd op Schonen 1389). Vgl. blz. 55, noot 9.

2) Deze bepaling is blijkens de doorhaling afgeschaft, wel omdat zij na de verlegging der stad wegens de hierin genoemde huizen niet meer kon gelden; en vervangen door § 57.

3) *Oft jaerghelt*, deze woorden zijn later ingevoegd.

4) Nagenoeg gelijkkluidend met IV^a, § 44.

5) *Ontwe*, doormidden.

6) Eenigszins veranderd opgenomen onder IV^a, § 28, *a.*

7) Dit laatste gedeelte is later bijgevoegd en komt met eene verandering voor onder IV^a, § 28, *b.*

8) Deze geheele bepaling is doorgehaald en vervangen door de volgende.

9) Met een klein verschil voorkomende onder IV^a, § 28, *b.*

10) Deze zinsnede is later ingevoegd; eenigszins veranderd komt zij voor onder IV^a, § 28, *c.*

11) In IV^a, § 28, *d.*, waar deze bepaling ook voorkomt, is de boete verdubbeld, zoo de wonde keurbaar was.

12) Deze geheele § 42. 2° is in plaats van § 42. 1° gekomen en geschreven met de zelfde hand, die § 42. 1°, *b.*, bijvoegde. De §§ 54 en 55 zijn gedeeltelijk herhalingen dezer bepalingen.

onsen burgheren ¹⁾, de ghelt der stat zes pont, ende de weert van den huys ghelt der stat zes pont, datzie binnen vrijmerket oft buten vrijmerket ²⁾.

§ 44. Item zoeweer een dode is, ende de begennen ³⁾ is, zoe en soelen mitten man, de de dode toebehoert, niet meer mit hem gaen in taverne ⁴⁾ toe eten ofte drinken dan zeven ⁵⁾ man tot hem ⁶⁾; weer dat daer meer weren, dat were elc man umme een pont van onsen burgheren ⁷⁾. Ende de en solen in gheen taverne gaen bij IIII \bar{u} ⁸⁾.

§ 45. Item zoe en sal gheen man oft wijf huse timmeren oft toeleggen, zie en solen eyrst gaen an onsen burghermeystere, ende de solen hem zeggen, hoe dat hi timmeren zal. Dede hijs niet, hi ghelt der stat IIII pont, want de scepen en willen gheen huys ghetimmer hebben dan van eykenholte ⁹⁾ ¹⁰⁾.

L. 26, n°. 13.

§ 46. Item wee[rt zake dat] eni[ch gast schelaf]tich ¹¹⁾ were teghen enich van onsen burgheren, dat zi van wat zaken dat[tet zi, ende wo]lde de g[ast van deser za]ke niet bliven an ¹²⁾ de scepen, zoe hevet de gast nae der stat wilcoer de[n dach v]ijlicheynt [, alsoeveer als onze bur]gher den dach weder velicheynt van den gaste hebbe. [Mer qweme] de gast nae den daghe in onser stat,

1) *Van onsen burgheren* behoort bij het voorafgaande *enich man*.

2) Deze bepaling is doorgehaald. Belangrijk gewijzigd komt zij voor onder IV^a, § 52.

3) *Begennen*, van *begaen*, viere, bijz. van uitvaart. Zie VAN HASSELT op KILJAEN, en vooral HUIDECOPER op STOKE, II, blz. 263 en 264.

4) *In taverne*, deze woorden zijn later doorgehaald.

5) *Zeven* is later veranderd in tien.

6) *Tot hem*, behalve hij zelf.

7) Vgl. noot 1.

8) Vgl. § 48 hierna. De laatste zinsnede is later bijgevoegd; de geheele bepaling echter doorgehaald, en komt anders voor onder IV^a, § 104.

9) *Van eykenholte*; »ne caementorum quidem apud illos, aut tegularum usus,» zegt TACITUS, *Germania*, caput XVI. Vgl. de *Korte schets van de oude gewoonte, om in houten gebouwen te wonen* enz. van Mr. H. O. FEITH in de *Bijdr. v. v. d. gesch. en oudheidk.*, I, 209—265. Zie noot 1 op blz. 54.

10) Deze § doorgehaald.

11) *Schelaflich*, in geschil.

12) *Bliven an*, als scheidsrechter, bemiddelaar erkennen. HALTAUS i. v. *Bleiben*; want hij bleef aan zijnen eigen rechter onderworpen.

wie den gast dan husede oft hovede ¹⁾ van [onsen] burgheren off[t de in bu]rghersghemoede sitten, de ghelt der stat X pont. Ende were oec zake d[at ander] gaste mitten gaste [qwem]en in onser stat, onsen burgheren tachter toe doene ²⁾, zoewie desghelikes voers[creven de] husede oft hovede, de [gh]elt der stat X pont ³⁾.

§ 47. *a.* Item weer enich mensche, de de klokken sloeghe ⁴⁾ binnen onser stat, thent were dat der stat aenghenge van noetzake, de ghelt der stat X pont. *b.* Ende weer oec zake dat enich mensche in der stat de putten vûlden, dat were bi nachte oft bi daghe, de ghelt der stat tien pont ⁵⁾.

§ 48. Item daer een dode teghenwoerdich is ende die ghegraven is, zoe en sal men ten huys niet mer scotelen hebben ten eten van onsen burgheren ⁶⁾ dan XII scotelen bij III ponden, ende deghene, de die dode aenghaet, die en zal buten huys in gheenre taverne oft in anderen huys ghelden ⁷⁾ voer portere noch voer gast, bi III ponden. Voert daer een dode is buten onser prochi aen over twe milen, daer en zoelen niet meerder geboeden wûrden dan XII persoen, bi enen ponde. Ende oec wat doden, dat men draghet in de kerke, ende dat men dan misse over den doden doet, de en sal men daer niet meer beghaen ⁸⁾ bij III ponden ⁹⁾.

§ 49. Item zoe sal men ter deylinghe gheven over een doden een douticken ¹⁰⁾ ende niet meer elken

1) *Husede oft hovede*, huisvesting verleende. Oude rijmsformule; vgl. den Saksenspiegel, 2, 40, 2; ook in de banvonnissen van het Duitsche Rijksgerecht.

2) *Achter toe doene*, te benadeelen, kwaad te doen.

3) Met eenige verandering opgenomen in IV^a, § 12.

4) *De de klokken sloeghe*; waarvoor de klok oudtijds geslagen werd, zie GRIMM, blz. 840 en 841. Vgl. Bijl. LVI.

5) § 47, *b*, komt uitgebreider voor in IV^a, § 54.

6) *Van onsen burgheren* behoort weder bij het voorafgaande *men*, iemand van onsen burgheren.

7) *Ghelden*, de vertering betalen.

8) *Beghaen*, zie de vorige blz., noot 3.

9) Vgl. § 44 hiervoor.

10) *Douticken*, verkleinvorm van *duit*, eene kleine muntsoort, slechts eenmaal ter loops als *doeysken* vermeld in *De munten der voormalige graven en hertogen van Gelderland* van P. O. VAN DER CHIJS. Zij komt ook voor in de aan deze

kinde ¹⁾, tenzi bi orlove der scepen, bij enen ponde.
 § 50. Item mit enen kinde, dat men kersten doen ²⁾ zal, daer en solen niet meer vrouwen mede gaen dan achte, en dan achte vrouwen ten eten; wat daer meer weren, dats elke vrouwe umme V schillinghe ende de moeder des kindes V schillinghe. Voert binnen den zes weken der bûert des kindes en zal gheen man oft vrouwe comen weerscapen ³⁾, elc mensche bij V schillinghe, ende de moeder des (kindes) V schillinghe. Ende wanneer de vrouwe oren keercganc ⁴⁾ doen zal, zoe en zoelen mit oer ter kerken ganghen van onsen burgheren niet meer dan achte vrouwen; wat daer meer weren dan achte, de ghelt elke vrouwe der stat II pont ⁵⁾, ende de moeder des kindes ghelt der stat II R pont ⁶⁾. Ende als zie van der kerken comet, zoe en sal de vrouwe ghene cost doen in horen huys mit man noch mit vrouwen in dien daghe, zunder mit oren ghesinde ⁷⁾ binnen huys, bij enen ponden. Ende des daghes daerna zal de vrouwe voer scepen comen ongheboet ⁸⁾ ende

willekeur voorafgaande aantekeningen der scepenen (moeielijk leesbaar): *Des daghes nae Sente-Brixiusdaghe (14 November) 1392 hebben de scepenen verpacht het tappen in [] huys, een half emmerkijn Hamborchs biers twee herengroten een [douticken myn], ende een half emmerkijn hopenbiers umme ene herengroten ende II licht doutickens, ende dese ghene man toe weygheren in den huys als van beganghemisse, van doden ende van brulocht, enz.* Hetzelfde jaar des daghes nae Zente-Andriasdaghe (1 December) verpachtten de scepenen wederom het tappen, en in der stathuys mach men tappen dat half emmercken van Hamborgher bier twee herengroten een douticken myn, ende een half emmerkijn hopenbiers voer enen herengroten ende II douticken, ende dat nyman toe weygheren, alst voertijts ghedeghedinc is. Wij zullen deze munt straks onder den naam doytekin weder ontmoeten. Zij had onder de verschillende benamingen van deut, doeyt, dotken, enz. gang in Overijsel (zie b.v. RACER, IV, 209), Utrecht en Holland, in welke beide laatste gewesten ze volgens VAN DER CHIJS' muntwerken ook geslagen werden. Dat het echter ook eene Geldersche munt was, die o.a. in 1390 te Arnhem geslagen werd, blijkt uit eenen brief, dien de hertog in dat jaar aan Elburg richtte; zie Bijl. LX.

- 1) Kersten doen, doopen.
- 2) Elken kinde, d. i. elken knaap, die dienst doet bij de doodenmis.
- 3) Comen weerscapen, ter maaltijd komen.
- 4) Oren keercganc, d. i. de eerste kerkgang na de bevalling, in de Angli-
caansche kerk nog bij uitstek *the churcing of women* geheeten.
- 5) II pont, hier is boven geschreven: V schillinghe.
- 6) II R pont, veranderd in V schillinghe.
- 7) Ghesinde, gezin.
- 8) Ongheboet, zonder opontbod.

holden ¹⁾ dat mit oren eden, dat zie, binnen den zes weken des Kindes, der stat coer ghehouden hevet, als die ghesat is; dede zijns niet, zie ghelt der stad II pont; ende den eet zal men doen voer de burghermeystere ende voer anderen ghenen scepen, ende die burghermeystere en zolen hoer den eet niet laten ²⁾ ³⁾).

§ 51. Item zoe en sal gheen man oft vrouwe van onsen burgheren hierbinnen enen kinde, dat men kersten doen zal, toe pilgaven up de vunte ⁴⁾ gheven dan twe olde placken ⁵⁾ bij enen ponde ⁶⁾.

§ 52. Item daer een brulocht wesen zal, daer en zal men voer der maeltijt in den brutlochthuys gheen cost doen bi enen ponde. Ende tot der rechter ⁷⁾ maeltijt zoe mach men hebben ten eten XVI scottelen van onsen burgheren ⁸⁾ ende niet meer, bij IIII ponden. Ende des avonds, als de brudegoem mit der bruyt toe bedde comen is, zoe en sal gheen man noch vrouwe hem toe bedde brenghen wijn, cruyt ⁹⁾, hoenre, noch en gheenrehande cost doen mit hem noch in den huys, daer hi slaep, elc bij enen ponde. Ende als die brulocht ghedaen is, zoe en sal gheen man oft vrouwe binnen vier daghen daerna, dat die brulocht ghedaen is, enighen menschen te gaste [bidden] van der brutlocht wegghen in den huys, anders dan mit zinen ghesinde

1) *Holden*, bij iets blijven, bevestigen.

2) *Zolen hoer den eet niet laten*, zullen haar niet van den eed verschoonen.

3) Deze bepaling is doorgehaald. Een gedeelte komt voor in IV^a, onder § 97. Vgl. ook § 58 hierna.

4) *Vunte*, doopvont.

5) *Placken*; ook omtrent deze munt consteert zeer weinig; in eene cedel van ontvangst eener schatting of andere betaling, aan de stad gedaan *in den jaere van (13) LXXVI achte daghe nae Zente-Martensdach in den winter (18 November)*, vindt men de volgende valuatie, waaruit ook de waarde der plak blijkt.

Item men zal nemen enen nobel voer vijftienhalven []his. (?)

Item enen franken XXV placken.

Item enen Hollanschen dubbel XXXV placken.

Item enen olden Hollanschen dubbel XXXVII placken.

Item Brabanschen dubbel XXXVIII placken.

Item enen keysersschild XXXII placken.

(L. 26, n°. 17.)

6) Komt gewijzigd voor onder IV^a, § 96.

7) *Rechter*, eigenlijke.

8) *Van onsen burgheren* behoort weder bij *men*.

9) *Cruyt*, groente.

binnen huys, bij IIII ponden. Ende dan des naesten daghes nae den vier daghen voerscreven, zoe sal de brudegomme comen voer scepen ongheboet ¹⁾ mit enen van der bruyt naesten, ende holden ²⁾ dat aen den heylighen, dat zie van dier brutlocht der stat coer ghehouden hebben als voerscreven is; deden zijns niet, zie ghelden der stat IIII pont.

A.

Keuren, waarschijnlijk na 1393.

- § 53. Item daer een brulocht ghedeghedinc ³⁾ woert, zoe en sal gheen brudegoem, dewile dat die brulocht durende is ⁴⁾, ghelden int wijnhuys oft in ghenen huys voer portere noch voer gaste bij IIII ponden.
- § 54. Item zoewie int wijnhuys nae enighen menschen worpe mit eenre kannen oft mit stenen, de ghelt der stat X pont ⁵⁾.
- § 55. *a.* Item wie eneghen menschen sloghe int wijnhuys, de ghelt der stat X pont. *b.* Voert zoewie ene kanne ontween worpe oft ontwee stiete int winhuys, de ghelt der stat II ũ ⁶⁾.
- § 56. Item wie mes oft sweerde toeghe int wijnhuys, de ghelt der stat XII pont; ende wonde hi eneghen menschen daermede int wijnhuys XXIII pont ⁷⁾.
- § 57. Voert weert zake dat yeman den anderen sloghe oft zijn mes toeghe oft wonde oft enigherhande broeke breke, een mensche teghen den anderen, tuschen Jan Werneers huys ende Peter Hoppenbrouwers huys up

1) *Ongheboet*; zie noot 8 op blz. 57.

2) *Holden*; zie noot 1 der vorige blz.

3) *Ghedeghedinc*, voltrokken, tot stand gebracht; deghedingen het zelfde als dedingen, zooals hierachter blz. 168 en 169, ook van eenen huwelijksbrief gezegd wordt, dat hij *to gueder tijd gededinct is*. Bij NIJHOFF, III, blz. 13 en 17 in de aanteeeningen, komt degedinghen in den zin van onderhandelen voor. Een ander degedinghen in den zin van dagvaarden, dagen, in den Saksenspiegel.

4) *Durende is*, zoo staat er waarschijnlijk, doch de woorden zijn niet duidelijk te lezen.

5) Deze bepaling heeft misschien § 42. 2°, *b*, vervangen. In IV^a, § 28, *b*, komt zij gewijzigd voor.

6) De tweede helft dezer bepaling heeft wellicht § 42. 2°, *a*, vervangen. Zij komt veranderd in IV^a onder § 28, *a*, voor.

7) Wanneer het buiten het wijnhuis gebeurt, zijn de boeten lager; zie § 25.

der Groter straten, de verlist sinen coer daer, ghelijc oft hijt int winhuys dede ¹⁾).

- § 58. Item wanneer een kynt gheboren is ende dat kynt van der kerken comet, zoe en zolen niet meer dan zeven man mitten vader van den kinde gaen eten oft drinken in enighe taverne bi enen ponde des daghes ²⁾).
- § 59. Item up onse keercmissedach ende des naesten daghes
[]n (o?) []
hierbinnen gheseten, ghene cost doen binnen zinen huys oft b[]t ong(?) []
in taverne oft daerenbuten bij X ponden ³⁾).
- § 60. Item weert zake dat enich kijf oft vechtelijs ⁴⁾ schiede binnen onser stat[, ende dan een man oft vr]ouwe voerweke ⁵⁾ in sijn huys oft in een ander huys, zoe-willic man oft [vrouwe] nae hem volgheden in dat huis, hem toe misdoene, de ghelt der stat XX pont, beholden den h[ere sijn]s rechten ⁶⁾).
- § 61. Item zoewes vische dat onse burgheren vanghen ofte gaste toe(?) h[]t[]n ghen zoelen, de solen sie selven vercopen hoer visch, ende nyeman en sal [des anders] visch vercopen ende desghelijkes visch, de mit kaeren hierbinnen comet. Vercofte yeman hierbinnen des anders visch, de weers der stat umme een pont, zoe ducke als hi dat dede ⁷⁾).

B.

Keuren, waarschijnlijk van 1393 of 1394.

- § 62. Voert weer enich porter, oft de portrechts ghenieten

1) Deze § zal § 40 hiervoor vervangen hebben; zij is zelve weder doorgehaald. Vgl. de §§ 59—61 van IV^a.

2) Vgl. § 50 hiervoor en IV^a, § 95. De bepaling is doorgehaald en afgeschaft.

3) Deze § is waarschijnlijk doorgehaald.

4) *Vechtelijs*, gevecht volgens RACER, I, vervolg, blz. 113; V, 381 en 382. Dien zin heeft het ook in n°. 75 van het Zutfensche Kondichboek: »twiste ende onminne, dar unroste unde vechtlige of comen mochte.» PIJNACKER HORDIJK, blz. 22, n°. 75.

5) *Voerweke*, zich terugtrok, eene schuilplaats zocht.

6) Bij IV^a, § 16, werd onderscheiden, of de overtreding 's daags of 's nachts plaats had, en in het laatste geval de boete verdubbeld.

7) Deze § is waarschijnlijk doorgehaald.

wil, enighen gast dede besetten ¹⁾ ende queme de gast toe rechte, ende en spreke de porter den gast niet aen, de verlist an de stat X schillinghe, alsducke als hi da[t dede].

- § 63. Voert weert zake dat enich porter den anderen aenspreke buten onser stat mit rechte van enighen zaken, de ghelt der stat XX pont ²⁾.

C.

Keuren, waarschijnlijk van 1397 of 1398.

- § 64. *a.* Item zoe en sal nyeman buten onser stat huse timmeren bij X ponden, uytgheseghet dat zie hoer huse beteren moeghen van deken ende ummelancs ³⁾ dichte ⁴⁾, daer zie nu in wonen ⁵⁾. *b.* Ende nyeman buten der stat bier tappen zal bij IIII ponden ⁶⁾.
- § 65. Item zoe wes visch onse toegheren ⁷⁾ vanghen, dat zie de nerghent vueren en solen, zie en solen zie hier up de brugge, de men heyt de Crusebrugge, brengghen ende vercopen de daer. Ende de zolen sie vercopen bij cleynden mandicken elc zine gadinghe bij X ponden. Ende en sal nyman oer visch antasten of uyt oren mande nemen; dede dat yeman, de ghelt der stat X schillinghe, als ducky als hi dat dede; mer hekede ⁸⁾, ael ende karpere mach men antasten, ende copen de ander vischen meede.
- § 66. Item zoe solen al dieghene, de hekede ende karper vangghen, de solen zie derghelike brengghen op de brugge voerscreven, ende nyeman en solen hoer hekede toevueren vercopen, binnen oft buten, onsen burgheren

1) *Besetten*; zie blz. 52, noot 2.

2) Bij IV^a, § 29, *a.*, is de boete verdubbeld.

3) *Ummelancs*, rondom.

4) *Dichte*, dicht maken.

5) Met eenige wijzigingen komt deze bepaling voor onder IV^a, § 43, *a.*

6) Met eene geringe verandering opgenomen onder IV^a, § 43, *b.*

7) *Toegheren*; VAN HASSELT op KILIAEN i. v. *Toghe* zegt, bij J. SCHRASSERT gevonden te hebben: »Item weer't saake, dat een toeghe ofte reeper (dat is een schuyte) vysch brochte.» Een toegher zal dus een kleine visscher zijn. Zie IV^a, § 66.

8) *Hekede*, snoek; Hd. Hecht.

- oft gasten, bij IIII ponden, als ducke als zie de leverden. Ende oec en zal gheen onser burghere oft gast hekede copen, up vaert toe vercopen ¹⁾ bij IIII ponden.
- § 67. Item de mete ael zal men oec nerghent vercopen dat up(t)e brugge voerscreven bij enen ponde.
- § 68. Item zoe en sal nyemensche hoenre, ganse oft voghel coepen binnen onser stat vrijheyt, up vaert toe vercopen ¹⁾ buten onser vrijheyt voerscreven bij enen ponde.
- § 69. Item zoe ghebiede wi al onsen vischeren, dat zie gheen luden visch vercopen zolen, gasten, gheestelike oft werliken, de also niet doen en willen also voerscreven is van onsen burgheren, ende als ducke als onse vischere dien luden vercoften, als ducke zoe willen hem de scepe nemen een pont.
- § 70. Item zoe ghebiede wij al onsen burgheren bij viertich, dat en gheen man drieven zal mit runderen uyt onsen merkede nae inholde ons heren brief van Ghelre, di wi van hem hebben beseghelt ²⁾.

D.

Keuren, waarschijnlijk van 1400.

- § 71. *a.* Item weert zake dat yeman zinen vrende in de kerke wolden graven, dats toe verstaen: upt coer umme III olde scilde, dat crusweerc II olde scilde, ende achterweert in de kerken II olden ³⁾ scilt, der kerken daeraf te gheven toe vûlst ⁴⁾ der kerken mede toe timmeren. *b.* Ende wie een zerc up zinre vrende graf leggen wil, de mach de stede halden tot der vrende behoef. Ende dien zolen sie leggen binnen jaers, mer zoe menich mensche als men daerin gravet, zoe menich

1) *Up vaert toe vercopen*, om die (langs de huizen) rondgaande te verkoopen.

2) Vgl. blz. 31 hiervoor.

3) *Olden*. er staat *olden olden*.

4) *Vûlst*, tegemoetkoming in de kosten. MR. J. A. CLIGNET in zijne Voorrede op de *Theutonista*, blz. XXXI haalt dit woord als een voorbeeld aan van degene, die, vroeger in het Hoog- en Nederduitsch bekend, thans in beide talen verloren zijn gegaan. Volgens SLOET in de *Ned. jh. v. rechtsg. en wetg.*, VII, blz. 575, noot 3, echter wordt het in de omstreken van Zutfen nog gebruikt.

ghelt ¹⁾, ende die grave toe floren ²⁾ binnen achte daghe nae der grove ³⁾; mer oft zie binnen jaers den zerc niet en legheden, zoe wert een meyne ⁴⁾ graf toe ghebruken. Ende zoe menich graf, zoe menich ghelt ⁵⁾.

§ 72. Item zoe hebben die scepen mitten rade inghesat, zoewie der stad zise sculdich zijn, dat zie alle wekes des Saterdaghes zoelen comen up der stat huys tuschen vespertijt ende zonne-onderganc ende betaelen die. Wie des niet en doet, zoe willen hem die scepen des Mandaghes daernac de zise twivolt uyt doen penden; ende des en wilt zie hem niet laten ⁶⁾.

L. 26, n°. 16.

1) Van *mer zoe* tot *ghelt* is doorgehaald.

2) *Floren*, bevloeren.

3) *Grove*, begrafenis.

4) *Meyne*, gemeen, niet langer privatief.

5) § 71, *a* en *b*, is met eenige veranderingen opgenomen in IV^a, onder § 56, *a* en *b*.

6) *Laten*, verschoonen als in § 50. Onjuist verklaart SLOET, t. a. p., blz. 574, noot 1, eenen dergelijken zin door: indien hij het niet wil laten.

II.

KEUREN VAN 1394 WEGENS DE VERLEGGING DER STAD, EN EENE LATERE, WAARSCHIJNLIJK VAN 1400.

Item (in den) jaer ons Heren dusent driehondert vier ende neghentich des Donredaghcs nae Zente Lucie [17 December] zoe sijnt de scepen ende raet bij der ghemeeynte, de do daertoe ghesat zijn, overdraghen, dat dese lude hiernaes bescreven, in onse nije stat, de nu ghevest ende beg[r]epen ¹⁾ is, daerin timmere [solen oc]re woninghen, als nu comet Zant Ganghen [9 of 11 Mei] naestcomende over een jaer, bij viertich [pont. Wee]rt zake dat enich man oft vrouwe dit niet en dede, de verlieset an de stat XL pont als v[oerscreven; ende d]es en sal men hem niet [la]ten. [Ende] dan wilt de scepen daer voert hoer raet up nemen, hoe hoech zie hem dae[]t willen bieden. Ende dit zijnt [die] lude voerscreven:

Item Geryt Scerpinc.
Item Passeman Sticker.
Item Gruys.
Item Arend Coel.
Item Jan van Oestenwolde.
Item Scelicken.
Item [Andrias] Kurle.
Item Henric Toernmaker.
Item Geryt Rijnvisch.
Item Geryt Caerwech.
Item Geryt Reyners zoen.
Item Jacob Hughe.
Item Heyne Nolt.

Item Evert Heynemans zoen.
Item Fenne Scerpincs.
Item Geryt van den Eket.
Item Lambert in den Oesten-
derp.
Item Arend Alfars zoen.
Item Keppelman.
Item Druyt.
Item Dibbolt Gheytickens zoen.
Item Berend Scerpinc ende sijn
moeder.
Item Heyneman up de Tije.
Item Cleve.

1) Dit woord is niet duidelijk te lezen, en schijnt hier ook vreemd gebruikt.

Item Willam Hert.
 Item Heyne van Meghen.
 Item Jan Kaetze.
 Item Henric ter Braec.
 Item Mathias Punder.
 Item Alt Ecberts zoen.
 Item Henric Ecberts zoen.
 Item Berend Sticker.
 Item Berend Morre.
 Item Dibbolt Argher.
 Item Heyneman Andrias' zoen.
 Item Lubbert Feyt.

Item Geryt Crafts zoen.
 Item Heyneman ten Bleke.
 Item Wolf van Arlaer.
 Item Arend Scride.
 Item Voghel.
 Item Albert Voysen zoen.
 Item Berend Scerpinc.
 Item [.]
 Item Ludicken Dircs zoen.
 Item Geryt Volkers zoen.
 Item Nolt.
 Item Henric Lubberts zoen.

Voert zoe v[]e die scepen, raet ende die ghemeynte, dat nye man oft vrouwe, als nu comet Zente-Jansdach toe middezomer [24 Junij] over een jaer, daerentenden nyeman neringhe doen buten onser njer stat bij XL pont als voerscreven is.

Item zal nyeman vleys ter banc slaen, toe vercopen buten onser njer stat achter Paeschen nu naestcomende bij X ponden; ende desghelikes zal men ganse, voghele, hoenre nerghent vercopen noch coepen dan binnen onser njer stat voerscreven up der Coernmarket, achter Paeschen voerscreven, bij enen ponde, als ducke als zie dat deden.

Item zoe sal al man waken binnen onser stat ende veste, wanneer men hem dat doet ghebieden achter der tijt, dat onse stat beslot is ¹⁾.

A.

KEUR, WAARSCHIJNLIJK VAN 1400.

Item zoe sijnt de scepen ende raet overdraghén, zoewie in onse kerken ter Elborgh enich testament gheven wil, datzie huyzinghe, erve oft ghelt oft cleynoede, daer willen de scepen hoer hant toe doen, dat den kerken ghevest zal warden, mer dat moeghen de erfnamen, de et an comen sal, losen voer alsovele ghelds, als de scepen dat setten toe losen ²⁾.

L. 26, n°. 18.

1) Vgl. IV^a, § 85 en § 105.

2) *Als de scepen dat setten toe losen*; men bepaalde echter ook zelve wel, voor hoeveel de vermaakte zaak kon gelost worden; zie het testament in Bijl. LXI. Later in IV^a, § 57, wordt niet meer van lossen gesproken, maar den erfnamen in de keus gelaten, om den tienden penning van alle goederen te geven, terwijl men den St. Nicolaaskerk zooveel mocht geven, als den schepenen redelijk voorkwam.

III.

KEUREN VAN 1400 VOOR DE TAPPERS EN BROUWERS.

In den jare van dusent ende vierhondert op Sente-[
]dach zo hebben de scepen ende raet inghesat, want ons
ghecroent [on]ser meente, dat onse brouwers hyer-
binne snode ¹⁾ hoppenbier brouwen, daer[omme] ghebieden
se al onsen brouwers hierbinnen, dat se gūet bier brouwen.
Weert z[ak]e dat ze des neet en daden, de ghelt der stat IIII
iber ende daerentends binnen [eenre] maent ghien neringe to
doen van brouwen ²⁾.

Voirt so solen sij onsen borgheren hoer bier vercopen, de
des begerende sijn, dat vat voir LII gulden. Ende weygerden
se ons des, ende dat selve bier dairna vercoften gasten, dair
were der stat omme X liber ³⁾.

Voert zo ghebiede wij al onsen tappers, de hoppenbier tappen,
dat ze vulle mate gheven, als de scepen nu inghesat hebben;
dat is to verstaen, dat helvekin voer VII doytekin ⁴⁾ ende de
mate daernae. Weert zake dat se des neet en daden, ende dat
den scepen ghecroent worde, de ghelt der stat X s̄., half to
der stat behoef ende half desgheens, de dat croent; dat is to
verstaen, oft daer ymant sate to biere ende hem duchte, dat

1) *Snode*, slecht.

2) IIII is later in X veranderd, en met de zelfde hand de laatste zin van *ende*
tot het einde doorgehaald

3) Deze bepaling is geschreven met de zelfde hand, die in de vorige de ver-
anderingen maakte en de transporten achter het prothocol, bij de verbouwing der
stad opgemaakt, van 1400 tot 1403 schreef.

4) VII doytekin is met dezelfde hand, die de vorige veranderingen maakte,
in II groten, en dit weder in VII doytekin veranderd. Zie over deze munt blz.
56, noot 10.

de mate neet vul en ware, ende seghede dat der vrouwen oft to denghenen, de dat bier voerthaelde, ende se dan des neet doen en woelden, de ghelt der stat X s., als voerscreven is ¹⁾).

Item weert zake, dat onse brouwer hierbinnen hoer saet ²⁾ niet en deden wegghen up der stat waghe, also alst inghesat is van den scepen, die verlist an de stat X pont, ende binnen eenre maent daerna gheen neringhe toe doen mit brouwen ende de neringhe en willen hem de scepen niet weder doen oft vercopen ³⁾).

L. 26, n°. 10.

1) Vgl. IV^a, § 72, b.

2) Saet is met dezelfde hand, die alle veranderingen in deze keuren maakte veranderd in molt.

3) Vgl. IV^a, § 66 en § 131. Hoewel deze keur met eene andere hand, dan de vorige geschreven is, dateert zij ook van 1400, want op haar volgen met gelijke hand twee verpachtingen der visscherij in de stadsgrachten van 1400. De zelfde schreef ook de bepaling, die onder A op blz. 65 voorkomt.

IV^a.

WILLEKEUR VAN 1467 OF VROEGER, VOLGENS HET VER-
MEERDERD AFSCHRIFT VAN 1494 OF KORT DAARNA ¹⁾).

(Hs. DE GEER.)

In nomine Domini. Amen.

Wij, scepen ende raedt der stadt van der Elborch, doen kont allen luden, dat wij bij consent onser burgere hebben geset ende ghemaect aldusdanich recht ende wylcoer, alse hyernae bescreven staen, de wij holden wyllen, tensij dat wij hyernamaels een beter vynden. Int eerste :

- § 1. *a.* Want een yegelick stadt bij rechte ende bij wylcoer wort ghehouden, so ist dyt onse eerste. Sowyllick scepene ghesat wort int schependom, begaede myt raede ofte myt daede, dat onser stat schadelick of schandelick were, daer ment in der waerheyt verneme, den scepene sal men uut den raede setten ende gelden daerentendes onser stadt XII liber. (1, *a.*) *b.* Hyerenboven were enich onse poerter, de also dede, de ghelt der stadt XII Ⓔ ; elck stat Ⓔ vijff olde Vleemsche ²⁾. (1, *b.*)
- § 2. *a.* Item wanneer de scepene ander scepene ghecoren hebben, alst sedelick ende gewoenlick hevet gheweest, sowyllick scepene, de dan gecoren is, sijn poertrecht opgeve, de gelt der stadt veertich olde schilde. (33, *a.*) *b.* Ende were oeck saeke dat een scepene, de ghecoren were, buten landes ofte buten dunen wanderde ofte segelde.

1) De tusschen haakjes gevoegde cijfers wijzen op de overeenkomstige bepalingen der eerste willekeur, waar men ook de aantekeningen zie.

2) De woorden van *elck* tot het einde zijn eene latere glosse.

- buten der scepen oerloff, de gelt der stadt veertich
 W. (33, b.)
- § 3. Item weert saeke dat ynich man van onser stadt raet, of de enich beveel van onser stat hadde, off daerto gecoren were, sine burgerscap opgheve, de gelt der stadt veertich olde schilde off wat de scpene van hem hebben wyllen.
- § 4. Item weert saeke dat enich mynsche sprake onredelike woerde ofte lasterlike ende dregelike woerde op enen scepen ofte op meer ende op alle de scpene ofte den raet, dat beroerde an den ampte des raedes ende des scependoms, de bruket der stadt an elken scpene twyntich pont; ende segede hijt voer gerichte, hij gelt der stadt an elken scepen veertich pont off wat de scpene van hem hebben wylt. (8.)
- § 5. Weert saeke dat enich mynse scepenen ofte vrouwen mysdeden, de gelt der stadt twivoldige coer. (9.)
- § 6. a. Item wyllick scpene off poerter bynnen ofte buten landes in taverne ofte in yniger stede van enigen manne ofte vrouwen alsodanigen saeken segede, daer sij schade ofte scande bij kregen, des ment betugen mochte myt tween guden knapen, de gelt der stadt twe pont; (2, a.)
 b. ende wort hij betuget myt enen gueden knapen, des hij neet en gelidet, so sal hij hem des ontschuldigen, selfs darden ¹⁾; meer of ment neet betugen en mochte, so sal hij hem des ontschuldigen myt sijnre eenre hant ²⁾. Ende desgelijkes so salt wesen van anderen bruken. (2, b.)
- § 7. Item weer enich man, de hem des beroemde, dat hij myt eniger vrouwen off joncfrouwen te done hadde gehat, tot oren laster, des men betugen mochte, de gelt der stadt tyen pont; segede hijt voer gerichte, hij gelt der stadt XX liber. (22.)
- § 8. Item weert saeke dat enich mynsce den anderen onrechte

1) *Selfs darden*, zelve de derde zijnde, dus met twee eedhelpers.

2) *Myt sijnre eenre hant*, zonder eedhelpers. »Quicumque in terminis opidi occiderit civem aut extraneum, septima manu jurabit de innocentia sua,» d. i. met zeven eedhelpers; GRIMM, blz. 861. De zelfde uitdrukking ontmoet men bij RACER, III, 30 en 31, V, 368. Op het einde der middeleeuwen hielden de eedhelpers op te bestaan; GRIMM, blz. 861, g.

- trouwe antoge ¹⁾, dat were der stadt om veertich pont. (38.)
- § 9. Ende oeck wert saeke ienich mynsce den anderen rechte trouwe verseke ²⁾, dat were der stadt om veertich pont.
- § 10. Item weert saeke dat enich onse poerteren wanderden myt enen gaste hyerbynnen op der straten, de geveet were tegen onsen burgeren, daer hijet wyste, hij were sijn maech ofte sijn vrent, de gelt der stat vyer pont, ende voert wat de scepenen van hem hebben wylt; mer ofte hij des neet en wyste, dat hij geveet were, so sal hij den gast brengen int eerste huys, dat hij hebben mach, ende beschudden daer hent ter tijt, dat hij hem enen vrede verkrigen mach. (3.)
- § 11. a. Oeck weer enich gast de in onse stat queme, de geveet were tegen enich van onsen poerteren, de poerter en sal den gast in deen dach neet mysdoen, meer hij sal coemen an de scepene, ende toenen om de saeke. So sullen de scepenen deen gast voer hem doen komen ende vragen hem, ofte hij de saeken onsen poerter beteren wyl to der scepen seggen. Wyl hij dat doen, dat sij also; meer wyl hij des neet doen, den dach sal hij vrede hebben, meer coemt hij daerenboven hyerbynnen, hij sye, hoc dat hij er weder uut come. Dede anders ymants dan also, de gelt der stadt ses pont ende voert wat de scepene van hem hebben wylt. Alsoveer alse onse burger desgelikes van den gaste vrede hevet deen dach. (16.) b. Ende weert saeke dat enich gast tegen onsen poerter schelachtich ³⁾ worde ende dan ghiene hantvrede ⁴⁾ geven en wolde, so moegen deghene, de den vrede bieden, also lange alst hem goetdunket; ofte deen gast mach men toeven ⁵⁾ ter tijt to, dat hij vrede gegeven heft.
- § 12. Item weert saeke dat enich gast schelachtigh were tegen enich van onsen burgeren, dat tsij van wat saeken dattet

1) *Den anderen onrechte trouwe antoge*, valschelijk beweerde van een' ander trouwbeloften ontvangen te hebben.

2) *Den anderen rechte trouwe verseke*, zijne trouwbeloften jegens een' ander niet nakwam.

3) *Schelachtig* ontmoetten wij reeds in de beteekenis van: in geschil.

4) *Hantvrede*, vrede bij handtasting beloofd. »Do seghede Gherit [*een derde persoon*]: Albert, ghevet enen vrede.» Do reykede Albert sijn hant uut ende segede: »Ic gheve enen vrede.» (Breukboek van 1444.)

5) *Toeven*, aanhouden; VAN HASSELT op KILIAEN; RACER, III, 196 en 226.

- sij, ende wolde deen gast neet bliven an de scepenen, so hevet de gast nae der stadt wilcoer deen dach velleicheit, alsoveer else hij des gesint ¹⁾ an den scepenen; alsoveer else onse burger van deen gaste den dach weder velleicheit heeft, gelick else voer van desen saeken gescreven is. Meer queme de gast na den daege in onse stadt sonder geleide, we deen gast dan husede ofte hovede van onsen burgeren ofte de in burgersgemuede sitten, de gelt der stadt tyen pont. Ende weer oek saeke dat ander gaste myt deen gaste quemen in onse stat, onsen burgeren to achteren te doene, sowe desgelikes de husede ofte hovede, de gelt der stat tien pont. (46.)
- § 13. Item weer enich gast, de queme in onse stat om onse poertere to slane, wyllick van onsen poertere daerbij stonde, de solden onsen poertere beschudden ende holden den gast ten rechte; deden sij des neet, de gelt der stadt vyer pont. (4.)
- § 14. Voert weert saeke dat enich perlement off kijf geschiden ^{Vrede gebyden.} bynnen onser stat ofte buten tusscen onsen poerteren ofte de in poertersgemuede sitten, sowe daerbij weren, scepene ofte ander poertere, de sullen deen luden enen vrede bieden ²⁾ van enen ponde to veertigen to. Weert saeke dat sijs to gueder tijt neet en boeden, de gelt der stat tien pont. Ende weert saeke dat se van den geboden vreden neet holden en wolden, so sullen de scepene ofte poerters, de bij den kijve sijnt, voert vrede bieden also hoech als sij wyllen tot twehondert ponden to, ende wat sij daeraen breken, daer en sal men hem neet off laeten. (23, a.)
- § 15. a. Item weert saeke dat unse burgermeistere, scepene off ^{Vrede gebyden.} raet, of der stat knechte of burgere, van der stat wegen enige unsen burgeren ofte de in burgersgemuede sitten, vrede boeden ofte enigen hantvrede eysceden, ende sij hem des weigerden, de gelt der stat alsoveele gelts, else hoge als se hem de vrede bieden tot hondert olde schilden to, ende des en sal men hem nyet laeten. Ende den vreden moegen sij eyschen ofte bieden van der stadt weggen een

1) *Gesint*, aanzoek doet; VAN HASSELT op KILIAEN.

2) Hoe en wanneer het bieden van vrede in Holland in onbruik geraakte, zie S. VAN LEEUWEN, *Het Rooms-Hollands recht*, boek IV, deel XXXV, n° 6.

jaer lanck, off sij wyllen. *b.* Ende voert weert saeke dat ymandts sijn mes toege op de voergenoemde, de brickt an elken scepenen twyntich pont. *c.* Ende weert saeke dat ymants umme desse saeke wylle gewont worde, sowie de wondinge dede, de gelt der stad hondert olde schilde. (23, *b.*) *d.* Ende weert saeke ymant myt den anderen in ene vrede stonden, de dan den anderen onmogelike ¹⁾ woerde off sinelike woerde ofte onredelike woerde geve, dat is der stad om tyen pont. Voert alle degene, die myt melkanderen in vreden staen, den vreden moegen de scepenen voert doen verlengen in kerken, off ²⁾ se wyllen ³⁾.

Huyssvree. § 16. Item weert saeke dat enich kijff ofte vechtelick gescide bynnen onser stad, ende dan een man ofte vrouwe voerweke in sijn huys ofte in een ander huys, wyllick man ofte vrouwe na hem volgeden in dat huys, om ⁴⁾ to mysdone, is bij dage, dat is der stat vijffich pont, ende ist bij nachte, dat is om hondert pont, behoudelic onsen heren van Gelre sijns rechts. (60.)

Huystoete. § 17. *a.* Weert saeke dat enich minsche bij dage huysstotinge ⁵⁾ dede, off worpe an off in een huys myt gewolt, de breke der stat vijffich pont; ende dede hijet bij nachte, dat is om hondert pont, oft wat de scepene van hem hebben wylt. *b.* Ende weert saeke dat ymants bij dage den anderen uutten huse dagede in toirnigen moede, dat were om tyen pont, ende bij nachte om twyntich pont.

Uytten huse dagen.

Onhoesse woerde § 18. Item weert saeke, dat enich van onsen burgeren den anderen dyeff hete ofte moedener off hoere off hoerkynt, off sijn moeder heet hijen ⁶⁾, off een verrader off een vals man schulde, dat were der stat om tyen pont; meer van anderen ummogeliken ¹⁾ woerden so gelt hij der stat II pont.

1) *Onmogelike*, zie blz. 50, noot 4.

2) *Off*, indien.

3) Vgl. met § 15, *d.*, § 132 van IV^b.

4) *Om*, hem.

5) *Huysstotinge*, het met geweld binnentreden van een huis; men treft het ook aan in *DUMBARS Kerkel. en wereltl. Dev.*, dl. I, blz. 165; en *RACER*, V, 376.

6) *Off sijn moeder heet hijen*, of zegt, dat hij zijne moeder hijt; *hijen* of *hijden*, concumbere; *VAN HASSELT*, *Arnh. Oudh.*, III, 332; en vaak in dien zin in de Elburgsche breukboeken.

- § 19. Item sowe den anderen logent, gelt der stat vyer liber. (6, a.) Loegent.
- § 20. a. Item sowe den anderen sleet mytter vust, de gelt Vustslach.
der stat IIII pont. b. Ende we den anderen anveerdiget ¹⁾ Anveerdigen.
in toernigen moede, dat is om II liber.
- § 21. Item weer enich, de den anderen vuerde to slaen myt Anveerden.
ghewapender hant, de gelt der stadt II pont; sloge hij
off worpe hij na ymant daarmede, hij rakede off neet,
de gelt der stadt X pont; ende wonde hij daer ymant
mede, dat were omme XX pont. (15.)
- § 22. a. Item weert saeke dat enich poerter ofte poertersgenoot Were dra-
ofte gaste enige wapene off harnasch drogen in unser stat gen.
off bynnen onser vrijheit bij dage ofte bij nachte, dat
tsij in taverne off buten, sonder messe, de sij dagelix
dragen bij der sijden, tenwere dat hij der stat huede ofte
wachte oft en dede noetsaeken, dat der alinger stat an-
droge, off buten oerloff der scepene; anders gelt hij der
stat X pont. (24.) b. Ende elck weert de sie; dat hij
sijnnen gasten so waren ²⁾, dat se giene bruke en doen.
- § 23. Item wanneer in onse vrimerket twe burgeren tegen mel- In jair-
kanderen vechten, de en breken nyet meer dan op anderen merckte.
tieden; meer twe vreemde luden breken elck de hant ³⁾.
Ende desgelikes een burger tegen enen vreemden man
breken oeck elck de hant.
- § 24. Weert saeke dat enich scepene off raet enigen gast wolden
toeven ⁴⁾ ten rechte, sowat burgere daerbij weren, of
deen seet ⁵⁾ te weten deden, ende gengen onse burgere
daer neet mede ende hulpen den gast toeven ten rechte,
de breken der stat tyen pont.
- § 25. a. Item weert saeke dat enich poerter ofte poertersgenoot Messtoeg.
ofte gaste enich mes oft sweert toegen op den anderen,
de gelt der stat tyen pont; ende wonde hij enigen man
ofte mynschen daarmede, de gelt der stad XX pont. (25.)
b. Ende weert saeke dat ymant een mes ofte een sweert

1) *Anveerdiget*, aanvalt; zie HALTAUS i. v. *Anfertigen*.

2) *Waren*, passen op.

3) *De hant*, d. i. de som, waarop het lossen der hand gesteld was. »Is die straffe unde Pene daerumme eyn handt aff tho houwen, meer doer lange gewooneheit is disse pijnlike straffe uth dem gebruck gekomen, und boergerlick geworden"; MELCHIOR WINHOFF, *Landrecht van Averssel*, 2^e druk, blz. 281.

4) *Deen seet*, dien zij het.

5) *Toeven*, zie blz. 70, noot 5.

toegen ende mysweerde ¹⁾ daermede, dats der stat omme tyen pont.

Kuerwonde. § 26. Item weert saeke dat ymant den anderen ene kuerber wonde ²⁾ wondede, dat weer der stat umme XL pont behoudeleick onsen here van Gelre sijns rechts. Ende storve hij, so solde diegene, die den doetslach gedaen hadde, een jaer ende dach ³⁾ uut der stat van der Elborch wesen, tenweer saeke dattet um van der stat wegen anqueme ⁴⁾. Ende weert saeke dat hij daerenboven bynnen der stad van der Elborch queme, so gelt hij der stat hondert pont, also vaeke als hij dat doet.

Messwonde. § 27. *a.* Voert so en sal giement langer messe dragen bynnen der stat van der Elborch dan die maete van den messe, dat op der stat huys henckt ende an die poerten, bij een pont, tensij bij der scepenen oerloff. *b.* Ende wonde hij daer ymans mede, dat were der stat omme veertich pont. *c.* Ende weert saeke dat onse statknechten gaste hore messe wolden besien, de langer weren dan der stat mate, weer enich burger de den knechten dat bespieden ⁵⁾ myt woerden ofte myt werken, dat is om vijff pont, also vaeke als sij dat doen ⁶⁾.

Kannewurp § 28. *a.* Item weert saeke dat yment in taverne ene kanne untwe worpe ofte tostite myt voerrade in toerne mode, de gelt der stat een pont; (42. 1° en 2°, *a*; 55, *b*.) *b.* ende worpe hij daer ymant mede, dat is um tyen pont, hij

1) *Mysweerde* kan m. i. niet anders beteekenen dan: zich zoo weerde, dat men daardoor eenen ander verwondde.

2) *Kuerber wonde*, zie wat hierbij aangeteekend staat op IV^b, § 37. Vgl. RACER, III, 164—167.

3) *Een jaer ende dach*; volgens het landr. van Veluwe, cap. III, art. 3, moest een doodslager zes jaar wegblijven, volgens dat van Zutfen, tit. XI, § 20, vijf jaar en volgens dat van Roermond, deel 6, titel 2, § 5, art. 13, één jaar en, zoo men daarna gratie verkreeg, nog drie jaar. In de stad Zutfen moest hij, die een' ander gedood had, XL pond betalen en een jaar uit de stad blijven; FJNACKER HORDIJK, blz. 37, § 128, en vgl. blz. 112, § 8, en blz. 128, § 45.

4) *Dattet um van der stat wege anqueme*, men zal hier b.v. op het oog gehad hebben, dat iemand van wege de stad eenen vrede bood en dan uit noodweer een' ander doodsloug; want manslag uit noodweer verschoonde anders niet van straf; volgens den landbrief van Veluwe van 1532, art. 7, kon men hem afkopen, en in het landr., cap. III, art. 4, vindt men ook nog een overblijfsel der oude strafbaarheid.

5) *Bespieden*, verhinderen; zie NIJHOFF IV, blz. 219, noot 2.

6) Ook in Arnhem was de maat der messen, die men dragen mocht, vastgesteld; zie VAN HASSELT, *Arnh. oudh.*, dl. II, blz. 165 en vlg.

rakeden ofte neet; (42. 10 en 2°, *b*; 54.) *c.* ende begoete hij yment myt eenre kannen biers, dat were om tyen pont; (42. 2°, *c.*) *d.* ende wonde hij daer yment mede, dat is om XX pont; ende weer de wondynge kuerbaer om XL pont. (42. 2°, *d.*)

- § 29. *a.* Item weert saeke dat enich poerter enen anderen poerter ansprake buten onser stat myt rechte van enigen saeken, de gelt der stat XL pont. (63.) *b.* Desgelikes weert saeke dat enich poerter enen anderen poerter belaste myt eniger konden off myt enigen saeken, de ant recht buten drogen, de gelt der stat XL pont, alse vuerscreven steet, tenwere bij oerloff der scepenen. Ainspraak buyten.
- § 30. Item weert saeke dat enich burger den ander dede gebieden des avents in sijn mont, queme hij des anderen dages neet to antwoerde, de verliset vijff schillinge; des dages mach hijen voert doen biden tegen den ersten wyrkedach, queme hij dan neet, so gelt hij der stat tyen schillinge, des dorden dages mach hij hem doen biden desgelikes umme een pont, ende so wynt de burger sijn clagelike guet. Desgelikes sal de burger den gast doen. (34.) In sijn mont gebieden doen.
- § 31. Ende weert saeke dat ymans van onsen burgeren ofte de in burgersgemoede sitten, utwanderden off gengen, als men gemene gerichte holden sal, so mach de anclager deen menschen des eersten dages doen biden, also vro als hij to huys coemt tegen den anderen dach, ende dat sal men voert utruchten¹⁾, alse hiervuer van gescreven steet.
- § 32. Item weert saeke enich poerter, oft de poerters(recht) genieten wyl, enigen gast dede besetten, ende wyl den gast op den staenden voet den burger recht doen, dat sal die burger nemen. Voert queme de gast to rechte ende spreke de poerter deen gast neet an, de verliest an dy stat tyen schillingen, also dicke als hij dat doet. Besetten.
- § 33. Item weert saeke enich man de onsen poerter dede gebieden voer gerichte van schade ofte van schulde, sowes hij daer bekent, daer wynt hij sijnnen dach an veertien dagen na der stat rechte. Ende als de veertien dagen geleden sint na der clage, so sal de anclager de Scolt thekennen.

1) Voert utruchten; men verloor dus het recht om driemaal gedagvaard te worden, en de ander won reeds bij verstek op de eerste dagvaarding sijn clagelike guet.

Nō. de iis,
qui negant
se habere,
quod pig-
nori dent.

- scholten ende den scepenen bidden um den boeden, off hij wyl ende gaen mytten boeden in sijn huys off in sijnne herberge ende eyscen daer pande. Ende ist dat hij dan giene pande en hevet, off sijn weert sijns goedes neet en weet to penden in sijn huys, daer de weert sijn recht to doen sal, deen man moegen de scepene uut der stat vrijheit leggen hent ter tijt to hij de anlager volgedaen heft. Ende queme hij daerenboeven bynnen der stat vriheit, so gelt hij der stat X pont, ende daervoer mach men hem toeven. Desgelikes moegen de scepene doen voer horen renten ende broken ¹⁾. (35.)
- Loegent § 34. Item sowye den anderen logent voer gerichte, de gelt voirt gerichte. XII liber. (6, b; 28.)
- Voirt gerichte. § 35. Weer oeck soeke dat yment den anderen sloge off sijn mes tuege voer gerichte, de gelt der stat vyertich pont ende voert, wat de scepene van hem hebben wylt. (29.)
- Vurt gerichte. § 36. Oeck weert saeke ymant op den anderen voer gerichte spreke onrelike off uneerlike woerde, de gelt der stat XII liber. (30.)
- Menen eedt. § 37. a. Item weer enich mynsche, scepen ofte ander poertere, de swore enen menen eet, des men hem betugen mochte, de gelt der stat VI pont ende daerentendes nummer in der stat raet te comen. (13.) b. Ende weert saeke dat den scepenen duchte, dat enich man den anderen eden wolden myt wyllen ²⁾, dat were der stat um vyer pont. c. Voert so en sal gyement gienen eet sueren voer gerichte, hij en worde hem gestavet ³⁾ van der stat knechte bij vyer pont.
- Vrij goet. § 38. Item weert saeke enich van onsen poerteren off de poertersrecht genieten wyl, cofte off wysselde off beleenden vrij erve ⁴⁾ tegens gaste, de verliest tegens onse stat alsovele gelds, alse hij voer dat erve gegeven hevet.

1) Vgl. § 86, c, en het daarbij aangeteekende.

2) *Den anderen eden wolden myt wyllen; eden*, zweren, zal hier *in malam partem* moeten opgevat worden, en de zin dus zijn: opzettelijk ten behoeven van een' ander eenen meened wilde doen.

3) *Gestavet*, van woord tot woord voorgezegd: zie KILIAEN op *Ghestaefden eed*, *Ghestaefden eed doen* en *Staven oft veurstaven den eed*, en VAN HASSELT daarop.

4) *Vrij erve*, hiermede zal evenals in I, § 14, zulk erve bedoeld zijn, dat nog van den hertog op eenige wijze roerig was.

Ende want onse poerter off de poertersrecht genieten wyl ne gien vrij erve copen off wysselen off belenen en moegen, als voirss. is, so ghebieden wij al onsen burgeren, de poerterserve vercopen wyllen, dat sij dat neet vercopen, verwysselen off versetten en sullen dan onsen burgeren. Meer weert saeke dat onse poertere neet coepen en wolden, dat solde hij den scepenen doen te weten, ende wes den scepenen dan duchte, ho dat hij daer voert mede varen solde, dat sal hij doen; dede hij anders, so gelt bij der stat alsovele gelts, alse hij van den erve genomen hevet. (14.)

- § 39. *a.* Item voertmeer en sal nyment bynnen onser stat Schijndelen huse tymmeren, hij en sal se in schijndelen ¹⁾ ende in leme myt riede off m(yt) pannen off myt leyen decken, ende de wande ommelanck dichte to maeken myt stene borden off myt leme, bij II pont. *b.* Ende weert saeke dat ynige dakkers anders deckeden dan vuerscreven is, dat is den daekkers om X pont ²⁾.
- § 40. Voert so gebide wij al onsen burgeren, dat daer giement sijn husinge offbreken en sal bynnen onser stat, bij XL olde schilde, tensij bij de scepenen oerloff. Huysse affbreken.
- § 41. Ende ist saeke dat yment voeder in sijn huys legget, de salt vuer van den balken opsceten myt holte oft tunen ³⁾ myt leme, an den hanebalken to, bij II pont. Voeder te leggen.
- § 42. Item weert saeke dat yment husinge mytten anderen hadde bynnen onser stadt off bynnen der vriheit, we van den anderen wyl, de mach den anderen dat setten; Huysinge mit malk-anderen.

1) *Schijndelen* van *scandula*, dekplankje, dekspaan.

2) Onder de op blz. 1 vermelde latere verwillekeuringen vindt men ook de volgende, geschreven met de hand van den secretaris Van Holthe (einde der 16e eeuw) behalve het onderschrift:

»Item doen burgemeesteren und rahdt gebieden, dat alle, die weder timmeren sullen, tselve decken mit pannedack, oft men gedenckt idt weder af tho breken, blijvende gelijkwel tho correctie der gemene schepenen. Ein ieder schütte sijnen schaden.

Ick, Harmen Wijnen, beken en onderschreven the hebben desse kerkenspraecken affghesproecken hebben ther Elburch op dien ghewoenlichen plaetsen van het raethuys, opdat nymant ignorantiën en hebben om the pretendiren.

Den 17 deses maents Martii."

3) *Tunen*, palen.

ende so hevet de man, de dat gesettet wort, sijn beraet viertien dagen, waer hij dat huys kesen wyl ofte dat gelt. Keset hij dat gelt, so sal hem de man ofte vrouwe, de hem dat gesettet heft, sijn gelt betaelen bynnen viertien dagen daerna. Ende weert dat hij de husinge keset, so mach hij dat gelt verholden dre jaeren lanck myt renten, dats van twintich pennyngen een. Ende so sal de man, die de husinge keset, bynnen veertien dagen daerna den anderen sijn gelt verwysen myt gueden erffburgen off myt liggenden erve, dattet den scepenen dunket, dattet hem vaste sij. Ende desgelikes mach men doen mytten hofsteden. Ende wy den anderen nyet en voldoet, gelick vuerss. steet, de gelt der stat tyen pont ende voert alle dage een pont ter tijt to, dat hij den anderen voldaeen heeft. (36.)

- Tymmeren. § 43. *a.* Item voertmeer en sal nymant buten onser stat, bynnen onser vriheit, huse noch schuren tymmeren bij XX olde schilde, tensij bij der scepenen oerloff¹⁾, utgesecht dat se oere huse beteren moegen van dekenen ende ommelanges de wande dichte te maken, daer sij nu inne wonen. (64, *a.*) *b.* Ende nyment en sal buten onser stat hier tappen to coepe bij IIII pont. (64, *b.*)
- Jaerrenten. § 44. Item weert saeke, dat yment den anderen erftins schullich is bynnen onser stat ofte der vriheit, off jaergelt, op enen benoemden dach, de sie dat hij hem op deen dach betale off sijnnen goeden moet daeroff hebbe; ende dede hij des neet, ende den scepenen dat gekroent worde, so mach degene, die de rente tobehoert, des anderen dages daerna den tins ofte dat jaergelt twivoldich uutpenden. (41.)
- Alfsterven. § 45. *a.* Item wanneer een wijff stervet voer oeren man, so sal de man tovoeren hebben al sijnne wapene, al sijnne cledere, lynnende ende wullen, ene dat beste bedde myt den besten paer slaepplaken ende myt een der bester dekene ende een hoeftpulwe myt een oercussen ende een den besten stoel myt enen cussene. Ende des wives erffgenamen sullen al oere cledere hebben. (19, *a.*) *b.* Ende weert saeke dat een man storve voer sijn wijff, so sal se desgelikes tovoeren hebben

1) Volgens de gewoonte mocht men elkander binnen de stadsvrijheid niet nader betimmeren dan éenen voet. Zie Bijl. LXII.

al oere cledere, een dat beste bedde myt een paer slaep-lakene ende myt eenre dekene ende een hoeftpulwe myt enen oercussen ende enen den besten stoel myt enen cussene. Desgelikes sullen des mans erfgenamen al sijn harnasch ende cledere hebben. Ende aldus moegen des mans erfgenamen ende des wifes bueren, alst versterft, als voirss. is; ten weer saeke datter ander hilixvorwerden weren, rorende van den huysraet ende van cleynoden ¹⁾. (19, b.) c. Ende we daer hijllickt, die sie dat hij sijn hijllixvorwerden laet besegelen ende bebriven bynnen jaers, want die hillixlude na den eersten jare daer neet van tugen dorven, sij en wyllent doen ²⁾. Ende desgelikes sal men doen van den gescheitsbrevē ³⁾.

§ 46. Item weert saeke dat enich man ofte wijff kynder to-samen hadden, ende dan oere enich storve, ende de dan to live bleve ende hijlicte weder, so sal hij sijnnen kynderen hoer goet bewisen bij den vrenden bynnen veertien dagen daerna, dat hij gehijllickt hevet; dede hijs neet, hij gelt der stat vyer pont, indeen dattet den scepenen gecroent wort ⁴⁾. (21.)

Kynder
guet te be-
wijsen.

§ 47. Item weert saeke dat ymant verkrege een kynt bij eenre eenlopenre maaget ofte wijff, so sal de man de vrouwe helpen uut den ses weken, off hijt vermach; ende so sal die vrouwe oft maget dat kynt na den ses weken holden een jaer, ende tendes den jare so sal de man dat kynt een jaer holden, ende dan voert elck jaer to holden, thent dat kynt to sijnen jare comet. (37.)

Kynt.

§ 48. Item welck poerter breket des heren coer, de gelt den heeren hondert schillinge. (5.)

1) Bij § 153 en § 154 werden de voordeelen voor man en vrouw uitgebreid. Wij zagen reeds, dat het in strijd met het landr. van Veluwe was, maar overeenkomstig het Zuttsensche recht. In Deventer kende men ze ook; zie *DUMBAR'S Kerkel. en wereltl. Dev.*, dl. I, blz. 171, en het stadrecht deel 3, titel 2, art. 16.

2) *Sij en wyllent doen*, al willen zij het doen.

3) *Hijllixvorwerden* en *gescheitsbrevē*, meestal maechgescheyden geheeten, werden door huwelijksvrienden of dedingsluiden van beide zijden bezegeld, en hadden dan de kracht van gerichtelijke akten; landr. van Veluwe, cap. XXVII, art. 1. Het was gewoonte in Elburg, dat men daarvan afschriften mocht nemen, zooover men er belang bij had; zie de uitspraak op blz. 153.

4) Voor deze bepaling zal later § 143 in de plaats zijn gekomen.

- Munte. § 49. Voert so gebide wij al onsen poerteren off de poerters-
(recht) genieten wyllen, bij veertich ponden ende bij
oere poerterscap, dat ghiement varen sal myt voerrade
in enigen munten, daer hij gelt brenckt oft haelt, coept
off vercoept, dat wandelbaer is, uutgesesecht mijns heren
munte van Gelre; ende oeck mede dat ghimant coepen
off wysselen sal quaet gelt, voert uut to geven, onder
ene pene van veertich ponden ende daerentendes in
onser stat raet neet to comen, behodelick mijnen heren
van Gelre sijns rechts; ende deen man en wylt de scepene
van deser saeke niet verantwoerden ¹⁾. (20.)
- Ongeve. § 50. *a.* Item weert saeke dat enich mynsche sloge ter banck
ungeve vleisch, de gelt der stat een pont ende daeren-
tendes bynnen enen jare neet gheen vleis ter banck te
slane. (10.) *b.* Oeck weert saeke dat ymant ongeven
vyss opter vyssmerckt to coep brachte, de brueckt vijff
schillinge. Ende weert dat sij van den merckmeisters
myt horen ongeven vysch gewiest worden opter bruggen
bij Gert Drullincs huys ende des terstont dan neet en
dede, dat were om een pont, also dicke als dat geboerden.
- Vysch
copen. § 51. Ende ghien burger en sal togersvisch ²⁾ copen bynnen
der vriheit, de hij ter Elborch weder ve(r)der vercopen
wyl; hij sal twe malen mede holden, bij II pont.
- Dobbelen. § 52. Item weer enich man off wijff, de dobbelde off krey-
beckte off even- off- mys reden bynnen onser stat vriheit
van onsen burgeren, de gelt der stat sess pont, ende de
weert van den huys gelt der stat sess pont, van den gasten
alsowel als van den burgeren, dat sij bynnen vrijmerkede
ofte buten. Dan men mach spelen omme een gelach mit
schiven op énen dach tegen énen man, to wynnen off
to verliesen ten hoechsten om twe olde blenken; also-
veer alst ³⁾ verdrinken in énen gelage, ende neet ander
gelagen an den vrouwen off te done, bij ses ponden,
alse vóirss. is. (43.)
- Dobbelen.
kahrtespul
oft anders. § 53. *a.* Desgelikes weren enige knechte de boven twelff jaeren
weren, de dobbelden, de wyllen de scepene sess pont
nemen ofte den olders; malck sie, dat hij sijne kyndere

1) *Verantwoerden*. verdedigen, beschermen, als blz. 52, noot 3.

2) *Togersvisch*; vgl. blz. 61, noot 7.

3) *Alst*, als zij het.

- also dwinge, dat se des neet en doen. *b.* Ende weer daer yment, de mummede ofte crusemunte ¹⁾ om gelt, dat is der stat om een pont. *c.* Ende niemant sal myttet quaertspul spulen nergens om, als bij twe ponden ²⁾.
- § 54. Ende weer oeck saeke, dat ynich mynsche in der stat <sup>Putten vul-
len.</sup> de putten vullede, ofte in de beke worpe wagene ofte karen off holt, myt voerrade, dat were bij nachte off bij daghe, de gelt der stat tyen pont. Ende se beteren de luden horen scaden totter scepenen seggen. (47, *b.*)
- § 55. Voert sijnt de scepenen overkomen: wan- <sup>Putten ma-
ken.</sup> neer men putten uut den gronde van nijes maeket, so sullen alle dygene daerto gelden, dy in dat vierdel ³⁾ wonen, daer dy putten staen. Meer wanneer men dy putten lappet ⁴⁾, so sullen dat allene gelden, die tusscen den naesten stegen wonen, van den put gelegen.
- § 56. *a.* Item nymant en sal sijne vriende in de kerke laeten <sup>In de kerk
begraven.</sup> graven; tensij bij oerloff der kercmeysteren, bij X olde schilde. Ende weer daer yment, de sijne vrende in de kerke wolde graven, dat is to verstande: op dat coer to graven om vier olde schilde, ende in dat cruyswerck van der kerken om twe olde schilde, ende achterwert van den cruyswerck in de kerke om II olde schilt, der kerken te vollenste mede to tymmeren. (71, *a.*) *b.* Ende we ene sarke op sijne vrende graff legen wyl, de mach de stede beholden tot der vrende behoef ⁵⁾. Ende de sarke sullen se leggen bynnen jaers, ende de graven to floren bynnen achte dagen na der groven; meer ofte sij de sarke bynnen jaers neet en leeden, so weert elken mynscen gelike na daerin to graven, alsoveer alst onbesarket is, om alsovole gelts, als voirss. is. Ende also mennich graff, also mennich gelt voirss. Ende de

1) *Crusemunte*, kruis-of-munt speelde.

2) Bij de opsomming van al deze spelen in de beide laatste bepalingen denkt men aan hetgeen TACITUS van de oude Germanen zegt: »Aleam (quod mirere) sobrii inter seria exercent, tanta lucrandi perdendive temeritate, ut cum omnia defecerunt, extremo ac novissimo jactu de libertate et de corpore contendant,» enz.; *Germania*, cap. 24.

3) *Vierdel*, een der vier deelen, waarin de kruisvormig gebouwde stad verdeeld is.

4) *Lappet*, hersteld.

5) Over het erfrecht der groeven in de kerk handelen de artt. II—V van het 11° kap. der Gereformeerde willekeur.

graven sullen sij graven bij den kerckmeesters ¹⁾; dede ymant daerenboven, dat were der stat omme tien olde schilde. (71, b.)

- Nö. testam- § 57. Item voertmeer sowyllick onse burgere ofte ynich mynsce
ment. testament geven off besetten, des de erffgenamen neet volgen en wyllen, de mach geven den tienden pennick van al sijnnen gueden, ende deen tienden penninck sal hij keeren an den armen ende in godeshusen, also behoerlick is, uutgesecht Sunter-Nyclaeskerke mach men geven, dat den schepenen redelic dunckt wesen ²⁾.
- Cloester. § 58. Item weert sacke, dat enige cloestere erve ofte enige huysse koften bynnen onser stat ofte vriheit van der Elborch buten oerloff der scepenen, dat were den koeper bij verlis der erves ofte des huses ³⁾.
- Kerck- § 59. Item weert sacke dat ynich mynsche perlement off kijff
hoeve.

1) *Bij den kerckmeesters*, op aanwijzing van de kerkmeesters.

2) Indien de erffgenamen de vermaking goedkeurden, gaven zij vaak hunne toestemming bij de wilsbeschikking: zie het testament van 1508 bij VAN OLDENBARNEVELD, blz. 32 en 33. Art. VII van kap. 12 der Ger. willekeur verbood het vermaken van onroerend goed: »Van onroerende Goederen en werd niet by uiterste wille gedisponeerd, maar die deselve aan iemand geven wil in het geheel ofte met voorbehoud van de Tugt ofte anders, die moet dadelijk voor twe Schepenen gerigtelijk daar van opdracht ende afstand doen, ten ware sodanige dispositie geschiede tot voordeel van den armen deser Stad." Dit middel van overdracht met voorbehoud van vruchtgebruik of behoud tegen eenen kleinen tins werd ook vroeger gebruikt, om onroerende goederen te vermaken. Zie Bijl. LXIII. In 1624 werd bepaald, dat dit voor twee schepenen moet geschieden, volgens art. I van kap. 9 der Geref. willekeur: »Zederd den jare 1624 den 6 April en mogen gene transporten van onroerende goederen in het geheel, ofte van den eigendom alleen, met behoudinge van de Tugt ofte ter contrarie ——— anders als Gerichtelijk voor twe Schepenen geschieden, ende dat sulks voort geprothocolleerd werde." Het verbod van dispositie bij uitersten wil van onroerende goederen is eene der weinige bepalingen van de gedrukte willekeur, die sedert het vaststellen in 1636 en het drukken in 1719 hare kracht verloren hebben, want bij de *Ordonnantie op de Testament-maeking in 't Quartier van Veluwen over Allodiale ongerede goederen* van den 28^{en} April 1711 (*Gr. Geld. Plac.-b.*, dl. III, blz. 166—170) werd het vermaken van onroerende goederen toegestaan. Het is hier misschien de plaats, om op te merken, dat het recht omtrent het verkoopen van erfenissen in Elburg en Zutphen niet gelijk stond; immers in de laatste stad was in 1440 bepaald, dat niemand eenig »versterff, erftaell, off schout op onse burgere copen noch vercopen en sall" (PIJNACKER HORDIJK, blz. 117, § 23), terwijl te Elburg niet alleen blijkens de stukken in Bijl. LXIV voorkomende, in 1390 eene erfenis was verkocht, maar men ook eene akte van verkoop eener erfenis van 1485 aantreft; zie Bijl. LXV.

3) Ook volgens het *Landrecht van Averssel* mochten kloosters geen vast goed verkrijgen; 2^e dr., blz. 503 en 504.

maekede tusscen den kerckhove ende Beernt Luttiken huse ende Jacob Vresen huse, off op der stat huys, de Stadthuys. gelt der stat twivoldigen koer.

§ 60. Item desgelikes weer enich mynsce, de perlement off kijff makede op der Cruysbruggen tusscen Evert de backers huys ende Johan Johanzoens huys ende Dirck Mettezoens kynder huys ende Johan van Ganges huys, dats oeck der stat omme twivoldigen kuer.

§ 61. Oeck desgelikes weer enich mynsce, de perlement off kijff makede op der bruggen, daer men de merket op hoelt, tusscen Aelt Egbertzoens huys ende Henrick Toernemakers huys ende Johan Hoppenbrouwers huys ende Heyn Oems huys ¹⁾, dats oeck der stat om twivoldigen kuer ²⁾.

Op de merckt.

§ 62. Voert weert saeke, dat enich mynsce scelaffich off kijffachtich worde tegen den anderen, daer de stat bruke in verscenen were, dat mogen de scepenen inwinnen, off se wyllen, dat sij gesoent off neet.

§ 63. Item weert saeke bynnen onser stat een brant opsloge, sodat daer de clocken om geslagen worden, ende onse burgeren daerto liepen myt reescap totten brande dinende, als ledderen, emmeren, topben, etc., sowy dan wat verlore van den rescap in den brande, dat solde de betalen, daer de brant eerst ontsenget ende opslaet.

Brant.

§ 64. Voertmeer en sal ghien weert, noch weertdynne, noch nyment, in taverne hier binnen der stat bier tappen, noch bier laeten drincken, nadeen dat de clocke des avents geluit is, bij II ũ; noch nimant daer langer drincken, noch blieven int huys, van onsen burgeren ende inwoenres, elck bij I ũ.

§ 65. Voertmeer en sal gien biertapper bynnen onser stat mynre mate hebben dan mengels, kannen ende quaerten Bonscer maten, de geteykent sijnt, ende elke maete daerna, bij twe ponden.

1) Deze bepaling is zeker oud: de hierin genoemde Alt Ecberts, Henric Toernemaker en Heyne Oem komen voor onder degenen, die in 1393 bij de verbouwing hofsteden ontvingen.

2) Vgl. met de 3 laatste bepalingen I, § 40 en § 57.

- Molt. § 66. Item weert saeke dat ynich brouwer molt ter molen sende ongewegen, off bier uitgeve, dat men tappet to kope, dan bij der stat gesuoren drage(r)s, dat is der stat, so dick ende mennichwerve als dat geboert, om XL pont, ende den tappers om XX pont, ende de dat bier dragen, om vijff pont, ende den mullers om XL pont ¹⁾.
- § 67. Oeck sijnnen de gemene scepenen overkomen ende hebben gewolt, dat alle degene, de eeck ²⁾ brouwen, sullen hoer molt laten wegen, gelick ander brouwers, bij XL pont; ende wes se dan selven tappen, sullen sij in de sijse leggen ³⁾, ende geven van elke tonne alsovele ter sijsen, als den tappers van horen bier doen, bij alsulke bruke, als daerto staet ¹⁾.
- Byer. § 68. Voertmeer en sal nymant wijn, noch butenbier hierbynnen verkoepen to tappe, hij en gae eerste an den burgermeister ende laten hem dat setten ⁴⁾, als bij IIII pont.
- § 69. Ende de scepenen sijnt overkomen, dat elker aem wijns, alse Rijns wijn, bastert ⁵⁾, Romenie ⁶⁾ ofte dergelijken sware wijnen sullen ter exsijsen geven een Beyers gulden, ende ander lichte wijnen, alse Poeytou, Gaskongert, Paelgette ofte dergelijken, sullen van elken aem geven een horentgis-gulden.
- § 70. Ende weert saeke, dat ynich brouwer hierbynnen byer verkofte, dat men uitvoeren sal; dat en sal nymant opsetten ⁷⁾ dan de gesuoren dragers, als bij II ponden. Meer alsolange alst onverkof is, so mach de brouwer sijn bier selven opsetten sonder broeke.
- § 71. Voertmeer weert saeke dat ynich tapper sijne exsijse neet en betaelden bynnen XIIIII dagen daerna, als de olde burgermeesteren offgaen ende de nijen burgermeesteren angaen, so sullen se ghien bier indragen, se hebben hore sijse betaelt, alse van elck vat drie olde Vleemsce;

1) Vgl. § 134.

2) *Eeck*, azijn.

3) *In de sijse leggen*, in de belasting betalen.

4) *Setten*, den prijs bepalen.

5) *Bastert*, zoete wijn, rozijnenwijn; KILIAEN i. v. *Bastaerdwijn*.

6) *Romenie*; zie over dezen en andere wijnen uit dien tijd VAN HASSELT, *Arnh. Oudh.*, I, blz. 98 en 99.

7) *Opsetten*, het zelfde als *setten* in de noot 4.

desgelijkes ghen brouwer brouwen, hij hebbe
sijn exsijse betaelt, elck bij X ũ.

- § 72. *a.* Item weert saeke ymants bier indraget, om to tap-
pen, dan bij der stat gesworen dragers, dat were der
stat om X pont. *b.* Voert een ygelick tapper de sie,
dat hij volle mate geve, bij dreem ponden, ende we dat
melt ¹⁾, de sal een pont hebben ²⁾.
- § 73. Voert so en sal nyemant neringe noch am- Burger te
sijn.
bocht doen bynnen onser stadt, noch der
stat meente ³⁾ gebrucken, hij sij burger,
tenzi bi oerlof der scepen, bij X ponden.
- § 74. Voert elke mynsce, de bynnen onser vriheit neringe doet, Mathe und
gewychten.
nō.
de sie, dat hij rechte ghewichte ende mate hebbe, ende
elken mynscen dat sijne geve, onder deer bruken, de
daerop steet ende tobehoert; ende gymant en sal ge-
wichte hebben, se sullen gerechte wesen ⁴⁾, ponde, halve
ponde, vierdelponde, ende sullen van metale off loede
wesen, bij X pont. So is to weten, we dat to licht
uutwecht, sal gebroken hebben an de kuermeisters vijff
pont. Ende ist dat se daervan neet en scheiden ⁵⁾, so breken
se der stat oeck vijff pont. Ende we gevonden wordet,
dat sijn gewichte to licht were, de gelt der stat tien pont.
- § 75. Item voertmeer en sal nyement cledere off Onreyn
werpen.
onrenlike dinge wasscen in der beeke off ner-
gens in der stat graven, off storten onrenlike
dinge op der beke off buten der Westpoer-
ten ofte der Oesterpoerten; ende daer en
sal ghiment gienreley dinck warpen in der
statt gravene off opt ijs, bij enen ponde.
- § 76. Voert en sal gien burger enige gaste guet weiden int Gaste int
Goer.
Goer ⁶⁾, bij tien pont.
- § 77. Voertmeer doen onse scepenen gebieden, dat nymant Int Goir.
nō.
beesten sal slaen int Goer, hij en sij burger ter Elborch

1) *We dat melt*; aanbrenggeld of delatura was reeds in de oude volksrechten bekend; GRIMM, blz. 655 en 656. Zie ook § 79 en § 80.

2) Vgl. eene bepaling op blz. 66 en 67.

3) *Der stat meente*, de gemeenschappelijke weide der burgerij; vgl. § 76 en § 77.

4) *Se sullen gerechte wesen*, die niet goed zijn.

5) *Daervan neet en scheiden*, daarmede voortgingen.

6) *'t Goer*, het heerenveld, dat de stad in 1336 van Reinald II had gekregen; zie blz. 13.

off ¹⁾ hebbe daer gresen off waringe ²⁾, bij alsovoele gelts, als de gresen weert sijnt, ende bij den beesten, de daerop sijnt.

§ 78.

Item nymant sal gaen schenken voer enen kraem, dan vaeder ende moeder, suster ende broeder, oemskyndere ende moeyenkyndere, vier de naeste naburen ende de gevaerlinge ³⁾; ende de ghiene so nae vrunden niet en hebben, moegen sess andere vronden in de stede nemen mytten anderen, als voirss. is; ende dede imant daerboeven, de gelt der stat IIII pont ⁴⁾.

Houwen. § 79. Item weer enich man de des anderen wylligen ofte ander bomen houwede buten sijnnen oerloff, dat is om twe pont, ende we dat melde, solde hebben dat ene pont; beholdelick den heren sijns rechts.

Ricken. § 80. Oeck weert sacke dat enich mynsce der stat ricken ⁵⁾ houwede, off wylligen ofte vrede ⁶⁾ breken oft houden, off graven vulleden, dat were der stat om tien pont, ende we dat melt, de salt halff hebben.

Gelant bij-
langs der
stat wege.

§ 81. *α.* Ende alle degene, de bijlanges der stat wege gelant sijnt, daer dy graven die stat van tobehoert, die den graven wyllen laeten vreden ⁷⁾, die sullen die eerde op der stat wech sceten; deden se anders, dat were der stat om

1) *Sij burger ter Elborch off*, deze woorden zijn later ingevoegd.

2) *Gresen off waringe*; waarin een *gres*, het recht om eene koe te weiden, van eene *waring* onderscheiden is, is mij niet bekend.

3) *Gevaerlinge* zullen bloedverwanten van vaderszijde zijn.

4) Later werd dit opnieuw gepubliceerd, doch met eenige wijzigingen: „Onse scepenen doen gebieden, dat ghymantz voer den kraem gaen sal, dan vaer ende moder, susteren ende broeders, ende susteren- ende broederskynderen, ende oem- ende moeyenkynderen, ende vier van den naesten nabuuren; ende de ghene sodanige vrunden neet en hebben, moegen bydden soer [*sic*] anderen goeden vrunden in de steede; de daerenboeven dede van de ingangers sall gelden vyer pont, ende den craemheer vijf pont; ende sullen neet langer teeren dan den eersten avent, daer mede offgerekent bij deselve broeke voirss.” (L. 9, n°. 47. 1°, geschreven met de hand van Johan van Holthe, die op het einde der 16e eeuw secretaris te Elburg was.)

5) *Ricken* zullen rekken zijn, waaraan men het een of ander ophing.

6) *Vrede*, paalwerk, dat tot afsluiting dient, zie blz. 13, noot 4.

7) *Die den graven wyllen laeten vreden*, die de sloot willen laten uitgraven; *vreden* beteekent in den regel met paalwerk omringen, doch oorspronkelijk alleen: door afsluiting beveiligen, en dus ook met eene sloot of gracht omringen. Die beteekenis heeft het in § 135; zie het daarbij aangeteekende,

tien pont. *b.* Voert laeten de scepenen weten alle degene, de an der stat wege gelant sijn, datter niement en bouwe ofte en spade, dan de gesworen ¹⁾ gegaen hebben, bij X pont.

- § 82. *a.* Item weert saeke yment des anders hoenderen neme Hoenderen nemen. ofte offsloege, ofte visscen neme uut kaeren off uut korven off uut ander netten bij dage, dat is der stat om IIII pont, ende bij nachte, dat is om XX pont off wat de scepenen van hem hebben wyllen. Ende deen weert ofte weerdynne, daer men se koeckt off eet, dats oeck om vier pont. *b.* Ende daer sal nymant ganse off enden houden bynnen der stat vriheit, bij een pont ²⁾.
- § 83. Item weer enich man, de den anderen verwete van Twyste te verwijten. twisten, die de scepene gesoent hadden, in welkoer stede dattet were, de gelt der stat II pont. (17.)
- § 84. Item weert saeke dat yment were, de sijnne koer gebroken hadde tegen de stat, ende kroende hij dat yment, de voer den koer bede, hij were van buten off van bynnen, de den scepenen voer den kuer beden, de gelt der stat X pont. (27.) Voir kuer te bidden.
- § 85. Voertmeer so sal uut elken huse bynnen der muren, Waken. daer roeck uut geet ende daer men vuer in holt, ene waeke gaen ³⁾.
- § 86. *a.* Item weert saeke dat ynich mynsce den anderen te Mit onrecht penden, pantkeren. onrechte pende ofte de panden weerde, de daer dan vellich inne worde, dat is der stat om vijff pont, behoudelick den here sijns rechts ⁴⁾. *b.* Ende weert saeke dat ymant sijnne pande weerde van der stat kuer ofte re(n)ten enewerve, anderwerve, dordewerve, telken om tien pont ende voert wat de scepenen van hem hebben wyllen. (31.) *c.* Ende weert saeke dat yment, hij were burger ofte gast,

1) *Gesworen*; zie IV^b, § 110, en het daarbij aangeteekende.

2) Vgl. V, B.

3) D. i. uit elk huis, dat tot woning dient, zal beurtelings iemand eenen nacht waken; vgl. 105 en hiervoor blz. 65.

4) De zin dezer bepaling is: wanneer iemand eene peinding, d. i. den rechtsingang voor liquide schulden, had gedaan of daartegen pand gekeerd had, dan zoude die partij, welke in het ongelijk werd gesteld, als boete 5 pond verliezen, behoudens het recht van den heer. In Zutfen gold het zelfde, doch was de boete slechts op 1 pond gesteld; *PJNACKER HORDIJK*, blz. 12, n°. 31. Eveneens op de Veluwe, waar de boete 4 pond bedroeg; landr. cap. XIV, art. 15.

- Ant lijff te penden. giene pande en hadde, de moegen se penden an hoer lijff, off se wyllen ¹⁾).
- Voirvluchtich. § 87. Item weert saeke dat yment voer sijnne broke voervluchtich worde, ende hij weder in die stat queme, sowe dat de husede ofte hovede ofte eten ofte drinken geve, dat were der stat om tien pont, alsovake als se dat deden.
- Affer uytvaren. § 88. Oeck weert saeke dat ymant heymelic en wechvaren wolde bij dage ofte bij nachte, de deen voerden off tsine en wech holpe brengen, dat were der stat elck omme tien pont.
- Schoter ondriven. § 89. Item weert saeke dat ymant der stat schoter ²⁾ ynich goet ondreve ³⁾ ofte neme ofte verboede ⁴⁾ to schutten, dats om twe pont ⁵⁾. Desgelikes sal de ene burger den anderen ⁶⁾ doen.
- Van scapen. § 90. Voertmeer so en sal nymant hyer uuter stat off in der vriheit, scape in ende uut to weiden driven van dat cleyne meentgen voert an Dorenspick to ende so voert omme ⁷⁾, als elken trop bij tween ponden ende den scoters hoer schotinge ⁸⁾.
- Bancken in der karcken. § 91. Item weert saeke dat daer bancken verstorven, so sal de banke erven op den olsten soen; ende were daer ghien soen, so mach de olste dochter, solange als se onghilickt is, de banke holden, ende als se hilickt, so sal de man hoer een banck werven. Ende voert mogen de scepenen mytten bancken myt versterven dat ordeniren na horen besten goetdunken, ende de geven ende keren, daert hem belieft sonder ymants bekronen ⁹⁾.

1) Het komt mij voor, dat deze bepaling strijdt met het slot van § 33, waar verbanning werd bedreigd tegen degenen, die voor hunne breuken geene panden konden geven; beter zouden zij in de eerste willekeur passen bij § 35.

2) *Schoter*, hij die de op anderer gronden rondstrijkende dieren vastzette, in Arnhem »scheuter" geheeten (VAN HASSELT op KILIAEN i. v. *Schutten* en *Arnh. oudh.*, II, 204—207), in de Graafschap »schacter" (Geref. landr., tit. XXII, art. 1.). Vgl. met deze bepaling art. 8 van cap. XXXVI van het landr. van Veluwe.

3) *Ondreve*, ontvoerde.

4) *Verboede*, verhinderde, zooals ook in de uitdrukking »dat God verbieden moet".

5) *Pont*; dit is veel later veranderd in: stadgulden.

6) *De ene burger den anderen*; ieder mocht ook zelve schutten en het dier behouden, totdat de schade, die het hem aangedaan had, vergoed was. Hierover handelt caput XXXVI van het landrecht van Veluwe.

7) *Omme*, later veranderd in ommegeens.

8) *Schotinge*, het loon voor het schutten.

9) Dit bankenrecht gold nog geruimen tijd: 24 Januari (15)98 werd hieromtrent het volgende gestatueerd: »Men sall de bancken na olden gebruik na afsterven

- § 92. Ende weert saeke, de jaer ende dach uut der stat voere mytter wone, de banken ofte steden hebben in der kerken, de banke ofte steden moegen de scepenen geven eenen anderen, we dat se wyllen. Bancken verliesen.
- § 93. Voertmeer so en sal ghyment sijnne banke ofte steden veranderen in der kerken, tensij bij der scepenen oerloff. Bancken veranderen.
- § 94. Voert sijnt gemene scepenen ende raet overkomen, dat nymant van onsen burgeren ofte inwoenres sullen koeppen vri goet, bij bruken des wylkoers ¹⁾. Van vrijgoet.
- § 95. Voertmeer weert saeke, dat yenige vrende mytten vaeder off mytten naesten vrende des kyntz — off ²⁾ de vaeder daer neet en were — des dages als dat kynt geboren is, off des dages daerna, wyl gaen drinken in taverne, so sal ellick mynsce neet meer myt um verdrinken in een gelach — ende anders dan ghine gelage myt om to holdene — dan enen gosseler ³⁾; dede daer ymant boeven, dat were om I [⊥] ⁴⁾.
- § 96. Voert so en sal gien man noch vrouwe enen kynde to pyllegave geven opter vonten meer dan dre olde Jannes-braspennyngen, ellick bij vier pont ⁵⁾. (51.)
- § 97. Voertmeer daer een kynt geboeren is, daer en sal men in dat huys ne ghiene cost doen des dages off bynnen den ses weken bij VI [⊥]. (50.)

weder van de kereke mit gelde vernywen, dan niet meer daarvan geven dan telkens 22 stuver". (Verwilceuringen ende arresten der schepenen, zie blz. 1); ook nog eene bepaling in het gedrukte stadrecht heeft er betrekking op: »De Successie ende Erffnisse is in de Stad en de Vryheid in allen dele, gelijk deselve is na Landregte van Veluwen, uitgesonderd de Banken in de Kerke, van dewelke na den ouden Willekeur andere successie is geweest, maar sijn deselve voor eenige jaren gemein gemaakt, ende mag niemand nu meer eigene banken hebben". (Kap. 11, art. I.)

1) Dat deze bepaling in het hs. Feith weggelaten is, zal zijn, omdat zij reeds § 38 voorkomt.

2) *Off*, indien.

3) *Gosseler*; eene Overijselsche munt; P. O. VAN DER CHUJS, *De munten der voormalige heeren en steden van Overijssel*. De waarde was 8 plakken, RACER, IV, 327.

4) Vgl. I, § 58.

5) Dit werd later opnieuw gepubliceerd, als volgt: »Voert ghebieden onse scepenen, dat nymantz sijnre vrenden ter pyllegave meer geven sall dan dre olde Johannes-braspennyngen bij de broeken voirss. [d. i. 4 pond; want deze publicatie volgt op die, welke aangehaald is in noot 4 van blz. 86], al na uytwijsinge onser stad wylkoer."

- Vercken. § 98. Voertmeer so en sullen gien verken omme de strate gaen, dan de dre maerscalcken ¹⁾ sullen tosamen een verken hebben, ende Sunte Antonis sal een verken hebben gaende, bij een pont alsovaecke die schoters de verken schutten. Ende nymant en sal verken koepen, de hij om de strate laet gaen. Ende ellick verken, dat geschut wort, ofte ellick schaep, sal geven I klimmer ²⁾.
- Van peerden te scutten. § 99. Item de gemene scepenen sijnt overkomen, dat wanneer ymant sijnne peerde uutsleet ³⁾ ind bij de wege bijster ⁴⁾ let loepen, ende dan bij nachte in der lude lant springen ofte op de meen loepen, als daer hoey wast, so sal men van elck peert een pont der stat ende den scoters dubbelde scotingen ⁵⁾ geven ⁶⁾.
- Weyden. § 100. Oeck sijnt de gemene scepenen overkomen, dat nymant dat over ⁷⁾ ofte der stat wege weyden sal dan bij oerloff der burgermeesteren; (is) dat bij nachten, elck peert een pont der stat, bij dage een Vleemsche placke, ende den schoters hoer schotinge ⁵⁾.
- Vreen, sloeten. § 101. Ende nymants sal den anderen schade doen van weyden, de bij melkanderen gelant sijnt, hij en hebbe eerste sijn lant gevreet ofte gesloet ⁸⁾ ⁹⁾.
- Vuerfanck. nō. § 102. Item weert sacke dat hyer bynnen onser vriheit enich versterff gescide ende ymant van buten hyer geërft worde, de en sal de erffnyse nyet antasten, hij en hebbe enen vuervanck gedaen ¹⁰⁾, als alsulke scult ind testament to betalen, als diegene gemaect heft, daer hij de erfnyse

1) *Maerscalcken*, paardenartsen en ook geneesheeren in ruimeren zin, wanneer men aan sommige heiligen dien titel geeft, zooals aan St. Rochus van maerschalk van de pest, en den hier genoemden St. Anthonis van maerschalk van de roos; KILIAEN.

2) *Klimmer*; voor deze munt laat VAN DER CHUJS ons weder in den steek; de waarde blijkt uit de op blz. 34 vermelde lijst van daggelden van het vergraven der haven in 1443, waar men in het midden leest: »Hiernaest sulle wij geven XXII climmer voir de gulden;» later nog: »Hiernaest wille wij den graveren geven VIII climmer voer ene dachuere.»

3) *Uutsleet* zal zijn afrijdt.

4) *Bijster*, wild.

5) *Schotinge*, zie blz. 88, noot 8.

6) Vgl. § 156.

7) *Over*, oever.

8) *Gevreet ofte gesloet*, met eene afsluiting of sloot voorzien.

9) Vgl. § 155 en het daar aangeteekende.

10) *Enen vuervanck gedaen*, borg gesteld; J. PRONCK: *Opmerkingen over het landrecht van Veluwe en Veluwenzoom*, blz. 142.

van meent to boeren ¹⁾, ind jaer ende dach rechts daeroff to plegen dede hij des neet, hij gelt der stat veertich pont ²⁾.

§ 103. Voertmeer daer en dode is, de sal men bynnen vier-tien dagen begaen daerna, dat hij gestorven is, hij sij olt off jonck. Meer kynderen, de bynnen sess jaeren sijn, daer en sal men giene kost aen doen, datsij bynnen huys ofte buten, bij een pont.

§ 104. Voertmeer daer een dode begaen is, daer en sullen neet meer luede totten huese gaen eten dan twyntich vrouwen van onsen burgeren bij tyen ponden. Ende we deen dode dan angaet, daer en sullen myt hem neet meer gaen eten in een huys dan XVI mannen van onsen burgeren; genge ymant daerna sytten, dat is elken man om een pont. (44.)

§ 105. Item de gemene scepenen sijnt overkomen: alle de-gene, dy neet en waken, sullen der stat een pont gelden, ende allikewel ³⁾ sal hij weder waken ⁴⁾. Waken.

§ 106. Oeck sijnt de scepenen overkomen, dat recht, men vuer Recht vóir
den
bouw. den bou begonnen heft, dat mach men voert ten ende uytsliten, gelick oft uut den bou were ⁵⁾.

§ 107. Voert sijnt gemene scepenen overkomen: weert dat ymant van uutheemscen luden den anderen gerichtliken yet bekande, ende den schulten den gebode, bij mijns heren boeten, burgen to setten, dede dy schuldener des dan neet, so sal dy schulte mytter stat knechten den man toeven ende setten hem in den toeren bij dat Susten-huys ter tijt to, dat hij burge gesettet heft.

1) *Meent to boeren*, wil beuren.

2) Vgl. § 119. In 1534 beval hertog Karel de stad, van zekere vreemde erfgenamen geene borgen te eischen, maar met cautie in geld of hunnen eed zich tevreden te stellen; Bijl. LXVI.

3) *Allikewel*, niettemin.

4) Vgl. § 85, en blz. 65.

5) D. i.: eene zaak, die vóór den bouwtijd begonnen was, mag men voort-zetten, alsof het buiten den bouwtijd was. De bouw werd volgens de Geref. willekeur, kap. 1, art. III, gerekend van St. Margaretha (13 Juli) tot 15 Augustus; volgens art. IV echter konden sommige dringende zaken ook gedurende dien tijd aangevangen worden. Ook in andere steden, als Zutphen en Arnhem was er ge-durende den bouw vacantie; in Vlissingen tijdens de haringvangst; zie VAN HASSELT, *Arnh. Oudh.* II, 178-182. Vgl. het vonnis hierachter op blz. 125 en 126.

- § 108. Item wanneer hyerbynnen enych Camperman ene saeke gemachticht worde vuer twe scepenen, daer sal elck scepen van nemen een mengelen wijns ¹⁾; ende weert saeke een Camperman hier een huys hadde to verkopen gerichtliken, daer sal elck burgermeister, de daerover syt, hebben vijff stuvers; want se onsen burgeren dyt alsus genomen hebben ²⁾).
- § 109. Item de scepenen sijnt overkomen, wanneer hierbynnen een erffpant verkoft wort, ende dat de keerse den slach gyft ³⁾, so sal elck scepen, de daer gerichtslude over sijnt, hebben een oirkonde, dat is een olt Johannes Burgonsen braspenynck ⁴⁾).
- § 110. Voert weert saeke dat ymants mysdede myt woerden off myt werken, dat in dessen wylcoer neet genoemt noch gekoert en is, dat wyllen de scepenen richten ende kueren na oeren vijff synnen ende goetdunken ⁵⁾).

1) *Een mengelen wijns*; wijn was oudtijds het gewone middel tot betaling der gerichtskosten, waarvoor later de waarde van een mengel, een kan, enz. kwam. Zoo luidt eene »Memorie van gerichtsjura, als andere onkosten in saken des convents tegen Willem van Haeften,» van omtrent 1570 (L. 3, n°. 85 L.): »In den eyersten: uutleydunghe tegens Haefdens inleydungh gedaen, den richter gegeven een olde schildt und een kanne wijns, und gerichtsluden elck een mengele wijns, und den schriver een ourt olde schildes und een mengele wijns vant teykenen, und den volmechtiger van die uutleydungh gehadt voor sijn gerechticheyt een kanne wijns,» enz. In de Geref. willekeur vindt men hiervan nog sporen: art. V van kap. I luidt: »Die tot de Saturdagen niet wagten wil, mag ook alle werkdagen het Gerigt willigen met een mengelen wijns voor ieder Schepen ende den Secretaris, namentlijk vier stuivers voor 't mengelen,» en in kap. 3, art. XIV leest men, dat voor eene ontsate den scholtus »betaald sal worden een mengelen wijns: namentlijk vier stuivers daar voor.» Zie ook het tarief der salarissen in de reformatie der laudrechten van Zutphen, tit. XXIII, en vgl. G. DUMBAR, *Analecta*, deel II, Dedicatio, f^o. *3 met de noot.

2) Deze bepaling schijnt een represaille-maatregel tegen Kampen te zijn geweest.

3) *Ende dat de keerse den slach gijft*; het veilen bij kaarslicht bij den executorialen verkoop van onroerend goed gold nog tot 1838 volgens de artt. 707 en 708 van den Code de Procédure civile; vgl. H. DE GROOT, *Inleydinge tot de Hollandische regtsgeleertheit*, boek III, deel 14, § 30.

4) *Oirkonde — een — braspenynck*; tot een zichtbaar teeken en klaar bewijs ontvingen zij een klein geldstuk, elders werd daartoe wel een stok gelegd. (Landrecht van Drenthe, boek 2, art. 52); *oirkonde* beteekent oorspronkelijk niets anders dan: getuige (GRIMM, blz. 858). Vgl. RACER, VII, 41 en 42.

5) *Na oeren vijff synnen ende goetdunken*; het zelfde wat men te Zutphen heette: na oeren meester redelicheyt (PIJNACKER HORDIJK, blz. 38, n°. 132). Zie ook MATTHAEUS, *De jure gladii*, blz. 462, en Mr. L. P. VAN DE SPIEGEL, *Verhandeling over den oorsprong en de historie der vaderlandsche rechten*, enz., blz. 98 en 99.

- § 111. Item onse scepenen sijnt overkomen, dat onse stat sal boren van de Amersfoerder wagens eenen wochey ¹⁾ off de weerde, solange se van onsen burgeren wechgelt nemen ²⁾.
- § 112. Voert sijnt burgermeistere, scepenen ende raet over- ^{Descepenen} ^{geboit.} komen: weert sacke tot yniger tijt scepenen off raet geboet worden opter stat huys bij enen ponde te komen, de dan neet en quemen, de verboren een pont; ende dat pont sullen de burgermeistere dan in der tijt van stonden aen inwynnen ende alleen leggen ³⁾ tot behoefte der scepenen; ende weert dat sij dat also neet en deden, so sullen de burgemeistere dat selven gelden, ende so sal men hem dat pont korten an oer pencie ⁴⁾, als men nije scepenen kiest; ende des en sal men hem nyet laeten ⁵⁾. Actum anno dusedent IIII^c ende LXXVIII des Dinsdages post Bonifacii episcopi ⁶⁾.
- Dyt selve punt hebben burgermeistere, scepenen ende raet geconfirmeert op Sunte-Peter- ende Sunte-Pouwelsdach ⁷⁾ anno etc. XCII^o.
- § 113. Voert sij(n)t de gemene scepenen overkomen, dat een ^{De burgo-} ^{meister sal} ^{recht hol-} ^{den.} igelick sal twewers recht holden in sijn termijn, dat hij burgermeister is, bij twe ponden, elck burgermeister een pont ⁸⁾.
- § 114. *a.* Item burgermeistere, scepenen ende raet sijnt opten ^{Desscrijvers} ^{loen.} dach van huden eenpaerliken overkomen, dat hoer gesworen scriver hebben sal van elken ordel, dat men dinget vuer gericht twe Borgoensce wytstuffers off de weerde daervoer voer sijn loen. *b.* Ende voer schade ^{Schae ende} ^{scholt.} ende schult sal men ja off neen seggen, sonder ordele daerop to dyngen ⁹⁾. Actum opten eersten Wonsdach in der Vasten ¹⁰⁾ anno Domini etc. LVII.

1) *Wochey*, eene kleine muntsoort; VAN DER CHIJS, blz. 140.

2) Dit schijnt ook een represaille-maatregel geweest te zijn.

3) *Alleen leggen*, afzonderen.

4) *Pencie*, salaris.

5) *Laeten*, zie blz. 61, noot 6.

6) *Des Dinsdages post Bonifacii episcopi*, 30 Juni.

7) *St.-Peter- ende St.-Pouwelsdach*, 29 Juni.

8) Vgl. § 126.

9) Wat in § 114, *b.* bepaald wordt, schreef ook de Saksenspiegel, II, 3, § 3¹ voor. Het was te Zutphen in 1450 bepaald; PIJNACKER HORDIJK, blz. 143, § 20.

10) *Opten eersten Wonsdach in der Vasten*, 11 Februari.

§ 115. Ende een ygelick sal sijn ordel bij syttende gerichte off opten selven dach, dat hij dat dynget, laten bescriven ¹⁾, indien dat hem de scriver daerto ledigen mach ²⁾; ende weert de scriver neet ledich en weer, so salt bynnen den twee naesten dagen daerna gescien. Ende die neet en let scriven, gelick voirss. staet, de sal twe pont gelden. Actum anno etc. LXXII.

A.

Magenaes. § 116. Voert sijnt de gemene scepenen myt den burgeren overkomen, dat alle vleis, bier ende magenaes ³⁾, daer gekoft ofte verkoft wort, sal wesen pentber scholt ⁴⁾. Actum anno etc. XIX.

B.

Goeten repariren. § 117. Voert sijnt de ghemene scepenen overkoemen, dat twe ofte dre van den naesten naburen de goeten, de doer der stadtt straete hynneloepen in der beeken, weder maeken sullen toechte, als se tot inyger tijt gebroeken sijnen; ende de ghemene naburen, de daerdoer weteren, sullen helpen betaelen, wes dat kost. Actum des Saterdages na Sunte Mathias apostell ⁵⁾ anno etc. XXVII.

C.

Weell den bow genieten. § 118. Dic gemeene schepenen hebben geordineert und gesloten, dat de eene burger tegen den anderen den bow soe wall genieten sullen, als die vreembde man tegen den burger et e contra ⁶⁾.

Erffhues. § 119. Item dat een uutheymisch, soe hij alhyr tegen een erffhues gesynnende een action tho intentiren ader idt erffhues

1) *Laten bescriven*, d. i. in het gerichtssignaet laten inschrijven.

2) *Indien dat hem de scriver daertoe ledigen mach*, zoo de schrijver daartoe den tijt heeft.

3) *Magenaes*; SCHRASSERT en GORIS vertalen dit door *esculentia et potulenta*; zie glossa II van den laatste op cap. XI, art. 4 van het landr. van Veluwe. Vgl. de bepaling onder V, D.

4) Het zelfde bepaalde het landr. van Veluwe t. a. p.

5) *Des Saterdages na Sunte Mathias apostell*, 2 Maart.

6) In § 106 zagen wij, dat alleen aangevangen zaken gedurende den bouw-tijd voortgezet mochten worden.

tho defendiren, sall gehalden wesen, vooyrst enen vuervanck myt een thominnesten oft twe geërffde burge tdoon und den erffhues tho verburgen vuer alle toeval- lende accidentiën, de sych yn den erffhues thodragen und begeven muchten ¹⁾).

- § 120. Ingelijcken soe eine den andere maenen ader penden Schulden
affschriften
tgeven. wold schulden halven, so sall de crediteur gehalden wesen, den schuldenar sijn schulden affschriften tgeven, indien de schuldenar sulckx van hem furdert. Decretum & ordinatum octavo Augusti anni XV^c LVI.

D.

- § 121. Die schepenen hebben geordonniert, dat diegoene gependet werden, die sullen panden geven oft hair panden uuth der handt keren, und sullen ghiene panden keren muegen myt inleggonghe van gelde in den gerichtshanden. Actum am sesthen Julii anno XV^c tsestich ²⁾.

E.

- § 122. Op Suntte-Pontianusdach ³⁾ anno XV^c acht en veertigh sijnnen burgemeisteren, scepenen ind rhaidt overkomen ende eendrachtelijcken gesloeten, dat burgemeisteren elck

1) Vgl. § 102. Als toepassing zie men het vonnis op blz. 147. In 1551 kon zekere Lubbert van Winsem geene borgen vinden; waarop zijne tegenpartij een voorordel verzocht, dat aleer hij te antwoorden gehouden zoude zijn, Van Winsem genoegzame borgen moest stellen, met overlegging van een afschrift eener uitspraak in gelijken geest van het Elburgsch gericht d.d. 1532. Daarop wendde Deventer, waar de aanlegger schijnt gewoond te hebben, zich tot Zutfen, als de »overste hoofstadt der stadt van der Elborch," met verzoek om aan Elburg te berichten, dat men in een gelijk geval in Zutfen met de cautio juratoria zoude tevreden zijn. Zutfen schreef eenen brief in dien geest; doch deze had nog niet het gewenschte gevolg, want het volgende jaar schreef het Hof aan Elburg, dat het de cautio juratoria voldoende achtte en niet in strijd met de Elburgsche plebisciten. Zie de stukken hierover in Bijl. LXVII.

2) Het verbod van »inleggonghe van gelde in den gerichtshanden" is vreemd. Het Zutfensche stadrecht in art. 5 van tit. 10 verlangde, dat men bij pandkeering betaling zoude doen of betaling bewijzen; eveneens het landr. van Veluwe, cap. XI, art. 5, waarbij J. PRONCK in zijne *Opmerckingen*, blz. 38, aanteekeent, dat betaling doen is het deponeren van de som, die men meent schuldig te zijn in handen van den scholt. Dit betaling doen nu schijnt hier verboden te worden.

3) *Suntte-Pontianusdach*, 19 November.

in sijne tijt sullen vorderen ende inmaenen all alsulck bruecken, als in hoiren IX weecken vervallen ende verbruecket sijnnen; ende sullen dairvan hebben ende genieten die helffte van die ingeforderde bruecken, ende die ander helffte sullen sij dair neerleggen tot behoift der stadt. Ingevall sulcks neet en gescheden bynnen oeren negen weecken, offte ten langesten sij die vurss. bruecke niet in en maenden, eer die navolgende burgemeesteren wederom offgaen, so sullen sij die halven bruecke, in oire tijt vervallen, selves uyt oeren eygen buedell, mit offganck der navolgende burgemeesteren, dair neerleggen in der stadts handes, als vurss.

Sullen noch dairentendens oire accijse maicken ende sommieren, ende, ingemaent, dairvan mit oiren offganck rekenscap doen den gemenen scepenen, dair tsamen present wesende. Ende weell ¹⁾ van den scepenen sich alsdan absentierde bueten noitsaiken, sall van den presentiën versteken wesen, als sulcx altijt int scependom sedich ende gewoentlick is gewest. (11.)

§ 123. Item wanneer dair eenige occasio offt oirsaicke infalt, de men bereysen moit, idtselve sal die bequeemste burgemeester in der tijt bereysen, tot sich dairtho nemende ende verkesende ene uytten scependom, well hem belyfft. Ende dieselve, nu uytgekeest, sall sonder wederseggen medetrecken. Ende wederom tho huys komende, sullen sij elck hebben voir oiren moyte ende onlust eene taicke wijns ²⁾, ende voir oier peert een hornsgulden ³⁾.

1) *Weell*, wie.

2) *Eene taicke wijns*, eene maat wijn; zie blz. 92, noot 1.

3) Met deze bepaling zal men vooral op het oog hebben gehad het brengen en halen van eene zaak ter hofvaart, of van een ordel in eene andere stad, en het rondreizen met den drost om in de gerichtsbanken te zitten (*omsitten* gheeten) volgens de artt. 11 en 12 van cap. I van het landr. van Veluwe. Hierover vindt men van de hand van den secretaris Feith de volgende bepalingen, op tweeërlei tijden geschreven:

»Item wanneer ymant van onssen scepenen mit den drost ommesydt, sal hebben van de halve sydt der bancken voir sijn peert XXV stuvers Brabants, voir sijn lijff XII stuvers Brabants.

Anno LII iss verdragen, dat dieghene, die ommesydt mitten drost, sal hebben van de half sydt voir sijn peert XXV stuvers ende oich voir sijn lijff XXV stuvers.

(L. 22, n°. 64.)

- § 124. Voert is te weten, dat men de zWonsdaegs den gemenen scepenen zall laeten boen¹⁾ bij den eet in oiren mont²⁾, ende wye alsdan, bij den eet in oeren mont geboit, niet en queme, oft uytbleve bueten noitsaicken, oft sonder oirloff van den burgemeister in der tijt begeert, sich niet vernoitsynnende³⁾, deselve sal men alsdan holden ende achten alsse meneget⁴⁾ ⁵⁾.
- § 125. Item des Saterdaghes sal men de gemene scepenen laeten boeden, bij een pondt. Ende datselve pondt sullen die burgemeisteren in der tijt van den uytgebleven inforderen bynnen den vurss. tijt, oft selves dair neder leggen als vurss. is.
- § 126. Item die burgemeisteren sullen ten mynnsten eenmaill gemeen recht holden bynnen oiren negen weecken, oft II maill so vere idt noedich is, etc.⁶⁾.
- § 127. Item wanneer de gemene scepenen eetwes mit malkanderen overkoemen oft uytrichten, so sall absens ter selver tijt dairinne consentiren ende die handt dairan holden; ende dairna gevraicht, sal hij seggen: „Wes de gemene scepenen gesloeten ende vuer guet beraempt oft gedaen hebben, dat belyevet mijn mede, ende dat hebbe ick mede gedaen”; ende sall niet seggen: „Ick hebbe dair niet bij gewest”, oft: „Ick weet dair neet off”, sich dairvan onschuldende oft uytscheydende⁷⁾
- § 128. Voert sal nymant etwes uyttē scependom kallen oft uytbrengen dat heelbair is.
- § 129. Ingefall ymant van den scepenen anders, dan in dese II leste punten begrepen is, doende befonden worde, de sal men holden alsse menedich, ende uyttē stoill

1) *Boen*, ontbieden.

2) *In oiren mont*; zie blz. 51, noot 4.

3) *Sich niet vernoitsynnende*: geene geldige reden van verontschuldiging, of overmacht aanvoerende; in Zutten waren vier geldige *noitsinningen*: ziekte, bedevaart-gevangenschap en heeregebod; PIJNACKER HORDIJK, blz. 99, § 30; op de Veluwe drie: lijfsnood, watersnood en heeregebod; landr. cap. IX, art. 5.

4) *Meneget*, menediget, eenen meened gedaan hebbende.

5) De laatste woorden van *deselve* tot het einde zijn doorgehaald en daarbij geschreven: *pro qualitate rei et circumstantiarum servandum*.

6) Deze bepaling zal § 113 vervangen hebben.

7) *Sich — uytscheydende*, zich van de andere afscheidende.

des raitz to blieven ende nummermeer dair wederom in te komen.

- § 130. Voert sal men der stadt gelden bewaren in die kyste van twee sloeten, ende dair sullen die rentmeesteren ende die secretarius elck ene sloetell off hebben; ende sullen ghen gelt ontfangen offt uytgheven, offt sullen bij den anderen wesen.
- § 131. Item nymant van den scepenen sullen schencken op der stadt kosten, dat mit consent der burgermeesteren ende gemenen scepenen.
- § 132. Voertmeer sullen de stadtboeden offt -dienars ghiene renthe noch enige accijsen bueren; dan en yeder, die schuldich is, sall selves komen ende brengent opt huys an denghenen, dair behoirt, etc.
- § 133. Item die dyenars sullen neet korten noch enich borghen maicken op der stadt accijsen bij oren eet ende verlyss oirs dyenstes.

Actum quibus supra.

Ffeytenss, not.

[Met een monogram.]

F.

- § 134. Die gemene schepenen kennen vûr recht, dat diegoene, die angesproeken sijnnen, vuer dat sij haer molt niet laten wegen hebben, sullen voor de bruecke, derhalve verbrueckt, bij sonnenschijn ¹⁾ burge tstellen luyt der willechuer oft sullen sych myt haer eender handt ²⁾ bij sittender gericht tontschuldigen gehalden wesen, alsdat sij haer molt laten wegen hebben. Lata decima Februarii ³⁾ ⁴⁾.

1) *Bij sonnenschijn*; omdat vanouds de gerichten, slechts zoolang de zon aan den hemel was, gehouden werden; GRIMM, blz. 813 en vlg.

2) *Myt haer eender handt*; zie blz. 69, noot 2.

3) Deze keur is geschreven met de hand, die de vonnissen van 1555 tot 1562 schreef.

4) Vgl. met deze bepaling de §§ 66 en 67.

G.

- § 135. Anno Domini XV^c XXXIII den eersten dach Februarii Tegen-
vrede.
sijnnen burgemeisteren, scepenen ind raet mit den gemenen borgeren overkomen ende eendrechtelijcken mit malkanderen gesloeten, dat dieghene lant in die vrijheit hebben, ende datselve voirvreden, dair ghien vrede tegen gescheden, de mach alsdan over tegenvrede claegen an den burgemeester in der tijt; so sall de burgemeester den gesworen dyenar bevelen, dat die beclaichde nabuer tegenvrede doen sal bynnen XIII daegen; ende weert saicke dat hierentusschen ghien tegenvrede en gescheden, so sall de burgemeester den graeven bestaeden, bij bruecken, gelijk die dijckgreve die tegenvrede in Oestenwolde bestait. Actum ut supra ¹⁾.
- § 136. Noch sijnnen de gemene scepenen mit den XII burgeren verdraegen ende gesloeten: weert saicke dat enich man boeven sijn echte vrouwe een kyndt maickede, de verbrueckt die stad XL pont, so dyck ende faick idt gescheden. Actum anno XV^c XXIX op Alresylendach ²⁾ ³⁾.
- § 137. Noch ist in voirtijden verdragen, als vurs., weert saicke dat ymant overspull mit enigen persoenen bedreve ende neet van laeten en wolde, als hem ene wete van der stadt wegen gescheet were, ende dairenboeven bevonden oft mit geloifflijcken luyden overthuegt worde, so sall de manpersoen de stadt gebrueckt hebben XL pondt, als vurs., ende de vrouwpersoen de tonne draegen inde uyt der stadt te gaen, ende dair niet weder in te komen, tensij bij consent ende oirloff der scepenen.

H.

Up Paschmandach ⁴⁾ anno LXV.

- § 138. Sint die gemeine schepen overgekomen, dat diegeene,

1) De zin van deze bepaling schijnt te zijn, dat wanneer iemand zijn land door eene sloot wilde omringen, en zijn buurman daartoe niet mede wilde werken, de burgemeester het maken van eene sloot kon aanbesteden, en den laatste daarvoor eene bepaalde som opleggen. Vgl. blz. 86, noot 7, en het vonnis hierachter op blz. 145 en 146.

2) *Alresylendach*, 2 November.

3) Deze bepaling komt hierna nogmaals voor onder § 157.

4) *Paschmandach*, 23 April.

die in der vrijheit buitendijcksche landen vorweiden, die landen begraven und vreden sullen, und korten, wat ydt hem kostet, den lantheren an die pacht.

I.

Am Sondage post Bartholomaei¹⁾ anno LXVI.

- § 139. Hebben die gemeine schepen ordinieret, dat alle diegene, die einiche dienstboden oft wachterschen int sieckenhuisz brengen, dieselvige sullen underhouden mit kost und wachtinge vierthien dagen lanck buithen der siecken schade. Und alsdan tendens dien vierthien dagen so sullen sie öinen öir lohn geven van dem halven jair, dair sie in sindt, und dairmede van die underholding entslagen sijn; ydt were dan, dat sick iemandt wider mit sijnen dienstboden oft wachterschen verbunden und ein ander verdrach gemaket hadde, dairna sie sick alsdan then beiden siden richten mögen. Off oick gebörede, dat die siecken binnen den vierthein dagen afflivich wurden, so sullen diegene, die die siecken daerin gebrocht hebben, dem gasthuisz tho öir quota bethalen tho dien sesz nafolgenden weken tho. Voirt so sall niemandt einiche siecken int gasthuis brengen, oft hij sall erst die gasthuismeisteren dairumb anspreken und dairmede eins werden, wo hij sick mit der underholding und wachtung und anderen dingen holden sall.

J.

- § 140. Item de gemene scepene hebben gegunt denghenen, die schaepen holden, sullen oiren scapen mogen drijven uyttet ene lant in dat ander lant; ende in wat lant sij die scapen drijven oft brengen, dair sullen sij solange in blieven, als dair weyde in is; ende sullen in elck lant een huisgen holden sonder sloeten, off die dienars sullen de sloten dairoff breken. Actum prima Martii anno XLVIII.
- § 141. Item de gemene scepene sij(n) geaccordiert, ende een-

1) *Sondag post Bartholomaei*, 25 Augustus.

drachtelicken gesloeten, dat men die schutten, de olden ende die jongen, der stadt huys openen ind gunnen sal, wanneer se scheten; ende sullen moegen drincken accijse-vrij II last biers, Sonnendags voir Pinxteren te begynnen ¹⁾, ende enen halven last Onsser-Lieven-Frouwen nativitatis ²⁾ naestvolgende; in anderen tijden sal den schutten dat huys gesloeten wesen; ende wes se meer drincken, dair sullen se oiren accijse off geven. Actum den XI dach Aprilis ³⁾. Ende geschede dairentendes vechtonge offt enige onroste onder hemluede, dair der stadt bruecke an gelaten (?) [⁴⁾] ingelijck [⁴⁾ ⁵⁾.

K.

- § 142. Item soewaer man ende vrouwe tesamen in echtscappen sitten ende echte kyndere hebbn, stirft de man, soe is die moeder der onmundiger kynder mombersche, alsoelange als sij in weduenstoel sit.
- § 143. Een man ende een vrouwe, die echte kynder tesamen hebben, stirft de man of die vrouwe, welck van hem levende blijft, wil hem die verandersaten ⁶⁾, die sal dair sijnen kynderen oer guet bewijsen bij rade der kynder mage aen beyden sijden, eer sij bijslapen, in oirkonde scepenen ⁷⁾.
- § 144. Item een man, die der kynder vader naiste maegh is, die sal der kynder momber wesen mit recht.
- § 145. Item een momber en sal geen onmundige kynder berichten ⁸⁾ buten den gemeynen magen aen beyden sijden.

1) Hier is boven geschreven: dat noch (?) de olde.

2) Hier staat boven: assumptionis.

3) Deze zin is doorgehaald en met latere inkt het volgende er achter gevoegd.

4) Hier is het papier afgescheurd.

5) Eene soortgelijke bepaling vindt men in het op blz. 1 vermelde convoluit.

6) *Verandersaten*, van staat veranderen, gewoonlijk hertrouwen; RACER, IV, 193 en 216; landr. van Veluwe, cap. XXIX, art. 7; geref. stadr. van Zutfen, tit. 29, art. 1.

7) Deze bepaling zal § 46 vervangen hebben.

8) *Berichten* zal hier beteekenen: het bestuur voeren.

- § 146. Item een momber sal die kynder antwoorden ¹⁾ den magen aen beyden sijden, vrij ende loss, als die mundich sijn.
- § 147. Item een momber en mach der kynder guet nyet vervechten ²⁾ noch verergeren.
- § 148. Item een momber sal die kynder in sijn huys ende in sijnre cost hebben.
- § 149. Item men en sal gien momberscap vercopen.
- § 150. Item als die kynder XII jaer olt sijn, zoe moegen sij ander momber kiezen ³⁾.
- § 151. Item een kynt, dat XII jaar oldt is, dat mach sijn guet van sijnen geboren momber eysschen ende nemen, ende mach enen anderen momber kyesen bij den scepenen, soewyen hij wil, huden den enen, ende wanneer hij wil, enen anderen; mer dat kynt en sal sijns guets nergens uitgaen ⁴⁾, ende schiedet darenboven, dat solde onstantachtich wesen, ten queme bij enen hilick toe ⁵⁾ ⁶⁾.
- § 152. Item die momber noch gien man en mach des onmundigen kyndes erve ofte guet vercopen buten den scepenen.
- § 153. Item dair dat echte bedde schoert ⁷⁾, dair sal die man of sijn erven to vordel hebben al sijn harnasch, dat tot sijnen lijve hoert ende ses stucke cleeds, of hij se heeft, soe tot sijnen lijve horen, die hij kiest, ende een twyvoldige koevel ⁸⁾, een pair hosen ⁹⁾, twee pair schoen, sijn tassche, ryem, messe, ende sijn zegel.

1) *Antwoorden*, teruggeven, overleveren; NIJHOFF, I, blz. 209, noot 5, en ook in dien zin bij PIJNACKER HORDIJK, blz. 12, no. 31.

2) *Vervechten* zal zijn: door processen verteren.

3) Twaalfjarige leeftijd maakte volgens het oude Germaansche recht het kind mondig, zoodat over hem gericht mocht worden en hij over zijn goed mocht beschikken. Daarop volgde later eene soort *cura minorum*, waarvoor de pupil tot voogd mocht kiezen, wien hij wilde. Zie GRIMM, blz. 414 en 415; EICHHORN, *Deutsche St.- und Rechtsgesch.*, § 353 met noot c, en *Einleitung in das Deutsche Privatrecht mit Einschluss des Lehenrechts*, § 318; F. E. A. PUFENDORF, *Observationes juris universi*, tomus I, observ. XLVIII.

4) *Sijns guets — uitgaen*, zijn goed vervreemden.

5) *Ten queme bij enen hilick toe*, d. i. behalve als hij huwde, wanneer hij huwelijksvoorwaarden maakte.

6) Het zelfde was ook te Zutfen bepaald, doch de leeftijd daar op 16 jaar gesteld; PIJNACKER HORDIJK, blz. 35, § 123.

7) *Schoert*, d. i. door den dood onthonden wordt.

8) *Koevel*, kap.

9) *Hosen*, lees colsen.

§ 154. Dair sal die vrouwe of oer erven tegen hebben to vordel hairen truwelscat ¹⁾, dat is de weerde van drien Engelsche nobelen, ende ses stucke cleeds, of sij die heeft, horende tot horen lijve, die sij kiest, ende een twyvol-digen koevel, een paer colsen, twee pair schoen, twee hoeftdoeke, oer gordel, budel ende messe, dair sij dagelix mede to kerken geet ²⁾.

L.

§ 155. Voert weert sake dat enych man bij den anderen weyde, ind een den anderen schade deede myt sijnen beesten in des anderen lant, welcke de den anderen eerst schade doet, de is schuldich eerst de vrede ³⁾ to maken; ind alsolanghe als enych man nyet ghevreet en heft, so sal hij vur ghyne schaden spreken, want onse schepenen en willen dayr ghien recht van holden ⁴⁾.

M.

§ 156. Item de scepenen sijnt overkoemen, dat de scoeters van elck peert, se bij nachte schutten uytten lueden lant ofte opten wegen, sullen hebben twe Brabantse stuyvers, ende bij dagen enen Brabantsen stuyver; ende sullen de peerde neet overgeven, se en hebben de luede eerst aengesproeken, de se scaede gedaen hebben; beheltlijcken ofte en naber peert uytten lande spronge, sullen se eenvoldyge broeke hebben, sovar se beveel van den nabuers hebben ofte daerover kroenden. Actum des Saterdaghes post Conversionis Pauli apostoli anno XXVII° ⁵⁾ ⁶⁾.

1) *Truwelscat*, bruidschat.

2) Met de beide laatste bepalingen vergelijke men § 45, *a* en *b*, en het daar aangeteekende. Zij zijn bijna letterlijk overgenomen van de Zutfensche statuten van 1400 omtrent de voordeelen, waar voor *hosen* in § 153 colsen staat; zie PIJNACKER HORDIJK, blz. 81, noot 3.

3) *Vrede*, afsluiting.

4) Het blaadje, waarop deze keur geschreven, heeft waarschijnlijk vroeger bij § 101 gelegen, daar zij blijkens IV^b, § 137 daarbij behoort.

5) *Des Saterdaghes post Conversionis Pauli apostoli*, 26 Januari.

6) Vgl. § 100.

§ 157.

Anno etc. XXIX.

De gemene scepenen myt den twaleff burgeren zijnen overdraegen, dat men in den wilkoer sal setten: of enich man boven zijn echte huysfrouwe een kynt makede, de gelt der stad XL pont. Actum op Alrezilendach ¹⁾ ²⁾.

1) = § 136.

2) Hierop volgt nog:

»Item uyt een scepel roggen back men gemeentlick sessenvijftich pont gebaucken broets, uyt een scepel weyts XL pont weggen.»

IV^b.

WILLEKEUR UND PLEBISCITEN DER STATT ELBURCH ¹⁾.

(Hs. FEITH.)

De inleiding is de zelfde zonder de woorden „Int eerste.”

§ 1 begint met „Int eerste” en is verder = § 1, a.

- „ 2=§ 1, b.
- „ 3=„ 2, a.
- „ 4=„ 2, b.
- „ 5=„ 3.
- „ 6=„ 5.
- „ 7=„ 4.
- „ 8=„ 6, a.
- „ 9=„ 6, b.
- „ 10=„ 7.
- „ 11=„ 8.
- „ 12=„ 9.
- „ 13=„ 10.
- „ 14=„ 11, a.
- „ 15=„ 11, b.
- „ 16=„ 12 ²⁾.
- „ 17=„ 13.
- „ 18=„ 14.
- „ 19=„ 15, a.

1) De paragrafen in de tweede kolom zijn de overeenstemmende van het hs. De Geer. Op afwijkingen in de spelling en klaarblijkelijke fouten heb ik geen acht geslagen.

2) Bij *niet blijven* is aangeteekend: »In margine exemplaris, unde haec descripti opinor: *beloven*, sed male; nam *niet blijven aen de schepenen* significat: rem suam dijudicandam & decidendam non committere scabinis, illorumve sententiae non acquiescere.”

§ 20=§	15, b.
„ 21=„	15, c.
„ 22=„	15, d.
„ 23=„	16.
„ 24=„	17, a.
„ 25=„	17, b.
„ 26=„	18.
„ 27=„	19.
„ 28=„	20, a.
„ 29=„	20, b.
„ 30=„	21.
„ 31=„	22, a ¹⁾ .
„ 32=„	22, b.
„ 33=„	23.
„ 34=„	24.
„ 35=„	25, a.
„ 36=„	25, b.
„ 37=„	26 ²⁾ .
„ 38=„	27, a.
„ 39=„	27, b.
„ 40=„	27, c.
„ 41=„	28, a.
„ 42=„	28, b.
„ 43=„	28, c.
„ 44=„	28, d.
„ 45=„	29, a.
„ 46=„	29, b.
„ 47=„	30.
„ 48=„	31.
„ 49=„	32.

1) Bij *sonder messe* staat aangeteekend: »In margine exemplaris, unde haec descripta *opinor*: *uitgesondert*, sed male, *sonder messe* enim idem significat.»

Bij *buyten oirloff*: »In margine *opinor*: *mett*, itidem male, proprius enim receptae lectioni accedit, si legamus *bij den oirloff* vel *mytten oirloff*, uti saepius infra.»
[Ook zonder deze glosse levert buyten m. i. eenen goeden zin op, wanneer men het omschrijft door: *uitgezonderd in geval van.*]

2) Hierbij staat: »Een *keurbaer wonde* word volgens *harlog Carels Vhelusche lantbrieff* geachtet te weesen een *wonde leedeslanck*, *vingerneegels-dyefe*; volgens den *lantbrieff* ofte *handtveeste*, den van *Oldebroeck* door *Reinold*, *grave van Gelre*, a^o. 1321 *besteediget*, is een *keurwone die kneuckellang is ende nagelbreet*. Haec in ms. in margine habebantur.»

- § 50=§ 33.
 „ 51=„ 35.
 „ 52=„ 36.
 „ 53=„ 37, *a.*
 „ 54=„ 37, *b.*
 „ 55=„ 37, *c.*
 „ 56=„ 38.
 „ 57=„ 39, *a.*
 „ 58=„ 39, *b.*
 „ 59=„ 40.
 „ 60=„ 41.
 „ 61=„ 42.
 „ 62=„ 43, *a.*
 „ 63=„ 43, *b.*
 „ 64=„ 44.
 „ 65=„ 45, *a.*
 „ 66=„ 45, *b.*
 „ 67=„ 45, *c.*
 „ 68=„ 46.
 „ 69=„ 47.
 „ 70=„ 48.
 „ 71. Item niemant sall ter munte geldt halen, noch brengen, noch vercoopen, datt wanderwaar is, utghesecht mijns genaedighen heeren munte van Ghelre; nogh sall coopen off wisselen quaet geldt, voer uut to gheven, onder eene pene van XL fl , behoudelijck des heer sijns rechtens, ende dairentdends in onser statt raett niet te commen ¹⁾.
 „ 72=§ 50, *a.*
 „ 73=„ 50, *b.*
 „ 74=„ 51.
 „ 75. Item mitt ghienerlij spoelen moet men spuelen nogh dobbelen, als bij VI fl , uuytgesegt mit schijven eens om een gelach biers.
 „ 76=§ 52.
 „ 77=„ 53, *a.*
 „ 78=„ 53, *b.*
 „ 79=„ 53, *c.*
 „ 80=„ 54.

1) Deze bepaling verschilt van IV^a, § 49.

- § 81 begint: „Item men putten utten gronde van nijes maicket, soo sullen”, en is verder = § 55. Op het einde staat nog: „Actum Sabbato post Translationis Martini ¹⁾ a°.”
- „ 82=§ 56, *a*.
- „ 83=„ 56, *b*.
- „ 84=„ 57.
- „ 85=„ 58.
- „ 86=„ 59.
- „ 87=„ 60.
- „ 88=„ 61.
- „ 89=„ 62.
- „ 90=„ 63. Op het einde staat nog: „Ditt hebben de gemene burgeren meede overgegeven. Actum Sab.^{to} post Andrea ²⁾ anno Domini . . 30.”
- „ 91=§ 68.
- „ 92=„ 64.
- „ 93=„ 65.
- „ 94=„ 66; het slot luidt: „om XL liber, die 't molt ongeweegen te huys brengen.”
- „ 95=§ 67; in plaats van „alsovele ter sijsen, als den tappers van horen bier doen”, staat er: „III alde Vleemsche, alsoovuele als die tappers geeven van een tonne bier.”
- „ 96=§ 69.
- „ 97=„ 70.
- „ 98=„ 71.
- „ 99=„ 72, *a*.
- „ 100=„ 72, *b*.
- „ 101=„ 74.
- „ 102=„ 73.
- „ 103=„ 75.
- „ 104=„ 76. Achter „guet” volgt nog: „off beesten.”
- „ 105=„ 77.
- „ 106=„ 79.
- „ 107=„ 80.
- „ 108. Item voirtmeer sall niemant ghienerley vischen in karren ³⁾, noch in korven setten in der statt graven, bij een liber, alsoo ducke als sij dat doen.

1) *Sabbato post Translationis Martini* kan zijn 5—10 Juli.

2) *Sab.^{to} post Andrea*, 2 December.

3) *Karren*, lees kaeren.

- § 109=§ 81, *a*.
 „ 110=„ 81, *b*. Voor „gesworen” staat er „greswoeren” ¹⁾.
 „ 111=„ 82, *a*.
 „ 112=„ 82, *b*.
 „ 113=„ 83.
 „ 114=„ 84.
 „ 115=„ 85.
 „ 116 begint: „Item voertmeer, soo en sall niemant hier schapen uuter statt offt in der vrijhey, in ende uuit to weiden”, en is verder = § 90; met dit slot: „Dits mitten burgeren avercommen op Saturdach post Pauli ²⁾ anno.....”
 „ 117=§ 86, *a*.
 „ 118=„ 86, *b*; in plaats van „renten”, staat er: „der statts renthen”.
 „ 119=§ 86, *c*.
 „ 120=„ 89; in plaats van het laatste woord „doen”, staat er: „beholtelijck.....”
 „ 121. Item voortmeer sall ghyment neeven den weert ende ander ³⁾ lande, de geleege sinnen binnen der vrijhey, noch aenvaeren mitt scheepen, off vische, offt neetten setten, dan alleen uitt- en invaeren der statt haevene binnen der paelen en niet te begaen der statts landen, als bij IIII liber.
 „ 122=§ 87.
 „ 123=„ 88.
 „ 124=„ 96.
 „ 125=„ 97.
 „ 126=„ 95; achter „gosseler” volgt nog het woord „biers.”
 „ 127=„ 78; na „gevaerlingen” volgt: „ingefall de welcke kranck van vrenden ⁴⁾, soo nae in den bloede, weeren, moegen ses andere vrunden in de steeden maecken ende kesen mitten nabueren ende gevaerlingen vurss.; dede dair ymant booven, datt weer der statt om IIII liber.”
 „ 128=§ 103.

1) Hierbij is aangeteekend: »*Opinor: greswoeren*, ita in margine ms.” De bepaling beteekent dan, dat men niet anders mag bouwen en spaden, dan de grasvoren vroeger gelegen hebben.

2) *Saterdach post Pauli* kan zijn 30 Juni—5 Juli.

3) *Ander*, of an der.

4) Deze lezing is zeker bedorven.

- § 129=§ 104; achter de woorden „neet meer gaen eeten”, ontbreekt hier „in een huys”, doch na „daerna sytten” volgen nog de woorden „tendens den sestien mannen vurs. in datt huys”. Aan het slot staat nog deze zin: „Ende desgelijcx soo sall men doen, als de doode tegenwoordich is des avonts offt des nachtes; meede daeges, als de doode begraeven is: inde dett van den naesten vrunden, maegen inde zwaegers, inden datt sij dair sijnt.”
- „ 130=§ 108. Na „mengelen wijns” volgt nog deze zinsnede: „Ende weert saecke eenich Camperman dat gericht behooffden, teweeten op Woensdach ende Saterdach als bueten tijts to willigen, soll hij geeven den burgemeisteren eene taicke wijns; ende weert saecke dat een Camperman hier een huys”, enz.
- „ 131=§ 109. Aan het slot deze woorden: „Actum Sabbato put Oculi ¹⁾ a^o. XCIII.
- „ 132. Item wanneer ymandt mit eenen andren in eenen vrede steet, soowi den anderen ommogelijke woirden geeft, off een mes trecke, die bruecket niet meer dan op andre tijden; meer de bloitwondt ²⁾ den anderen, de breecket de vrede ende niet eer ³⁾.
- „ 133=§ 102.
- „ 134. Item anno Domini..... des Saterdachs op Palmavond doe averdroegen de gemeene scheepenen ende rait, datter ghiemant rogge off eenich saitrethe sall vercoopen uitt huysinghe binnen der statt van der Elburgh, de schepen en willent niet vesten.
- „ 135=§ 98.
- „ 136 begint: »Item wanneer yemandt sijn peerden uutsleett” en luidt verder als § 99, met deze woorden aan het slot: Actum in profesto Sacramento ⁴⁾ anno Domini 88°.
- „ 137=§ 101 en § 155 ⁵⁾.
- „ 138 begint: „Ooik sall niemantt dat ouver offte der statt

1) *Sabbato post Oculi*, 8 Maart.

2) *De bloitwondt*, die eene bloedwonde (dat is het zelfde, als eene keurbare wonde in § 37 hiervoor) toebrengh; zie J. SCHRASSERT, *Commentatio ad reformationem Velaviae*, ad cap. V, art. 2.

3) Vgl. met deze bepaling § 22 hiervoor (IV^a, § 15, *d*), en I, § 7.

4) *In profesto Sacramento*, 4 Juni.

5) Zie de aantekening bij IV^a, § 155.

weegen weiden" en is verder = § 100, doch voor „peert" staat hier „beest".

- § 139. Item in profesto Omnium sanctorum¹⁾ a^o. 88° sijnnen de schepen avercommen, datt degheene, enz. als § 105.
- „ 140. Opten 1ten Wonsdach in den Vasten anno 1467 sijnnen de schepenen mitten gemeenen burgeren avercommen, datt hair geswoeren schrijver, enz. als § 114, a.
- „ 141=§ 114, b, doch zonder de slotwoorden, die in de vorige § zijn opgenomen.
- „ 142=§ 115; voor „bescriven" staat er „schrijven".
- „ 143=„ 107, doch begint: Item op Maenendach op Willibrordi²⁾ 126...³⁾ sijnnen schepenen ende rait eendrachtelijk avercommen."
- „ 144 begint: „Item op Dincxdach post Bonifacii a^o. 1478 sijnnen schepenen ende raidt avercommen" en eindigt: „Ind des en sall men hem niet laeten. Dit vurs. punct hebben schepenen ende rait geconfirmiert op St.-Peters- ende Pouwelsdach anno Domini 14 XCII, doch is verder = § 112.
- „ 145 begint: „Item anno Domini LXXXVII op Saterdach post Purificationis" ⁴⁾ sijnt de gemeene scheepenen avercommen", en is verder = § 113, doch voor „twewers" leest men „tweewerff."
- „ 146=§ 111; op „de weerde" volgt nog „dairvoer".
- „ 147=„ 106.
- „ 148 begint: „Item dat banckenrecht in der kercken heeft die olste soene.

Item weert saecke dat" enz. als § 91.

- „ 149=§ 92.
- „ 150=„ 93.
- „ 151=„ 110.
- „ 152=„ 116.
- „ 153=„ 117.

1) *In profesto Omnium sanctorum*, 31 October.

2) *Op Willibrordi*, 7 November.

3) 126 . . .; dit is niet eene fout, bij het afschrijven door Bondam gemaakt, maar kwam ook in het oorspronkelijke hs. van Feith voor; zie VAN OLDENBARNEVELD, blz. 22 en 23, die het als een bewijs voor de oudheid der stad aan voert. Het is echter stellig eene fout: raden kwamen eerst in het begin der 14^e eeuw op (VAN SPAEN, *Historie*, blz. 424), en het *Susterehuys*, waarvan hier sprake is, schijnt pas in 1418 opgericht te zijn; vgl. blz. 30 en 31, en 32.

4) *Op Saterdach post Purificationis*, 3 Februari.

- § 154=§ 118.
 „ 155=„ 119.
 „ 156=„ 120.
 „ 157=„ 121.
 „ 158=„ 122.
 „ 159=„ 123.
 „ 160=„ 124.
 „ 161=„ 125.
 „ 162=„ 126.
 „ 163=„ 127.
 „ 164=„ 128.
 „ 165=„ 129.
 „ 166=„ 130.
 „ 167=„ 131.
 „ 168=„ 132.
 „ 169=„ 133.
 „ 170=„ 135.
 „ 171=„ 136 (en § 157).
 „ 172=„ 137.
 „ 173=„ 138.

Descripti Trajecti ad Rhenum d. 1 Julii anno 1773.

V.

VERSCHOLEN KEUREN.

A.

Wij laten weten al onsen burgheren ende inwoenres ende dieghene, die bynnen der stat van der Elburgh varen mit waghene ofte carren, de sie, dat se neet en ronnen langhes die strate mit oeren waghene ofte carren; voert so sullen se mit oeren waghene ofte carren varen te voete, ende gaen daerbij bynnen der stat van der Elburgh, bij enen ponde.

Los blad papier, liggende in het breukboek van 1444 bij het aangeteekende der zitting van 21 November, en geschreven met de zelfde hand.

B.

Anno etc. XXXI de gemene scepenen sijnen overdraegen, men gyne enden in de grafft holden sal. Actum op Saterdaghe post Bartolomei ¹⁾ ²⁾.

Binnenzijde van den perkamenten omslag van het Gerigtsboek van 1529.

C.

Om tho Zutphen een ourdell tbrengen, wat alsdan noedigh is.

Die affgeverdichde schepenen, om een ourdell tho Zutphen tbrengen, sullen gnoochsame certificatie medebrengen, myt der schepenen eedt bevestiget, dat sijt niet wijs gnooch en sijnmen twiesen, tselve sij tho Zutphen brengen.

1) Op Saterdaghe post Bartolomei, 26 Augustus.

2) Vgl. IV^a, § 82, b.

Then andernn, dat de twistige ader dingplichtigen parthien beyden sullen burge stellen, nyet vant gewijsde der van Zutphen tappelliren.

Then derden, dat men nyemant affschriftenn der geweesen tho sententiën tho Zutphen geven sall.

Sic ordinatum et decretum Zuthaniae superioribus annis ¹⁾.

Angesihen verloop des tijdtz vermytz desse ytzige duere tijdenn und nhu ter tijdt as vuermails die terong meerder kostet, hebben die burgermeisternn, schepenen und raith dieses stadtz geordonneert, avergegeven und geslaeten :

Dat van nhu voortan, wanneer een ordell tho houfide gebracht und vandair weder gehaelt sall werden, een yeder parthije, die des beruren sall muegen, elke maell, sowall int brenge as int haele, twe enckele Jochimdalers oft die weerde daervan ynleggen sall, dairmyt die onkosten als van terungh und reysonghe, des ordels halen, buetengedaen sullen werden; wes dan dair noch an entbreecke, datselve will diese stadt dragen, daerbij leggen und betaelen. Decretum XXIII Julii XV^c soeven und vijftich.

Eerste blad van het Liber sententiarum.

D.

Die gemene schepenen, angesyen die herbergsluden mit impost mercklick beswaret, hebben denselven denselven geconsentieret und overgegeven, dat die tappers vor wijn- und bierschulden und verteerden kosten sullen penden muegen, nemlick wat seder den ersten Januarii 80 verteert is worden; alles tho ein wederseggen der gemenen schepenen. Geordonniret am 13 Novembris 85 ²⁾.

Liber sententiarum vóór het laatste ordel.

E.

Item vant penden.

Item wanneer ymant pent, die mach penden ant ghene hem

1) De Zutfensche keur, waarvan men hier den inhoud vindt opgegeven, komt voor bij PIJNACKER HORDIJK, blz. 162, § 17, die haar tot de tweede helft der 16^e eeuw brengt. Zij is met de zelfde hand als de eerste vonnissen, en dus in 1551, geschreven; behoort derhalve tot het laatst van de eerste helft der 16^e eeuw.

2) Volgens IV^a, § 116, mocht men reeds voor vleesch, bier en magenaas penden.

belie[fft], ende dair de pender vermeent best mede bewaert, ende irst mede ten ende moge comen. Ende weel¹⁾ de panden niet laten volgen wil, tghene de pender eyscht van den gueden openbair voirhanden staende, sal verstaen werden voir pantkeringhe.

Item die gemene scepenen hebben dit vurs. mitten anderen gesloeten den V Julii LIII.

Los blad bij de oorveeden in het Liber sententiarum.

F.

Juditium popolare, inceptum XVII Martii anno XV^c LVII
sub consulibus Ernesto Jacobi & Arnolfo a Arler.

Die gemeene schepenen hebben geordonniert und willent allenthalven achtervolght hebben, dat alle diegoene, die haerder nerongh nootliche gescheften und khomentschaps halven uuthgereist sijnnen und wedergekhomen zijnde, sullen alsdan dieselve evenwall dit gemene recht muegen genieten und misgelden; und ofter etzlichen weren, die sych versteeken oft verborgen, sullen gleichfals nae endongh dieses gemenes rechtz gehalden wesen up andere tijden voor recht tkhoemen, tho antwoorden und id gewijsde voll tdoon.

Hyrbenevens sall eenyeder, die in dith tegenwoordige gemene recht tho doon heft, sijn gedyng tho boeke laeten setten, oft die sumiger sall verstecken wesen van sijn recht ende die schepenen willen daeraff ghyensyns sententieren. Hyr mach sych een yeder nha weten tho richten. Actum ut supra.

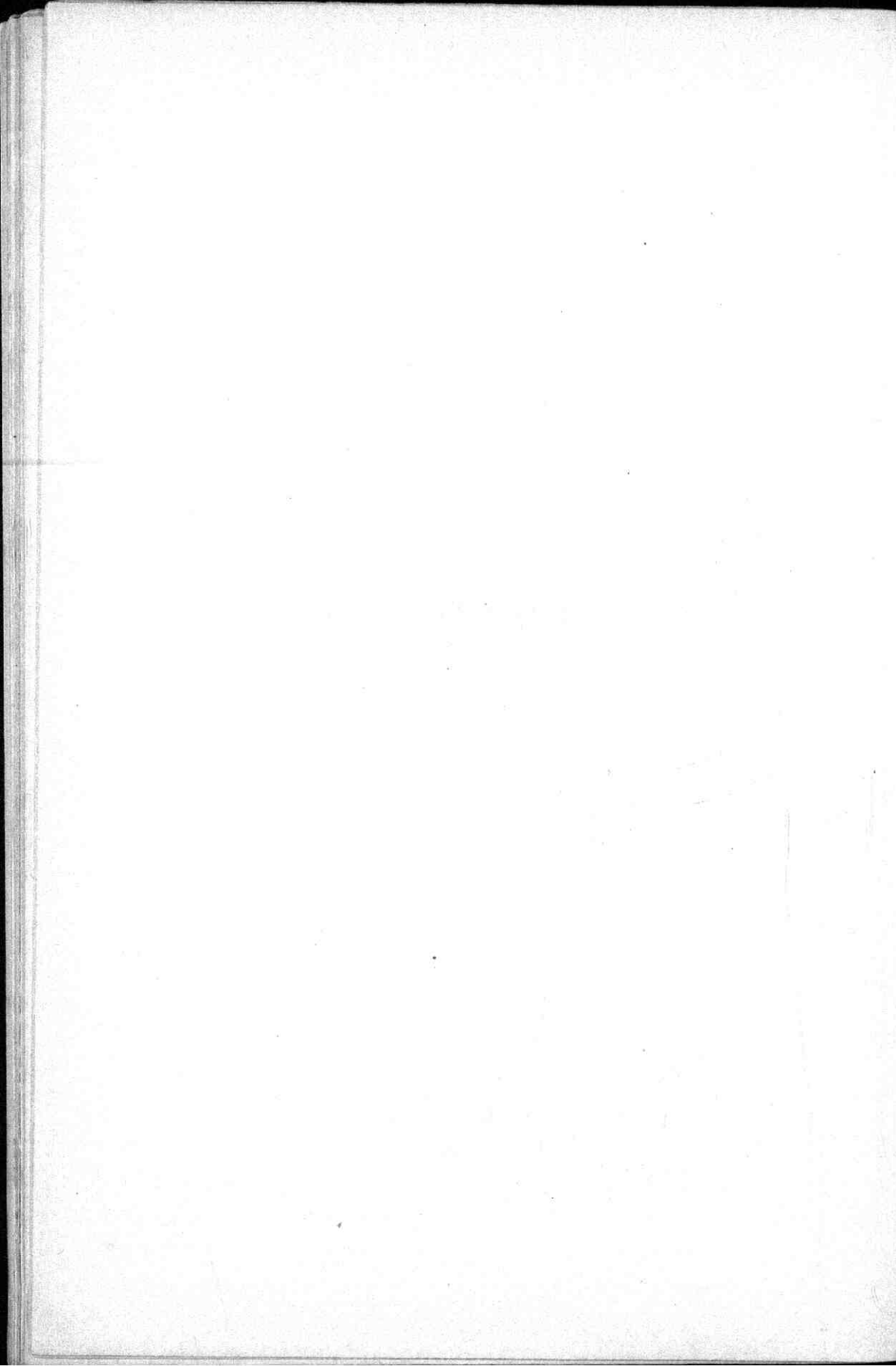
Eerste blad van het Gemeen rechtzbouck van 1577.

1) *Weel*, wie.

LIBER SENTENTIARUM.

ANNO XV^c LI.

(1551—1562 EN 1580—1587.)

Item also Bele Cremers, de echte huysfrouwe van dove Dybbelt Clais zoon, tot Campen woenachtich, gescholden hedde Wolter op ten Dijck, in der tijt burgemeister, to gerichte syttende, seggende, dat Wolter vurss. niet weerdich en were, aldair to sytten; so Wolter vurss. uytten gericht opgestaen was, seggende: «Sijn ick dair niet weerdich to sytten, so stae ick op ende gedencke des to verantwoirden», ende Bele dieselve woirden terstont verhalende¹⁾ ende seggende: «Ick meent so niet; ick mene, ghij sijt partijch der saicken»; ende so dan nu Wolter mit Bele vurg. der woirden halven voir gerichte dingplichtich geworden; hebben de gemene scepenen dairop gekant ende verclaert:

Dat Bele alsulck woirden opelick voir den gerichte wederropen solde, byddende Wolter, dat hij hoir datselve omme Godes wylle vergheven wolde.

Heft daïrom Bele alsulck scheltwoirden wederom in oeren hals gecloppet²⁾, seggende, sij hadde sulck woirde onverdacht gesegt ende durch haesticheit, und dat sij van hem anders niet en wuste dan alle frommicheit ende alle weerdicheit, belangende so wel des ampts des raetz, als sijner dagelixer conversatiën.

Actum den XXVI Augusti a°. LI.

Vur Wyllem Zander zoon ende Ernst Jacob zoon, scepenen bynnen der stadt Elburgh, heft Bele Cremers alsulck scheltwoirden, tweten van Nelle van Aeckens rekenboicken ende ander karten hebben beschuert, ende ander naseggen, als sij Garit Ottensz. overgesacht ende gescholden hadde, wederom in oeren hals gecloppet ende gesegt, dat sij van Garit niet en wuste, dan dat hij eerlick ind from were.

Actum ut supra.

Ordel off men sal gehalten wesen, to kennen off ontkennen alsulcke woirden, als hij tegens yemant gesproken mach hebben.

1) *Verhalende*, terugnemende.

2) *In oeren hals gecloppet*, eene eigenaardige uitdrukking voor: herroepen.

. Also Dyssemar Coep zoon ansprack ter kontscap, om der wairheit getuychenisse to geven, Bart Frusselman, ende Bart Frusselman dairtegens acciperende ¹⁾; kennen de gemene scepenen vur recht:

Dat Bart Frusselman sal niet gehouden wesen to tuegen van alsulcken woirden, gegaen in den coep, die bescreven zijn ende dair wijncopsluede ²⁾ over ende an gewest zijnnen: dan Bart sal schuldich wesen to tuegen van alsulcke woirden ende toseggen, andragende den coep, dair Dyssemar hem vur scholt giff; welck woirden Bart Frusselman mit Dyssemar allene op Nunspeter kerckhoff solde gehouden hebben; off Bart sall vervallen wesen in alsulcker scaeden als Dyssemar op hem bedingt hefft, weert dat Bart an tokomenden Wonsdage niet en quame ende sachte dair van die wairheit.

2 burgen^{us} Actum den XIX Aprilis, praesentibus id temporis Arnt to Bocop, de olde, ende Peter van Apeldorn, burgemeisteren in der tijt, Jan Garrit zoon, Wolter opten Dijck, Henrick Brinck, Jan Wijnberghen, Arnt van Arler, Arnt Heyman zoon, Arnt to Bocop, minor, ende Bernt Dubbolt zoon.

Ordcl van de werde van enen Philipsgulden tbetaelen.

In der scelinge tuschen Jacob ten Water mit sijnen consorten ter eenre, anleggers, ende Bernt Condert zoon, verwerer, ter ander sijden; den anleggers eyschende, dat de verwerer sal de dri enckel Philipsgulden, XXV stuyver Brabants, off die rechte werde dairvur, vur den gulden gerekent, als der stadt boick des vermelt, dairvur schuldich wesen te betalen enen enckelen Philipsgulden off XXV stuyver valuert ³⁾, offt dairvur die rechte werde na inholden der stadt boick; de verwerer sustinerende den vurs. inholt der stat boicks te moegen betaelen mit lichten stuyver Brabants, gelijk hij tot nochtho betaelt hadde; kennen dairop de gemene scepenen vur recht:

Dat Bernt Condert zoon sal van nu voirtaen betaelen na inholden der stadt boick, tweten enen enckelen Philipsgulden, offt XXV stuyver Brabants valueert, off dairvur die rechte weerde an gueden golden ende sylveren paymente, vur elcken Philipsgulden te rekenen.

Actum den lesten Junii a°. LIII.

In der scelinge tuschen Cornelis van Wetten mit sijn susterkynderen, anleggers, ter eenre, ende Styntgen, zelige Dyrck van Wettens nage-laeten weduwe, mit hoir soen Jacob van Wetten, verwerers, anderdeels; na ansprack, antwoordt, replyck, duplyck ende ander bewijse ende be-

1) *Acciperende*; waarschijnlijk eene fout voor: excipiërende.

2) *Wijncopsluede*, dedingslieden, getuigen van eenen koop; VAN HASSELT, *Arnh. Oudh.*, I, blz. 100.

3) *Valuert*, waarde; WINHOFF, *Lanar. v. Av.*, 2^e dr., blz. 442.

scheidt, ten beyden sijden ingebracht, gevisiteert ende rijpelic dairop geleth; wijsen den gemenen scepenen vur recht:

In den irsten, angaende den irsten artikel van den versterff van selige Jacobgen, Cornelis' vurss. moeder:

Wes Cornelis mit sijn susterkynderen bewijsen kan, den rechten genoichsam, dat Styntgen mit Jacob vurss. noch onderhebben ongedeelt, dair sij niet tegens ontfangen hebben, sal Styntgen mit Jacob, hoir soen vurss., hem dairvan noch scheidinge ende delinge doen;

Opten anderen artikel van Albert van Dyrens affgeloste rente, etc.:

Wes Cornelis van Wetten met sijnen litisconsorten bewijsen kan, den rechten genoichsam, dat zelige Dyrck van Wetten ende Styntgen vurss. van Albert van Dyrens offgeloste rente genoeten hebben, sal Styntgen mit hoir soen Jacob vurss. tot hoir andeel tho wederom tot profijt van Albert van Dyrens restitueren;

Angaende den darden artikel, van dat darde deel van alsodanich guit, als in zelige Dyrck van Wettens sterffdach gewest is, etc.:

Styntgen mit hoir soene Jacob vurss. sullen oprechte ende gelijke scheidinge ende erfuyttinge doen den anleggers, van alsulck erff ende guit, als dair was, do selige Dyrck vurss. levendich ende doit was;

Dan angaende de opdracht ende overgifte van den huuse ende imboill des huyses, etc., in der stadt boick geregisteert ende beschreven:

Kennen ende holden de gemene scepenen alsulcke opdracht ende overgifte van weerden; beheltelicken, hebben zelige Dyrck ende Styntgen eetwes totter tymmerarie van den huuse angelecht, dair Cornelis mitten sijnen van sijn moeders wegen to gerechtiget weren, dat noch ongedeelt is, sullen Styntgen ende Jacob vurss. wederom inbrengen ende tselve gelijckelick mitten anderen delen;

Opten III^{den} artikel van den inventarium:

De verwerers sullen oprechtelicken to voertschijn brengen, allet dair gewest is, do zelige Dyrck vurss. levendich ende doit was; ende niet verswigen noch verholden to hebben, mit oeren ede bewaeren.

Actum den VI Septembris a^o. LIII.

In der schelinge tuschen Beert Sprae ende Henrick Aert zoon mit oeren litisconsorten, anleggers, ter eenre, ende heer Garit ende Garit Loeffs zoon mit oeren consorten, verwerers, anderdeels; na anspraak, antwoordt, wederantwoordt ende alle andere bescheit, ten beyden sijden ingebrocht, verhoert, gevisiteert, mit rijpen berait overlecht; wijsen de gemene scepenen vur recht:

Angaende den irsten artikell, van zelige Jacobgen, Joachim Loeff zoon dochter:

Dat, nademaal zelige Jacobgen in possessie gewest is bij oeren zeligen bestevaders tijden, dair die verwerers Jacobgen oick selvest in gestalt ende in gekent hebben, ende Goesen Loiff zoon, nu gestorven zijnde,

op Jacobgen vurss. medegeërffht hefft, werdt dairomme dat kynt Jacobgen vurss. gekant medeërffgenaem, van bestevader ende -moeder, wairuyt oick volgt restitutie der affgebuerden vruchten;

Angaende de scelinge van zelige Alijt Loeff zoon kennen de scepenen:

Nademaal dat convent niet ontfangen hefft, konnen sij niet uyterven, so oick bij dessen convente gebruyck is, ghen erffnis to ontfangen;

Van den anderen artikel:

So die anleggers den anderen artikel van de XVIII gulden laeten vallen, sullen derhalven dairvan versteken wesen;

Angaende den darden artikel van de XIX gulden:

Die verwerers sullen den anleggers dairvan vestenisse doen, gelijk zij geloofft hebben te doen;

Angaende den IIII^{den} artikel:

Gerrit Loeff zoon sal lien off versaecken, holange hij dat lant van zelige Bartrudt gebruyckt hefft, sonder pacht dairvan gegeven thebben.

Opten V^{ten} artikel vant bedde:

Her Garit Loeff zoon sal betaelen, so hij selvest gekent den verwerers sculdich te wesen; ende hefft her Garit yenige opspraak opten anleggers, dair mach hij mit recht omme spreken;

Actum den XXVII Septembris a°. LIII.

Voirordell, gewesen tuschen Peter van Apeldorn, anlegger, ende heren Arnt van Doesburghen, alse pater, van wegen des conventes der Susteren van Sancte Agnieten bynnen der Elburgh, verweerder.

In der schelinge tuschen Peter van Apeldorn, anlegger, ter eenre, ende den pater, heer Arnt van Doesburgh, van wegen des Susterenconventes alhier, verweerder, ter ander zijden; na anspraak, antwoordt ende andere schriftueren, ten beyden zijden avergegeven, dieselvige gevisiteert ende rijpelic overlecht; wijsen de gemenen scepenen vur recht:

Kan Peter van Apeldorn bewijsen, den rechte genoichzam, dat id erffhuys der guederen nu in questie, alhier ther ter Elburgh gefallen is, so sal de pater vurg. van wegen sijns conventes vurss. Peter van Apeldorn vurss. alhier antwoordt geven; konde Peter des niet doen, so remitteren ende wijsen die scepenen Peter vurss., mit recht to spreken, voir den richter, dair dat guet onder gelegen is.

Actum op Gunssdach den XIII Decembris LIII.

Van pantkeringe, van de doede hant herkomende.

Tusschen her Gerrit Loeff zoon, de gependt hadde Henrick Aert zoon mit sijnen medeërffgenamen van sijns suster Bartrudt Loeff zoon op verteerde kosten, etc.; kennen de gemene scepenen voir recht:

Nademaill Henrick Aert zoon mit sijnen litisconsorten die erffgename zijn, ende derffnisse van hoiren suster Bartrudt Loeff zoon ont-

fangen hebben, sullen zij desse V rijdergulden van verteerde kost ontkenen mit oiren cet, off contrarie bewijsen; wolden zij des niet doen, sal her Garit vurss. sulx moegen doen, om volgens to gescheen, als na rechte behoeren sall;

Angaende geleenden rijdergulden sullen dye verwerers dairvan moegen genieten burgherrecht;

Dan angaende den daler van verjaerde pachten kennen die scepenen, dair her Garit dairomme penden mach, alse pandtbar scholt, die verweerders dairvur ther onschult moegen staen.

Actum et pronuntiatum decimo die Martii LIIII, Johan Gerrit zoon, Bernt Dubbolt zoon, burgermeesteren in der tijt, Johan van Wijnberghen, Ernst Jacobsz., Arnt Heyman zoon, Peter Reusser, Cornelis Bigge praesentibus.

Bernt Wolters.

In der scelinge tuschen Bernt Wolters zoon, anlegger, ther eenre, ende Grieta Hueckels, verweerdersse, ter ander zijden; na anspraick, antwoordt, verhaell ende wederantwoordt, pachtzedule ende ander tuychnisse, ten beyden sijden ingelecht, verhoert, ende mit rijpen beraede gevisiteert; wijsen de gemene scepenen vur recht:

Also gemene scepenen gesien ende hoeren lesen hebben zekere pachtzedeull, die Jan Wyllems zoon, als momber zijnre broederkynderen den vurss. Bernt gegeven heft, wairinne Jan Wyllems zoon bekent, verhuert te hebben van wegen sijns broeders kynderen dat erff, ende etzlicke pennongen om dairmede te lossen ontfangen te hebben, mede bekennde dat Bernt Wolters zoon dat erff ind guet in huere holden soll ter tijt to, dat Bernt vurss. sijne bewijsselicke uytgelachte pennongen, wederom gegeven worden; sal dairomme Bernt Wolters zoon alle sijne uytgelachte pennongen mit allen sijnen hinder ende scaeden, dairomme gedaen ende geleden, wederom versuecken ende verhaelen an Jan Willem zoon, als momber vurss.; ende Jan Wyllems zoon mach voert stuecken op denghenen, die de pennongen ontfangen hebben.

Actum den XXVI Maii anno XV° LIIII.

Angaende de VII rijdergulden ende den wetten hamell mitte wolle, als zelige Garit Hueckell ontfangen heft, om Bernt Wolters zeliger tuit guit te setten, ende niet gedaen en heft, etc.; sal Grieta Hueckels mit oeren kynderen Bernt vurss. wederom uytrichten, tenwere dan dat zij sulcx mitten anderen in vruntschap verdragen konden.

Actum ut supra.

De burgemeesterun und gemeene scepenen hebben geweesen vur recht op dat bedinghte voorordell der gemeentlueden:

Dath de gemeentlueden, van Jan Greve myt sijnen anhanck gescholden, sullen gestalt und gesat zijn, staen und wesen, yn alsulcken

stant, eehren und staet, als sij vóór den opgelachte scheldungh gestaen hebben, daervuer van yederman angesihen, geacht und gehalden werden bis ter tijt tho hemlueden myt behoorlicken rechten anders angewesen wurd.

Lata haec sententia tertio Aprilis anni XV° LV°.

Die gemeene schepenen hebben erkant vur recht tuschen Griete Carls und Johan Greve, als volmachtiger und mombar Gerrytgen Brincks, belangende bekande schuldt, int signaeth verteykent:

Dath bekande schuldt ys pendtbar schult; Gerrytgen vurs. sall khoemen then naeste gericht, und brengen yn, wairmede se haer verdedigen wyll, und wes Gerrytgen van betalungh bewijsen kan, sall haer tot betaling verstrecken.

Actum ut supra.

In der schelungh tuschen Broenis Smyt und Jacob van den Dam wiest jungh Arendt tho Boeckop myt gevolgh des gerichtz vur recht:

Dath Broenis Smit sall gehalden weesen, Jacob van den Dam alsulcke pacht, van sijn koenen 1) tweyden, yn de anspraeck begrepen, tbetalen; edoch vermeent Broenis eetwes weder van Jacob tho furderen, mach hij sulx tho gelegener tijdt, als sych des gebhuert, doen.

Actum ut supra.

In der schelyngen tuschen Joffer Vaell Dagheraitz mit hoer dochter, anleggerschen, ther eender, unnd Willem Nagghe mit sijne pleytz- verwantenn, verweerdern, an dander zijdt; na ripelick visitironge der anspraick, antwoordt, replyck, duplyck unnd andern schifelicken bewijs, an beydens zijden yngebracht; wijst de burgermeister Lambert Ffrankensz., ourdellwijser, vuer recht mit ghevolch des gherichtz etc.:

Aingainde dat yrste artyckell, nementlick dat de verweerdern sullen geholden wesen, horen eedt tdoen voer den ynboil und tyllbar guedern, etc.:

Die verweerdern sullen schuldig wesen, hoern eedt alldair vuer dat tdoen, dat sij sych selfs mit einiger valssheyt niet gerijcket en hebben, und dat de verweerdern den anleggerschen dat ynboil und rurende guedt soe voelle und soe guedt gansselick overgelevert hebben, in der tijdt der lotonge, als dat was in hoers moeders sterffidach; well tho verstaen, dattet nodich was, dat Wolterkijn Dagheraiths must uth- und ingaen int erffhues, dwijle Wolterkijn obgenamet de moeder in der schuwelicke sueckte der pestilentiën trouwen dienst bewijsede; dat erffhues mitten ynboill billicher und beter bewaert twarden van Wolterkijn vurs. als van vreemde gemeede dienstboeden; ouck mucht men dat inventarium niet maecken, om der vurs. schuwelicke sueckte

1) *Koenen*, koeien.

halven, gelijk off de moeder, Alijdt Dagheraiths, an een ander, daghelix sueckte gestorven were; insgelijcken sall de eyscherse nae hoer selfs oerbiedonge oock schuldich wesen tdoen hoeren eedt;

Aingaende dat andere artyckell, dat de verweerders der anleggerschen anpart der landen verhuert, opgebuert und selfs eensdeels gebruecket hebben:

Vynden de ourdellwijser und dat gericht daeraff ghyen bewijs, und konnen sich des niet erinneren om de parthien daeryn konnen tho condemniren;

Aingainde de volgenden articulen, daeryn gedisputyrdt wordt van den koop gepassiert tusschen moeder und kindt;

Konnen de ourdellwijser und dat gericht niet beweegt werden mit allsulcke segghewoorden, seghelen und breven bij den gericht bewairt, den koop betreffende, van onweerdenn tho erkennen; dwijle ghien reden yn hoer anleggerschen acten begrepen warden, de den koop, und breven nederleggen und van onweerden muegen maecken; dan bij den gantze gericht ytzonder van weerden gekent und geholden warden tot nochthoe.

Aldus uuthgesproecken den vijffthiensten des maentz Junii anno XV^c und LV°.

Gherryth Ottensz.

Vuer de schultheis Magerheyn und de gemeyne schepenen, und yn presentie Jacob van Tuell, burgermeister tho Arnheim, ys gekoemen Gerryt Ottensen, soe hij gescholden hadd Willem Sandersz., dolde Arndt tho Boeckop, Wolter oppen Dijk, Ernst Jacobsz., Arndt Heymansz. und de jonge Arndt tho Boeckop, vuer affgefallen schelmen, niet weerdich hemluden achtende tho gichten ofte richten over hem noch over enige menschen; welcker scheldtwoorden hem overkunschapt sijnnen, gesproeeken thebben nha luyth des signaeth; und heeft gebeden lauter umb Goids wylle, dat sij hem desse scheldewoorden wolden vergeven, dwijle hij Gerryt vurs. de scheldewoorden uuth onachsamheyth und durch sijnen overvloedigen dronck gesproecken had, und heeft desse vuergeruerten gescholdenen vuer vromen, eerbaren und eersamen sunder enige diffamhy twesen opentlick bekant und van yederman erkandt stullen warden und sijnder scheldewoorden gar ontledicht wesen.

Actum den XVII^{sten} Julii anno XV^c und LV°.

Na anspraeck und antwoord etc. tuschen Goris Gerrytz. ther eender, und heer Arendt Pennynck, pater und van wegen dieses conventz, ther ander zijden, thom vooroordell gedynght; angesihen idt bedijngh van Goriss vurs. myt sijnen consorten, vurspraeck sych referiert tot de lest geweest sententie, niet alsoe en blijktt als vuergedragen, und noch die verweerder niet int principaill getreden ys; soe wijst

Berendt Ffeith, Dubboltz., burgermeister, myt gevolgh des gerichtz vur recht:

Dath heer Arendt, de pater vurss, den bow genieten sall, dwijle hyr omlanxges allen rechten vaciren, wie van oldtz gewoontlick: sall volgens den bow na behoor de pater vurss. sijn wederteill myt recht bejegenen.

Actis lata XXII Julii anno XV^c LV°.

In der schelungh tuschen Goris Gerrytz. myt zijnen pleytzverwandten, als anleggern, ther eender, und die pater bynnen der stadt Elburgh van wegen und in name sijns conventz, als verweerder, ther ander zijden; na anspraeck und antwoort, van beyden parthijen vurss. ingebracht, deselvege ripelick gevisityrt; wijst de burgemeister Ernst Jacobsz. myt gevolgh des gerichtz vuer recht:

Dat Goris vurss. den gemelten pater voor den richter, daer die guederen onder gelegen sijn, daerom sij questie hebben, aanspreeken sall; so hij eetwes tegens den vurss. pater tho furderen heeft; dwijle Goris vurg. cum suis niet yn gebhuerliche tijdt (alsmen nha erffhuessrecht behoort) gesproeken en heeft.

Actis lata & publicata den tweeden Octobris anno XV^c LV°.

Na anspraeck, antwoort, replyck, duplyck und alle bewijs, van beyden parthijen vurgedragen, deselvege ripelick gevisityrt und examineert; in der schelungh tuschen Geysgen Alberts ther eender, als anleggersche, und Lambert Harbertsz. myt sijnen adherenten ther ander zijden, als verweederders; erkent die burgemeister Arndt Heymans zoon de outdellwijser myt volgh des gerichtz vuer recht:

Dat gemelte Geysgen yn alle de guederen, zeligen heer Wolters Gerrytz'. erffhuess anlevende, die hyr tho berichten stahen, een volnkhomelicke erffgenaem wesen und bliven sall; vuerbehalden sijnnen dair etzliche parcelen van vrijguederen oft anders yn den selfden erffhuess; mach ze de versuecken na natuer des guedtz, daer sych des gebhuert und tho berichten staen.

Lata XXX Octobris anno XV^c LV°.

In der schelungh tuschen Gerryt Rhijnvisch, als anlegger, ther eender, und Mr. Gerryt Morrhe, als verweerder, ther ander zijden; na ripelick visitirung und examinatiën Rhijnvisch' vurss. anspraeck und besatungh, hij op Mr. Gerrytz vurss. vermeente pennongen gedaen, und Mr. Gerrytz Morrhen schriftlick antwoort; wijst die burgemeister Ernst Jacobs zoon myt gevolgh des gerichtz vuer recht:

Also kan gemelte Rhijnvisch, den rechten gnoochsam, bewijsen, dat alsdoe, yn die tijdt der besatungh, die pennongen onder Dirrick Scherpynck van Rhijnvisch' besaith Mr. Gerrytz Morrhen geweest

sijnnen, sal gemelte Rhijnvisch dairap voort procediren, alst nae recht behoort.

Lata IX Novembris.

Wynssem.

Scherpynck.

Dye onpartijde schepenen erkennen, eyschende die opgedyngten schepenen van den dyngplichtigen parthijen, nementlichen Wynssem und Scherpynck, wederom bij haer gaen tsitten, so lange bis die parthijen vurs. mondtlich und schriftlich tegens den anderen agiren, etc.; edoch soe men tho eniger tijdt een bij- ader entlick ourdell erkennende wurde, sullen die suspecten und verdachten, nhae gedaener yrst hoeren voorraem und haers angesachter guethbedunckens, anstont affwijcken; alsdan sullen die anderen onverdachten und onpartijeghen schepenen volgens sententieren soveer idt hem mogelick und dat van oldtz gebreuchelick.

Lata sententia XXIII Novembris anno XV LV.

Dye gemeene schepenen erkennen vur recht, dat Mr. Lubbert van Wynssheym und Berendt Bruyns, als vulmechtige haerder pleytzverwanten, sullen gehalten wesen myt haeren eede tbehalten, alsdath sij alle haere ernstliche flijdt daeran gewendt hebben, om alhyr erffburge tho erlanghen, averst niet hebben kunnen bekhoemen; und die anleggern vurs. sullen ingelijcken bezweren, den verweederen op ghyne ander plaetzen myt recht an tho sprengen, dan idt gewijsde voll tdoon und tachtervolgen, und bij sonnenschijn de weerde van vijff und twyntich Jochimdalers ynt gerichtshanden tho legghen, daermede den erffhuess gnoochsam sullen verburght hebben, und volgens alle gerichtsdagen tot erkentniss und ermetungh des gerichtz sullen altoos mheerder pennongen schuldich weesen in tho leggen; die verweederers sullen rechtmetich antwoort op die anleggers eysch geven.

Actis lata et publicata die et anno quibus supra.

Myt dess anhanck und bescheyde aldus vurg. sententie erkant und gewesen:

Soe idt erffhuess, dairom sij questie hebben, alhyr tweesen erkant wurde, sall die erfurderte erffburghtail myt dess inleggong und mheerder pennongen nae ermetungh dess gerichtz volstahen; so averst nhiet, sall die vurangetoegen erffburghtail niet tot den erffhuess. vurs. (nhu in questie), sonder vuer den gerichtelichen schaden, in den ytzigen process ergangen, getoegen werden.

Lata ut supra.

In der schelungh tuschen Mr. Arendt tho Boekop, anlegger, eens, und Toenis Jansz., verweerder, anderdeels; na anspraeck, antwoort,

replyck, duplyck und andere schijn und bescheyt, van vurgemelten parthijen vurgedragen, deselve ripelick gevisiteert; wijst de burgermeister Henrick Rheefts myt gevolgh des gerichtz vur recht:

Dath Thoenis Jansz. vurss. sall voor de buetenjaersche renthe sijn onschult muegen doon und voor de bynnenjaersche renthe betalungh doon oft betalungh bewiesen; und om der questiën halven, der rijders valoir belangende, sall Thoenis voortan, wie bis anher betaelt heeft, soeveole betaelen bis van Mr. Arndt myt zegell, brieve oft myt stadtbouck anders bewezen werdt oft myt levendige kunde, den rechten gnoochsam; des sall Mr. Arndt vurss. genieten.

Lata XXVII Novembris.

In der schelungh tuschen Lambert Herbertsz., als anlegger, ther eender, und Alijdt Greve myt haer zoone Gherryt Greve, als verweerden, ther ander zijden; na anspraeck, antwoort, replyck, duplyck, cedulen, ontwerp, schriftlick und mondtlick bewijs, van beyden parthijen vurss. ingebracht, dieselve ripelick gevisityrt und examiniert; wijst die burgermeister Berendt Ffeyth Dubbolts zoon myt volgh des gerichtz vuer recht:

Den koop van huess und hoffstede tuschen den anlegger vurss. und Andrees Greve zeliger gepassieert van weerden tzijn und tbliven, und soe dat hues und hoffstede gekoft sij vuer hondert und sestich dalers, luith der cedula daeraff gemaickt, sall se daervan geven gebuerlicke jaerrenthe van nu voortan, ofte hem de vurg. pennongen betalen.

Lata ut supra.

ANNO XV^c LVI.

In der schelungh tuschen Mr. Lubbert van Wynsshem myt zyn pleytzverwanten, als anleggern, ther eender, und Claus Scherpynck myt zyn adherenten, als verweerden, ther ander zijden; na verhoor, reden und wederreden, und verlesungh van beyden parthijen vurgedragen schriften, dieselvige ripelick gevisitert und geëxamineert; wijst die burgermeister Arendt tho Boekop, die olde, myt volgh des gerichtz vur recht:

Dat Claus Scherpynck ingebrachte antwoort voor ghyen exceptie, sonder vur een antwoort gehalden sall werden, und die vurgemelten parthijen sullen myt oeren ingebrachte schriften then beyden zijden then oordell gedinght und gesloeten hebben, dwijll ouck eermails sulx alhyr durch den gezworn secretarium apentlick uuthgeropen, dat allen rechtvordrunghen myt twee spraeken und schriften then oordell bedynght solden werden, etc.; sall dairom Mr. Lubbert cum suis yn diese fall ghiene mheerden schriften vuer tho wenden gestadet werden, dan myt haer ingebrachte schriften then ordell bedynght und gesloeten bliven.

Actis lata & publicata XXI Februarii anno XV^c LVI.

Angesihen der schepenstoill erledigungh, des gerichtz swacheyt, und

nhiet mheer als vijff van alle schepenen onverdacht van den dyngplichtigen parthijen erachtet verbleven, heeft burgemeister Arendt to Boeckop, de olde, myt volgh des gerichtz dat ourdell, ain hem bestaith, (belangende wair zelige Berendtz opter Horst erffhuess gehalden und berichtet sall werden) tho houffde, nementlick ain een eerbar raidt der stadt Zutphen gewesen und geremitteert, om aldair een rechtmetigh erkentnisse dieser saeken gedragen twerden, dwijle sij viven sych daeraff tho sententieren bezwaert und contrarye haer alde hergebrachtten kamersgebruecken und gewhooonten bevynden.

Actum XXI Februarii ut supra.

In saeken tuschen die Meen-deputierden een-, und Jan Meye anderdeels; nac verhoor, reden und wederreden; wijst de burgemeister Wolter oppen Dijck myt volgh des gerichtz vur recht:

Dat Jan Meye sail und will des myt zijn gestaeffde ede behalden, hij myt Hermss peert medeingerekent nyet meer scharen op die Meen geslagen heeft, dan zijn gebhuerlicke taxe und scharen, sall hij der deputyrden anspraeck, tegens hem gedaen, ontledicht weesen; soe Meyer des niet doon en wolde, sall hij brueckachtich luyth der kercken-spraeck wesen.

Lata XXI Martii.

In der schelungh tuschen Johan Brantsz., als anlegger, eens-, und Andrees Ffeyth oft tho Velde, als verweerder, anderdeels; na anspraeck, antwoord, replyck, dupleck und alle bewijs, van beyden vurs. parthijen vuergedragen und verlesen, dieselvige ripelick gevisitert; wijst de burgermeister Arendt Heymansz. myt gevolch des gerichtz vur recht:

Dath Andrees vurs. gehalden sall wesen Jan Brantsz. luyth der coupcedule voll tho doon und tbetalen; ingelijcken Johan Brantsz. Andrees dat gekofte erve und guith bynnen XIII dagen thom alderlengsten tho openen und tho leveren, om datselve an tho vangen und tho gebrueken luyth derselve cedule; so des Johan niet en dede, sall Andrees die gepassierde coup vant erve, indem hij wyll, ontslagen weesen; dan weer tuschen Jan Brantsz. und sijn vorigen und yrsten coupman eetwes mheerder gehendelt ader verdraegen, als in der gemelten coupcedule angetogen wurdt, mucht Johan op den vorige und yrste coupman verstuken, erfurdern und verhaelen alst und dairt gebhuert.

Actis lata op Palmavont anno XV^c LVI.

In der schelungh tuschen Lubbert Jansz. und Peter Mandemaicker; na anspraeck, antwoord, etc., deselvige ripelick gevisiteert; wijst de burgermeister Lambert Ffrankensz. myt volgh sgerichtz vur recht:

Indeen Peter vurs. kan bewijsen, Lubbert eenich bedroch in den koop und verhoogen sijnder kuepen gebrueckt, und den hoogher schadeloos thalden gelooft thebben, sall gemelten Peter de koop der

kuepen ontslagen wesen; und, so niet, sall Peter Lubbert opleggen und betaelen.

Lata XX Aprilis.

In saeken tuschen Berendt Muller als anlegger und volmechtiger sijns herens Joachim Harrhy eens-, und Gerryt Rhijnvisch, als verweerder, anderdeels; na anspraeck, antwoord, obligatie und handtschriften, van den gemelten parthijen alhyr in den gericht ertoent und verlesen, dieselvige ripelick gevisitiert; wijst die burgermeister Arendt Heymans zoon myt gevolgh des gerichtz vur recht:

Dath Gerryt Rhynvisch gehalden sall wesen, Berendt Muller op tho leggen und tbetalen oft betalungh tho bewijsen alsucke somme und schulden, gemelten Gerryt Rhijnvisch Berndtz vurss. here schuldich luyth Gerrytz eygen verscrivongh und obligation, myt dess vurbehalt, dat Berndt vurss. gnoochsame quitantziën Gerryt tegen sijn betalungh verschaffen und overantwoorten ¹⁾, sal schuldich weesen.

Lata XXV Aprilis.

In der schelungh tuschen Griete Hermsz. van Sneeck in Vriesslandt, als anleggersche, eens-, und Mr. Berent Ffeyth, volmechtiger Reyer Tatisz., burger tho Alckmair in Hollandt, als verweerder, anderdeels; na anspraeck, antwoord, schijn und bescheyt, den schepenen derhalven gebleeken, dieselve verlesen, ripelick gevisitiert und erwegen; wijst die burgermeister Wolter oppen Dijck myt volgh sgerichtz vur recht:

Als kan Mr. Berendt, den rechten genoochsam, tuschen dith und Vastelavondt naistkhomende bewijsen, dat extract uuth den vondenissbouck der stadt Alckmair durch een secretarium dairselffs geschreven; alle andere handtschriften, alhyr ertoont, verificierde; und die namen, in de handtschriften vurss. onderteykent und onderschreven, derselve lueden haer eygen handt tweesen, myt seekere und loffweerdige certificatie allenthalven docierde; sall Mr. Berendt genieten; so Mr. Bernt sulx nyet doon en konde, wie vurss., sall schipper Lambert Roeloffsz. alsdan gehalden wesen, vermuege und luyth sijnder eygen obligation Griete Hermsz., anleggersche, op tho leggen und tho betalen, und des Reyer Tatysz. weder an sijn pennongen tkorten.

Lata ipso die Sancti Andreae apostoli anno XV LVI.

In der schelungh tuschen Gerryt Mensen, anlegger, ther eender, und Gerryt Ernstsz., verweerder, ther ander zijden; na anspraeck und antwoord, van beyden parthijen vurss. ingebracht, deselve verlesen, und ripelick gevisiteert, wijst de burgermeister Ernst Jacobsz. myt gevolgh des gerichtz vuer recht:

Nademaill Gerryt Mensen nae sijn verhiijlungh den verweerder

1) *Overantwoorten*, overhandigen.

weder veerthien dagen oft derdehalf weeke ongeverlick gediend und myt hem gearbeyt, sall danlegger gehalden wesen, den verweerder de schadenn, sijns affwijckens halven erleden, bij erkentniss dergoenen, die des verstant dragen, tho verrichten.

Lata secundo Decembris.

ANNO XV^c LVII.

In der schelongh tuschen Eve van Holten, anleggersche, eens-, Cracht Woltersz. und Bartoldt Veghe, verweorders, anderdeels; na anspraeck und antwoort, van beyden parthijen vurgedragen, deselvige ripelick erwegen; wijst die burgermeister Henrick Rheeffs myt gevolgh des gerichtz:

Naedemaill die verweorders ghyen khommer ¹⁾ gevonden noch ontfangen, noch in hair jair, als sij gildemeisters vant Schipluedengilde sijnnen geweest, dat ghilde vurss. niet gedroncken; sullen sij, verweorders, die ontbuerde pennongen, in die anleggersche ainspraeck ange-togen, danleggersche tho restitueren gehalden wesen, und boerent weder up van den schulden in haer selfs jaer vervallen und verschenen; und, so hem, verweorders, noch eenige pennongen, die sij an den schuldenaren niet schulden twesen bevonden, entbreeken, und des bij haren manliche wairheyth behielden, sall idt gilde vurss. hemlueden deselve gleichfals tho restitueren schuldich wesen.

Lata X Ffebruarii anno XV^c soevenenvijffich.

In der schelungh tuschen Lubbert van Oldenbarnveldt, anlegger, ther cender, und Lubbert van Niersen cum suis, verweorders, ther ander zijden; nae anspraeck, antwoort, etc., van beydent zijden vuer-gedragen, deselve ripelick verlesen und erwegen, wijst die burger-meister Ernst Jacobs zoon myt gevolgh des gerichtz vuer recht:

Naedemaill danlegger sych apentlick in sijn ainspraeck leth verlueden, de twee molder roggelandtz, in Hattemer Enck gelegen, durch sijns huessvrouwens vaders doot sijn huessvrow ingestorven und angeërft twesen, salt derhalven dess erffhuese (nhu in questie) niet ancleven, sonder danlegger sall daervan und -voor spreken und furdernn ther bancken, daert gueth vurss. under gelegen ys;

Belangende die vrijguederen, in diese erffhuese behorende, sall Lubbert, danlegger, gleichfals voor muegen spreken, daert sych gebhuert;

Voort berurende die thyns- und andere eygentliche guedernn, dess erffhuese (nhu in questie hangende) anclevende, mach Lubbert, dan-legger, wie sych des alhyr nae erffhuesesrecht eight und behoort, pro-cediren und myt recht furdern.

Lata sexto Martii.

1) *Kommer* kan volgens *KILIAEN* rente zijn.

Inn saeken van pendungh und pandtkerungh tuschen heer Henrick Hermansz., anlegger, eens-, und Lambert Herbertsz., verweerder, anderdeels; nha verhoor, reden und wederreden, und verlesungh, schijn und bescheyth beyder parthijen, dieselve ripelick erwegen; wijst die burgermeister Wolter uppen Dijck myt volgh des gerichtz;

Dat Lambert ghyen pande voor bynnenjaersche pacht sall moegen keren, sonder sall deselve bynnenjaersche pacht anstont gehalden wesen danlegger tho betaelen; und so Lambert vurss. eetwes mangels sych vermeende tegens heer Henrick oft den sijnen thebben, mach Lambert sulx tho gelegener tijdt, daert und alst behoort, weder van heer Henrick oft die sijnen myt recht verfurderen.

Gewesen am XVII Februarii anno XV^c soevenenvijftich.

In der saeken tuschen Henrick van Oitmarssheym, ainlegger, eens-, und Gerryt van Empsse, anderdeels; na anspraeck und antwoort van beyden parthijen vurss. vurgedragen, deselvige ripelick verlesen und erwegen; wijst die burgermeister Henrick Rheeffs myt volgh des gerichtz vur recht:

Dwijle de verweerder myt danlegger inn rechtzfuldrungh staith, deselve noch ongedecideert hanght, uud dess ytzige saeke denselve erffhuese, daer de gemelte ongedecideerde rechtzfuldrungh uuth verresen, aincleeft, sall Gerryt, die verweerder, danleggers eysch und ainspraeck nhiet gehalden wesen tho beantwoorden bis ther tijdt die vorige rechtzfuldrungh gedecideert und allenthalven geëxecuteert ys.

Lata decimo Martii anno quo supra.

Actor semper sequi debet forum rei.

In der schelungh tuschen heer Herman Lutteken, anlegger, eens-, und Carll van Tricht, verweerder, anderdeels; na anspraeck und antwoort hoerder beyden vurss., dieselvige verlesen, und nae ripelicke raede daerup gehalden und erwegen; wijst de burgermeister Ernst Jacobsz. myt gevolgh des gerichtz vur recht:

So heer Herman sych kortzledendagen beroepen heft an den geestelicken gerichte, tselve weder laten vallen, sych weder inn werltlicke gericht ergeven und Carll sijnen eysch nhae voldaeln und betaelt heeft; sall Carll derhalven heer Hermans ingelachte interrogatoria gehalten wesen theantwoorden.

Actis lata XXVII Martii anno XV^c soeven ende vijftich.

In der schelungh tusschen Jan Brants zoon, anlegger, eens-, und Egbert Gerritz., verweerder, anderdeels; na anspraeck, antwoort, schijn und bescheyt, van beyden parthijen vurss. ingebracht, deselvige ripelick verlesen und erwegen; wijst de burgermeister Henrick Rheeffs myt volgh des gerichtz vur recht:

Nademail men claelick befyndt, alle die kundtschappen apentlick

mede tho brengen und uuth tho fueren, dat die coopcedell, als Drees Ffeijth dat erve, van Jan Brants zoon vurss. verkoft, van Egbert vurss. solde overnemen, twe- oft dreemaill Jan Brantsz., Jutte, sijn echte wijff, und die wijnkoopslueden vuergelesen, und Jan, Jutte vurss. und die wijnkoopslueden die coopcedell oft sater¹⁾ niet gestraft hebben, als datter mynder oft meerder in die cedell beschreven was dan in de koop van Jan Brantsz.' erve myt vurwarden beraempt, verdeynght und verdragen was; sonder alle die vurss. hebben den koopcedell allenthalven gevolght, geconfirmiert und niet gestraft; sall dairom Egbert vurss. Jans Brantsz.' anspraeck, up hem gedaen, ontledight und daervan gansselick geabsolveert wesen.

Actis lata ultima Martii.

Nae aanspraeck, antwoord, etc. und andere schriftenbewijss und bescheydt tuschen Egbert Albertsz., anlegger, eens-, und Jacob Coopsz., verweerder, anderdeels, hin und weder gegaen, dieselve verlesen, gevisitiert und op den inhalt allenthalven ripelick erwegen; wijst die burgermeister Arendt Heymansz. myt gevolgh des gericht vur recht:

Kan Jacob Coopsz. binnen veerthien dagen myt eenige schriftenn, den rechten gnoochsam, bewijsen, in sijnen eysch und vurnhemen, tegens Marrytgen Everts geintentiert, allenthalven getriumphiert te hebben, sall Jacob Coopsz. Egbertz vurss. anspraeck ontledight wesen; so Jacob Coopsz. oick niet widers as sijn vorige gebruyck vant twys-tige vehen²⁾ myt oordell und sententie erlanghet heeft, sall Jacob vurg. danleggers anspraeck vellich³⁾ wesen.

Actis lata & publicata XII Maii anno XLV^c VII.

Nae pendungh und pandtkerungh, nae aanspraeck, antwoord und andere schriftenbewijs und bescheydt, tuschen Johan Brantsz., anlegger, eens-, und Drees then Velde, verweerder, anderdeels, hin und weder gegaen, dieselve verlesen, gevisitiert und up den inhalt allenthalven ripelick erwegen; wijst die burgermeister Ernst Jacobsz. myt volgh der gemeene schepenen vuer recht:

Nademaill noch niet gebleecken ys, Jan Brantsz. Andrees tho Velde eetwes schuldigh te wesen, dairvoor hij nhae uuthwijsonghe sijner zegell und brieve Jan Brantzen an sijn jaerlixer renthe wat solde muegen korten; sall dairom Andrees vurss. anstont Johan Brantsz. die bynnen-jaersche renthe schuldigh wesen tbetaelen; edoch vermeent Andrees vurss., enigh schelungh oft actie tegens Jan Brantzen to hebben,

1) *Sater*, charter.

2) *Vehen*, veen.

3) *Vellich*, qui succumbit et causa cadit; KILIAEN, i. v. *Vellich*. Hij zoude dus veroordeeld worden, aan de aanspraak te voldoen.

mach hij to zijner tijdt daervoor myt recht spreecken und furderen, wie sych des eyght und gebhuert.

Actis lata publicata XVden Maii.

In der schelungh tuschen Jacob Evertsz., anlegger, eens-, und Egbert Bousch, verweerder, anderdeels; nae anspraeck, antwoort und anders, van beyden parthien vuergedragen, dairop ripelick geleth; wijst die burgermeister Ernst Jacobsz. myt volgh der gemene schepenen vur recht:

Soe Jan Bolle will des myt sijnen eede bestaven, dat gedingh, hij myt Jacob Evertsz. ghehouden heeft, sonder bedroch geschiet to zijn, sall Egbert vurs. danlegger voor elck molder roggen twe daler uthrichten und betaelen, gelijk lestleden Martini de rogge gegolden heeft; des sall Egbert vurs. den anlegger muegen korten die onkost, vant zaet thys tho vueren.

Lata XXIX Maii.

In saecken tuschen Jan van de Grave cum suis, anlegger, eens-, und Johan Lutteken, verweerder, anderdeels, belangende dat verloren korn uth den scepe; nae anspraeck, antwoort, replyck, dupleck und ander bewijss, tuschen beyden parthijen vurs. vuergedragen, deselve verlesen, und nae ripelick beraede dairop gehalden; wijst die burgermeister Cornelis Bigghe myt volgh der gemene schepenen vuer recht:

Naedemaill danleggern haer korn (dairom nu questie is) in Jan Luttekens schip gebracht hebben, und Ruelngen, Jan wijff, datselve bueten den bohem [*sic*] tAmsterdam opgeteykent heft (als dat die anleggern, den rechten gnoochsam, bewesen hebben), om hierkhoevende daarvan vracht to hebben; sall die verweerder derhalven den anleggern haer verloeren korn tho verrichten gehalden wesen, edoch myt alsulcker aestimation und prijs, als hemlueden dat korn doe ter tijdt stonde ingekoft.

Actis lata & publicata XIX Junii.

In saeken tuschen Henrick van Breenen, anlegger, eens-, Gerryt Loeffsz. und Dirrick Jansz., verweerders, anderdeels; nae verhoor, reden und wederreden, und verlesungh beyder parthijen schriften, hin und her gegaen, dieselve gevisitert und up den inhaltt ripelick erwegen; wijst die burgermeister Wolter uppen Dijck myt gevolgh des gerichtz vur recht:

Naedemaill Andrees Gerrytz. yn zijn eigen handt besaete gedaen und Henrick van Breenen ghien wete derhalven binnen veerthien dagen to laeten stellen heeft, wie sulckx landrecht ys, und danlegger luyth der vurwarden sijnen chuer heft, tho furderen up die saeck-

wolden¹⁾ oft burgen, und nhu up den burgen myt pendongh gefurdert, und die verweerders als burgen daertegens paindtkerungh gedaen hebben; sullen Gerryt Loeffsz. und Dirrick Jansz. der vuerangetogen oersacken halven gehalden wesen up Henrick van Brenens anspraeck tegens hemlueden gedaen bij sitten dieses gerichtes antwoordt to geven, waermyt sij haer pandtkerungh myt recht verdedigen sullen willen.

Actis lata & publicata XXIII Junii anno XV^c LVII.

In der schelungh tuschen Henrick van Brenen, anlegger, ther eender, Gerryt Loeffsz. und Dirrick Jansz., verweerderen, ther ander zijden; nae verhoor, reden und wederreden, dairup ripelick geleth; wijst die burgermeister Arendt Heymansz. myt volgh der gemeene schepenen vur recht:

Dat die anlegger een recht pandungh und die verweerdernn een onrechte pandtkerungh gedaen hebben; diewiele danlegger vermuege der vurwarden sijn chuer heft enther²⁾ up die saeckwolden oft desselve burgenn tho furderen; sullen die burgen oick derhalven schuldigh wesen, voor den saeckwolden op to leggen und betaelen, und die here sall danlegger die handt stercken, dat die verweerdernn voortmheer ghyen pande keren sullen muegen.

Lata ut supra.

In der schelungh tuschen zelige Arendt van Oss' naegelaeten kynderen, anleggernn, eens-, und Luethe, zelige Peters van Oss' naegelaeten weduwe, verweerdersche, anderdeels; nae verhoor, reden und wederreden, nae verlesungh, anspraeck, antwoordt, etc. van gemelten parthijen vuergedragen, dieselve ripelick erwegen; wijst die burgermeister Ernst Jacobsz. myt volgh der gemeene scepenen vur recht:

Naedemaell die anleggernn und niet Luethe, die verweerdersche, van die doode handt herkhoemen, und daerbeneffens Luethe vurss. een erffuuthersche ys, sall Luete vurss. in dess fall die doode handt niet genieten, sonder sall up danleggerns anspraeck, tegens hair gedaen, recht antwoordt to geven, anstont schuldigh wesen.

Lata publicata septimo mensis Julii.

In der schelungh tuschen Henrick van Putten cum suis, anleggernn, ther eender, und Jacob Coopsz., verweerder, ter ander zijden; na pendungh, pandtkerungh, nae anspraeck, antwoordt und seeckere getuechnisse, van gemelten parthiën ingebracht, deselve verlesen und dairup ripelick geleth; wijst de burgermeister Arendt Heymansz. myt volgh der gemeene schepenen vur recht:

1) *Saekwolden*, hoofdschuldenaren in tegenstelling der burgen; HALTAUS i. v. *Sackwalter*. Zie bv. MATTHAEUS, *De jure gladii*, blz. 94.

2) *Enther*, òf.

Soevere Jacob Coopsz. bezweren will, dat hij Evert betaelt hadde eer hem danleggernn gemaent und ontwarongh gedaen hebben, sall Jacob vurss. danleggernn anspraeck, up hem gedaen, vrij wesen, und danleggernn sullent weder muegen versueken, dairt behoort; so niet, sall Jacob vurss. danleggernn noch opleggen und betaelen, versueckende des weder up Evert Beertsz.

Lata decimo Julii.

In der schelungh tusschen die Goor-schepenen, tweten Wolter uppen Dijck und Bartolt Veghe, eens-, und Gerryt Heeck, anderdeels; na verhoor, reden und wederreden; erkennen die gemene schepenen vur recht:

So Gerryt vurss. myt sijn ede behalden will, sijn koe voor een melckkoe in 't Goor geslagen und altijd gelijck andere burgere koenen avondt und morgen gemelckt to hebben, sall Gerryt der anspraeck vrij wesen; so niet, sall hij der anspraeck vellich wesen luyth desse willechuer.

Lata XXVIII Augusti.

In der schelungh tuschen Mr. Berendt Feyth, van wegen junffer van Spuede, anlegger, ther eender, und Alijdt Greve, verweeder-sche, ther ander zijden; nae anspraek und antwoort, van gemelten parthijen ingebracht, dieselvege ripelick erwegen, wijst die burgermeister Arendt Heymansz. myt volgh der gemene schepenen vuer recht:

Nademaill idt landt, van wes huere nu quaestie, alhier niet gelegen, des verweeder-sche man gestorven, und alhyr gebrueckelick is, dat myt doode des pachters die huere mede to doot und to niet is; sall Alijdt vurss. derhalven die pacht und huere in dess fall oick ontslagen wesen und bliven; thenweer danlegger, den rechten gnoochsam, bewiesen konde, in die verpachtonge bevrwardt to wesen, alsdat die pachtongh sowall op des pachters erffvolgers als up den pachter selfs dueren und bliven, sall danlegger genieten.

Actis lata IIII Septembris.

In der schelungh tuschen Coinraith Nagghe und Gerryt Rhijnvisch, anleggernn, eens-, und zelige Henrick Brinck, verweeder, anderdeels; nae anspraeck, antwoort, replyck, duplyck und andere schriften, hin und her tuschen den parthiën vurss. gegaen, dieselve ripelick gevisiteert und erwegen; wijst die burgermeister Arendt tho Boeckop myt volgh der gemene schepenen vur recht:

Wess danleggernn, den rechten gnoochsam, bewiesen kunnen, Jacobs Heecks kynderen van zelige Gerryt de Mullers hair beste vaders naegelaeten guederen, rede und onrede, als landt, zandt, renthen, reeth gelt oft anders, mheerer als Arendt Albertsz.' kynderen

ontfangen, genoten und an sych genomen to hebben, dat sall zelige Henrick Brincks vurs. naegelaten weduwe Gerritgen tot hair quota toe to restitueren gehalden wesen.

Pelangende die brieven in Gerrytz und Alijdtz Mullers erffhuess bevonden sinnen geweest, die den anleggern mede beruieren oft noodich sijnmuchten, sall Gerrytgen Brincks ofte die oren in den gericht alhyr to brengen schuldich wesen, ofte sych des myt haeren eede tontleggen, ghiene brieve in hair bewair gehadt ofte nu to hebben, oft niet to weten, wair dieselve gebleven oft nu ter tijdt noch sinnen.

Actis lata decimo Novembris anno XV^c LVII.

ANNO XV^c LVIII.

In der schelungh tuschen junckher Willem van Haesten, anlegger, eens-, und Jan van Wijnbergen, verweerder, anderdeels; na anspraeck und antwoort, van beyden parthijen vurs. vuergedragen, dieselve ripelick erwegen; wijst die burgermeister Arendt tho Boeckop myt volgh der gemene schepenen vuer recht:

Dath die verweerder, diewiele erffgrondt van hem gefurdert wurdt, und hem dat van die doode handt angekhoemen is, sall hij die doode handt ouck genieten.

Lata XXIX Januarii.

In der schelungh tuschen junckher Willem van Haesten eens-, und junckher Anthonis van Tellicht mit die weduwe van Vloithdorp, anderdeels, belangende van XIII dagen uuthstell; nae verlesungh des gedinghs, van beyden parthijen vurg. derhalven ingebracht, dieselvige ripelick erwegen; wijst die burgermeister Henrick Rheeffs mit volgh des gerichtz vuer recht:

Nademaell Haesten bevonden wurdt anlegger tegens vurg. Tellicht twesen und hem besaetet to hebben, und nu Tellicht sych erbietet myt Haesten kort recht to plegen, sall Haesten ghen langer uuthstell moegen genieten tegens Tellicht vurs., as biss morgen to, then thien uren; alsdan sall Haesten upt antwoordt, van Tellicht ingebracht, gehalden sijn to repliciren.

Lata XXI Martii.

In der schelungh tuschen zelige Arendt van Oss' kyndern, anleggern, ther eender, und Luethe, zelige Peter van Oss' weduwe, verweordersche, anderdeels; nae anspraeck, antwoordt und anderschritten, tuschen gemelten parthijen togedragen, dieselve ripelick erwegen; wijst die burgermeister Bartolt Veghe myt volgh der gemene schepenen vuer recht:

Diewiele tuschen Peter van Oss und Luete, sijn huessvrow, enige hijlixvurwarden opgericht biss nocht niet gebleecken, noch giene tuegen:

die over oft an bij den hijlixvurwarden geweest, niet gevonden werden, sullen die gemelten parthijen tho die twistige erffnisse geliecherhandt gerechtiget und befueght wesen, under hem halff und halff gedeelt sall werden an beydent zijden evenvoell, woe sulckx na God und recht behoort.

Lata XIII Maii.

In der schelungh tuschen Berendt Muller, in naeme as hij procediert anlegger, eens-, und Gerrit Rhijnvisch, verweerder, anderdeels; na pandungh und pandtkerungh, na verhoor, reeden und wederreden, van beyden parthijen vurs.; wijst die burgermeister Arendt Heymansz. myt volgh der gemene schepenen vur recht:

Diewile Gerrit Rhijnvisch danlegger volmechtiget heft, van sijnt weghen etliche lakenen und anders tho Homburgh in to furderen und an sych tbrengen, sall danlegger die pennongen, van die ingefurderte lakenen gekhoemen, naemhaftich maecken und myt sijn ede bevestigen; und dieselve pennongen sullen alsdan Gerrit vurs. tot betalungh strecken, und wes dan alnoch an die houftsomme, in die handtschrift benoempt, reste, sall Gerrit vurs. danlegger opleggen und betaelen luet die vorige sententie tuschen sie gestreecken; und Gerrit Rhijnvisch heft een onrechte pandtkerungh und Berendt vurg. een rechte pandungh gedaen, und die heere sall Berendt die handt stercken, dat Gerrit desshalven ghen pande meer keeren sall muegen.

Lata XI Junii anno XV^c achtenenvijftich.

In der schelungh tuschen junffer Lambert van Vloethdorp, anleggersche, eens-, und Willem van Haeften, verweerder, anderdeels; na anspraeck, antwoort und andere schriften, tuschen gemelten parthijen hin und her gegaen, dieselve ripelick erwegen; wijst die burgermeister Arendt Heymansz. myt volgh der schepenen vur recht:

So danleggersche myt haere ede uuthfueren und verclaren will, dat idtselve handtschrift, in den contracten ader handlunghen, sie [*die*?] hair vader, Jacob van Tuell, myt Haeften tho meermaelen gehatt, niet geinnet oft gekortet thebben, sall Haeften vurs. danleggersche opleggen und betaelen luit idtselve handtschrift.

Lata ut supra.

In der schelungh tuschen Hans Quaeth, anlegger, eens-, und Carll van Tricht, verweerder, anderdeels; na pandungh und pandtkerungh, na anspraeck, antwoorde und ander bewijs, van den parthijen vurgebracht, dieselve ripelick erwegen; wijst die burgermeister Henrick van Rahen myt volgh der schepenen vur recht:

Diewiele Carll op sijn bewijs gevallen, sall hij bij sitten dieses gerichtz, den rechten gnoochsam, myt beter bewijs, als noch gebleecken, bewiesen, alsulcke schulden van wijnen Hanss betaelt thebben, als Hans hem angesproecken; so dess Carll niet en dede, sall Hans sijn reken-

bouck myt ede verficeren und Hans sall alsdan derhalven een recht pandungh und Carll Hanss' anspraeck vellich wesen und een onrechte pandtkerungh gedaen hebben.

Actis lata penultima Julii.

Nae pandungh und pandtkerungh tuschen Bartoldt Top, anlegger, eens-, und Lutgert Meye, verweetersche, anderdeels; nae verhoor, reden und wederreden, hin und hier gegaen, dieselve ripelick erweghen, wijst die burgermeister Ernst Jacobsz. myt volgh der schepenen vur recht:

Kan Bartolt vurg, bewiesen, dat hij die moele nae Lutgertz opsegungh aver die andere weecke tot Lutgertz behooff die moele ledich und ongebrueckt heft laeten stahen, sall Lutgert vurss. die halve huere van den moelen opleggen und betaelen; und so niet, sall Lutgert der anspraeck vrij wesen, und Lutgert vurss. sall derhalven een recht pandtkerungh und Bartolt een onrecht pandungh gedaen hebben; und so danlegger Lutgert voortmeer die huere andringen solde willen, sall Bartoldt die moele ingelijcken aver die andere weecke tot behooff van Lutgert ledigh und ongebrueckt laten stahen.

Lata XV Martii.

Myt die kundtschappen van heer Jacob und Wolter Petersz. Meyen tegens die sententie, tuschen sie, eens-, und Bijhe und Wychmoet Ridders, anderdeels, bij Ernst Jacobsz. myt volgh der schepenen hierbevorens gewesen, ingebracht, is die sententie niet voldaan oft wederlacht, und strecken oick niet tot enige artyckel, in der gemelten sententie geruert, sonder dieselve sententie sall alnoch in hair volre weerde gehalden werden und bliven ter tijdt to und solanghe dieselve myt beter bewijss, als noch gebleecken, wederfochten und wederlacht sall sijn.

Actis lata VI Meys.

In der schelungh tuschen Arendt Heymansz., anlegger, ther eender, und Aert tho Boeckop Jansz., verweeder, ter ander zijden; na anspraeck, antwoord und handschriften, tuschen parthijen vurss. ingebracht, dieselve ripelick gevisitert; wijst die burgermeister Lambert Frankensz. myt volgh der schepenen vur recht:

Dat Arendt tho Boeckop vurss. sall danlegger opleggen und betalen die houftsomme luet idt handtschrift; und so ghien brieven oft sriften noch gesihen oft ingebracht sijnnen, wairmede men enige renthen manen solde muegen, sall dairom die verweeder van die jaerlix renthe ontlediget wesen und bliven.

Lata ut supra.

In der schelungh tuschen die erffgenamen van zelige Gerrit van Empse, anleggern, ther eenre, und Geeltgen, Dirrick Goltsmitz dochter, verweetersche, ther andere zijden; na anspraeck, antwoord, replyck,

duplyck und andere bewijss, tuschen gemelten parthijen hin und her
gegaen, dieselve ripelick erweghen, hebben die schepenen gewesen
und sie wiesen vur recht:

Angaende van die inbrengung der hondert gulden:

So vern danleggern bewiesen kunnen, Willem van Empse in hijlix-
vurwarden hondert gulden ontfangen, genoeten und dieselve in die
deelung van Aeltgen van Empses versterff niet ingebracht thebben,
sall Geeltgen vurss. danleggern na hair quota rechte restitutie ge-
halden wesen to doon;

Belangende die vijff gresen landtz:

Hebben die schepenen de saecke daarvan geremittiert voor sijn be-
hoorlicke richter, dair die vurss. gresen onder gelegen sijnnen;

Beruerende die nagevonden schulden:

Welcke bewijsselicke schulden niet in die schuldcgedule bevonden
wurden, sullen die parthien vurss. dieselve, elck sijn quota daarvan,
dragen und betaelen.

Lata ut supra.

In der schelungh tusschen Jan van Wijnberghen, anlegger, eens-,
und heer Gerrit Vosch, verweerder, anderdeels; na anspraeck, ant-
woort, replyck, duplyck und andere schriften, tuschen parthijen vurss.
ingebracht, dieselve ripelick gevisitiert; wyeset die burgermeister Wol-
ter oppen Dijck myt volgh der schepenen vur recht:

So Jan van Wijnberghen enige koop an den twistigen hoff tho heb-
ben alnoch niet bewesen heft, sall heer Gerrit vurss. an den hoff ge-
halden wesen und bliven, diewiele Mr. Berendt Feyt, die bij die ver-
meente koop geweest, as danlegger allegiert, tuecht, dat hij van dan-
legger an heer Gerrit uthgesant, om die schelungh van den hoff,
tuschen parthijen vurss. zwevende. to verdraeghen; edoch kan Jan van
Wijnbergen noch inwendich veerthien daghen, den rechtenn gnoochsam,
eenige koop an den twistigen hoff vurss. tho hebben bewiesen, sall
hij genieten.

Lata ut supra.

In der schelung tuschen Jan Lutteken, anlegger, eens-, und Herman
Scherpynck, verweerder, anderdeels; na anspraeck, antwoorde und
andere schriften, tuschen vurg. parthijen hin und her geegaen, dieselve
ripelick erweghen; wijst die burgermeister Arendt tho Boeckop myt
volgh der schepenen vur recht:

Dat Herman Scherpynck vurss. danlegger alle die hynder und
schaden, herkhoemende van die gestoelen guederen, uth danleggers
schepe genomen, wairin danlegger bij sententie diffinitive gecondemp-
niert, sall gehalden sijn to restitueren und tbetaelen; dan doch kan
Herman bewiesen, den rechten gnoochsam, op alsulcke vurwarden
van Jan Lutteken voor knecht gewonnen und gemedet tzijn, alsdat

hij danleggers schip, alhyr op die rheede liggende, niet bewaren solde, sall hij genieten.

Lata ut supra.

Na anspraeck, antwoord und bewijss tuschen Aert Reyersz., as hij procediert anlegger, eens-, und Jan Lutteken, verweerder, anderdeels, gegaen; wijst die burgermeister Arendt Heymansz. myt volgh der schepenen vur recht:

So Jan Lutteken selfs bekendt und gelooft heft, Griete sijn suster die questiose hondert Philipsgulden, vermuege kundtschappen derhalven gegaen, uuth to richten und tbetaelen, sall derhalven Jan Lutteken danlegger gehalden wesen, die honderd questiose Philipsgulden op to leggen und tbetaelen.

Lata ut supra.

In der schelungh tuschen Jan Lutteken, anlegger, eens-, und Mille Rendtz, verweordersche, anderdeels; na anspraeck, antwoord, nae verhoor, reeden und wederreden und andere bewijss, tuschen parthijen vurr. hin und her togedragen, dieselve ripelicker wegen; wijst die burgermeister Cornelis Bigghe myt volgh der schepenen vur recht:

Dat die gemelte parthijen under eenändere myt die sententie, hierbevorens bij Willem Sandersz. gewesen, und myt hair maechgescheydtz-brieff, tuschen sie opgericht, sych behelpen und wesen sullen, und sullen den anderen hinforder desshalven ongemolestiert bliven laten.

Lata ut supra.

In der schelungh tusschen die Dorrhen, tweten Hylle Henricks' erffgenamen, anleggerinn, eens-, und Lumme Dorren, verweordersche, anderdeels; hebben die schepenen vur recht verclaert:

Diewiele men bevyndt, Hylle Henricks Lumme Dorrhen ethliche reede guederen vermuege stadtboeck voor hair verdeende loon, und dat sie hair voortan guede wachtongh und warungh hair leven lanck gedurende doon sall, verschreven und gegeven thebben; sall die giftungh van die gerede guederen van weerden wesen und gehalden werden, und Lumme dieselve genieten.

Lata ut supra.

In der saecken tuschen Seyne Jacobsz., anlegger, eens-, und zelige Marrhye van Treests erfgenamen, verweerdernn, anderdeels; nae anspraeck, antwoord, replyck, duplyck und anders, tuschen gemelten parthijen hin und her gegaen und togedragen, dieselve ripelick geviert; wijst die burgermeister Ernst Jacobsz. myt volgh der gemene schepenen vur recht:

Dat die erfgenamen van zelige Marry van Treest gehalden sullen

wesen, danlegger voor verdient loon die veerthien dalers, zelige Marrhy van Treest danleggers huessvrouwe schuldich twesen bekandt und bemaickt heft, uuth to richten und tbetaelen, sovern Jan van Treest myt ede derfte ontkennen, Ariaen, danleggers huessvrouwe, daervan niet schuldich twesen mede uuth to richten und tbetaelen; so niet, sall Jan van Treest van dien die ene helft schuldich wesen, Ariaen vurs. tbetaelen.

Lata ut supra.

In der schelungh tuschen Evert van Byssel und Pouwell Hesseltsz., alse ghildemeisternn vant Hijllige-Cruessgilde binnen der stadt Harderwijck, anleggernn, eens-, und Henrick van Rahen, verweerder, anderdeels; na anspraeck, antwoort, etc., tuschen gemelten parthiën hin und her gegaen, und den inhalt derselver ripelick erwegen; heft die burgermeister Ernst Jacobsz. myt volgh der gemene schepenen gewesen und hij wieset vur recht:

So Henrick van Rahen die vierdehalff voeder grontz aver prescriptie van jaeren rustelick und vredelick gebrueckt heeft, sonder eenige betalungh van jaerlix roggherenthe an den gemelten anleggernn und haer voersaeten gedaen thebben, sall Henrick van Rahen die anspraeck van danleggernn ontlediget wesen; edoch kunnen danleggernn contrarie bewiesen binnen XIIIII dagen, hebben sie, in name as sie procediren, to genieten.

ANNO XV° LIX.

Na anspraeck, antwoordt, wederantwoort, etc., tuschen Berendt Jansz., anlegger, eens-, und Henrick Heeckt, verweerder, anderdeels, so schriftlick gedaen, dieselve ripelick erwegen; heft die burgermeister Wolter uppen Dijck myt volgh des gerichtz gewesen und hij wieset vur recht:

Diewiele danleggers eysch gien schade oft schuldt oft quade betalungh van enige gehalden koep belanght, sall die verweerder in dess fall sijn dienstrecht niet genieten, sonder sall up danleggers eysch rechtmetich antwoort schuldich wesen tgeven.

Lata altera Petri ad Cathedram.

Nae menighfoldighe sollicitatie Juttes, nagelaeten weduwe van Aert Bolt, an den schepenen gedaen, erkennen die gemene schepenen den hijlixbrief, tuschen Aert Bolt und Jutte vurs. opgericht, van weerden to sullen sijn; und so dieselve apentlick medebrengh, dat Jutte myt die schulden oft wynnungh van Aert Bolt nagelaeten niet sal misgelden ader genieten, sonder hair beyder gemene huessraeth sall half und half gelijckmetich an beyden tzijden evenvoell gedeelt werden; derwegen erkennen die schepenen, dat Jutten vurs. deel van

huessaerth, Aert Boltz schulden halven, niet beschweert oft upgefurdert van yemant myt pendungh oft anderssins sall werden.

Actum am XXII Julii.

In der schelungh tuschen Lubbert Hulleman, anlegger, eens-, und Jan Lutteken, verweerder, anderdeels; na anspraeck, antwoort, replyck, duplyck und andere getuechnisse, hin und her gegaen, dieselve ripelick erwegen; wijst die burgermeister Arendt tho Boeckop myt volgh der schepenen vur recht:

Nademaell Jan Lutteken die rijsen van danlegger gekoft, etlick gelt dairop gegeven und betaelt, und danlegger die rijsen groot genooch, luert des bynders kundtschapp, und to water geleverd, und Jan Lutteken to gelegener tijdt dairover niet gekroenet und niet tijdtlick opgeseght; sall Jan Lutteken derhalven danleggers erffgenamen gehalden wesen op tleggen und tbetaelen.

Lata IX Septembris anno etc. LIX.

Nae anspraeck, antwoort, tuschen heer Herman Lutteken, anlegger, eens-, und Jacob Jansz., volmechtiger Hannes Evertsz., verweerder, anderdeels, gepassiert; heft Arendt Heymansz., burgermeister myt volgh der gemene schepenen gewesen und hij wieset vur recht:

Dat die inleydungh in den twistigen hoff, bij heer Herman Lutteken gedaen, duechdelick und bestahen sall nae dess stadt rechten und die parthijen sullen voort na behoer procediren.

Lata XXII Novembris.

In den gedingh tuschen heer Herman Lutteken, in qualiteit as hij procediert, anlegger, eens-, und Jacob Jansz., volmechtiger Hannes Evertsz., verweerder, anderdeels; wijst die burgermeister Arendt Feyth myt volgh der schepenen vur recht:

Dat Hannes Evertsz. alnoch in acht dagen tijdtz sall sijns huessvrouwes volmacht alhyr in den gerichte inbrengen, dat sie allethgoene bij hair man biss herto gedaen is und noch gedaen sall werden, und idt gewijsde van den twistigen hoff aengaende, allenthalven sall willen naegaen und volntrecken; und so sulcx niet geschiede, sall Hannes van die uuthleydungh voor dithmaell versteecken wesen.

Lata ut supra.

Dat Hannes die doode handt genieten sall quaere sententiam in iudiciali libro IX Decembris anno etc. LIX ¹⁾.

In der schelungh tuschen Jacob Jansz., anlegger, eens-, und Gerrit Hoebertsz., verweerder, anderdeels; na anspraeck, antwoort und ander

1) Deze bijvoeging is later bijgeschreven.

gedingh, tuschen parthijen vurs. togedragen; wijst die burgermeister Arendt Ffeyth myt volgh der gemene schepenen vur recht:

Dat die verweerders alhyr kennen oft ontkennen, lijden oft ver-saecken sall op danleggers simpele anspraeck, und volgentz tgaen as recht is.

Lata ut supra.

In der schelungh tuschen Ribbe van Dueren, anlegger, eens-, und die nagelaeten weduwe zelige Wychman van Wijnbergens, ver-weedersche, anderdeels; na anspraeck, antwoordt, replyck und duplyck, dieselve ripelick verlesen und erweghen; wijst die burgermeister Arendt Ffeyth myt volgh der schepenen vur recht:

Diewiele die gemelten parthijen sych beyde tot zelige Wychman van Wijnbergens handt referiert hebben, und dieselve handt naebrengh, Ribbe vurs. voll und all betaelt, und daermede und -op gemelten Wijnbergen ouck in God verstorven to sijn; sall die weduwe vurs. derhalven Ribben anspraeck ontledight wesen; doch kan Ribbe vurg. myt beter bewijss, als noch gebleecken, bewiesen, die weduwe vurg. hem eetwes schuldich twesen, heft Ribbe to genieten und een yeder sall sijne gerichtelicke kosten und schaden, myt recht erleden, dragen

Lata ut supra.

In der schelungh tuschen Jacob Jansz., anlegger, eens-, und Claes Aszen, verweerder, anderdeels; na anspraeck, antwoordt, bewijss und anders, tuschen parthijen hin und her gegaen, wijst die burgermeister Henrick Rheefts myt volgh der schepenen vur recht:

Dat Claes Asz. die gelooffde pennongen voor die schuere danlegger opleggen und betaelen sall; dan doch wes Claes vurs. tuschen dith und XIII dagen sunst anders bewiesen kan, alsdat hij de schuere in dieselve vurwarden, danlegger myt Sloetgen verkalt, als hij sych in sijn antwoord leth verlueden, gekoft heft, sall Claes genieten, und behalden die schuere an sych.

Lata IX Decembris.

In der schelungh tuschen Jacob Jansz., volmechtiger Alijdtz Brincks, anlegger, eens-, und Wolter Tymansz'. erfgenamen, verweerdern, anderdeels, angaende van een handtschrift, bij Gerrit van Holten geschreven, vermeldende van XXV gulden, berustende bij Eve van Holten, de Wolter Tymansz. Alijdt vurs. voor verdient loon verschreven und bekant heft schuldich twesen; na verlesungh des handtschriftz, na verhoor, reden, wederreden und gedingh beyder parthijen vurg., dieselve ripelick erwegen; heft die burgermeister Cornelis Bigghe myt volgh der schepenen gewesen und hij wieset vur recht:

Dat danlegger in qualiteit, as hij procediert, so hij eetwes op zelige Wolter Tymansz. to seggen hadde, hij sulx tdoon und to furderen

ther plaetzen, dair desselviges Wolters erffhuess gevallen, und guederen gelegen weren, und niet op Eve van Holten, daironder die XXV gulden rustende sijnnen, remittirende mytz diesen gemelten parthijen an den gebhuerlicken landtrechten van Veluwen.

Lata XVI Decembris.

ANNO XV^c UND TSESTICH.

In der schelungh tuschen Andries Gerritsz., anlegger eens-, und Jan Hermsz. van Ruremunde, verweerder, anderdeels; na besaith und ontsaeth, nae verlesungh, anspraeck, antwoort und ander loffwerdige kundtschappen, dieselve ripelick erweghen; heft die burgermeister Lambert Frankensz. myt volgh des gerichtz voor recht gewesen;

Dat Jan Hermsz. van Ruemunde alnoch gehalden sall sijn, Andries, danlegger, sijne pennongen dair ther plaetzen, dairt gekofte halve erve gelegen, — edoch nae geschiener transportatie desselviges halve erves vurg. — to leveren und tbetaelen, allent nae uuthfuerungh der ingebrachte kundtschappen.

Actis lata IIII Januarii anno XV^c LX.

In der schelungh tuschen Lutger Meyen, anleggersche, eens-, und Gerrit Lackey, verweerder, anderdeels; nae anspraeck, antwoort, und tuechnisse, bij den gemelten parthijen ingebracht, dieselve ripelick erweghen; wieset die burgermeister Ernst Jacobsz. myt volgh der schepenen vur recht :

Will Lackey myt eede verclaeren, de IIII questiose dalers oft gulden an Meyer betaelt thebben und niet schuldich twesen, sall hij genieten; so niet, sall hij des misgelden, opleggen, und betaelen sie alnoch.

Lata X Januarii.

In der schelungh tuschen Dries van Arler, anlegger, eens-, und Jacob van Tuell, verweerder, anderdeels; na gedingh beyder parthijen, hin und her gegaen, dieselve ripelick erweghen; wijst die burgermeister Lambert Frankensz. myt volgh der schepenen vur recht :

Diewiele men bevyndt, die hijlixvurwarden, tuschen den verweerder und des anleggers aldemoeder opericht, alhyr ther plaetzen sych togedraghen und gemaickt sijnnen, sall die verweerder derhalven ouck gehalden sijn op danleggers eysch, vurhen gedaen, als hueden aver XIII dagen alhyr rechtmetich antwoort to gheven, und sijnen dienstrecht in dess fall niet to genieten.

Lata VI Martii.

In der schelungh tuschen Jan Veghe cum suis, anlegger, eens-, und Arendt und Gerrit tho Boeckop, verweerder, anderdeels; na anspraeck, antwoort, replyck, duplyck und andere getuechnissen, hin und her gegaen, dieselve ripelick gevisitiert; wijst die burgermeister Arendt Feyth myt volgh der schepenen vur recht :

Dat danleggern van oer olste gepoete willighen aff sullen een halve grave maecken, boeven dre voet, und onder twe voet wijdt, und alle nije und ingesoncke gewasch, tsij dan van willigen, elsen und doerne, sullen sie uuthroyen; ingelijcken sullen die verweederen tegenvrede doon op hair zijdt as vurss., und van hair zijdt ouck dre voet boven, und twe voet onder vreden, und wes gepoet in die vrede staende bevonden wurde, sal men ouck uuthroehen.

Lata IX Martii.

In der schelungh tuschen Mr. Mathias Mandix, volmechtiger van wegghen Jacob van der Weterongh, anlegger, eens-, und Tonis Jansz., verweeder, anderdeels; nae anspraeck, antwoord, handschrift und anders van den parthiën ingebracht, dieselve ripelick erwegghen; heft die burgermeister Cornelis Bigghe myt volgh der gemene scepenen gewesen und hij wieset vur recht:

Nademaell een copie van een quitantie van een verdrach, jungher as die handschrift van XX dalers zijnde, in den gericht gesihen, und idt handschrift elf jaeren olt is, und Jacob van der Weterungh tho meermalen zedert und noch in lestverleden jaere in Aprili ongeverlick alhyr geweest, und op hem, Tonis vurss., niet gefurdert; derhalven sall Jacob van der Weterungh die schult, in sijnen naeme bij den anlegger gefurdert, myt ede to bevestigen gehalden sijn; tweten dat Tonis vurss. die XX dalers schultz vurss. hem alnoch schuldigh is, und in hair verdrach tuschen sie wall gehalden, niet to doot und to niet affgerekent und daervan verglecken sijnnen; dat geschiet sijnde, sall Toenis Jansz. danlegger opleggen und betaelen; so niet, sall Tonis der anspraeck absolviert und daervan entslagghen sijn.

Lata VIII Maii.

In der schelungh tuschen Mr. Mathias Mandix, anlegger, eens-, und Toenis Jansz., verweeder, anderdeels; na anspraeck, antwoord, hin und her gegaen tuschen parthijen vurg., dieselve ripelick erwegen; heft die burgermeister Henrick van Rahen myt volgh der schepenen gewesen und hij wieset vur recht:

Dat Toenis Jansz. sijn rechte kunde und wairheyte van Mr. Mandix vurgegevenen interrogatoriën to doon schuldigh sall wesen; doch dat vooryrst Mr. Mandix beschweeren sall, dat hij niet gemeint is, tho enigen kompstigen tijden Toenis vurss. myt dess kundtschap to graviren und tbeschadigen; und oft Toenis enige kundtschap van diesen vurhen gedaen hadde, und dess tegenwoordige die andere vorige kundtschap contrarie weer, sall Mandix sych myt dess kundtschap behelpen und Toenis myt die vorighe kundtschap niet to smahen oft sijner ehren to verletten, naedemaell dat dess saecke langhwilich verjaert.

Lata XI Maii.

In der schelungh tuschen Joost van Bronckhorst, anlegger, eens-, und Jan Pannekouck, verweerder, anderdeels; na anspraeck, antwoord und anders, tuschen gemelten parthiën hin und her gegaen, dieselve ripelick erwegen; wijst die burgermeister Cornelis Bigghe myt volgh der gemene schepenen vur recht:

Nademaell die samptelicken erffgenamen van junffer van Spuede van Ruerloe heer Jan van Brien en voor een medeërffgenaem van junffer van Spuede vurs. gekant, angenomen; und dieselve heer Jan van Brien volgentz alhyr in den gericht Jan Pannekouck in sijn stede gestalt und gesatt heft, gevende hem volnkhoemen macht und beveell van sijnent weghe, dieselve sijne competente erffnisse theffen, tho bueren und an sych tbrenghen; heer Jan vurs. gemelten Pannekouck und anders nyemant enighe koop van dien gestendich geweest is, und Pannekouck dairvur oick behoerlicke vurfanck in den erffhuese van Spuede vurs. gedaen und in die possessie derselve geweest und alnoch bevonden wurdt tsijn, sall Pannekouck derhalven in die possessie bliven und geholden werden biss ter tijdt to und so langhe hij myt gebhuerlicke rechtem daer weder uuthgesleten und erkandt sall sijn.

Lata op Saterdag post Quasimodo geniti.

In der schelungh tuschen Gellis van Xanthen, volmechtiger Mr. Arendtz tho Boeckops, anlegger, eens-, und Ott Schepelar, verweerder, anderdeels; na anspraeck, antwoord, etc., dieselve ripelick erwegen; wieset die burgermeister Ernst Jacobsz. myt volgh der gemene schepenen vur recht:

Dat Ott Schepelar niet gehalden sall sijn, tgoene, wes in den gerichte van Veluwen geschiet bij ede, tseggen; sonder danlegger mach sulckx in den signate van Veluwen naepaeden ¹⁾, versurderen und vernemen;

Angaende van den halven daler sall Ott Schepelar schuldich wesen, to seggen, op wat conditie hij den halven daler ontfangen.

Lata XIX Junii.

In der schelungh tuschen Gellis van Xanthen, volmechtiger Mr. Arendt tho Boeckop, anlegger, eens-, und Jacob Jansz., verweerder, anderdeels; na anspraeck, antwoord, etc., dieselve ripelick erwegen; wijst die burgermeister Bartolt Veghe myt volgh der schepenen vur recht:

Kan danlegger binnen sess weecken tijdtz bewiesen, den rechten genoochsam, dat Mr. Arendt tho Boeckop vurs. Lambert Roeloffsz., guet na die landtrechten van Veluwen verwonnen, und sych dairinne niet versuempt heft, sall Jacob Jansz. die koe danlegger weder then

1) *Naepaeden*, nasporen.

handen stellen und overantwoorden 1); und so hij des niet bewiesen kunde, so sall Jacob Jansz. sijn gekofte koe an sych beholden.

Lata XXVI Junii.

In der schelungh tuschen Herman Gerritsz., anlegger, eens-, und Rijck Aeltsz., verweerder, anderdeels; na anspraeck, antwoorde und tuechniss, hin und her gegaen, dieselve ripelick erwegen; wieset die burgermeister Ernst Jacobsz. myt volgh der schepenen vur recht:

Willen Warner Jacobsz. und Egbert Jacobsz. myt ede behalden, dat Rijcket Aeltsz. den dagh van der leverungh vant ruvensaet 2) tuschen Sant-Marten und middewynter bescheyden und Herman Gerritsz. niet contrarie bescheyden heft, so sall Herman gehalden wesen (naedemaell Rijcket vurss. gemelten Herman sulx inruempt), myt ede to verclaren, dat sijn leverungh solde geschien, alst rteevenzaet uuth-gesweetet were; des sall Herman genieten.

Lata ipso die Margaretae.

Voor Arendt Ffeyth und Henrick van Rahen, schepenen und gerichtzlueden, is Herman Gerritsz. erschienen myt opgerichten vyngheren, ourbodich 3) dess sententie (myt ede tdoon) na tgaen; sonder Rijcket heft hem den eedt ontslagen und verlaeten.

Actum op Wonsdagh na Margaretae.

In der schelungh tuschen Jacob Jansz., volmechtiger van Melis van Lennep, anlegger, eens-, und Jacob van Wetten, verweerder, anderdeels; na anspraeck, antwoord, hin und her gegaen, dieselve ripelick erwegen; wieset die burgermeister Ernst Jacobsz. myt volgh der schepenen vur recht:

Kan Jacob van Wetten, den rechten gnoochsam, bewiesen, dat Melis van Lennep hem ontslagen und verlaten, und op Ellert van Wettens moeder gesihen 4), und daermede tovreden geweest is, sall Jacob van Wetten der anspraeck absolviert sijn; so niet, sall Jacob van Wetten Melis van Lennep opleggen und betaelen die kostpennongen van Ellert van Wetten.

Lata XXI Augusti.

In der schelungh tuschen Magerheyne, anlegger, eens-, und Jacob Aertsz. und Lambert Herbetsz., verweerder, anderdeels; na anspraeck, antwoord tuschen gemelten parthijen, hin und her gegaen, dieselve ripe-

1) *Overantwoorden*; zie de aantekening op blz. 130.

2) *Ruvensaet*, rapenzaad; zie KILIAEN i. v. *Rube*, *rueve*.

3) *Ourbodich* of overbodig, bereidvaardig; RACER, III, 199.

4) *Op Ellert van Wettens moeder geschien* schijnt te beteekenen: zich op Ellert van Wettens moeder verlaten, op haar vertrouwd heeft.

lick erwegen; heeft die burgermeister Lubbert then Haeve myt volgh der gemene schepenen gewesen und hij wieset vur recht:

So danlegger bewiesen kan myt eenige sententie, bij Hoochwiese cantzler und raeden in Gelrelandt erkandt, die waterschipperen, wairvoor die verweerdernn burghe geworden, myt haeren netten eetwes verbruect thebben, sullen die verweederen danlegger die bruecken, dairto staende, betaelen; so niet, sullen sie voor dithmaell danleggers anspraeck vrij wesen.

Lata IIII Septembris.

Na gedingh tuschen Willem van Haeften, anlegger, eens-, und Jan van Wijnberghen, verweerder, anderdeels, belangende van eenen brieff in den gerichtshanden tbrengen; dairop ripelick gelet; wijst die burgermeister Lubbert then Haeve myt volgh der gemene schepenen vur recht:

Dat Jan van Wijnberghen den brieff belangende die buetschap, in Willem van Haefdens gedingh tegens Wijnberghen gementioniert, in den gerichtshanden tbrengghen gehalden sall sijn, oft myt ede tontkennen, ghienen brieff belangende die buetschap vurss. gehadt oft noch thebben.

Lata ut supra.

ANNO XV° LXI.

In der schelungh tuschen Wilhem Marckersz.' erffgenamen, anleggernn, eens-, und Wolter oppen Dijcks erffgenamen, verweerdernn, anderdeels; nae anspraeck, antwoord, replyck und andere tuegeniss und schriften, hin und her gegaen tuschen parthiën vurg., deselve ripelick erwegen, und op geleth; wieset de burgermeister Arnt to Boeckop mit volgh der schepenen vur recht:

Dat die verweederen sullen gehalden sijn, de twistige twyntich dalers, bij Wolter op den Dijcke ontfangen, to restituieren und tbetaelen.

Lata XV Januarii.

In der schelungh tuschen Arnt Feyth mit sijn medegedelingen, anleggernn, ther eenre, und Wolter Petersz. cum suis, verweerdernn, ther ander zijden; nae anspraeck, antwoord, replyck und dupleck, hin und her gegaen, deselve ripelick erwegen; wieset die burgermeister Cornelis Bigghe mit volgh der schepenen vur recht:

Diewiele men bevyndt danlegger cum suis niet ordentlicken, als sych des nae dieses stadtz rechten (eight), procediert thebben, sall derhalven danlegger gehalden wesen, sovern hij gemeint, vorders to procediren, weder a novo to procediren und to agiren, as sych des nae dieses stadtz rechten und gewoonheyden eight und gebhuert.

Lata ut supra.

In der schelungh tuschen Egbert Bousch cum suis, anleggern, eens-, und Arnt Feyth mit sijn consorten, verweerdern, anderdeels; nae anspraeck, antwoord und anders, tuschen gemelten partijen hin und her gegaen, deselve ripelick erwegen; wisen de gemene schepen (mitz affstervent Jan Gerritsz., ordelwieser van diese) vur recht:

Dat de verweederen sullen danleggern die houftsomme opleggen und betaelen, ofte daervan de roggerente mit zegell und brieve verwissen ¹⁾, dair sie een molder roggem jairlix mede manen sullen muegen; und die verweederen sullen van den renten, tot dess dage to verloepen, ontledicht wesen.

Lata ut supra.

In der schelungh tuschen pandungh und pandtkerungh van Wolter oppen Dijcks erfgenamen, anleggern, und Styntgen und Jacob van Wetten, verweerdern in statt Toenis, anderdeels; nae anspraeck, antwoord und tuechniss, tuschen parthijen gegaen, deselve ripelick gevisitiert; wieset de burgermeister Lubbert then Haeve mit volgh der schepenen vur recht:

Dat danleggern een onrechte pandungh und verweerdern een rechte pandtkerungh gedaen hebben, und idt gaher daeromme voort, alst recht is.

Lata VII Ffebruarii.

In der schelungh tuschen Claes Cuese, anlegger, eens-, und etlicke smeeden, in der anleggers anspraeck specificiert, verweerdern, anderdeels; nae anspraeck, antwoord, etc., deselve ripelick erwegen; wieset de burgermeister Bartoldt Veghe mit volgh der schepenen vur recht:

Nademaell een sententie bij leven van Claes Cuese versatt, und Claes derselve uutspraeck niet belevet, und mit ede to verclaren, de twistige koelen vur guet bij den pruvors uuthgegeven und uuthgegaen tzijn gewesen; und Claes sych voor den gerichte alhyr erbaeden, tselve mit ede to verclaren, und mytz doode sijn presentatie geconfirmiert, sall Claes daermede de sententie naegegaen und voldaan hebben; daarbenevens gesihen loffwirdigen kundtschappen, bij etlicke smeden tHarderwijck gedaen, de van deselve koelen gehadt und vur guet ontfangen und verbesiget und betaelt hebben, sullen derhalven dess smeden opleggen und betaelen, dat sie daervoor gelooft to geven.

Lata ut supra.

In der schelungh tuschen Frederyck van Zutphen, anlegger ther eenre, und Egbert Hermsz., verwerer, ther andere zijden; nae anspraeck, antwoord und verhaell, tuschen parthijen vurss. geschiet, deselve ripe-

1) *Verwissen*, voor iets zekerheid stellen: zie blz. 53, noot 1.

lick erwegen; wijst de burgermeister Arnt Heymansz. mit volgh der schepenen vur recht:

Nademaell Egbert vurss. danlegger angesaght heft, sijne turff drooge twesen und gepresentiert, hem de turff tleveren, und Frederick dat niet gedaen heft oft sijn wagens dairhen niet gesant heft, sall Egbert danleggers anspraeck ontledight wesen; doch so Frederick des myt ede ontkennen solde willen, sulx niet geschiet tzijn as vurss., sall hij genieten.

Lata ut supra.

In der schelungh tuschen Alijdt van Dompzelar mit Henrick und Wilhem van Dompzelar, anleggern, eens-, und Styntgen und Jacob van Wetten, verweerdern, anderdeels; nae anspraeck, antwoort, replyck und duplyck, tuschen parthiën vurss. hin und her gegaen, deselve ripelick erwegen; wijst de burgermeister Henrick Rheeffer mit volgh der schepenen vur recht:

Dat danleggern vooryst gehalden sullen sijn tbewiesen, dat sie medeërffgenamen sijn van Jacob und Albert van Dierum, und hoe voele und hoe diepe sie tot dess questiose pennongen gerechtiget sinnen;

Noch sullen anleggern gehalden wesen, tbewiesen, dat dess questiose pennongen bij 1) Dirrick und Styntgen van Wetten opgebuert sinnen, sullen verweerdern danleggern opleggen und betaelen oft de rentebrieven van dien ongcancelliert then handen stellen; und so danleggern sulckx niet bewiesen en kunden, sall Styntgen van Wetten gehalden wesen, mit ede to verclaren, de questiose pennongen bij hair man und hair niet ontfangen tzijn.

Lata XXIX Januarii.

Die gemene schepenen ordonniren tuschen die gasthuess-meistern und Jan van Wijnbergen:

Dat die gasthuess-meistern sullen in possession bliven van dat questiose gresslandtz, bueten dijcks gelegen, nae vermuegen der olde renteboucken vant gasthuess, biss ter tijdt to und so langhe Jan van Wijnbergen den gasthuess-meistern mit gebhuerlicken stadtrechten daeruuth gesleten sall hebben.

Lata ut supra.

In der schelungh tuschen den gasthuess-meistern und Egbert Coondersz., wiesen de gemene schepenen vur recht:

Will Egbert Coondersz. mit ede verclaren, dat sijn wijff Janna und hij dat Hillige-Geest de haver etlicke jaeren und niet erfflick tbueren gegeven hebben, sall hij genieten; so hij des niet doon en wolde, sall hij des misgelden.

Lata ut supra.

1) *Bij*; hierboven staat: van.

In der schelungh vant Sacramentzgilde und Grietgen Helmichs dochter hebben die gemene schepenen ordonniert:

Dat Grietgen vurss. elck jaer dat Sacramentzgilde uuthrichten und betaelen sall eenen rijdergulden tot sess jaeren to; daermede sall Grietgen vurss. van den halven twistigen gulden und derselver houftsomme ontlast und vrij van wesen und bliven.

Actum ut supra.

In der schelungh tusschen Heyman Gerritsz., anlegger, eens-, und Evert Cannetgen, verweerder, anderdeels; na anspraeck, antwoord, replyck und anderen schriften, tuschen gemelten parthijen gegaen, deselve ripelick erwegen; wiesen de schepenen vur recht:

So Heyman Gerritsz., bewiesen kunde, den rechten gnoochsam, dat hij dat landt, bij hem van Evert Kannetgen gehuert, mit beesten gedreven, beslagen; oft yemant sijne beesten, op den wegh nae idt gehuerde landt geweest, dairuuth gejaeget und geschuttet heft; oft yemant gerichtelicken verbott hem gedaen; sall Evert vurss. gehalden sijn, danlegger geleden schaden und interest to verrichten; so niet, sall Evert der anspraeck vrij wesen.

Lata ut supra.

In pandungh und pandtkerungh tuschen Willem Junghbloet, volmechtiger Franck Hoekels, eens-, und Ott Schepelar, anderdeels; na anspraeck, antwoord und wederantwoord, und ander schriften, tuschen parthijen vurg. hin und her gegaen, deselve ripelick erwegen; wieset de burgermeister Bartolt Veghe mit volgh der schepenen vur recht:

Dat volmechtiger Franck Hoekels een onrechte pandungh und Ott Schepelar een rechte pandtkerung gedaen heft, und Ott Schepelar sall voor dithmaell der anspraeck absolviert sijn.

Lata ut supra.

Nae anspraeck, antwoord, wederantwoord und andere tuechniss tuschen Arnt Heymansz., anlegger, eens-, und Aelt Heymansz., verweerder, anderdeels, deselve gesihen und ripelick erwegen; wieset de burgermeister Cracht Woltersz. mit volgh der gemene schepenen vuer recht:

Diewiele danleggers eysch und conclusie ghien erffgrondt belanght, sall die verweerder in dess fall ghien doode handt genieten, sonder recht antwoord op danleggers anspraeck to geven gehalden sijn.

Lata ut supra.

In der schelungh tuschen Henrick Gerritsz., anlegger, eens-, und Wilhem Henricksz., verweerder, anderdeels; nae anspraeck, antwoord, replyck, duplyck und anderen tuechniss, hin und her tuschen parthijen vurg. gegaen, deselve ripelick erwegen; wieset de burgermeister Cornelis Bighe mit volgh der schepenen vur recht:

Dat gemelten parthijen sych mitten gehaldenen verdrach behelpen sullen, thenwair Henrick Gerritsz. bewiesen kunde, den rechten gnoochsam, in den selven verdrach vurg. bevrwardet twesen, dat die schulden in den verdrach niet gementioneert, bueten idt verdrach ongescheyden solden bliven, und noch bewiesen kunde, etliche schulden nae den verdrach gevonden und van hem betaelt tzijn, des sall hij ghieten; so niet, sall verweerder van der anspraeck ontlediget zyn.

Lata ut supra.

In der schelungh tuschen Jan Vosch, anlegger, eens-, und Lubbert Aertsz., verweerder, anderdeels; nae anspraeck, antwoord, tuechniss, hin und her tuschen parthijen vurg. gegaen; wieset de burgermeister Arnt Feyth mit volgh der schepenen vur recht:

Naedemaell Jan Vosch de botter in den wagen ontfanghen und niet gewracket heft, sall Jan Vosch de botter an sych behalden und betalen.

Lata VIII Martii.

In der schelungh tuschen Jan Lambertsz., in qualiteit as hij procediert anlegger, eens-, und Geysgyn Mr. Jans, verweersche, anderdeels; nae anspraeck, antwoord, etc.; wieset de burgermeister Cornelis Bigghe mit volgh der schepenen vuer recht:

Dat verweordersche ongehalden sall sijn, hair koepbrieven danlegger tbehanden, doch hadde sie maech-, pandt- ader loessbrieven, die danlegger enichsins mede beruerden, de sall sie danlegger schuldich wesen tbehanden, remittirende mitz diesen gemelten parthien under den behoorlicken richter van dien.

Lata ut supra.

Diewiele alhyr gebrueckelick is, dat die eene des anderens maechgescheydtz und hylxbrieven copie sall muegen lichten, sovern hem dairan gelegen is; sall derhalven Dirrick Jansz. sijn suster Bartruedt, so hair daer mercklicken an gelegen, ingelijcken van sijn hylxbrieve copie tgeven schuldich wesen.

Lata ut supra.

In der schelungh tuschen zelige Joachim van Ynghens nagelaten weduwe und kynderen, anleggern, eens-, Styne van Wetten, verweordersche, anderdeels; nae anspraeck, antwoord, replyck, duplyck, tuechniss und andere missiven, hin und her gegaen, dieselve ripelick erwegen; heft de burgermeister Arnt tho Boeckop mit volgh der schepenen gewesen und hij wieset vur recht:

Nademaell de verweersche bekent, de hondert goldguldens bij hair man und haer van zelige Joachim van Ynghen ontfangen und opgenoemen, und daervuer jaerlixte rente uuth hair guet to verschriven geloeft thebben, sall Styne, verweersche, alnoch gehalden wesen, danleggern de hondert goldguldens, bij hair ontfangen, to restitueren,

ofte van de hondert goldguldens gebhuerlicke jaerrente uuth hair guet to vestigen; doch kunde Styne binnen XIII dagen bewiesen mit handtschriften oft sunst anders, dat sie die XXV goldguldens, bij Joachim van Ynghen an Cornelis van Wetten avergewesen, betaelt hadde, sall se genieten.

Lata I Julii.

In der schelungh tuschen Jorryen Vaethbender, alse man und mombar van Appelloniae van Spiers, nagelaten weduwe Lubbertz Scherpincks zeliger, ther eenre, und Styne Scherpincks, ther ander zijden; nae anspraeck, antwoort und ander bewijs, hin und her gegaen; dieselve ripelick erwegen; wieset de burgermeister Ernst Jacobsz. mit volgh des gerichtz vuer recht:

Dat danlegger genooch bewesen heft, dat Appellonia echte wijf van Lubbert Scherpinck geweest is; und Styne Scherpinck sall derhalven gehalden wesen, Appellonia de helft van Lubbert Scherpinck erfstaell, hem van Claes Scherpinck, sijn vader, angeerft, uuth to richten, und dandere helft Lubbertz vurg. kyndt, bij Appellonie gewonnen, laeten volgen; und kan Appellonie bewiesen, dat nae doode van Lubbert hair beyder kyndt, van hair beyder live gebaeren, gestorven sij, des sall sie genieten.

Lata XXIX Octobris.

In der schelungh tuschen Jacob Jansz., volmechtiger Lumme Heeckts, anlegger, eens-, und Jacob van Wetten, verweerder, anderdeels; nae anspraeck, antwoort, replyck, etc., tuschen beyden parthijen vurs. hin und her gegaen, deselve ripelick erwegen; wieset de burgermeister Arnt Feyth mit volgh der schepenen vur recht:

Diewiele Jacob van Wetten mit rijpen berade op varssen voeten ¹⁾ een brieve bij den secretarium doon schriuen, und selfs den brief bezegelt und dat zegell weder van den brief affgetogen heft, sall hij gehalden wesen, den brief weder to bezegelen; thenwere dat Jacob van Wetten een ander verdrach mit Lumme Heeckts naderhandt gehalden heft, as vurhen, und sulx bewiesen kunde, den rechten gnoochsam, binnen XIII dagen, dat sall hij genieten.

Lata op dagh Crispini & Crispiniani martyrum.

De burgermeister und ordelwieser Bartoldt Veghe mit volgh der schepenen ordonniert tuschen parthijen Scherpinck und Wynsshem, dingende van den onkosten:

Dat die parthijen vurg. elck sijn gedingh schriftelicken in sall brenghen, diewiele bij die Eerbaren van Zutphen int principael ge-

1) *Op varssen voeten* schijnt hier te beteekenen: met zijnen vrijen wil.

wesen wurd, derhalven die erkenenisse van diesen ouck tho houffde geschaeten.

Actum am derden Septembris.

In der schelungh tuschen Jan Bernsz. cum suis, anleggern, eens-, und Gerrit Loeffsz., verweerder, anderdeels; na anspraeck, antwoort, replyck, hin und her tuschen parthijen vurss. gegaen, deselve ripelick erwegen, wieset de burgermeister Henrick van Rahen mit volgh der schepenen vuer recht:

Dat Gerrit Loeffsz. ongehalden sall sijn, danleggern copie van sijne koopbrieve, van sijn bruder, heer Gerrit Loeffsz., erlanght, hem allenich beruerende, tgeven; sonder van charten und andere brieven sall Gerrit Loeffsz. danleggernn copiën tgeven schuldich wesen.

Lata die Ceciliae virginis.

In der schelungh tuschen Gerrit Scherpinck, alse mombar sijns brueders nagelaeten kyndt, und Jorrye Vaethbender, alse man und mombar Appelloniae van Spiers; wieset de burgermeister Bartolt Veghe mit volgh der schepenen vur recht:

Dat Jorryen Vaethbender ingebrachte bewijss vur dithmaell niet sterck genooch en is, und Appelonie sall mit ede verclaren van allentgoene, dat hair zelige man Lubbert und sie in Lubbertz sterffdagh gehadt und tobehoort heft; ingelijcken sall Styne Scherpincks van allethgoene sije und hair man, Claes Scherpinck, tobehoort heft und achtergelaeten heft in sijn sterffdagh, mit haren ede to verclaren, wes dair geweest und waitr gebleven is.

Lata VIII Novembris.

Tusschen Egbertz Bousch' baedungh und Arnt Feytz inleydungh claren die gemene schepenen:

Dat Egbert Bouschs baedungh, hij an Arnt Feytz laeten doon heft, so dieselve vóór und alleer Arnt Feytz inleydungh nae gichte des gezwoerens geschiet, in den rechten sijnen voortganck gewinnen sall, diewiele dattet in und om [*sic*] eene saecke geschiet.

Lata altera Luciae viginis.

ANNO XV^c TWEEENTSESTICH.

In der schelungh tuschen Herman van Oehene cum suis, anleggern, eens-, und Jan van Oehene, verweerder, anderdeels; na anspraeck, antwoort, reden und wederreden, schijn und bescheidt, deselve gesihen und dairop ripelick gelet; wieset de burgermeister Cornelis Bigghe mit volgh der schepenen vuer recht:

Diewiele gemelten parthijen alhyr gehandelt und procuratie gegeven, sall verweerder sijn dienstrecht derhalven in dess fall niet genieten,

sonder sall danleggern op hair gedaener anspraeck rechtmetich antwoort geven.

Lata XXIII Januarii.

In der schelungh tuschen Wilhem van Hueckulum und Henrick Warnynckhoff, anleggern, eens-, und Jacob van Wetten, alse mombar van zelige Cornelis van Wettens nagelaetene kyndern sych dragende, anderdeels; nae anspraeck, exceptie, replyck, duplyck und anderen schriften, then beyden tzyden hin und her gegaen, deselve ripelick erwegen; heft die burgermeister Bartolt Veghe mit volgh der schepenen gewesen und hij wieset vur recht:

Dat verweeders vuergewante exceptie verwerpelick wesen sall, und die verweerder sall op der anleggern gedaener anspraeck rechtmetich antwoort to gheven gehalden wesen op Wonsdagh, naistkhoemende Sondach Invocavit.

Lata XXVIII Januarii.

In der schelungh tuschen Warner Jacobsz., als hij procediert anlegger, eens-, und Geertruedt Vosch verweedersche, anderdeels; nae inleydungh, uuthleydungh, anspraeck, antwoort und andere schriften, van beyden parthijen vurs. vuergedragen und verlesen; wieset de burgermeister Ernst Jacobsz. mit volgh der schepenen vuer recht:

Soe gemelten parthijen hier voormaels diesenthalven twistich und dinghplichtich geweest, hair schelungh an vroemen verbleven und compromittiert, und dieselve compromissores alle schelungh, doemaels tuschen sie zwevende, hingelacht und verdragen vermuege idtselve verdrach in den signato geteykent; sullen sych desshalven parthien vurs. mit idtselve verdrach und derselver uuthspraecke behelpen, und sall mitz diesen gemelten parthijen een ewigh swigen van diesen ingestalt sijn und bliven, niet widders van diesen den anderen to molestiren.

Lata XXXI Januarii.

Tuschen pandungh und pandtkerungh in der schelungh tuschen Gellis van Zanthen, in qualiteit as hij procediert anlegger, eens-, und Jacob Jansz., verweerder, anderdeels; nae anspraeck, antwoort, schijn und bescheyt, tuschen partijen vurs. hin und her gegaen, deselve gesihen und ripelick erwegen, heft de burgermeister Henrick van Rahen mit volgh der schepenen gewesen und hij wieset vur recht:

Dat danleggers bewijss, dairto hij gewesen, den rechtenn gnoochsam is, und Jacob Jansz. sall derhalven danlegger die weerde, dairvoor hij de questiose koe gekoft heft, betaelen.

Lata ut supra.

In der schelungh tuschen Bette van Empse, anleggersche, eens-, und heer Henrick Hermansz., verweerder, anderdeels; nae verhoor, anspraeck, antwoort und andere schriften und tuechniss; dairop ripelick

geleth; wieset die burgermeister Henrick van Rahen mit volgh der schepenen vur recht:

Soe heer Henrick mit ede wolde bevestigen, dat verkofte holt ofte vijftich boemen sonder sijn consent gehouwen, und dat gelt, daarvan khoemende, niet tot sijn prouffijt gewendet twesen, und dat hij ghien buetschap van een drooge mijte holtz in stede van den L verkofte boemen mit danleggersche gehalden heft, des sall hij genieten; so niet, sall hij des misgelden.

Lata ut supra.

In der schelungh tuschen Wolbert Cremer cum suis, anleggern, eens- und Arnt Franckenz., verweerder, anderdeels; nae anspraeck, antwoort, replyck, duplyck und andere schriften, tuegheniss und bescheydt, then beyden tzijden hin und her gegaen, deselve ripelick erwegen; heft die burgermeister Lubbert then Haeve mit volgh der schepenen gewesen und hij wieset vur recht:

Nademaell Arnt Franckenz. alhyr in den gerichte, naegaende die sententie bij die Eerbaren van Swoll gewesen, sijne pennongen erleget und daermede danleggern to willen volldoon erbaeden heft, und danleggern daerentegens Arnt Franckenz. mitz leverungh van den verkofte huese niet voldaan en hebben; sall derhalven Arnt Franckenz. den koop van den huese vurss. ontslagen wesen, und parthijen vurss sullen elck oeren kosten dragen.

Lata IIII Martii.

Op den muntlicken vurgeven und eysch Goesens, Grietgen van Corlers neves, tweten van de verlopene huesshuere und renthe, de van den huese van Hans van Ulzen, zedert Hans' vertreckungh verloepen und verschenen, vant gebrueck des huesses vurss. gemelten Grietgen leven lanck gedurende toekkoempt; hebben de gemeene schepenenург. Goesen vur bericht und antwoort gegeven, doch under protestation:

Vermeynde Goesen vurss. sijn moye Grietgen in dem fall enichsins verkort twesen, mucht Goesen daerom doon, wes hij im raethslach bevinden solde, nae rechten dieses stadtz to eeghen und gebhueren; idt recht stunde hem altoos geapent.

Actum XVIII Martii.

[*Hier zijn vijf bladen uitgescheurd.*]

In saken Henrick Karls und Johan Topp erkant burgmeister Johan van Wijnbergen mit gevolgh des gerichtz:

Nadem Johan Topp mit sijnen kundschappen niet genoegsam bewesen, dat Henrick Augustinssen van sijner huisfrouwen vader enige

erfniss untfangen, oft kumstigh noch heft tho untfangen; sal Johan Topp geholden wesen dat handtschrift tho vulldoen und betalen.

Pronunciatum 4 Maii a°. ut supra.

Tuschen de gemeine erfgenamen up de Eickter sluise und Gosen Henrickssen cum suis ordonnieren de gemeine schepenen:

Dewile uth sekeren loffwerdigen kundschappen werdt bevonden, dat Gosen vurss. und sijne vursaten binnen minschengedenken idt twistige Menewerck van wegen des huisses gemaket hebben; sal Gosen vorthan und sijn nakoemers sulcks maken, so lange als idt huiss aldar werdt bevonden.

Pronunciatum 15 Julii a°. 1580.

Tuschen

Jänneken Jelisz., klegersche, und Haetger Rhamaker, verweerder, in saken de pending und pandtkering, erkent burgmeister Lambert Francksz. mit gevolg des gerichts vor recht,

Dewile Haetger in possession der twistigen renthen werdt gevonden, so hebb Jantgen gedahn ein rechte pending und Haetger ein unrechte pandtkering; ist gahe volgens daromb, als recht is.

9 tobris a°. 81.

In saken

Louwe Gerrits', klegern, und Bernt Tiesz', beklagden, ordonnieren de gemene schepenen:

Dat reus dem actori sijne geëischede penningen sall betalen; wovern volgens Bernt kann bewijsen, enige gunste im lande tho hebben, sall stahn tho kennuss guder unpartijdiger mannen.

Lata 7 Februarii a°. 82.

In der scheling

Wilhem Egbertsz', klegern, und Johan Brandts', beklagden, erkent burgmeister Gerrit Greve mit gevolg des gerichts vor recht:

Dat Johan Brandtsz. sall gehalden wesen, de geëischede 34 daler, 18 stuver Brabants, tho betalen; die renthe mag kleger vurdern vermueg des briefs, so he van dem reo tho pande untfangen.

Pronunciata 10 Julii 83.

Tuschen

Johan Witthen und Eefse Dibboldts hebben de gemene schepen de gothen gevisitieret und bevonden, dat de druppe unbetymmert gebleven, derhalven Eefse ere durchgeslagen gothen sall muegen beholden.

10 7bris a°. 83.

Tuschen mundlick gedingh

Roedolph Egbertsz.' und Johan Koopsz.' ordonnieren de gemene

schepenen, dat Johan Koopsz vor ein tijtlang tho verner ordonnanthie der schepenen, gemeltem Roelof de karspelregten van zelige Egbert Ailtz. erve sall helpen dragen.

Am 23 Maii 84.

Tuschen

Henrick van Putten, als vullmechtiger Gerriken Bolts, klegern, ther enen sijden, und Henrick van Kurler, actie gekofft hebbende und als vullmechtiger Bernts van Zwoll, verweerder, ther andern sijden; na riper erweging der anspraken, antwordts, replycks, duplycks, kundtschappen, schijn, bescheidt, und guden reden, then beiden sijden gegahn; erkennt burgmeister Ehrnst Reeffsz. mit gevolg des gerichtts vor recht:

Nademmal in den acten vorgestellt werdt, dat tho Lier, Drijver oft anderswar van deser twistiger saken mehr kundtschap tho bekoemen; dat der ordelwijser up kosten van parthiën darumb sall vordern, umb sich volgens darna tho richten, als recht is.

Pronunciata 28 Martii a°. 84.

Tuschen mundlick geding

Lambert Feiths en Johan Slusken erkennt burgmeister Gosen van Kurler mit gevolg des gerichtts vor recht:

Dewile van dem gerichte desen parthiën was uperleght er mundlike geding tho boeke tho brengen, und sulcks bij dem verwehrder allnoch niet geschiedt, sall he der ansprake vor ditmahl vellig wesen.

Pronunciata 20 Maii 84.

Tuschen parthiën

Henrick van Putten, als vullmechtiger Gerriken Bolts, klegern, ther einen sijden, und Henrick van Kurler, als actie gekofft hebbende und als vullmechtiger Behrnts van Zwoll, verwehrdern, ther andern sijden; antreffend den nagelathen erfgudern van zelige Johanniken van Zwoll, als huisfrouwen zelige Johan Krafftsz'; na riper erweging des ingekomen schijns und bescheidts then beiden sijden; erkennt burgmeister Ehrnst Reeffs mit gevolg des gerichtts vor recht:

Dat Henrick van Putten, in qualiteit he agieret, ein unrechte ansprake gedahn, und Henrick van Kurler sich na rechte gedefendieret; die unkosten, gerichtskosten und ander interesse uth beweegliken orsaken gecompensieret; mit sulcken anheng, dat die vorss. parthiën mit einander in rekening treden sullen, und wat Gerriken vorss. bewijsliks Kurler cum suis verlegt und vor em betalet, sall he er erleggen, eher he de guedern sall hebben tho genieten.

Pronunciata 6 Junii 84.

Die gemene schepenen hebben eindrechtlick gesloten, dat die stadrentheisters van stunden an sullen betalen sodane sueventhien gulden tho vijf und twintig stuver Brabants, so bij den olden schepenen vormahls sijnen vorsaten schuldig bekennet; des sall de stadt van stunden an den eigendumb van Reyer Herbertsz. huissken anvehrden, doch den pechter darin lathen beth tho Paischen, und alsdan die uthure van um umfangen.

Geschien am 2 Decembris a°. 84.

Tuschen parthiën

Griete Rijcks, klegerschen, ther enen sijden, und Fie Hohmans, verweerdersche, ther andern sijden; na rijper erweging der anspraken, antwordts, replycks, duplycks und bijgefuegten bescheidts; erkennt burgmeister Andries Feith mit gevolg des gerichtts vor recht:

Dat Griete Rijcks ein rechte ansprake gedahn, und Fie vorss. sall gehalten wesen, die geëischede hondert daler tho guder rekening (daran tho kurten, wat darup mag betalet wesen) tho erlëggen und betalen; mit compensatie der gedanen kosten.

Lata 27 Martii a°. 85.

In saken

Ailt Rijcksz', klegern, und Konradt Dirricksz', verwehrdern, belangend seker geëischet saidt, tuschen pending und pandtkering; erkennt burgmeister Lambert Francksz. mit gevolg des gerichtts vor recht:

Dat kleger ein rechte pending gedahn und verwerer ein unrechte pandtkering.

Pronunciata 27 Martii 85.

Tuschen

Wilhem van Empse, klegern, und Marckert Lubbertsz., verwehrdern, erkennt burgmeister Dries Feith mit gevolg der gemeinen schepenen vor recht:

Dat kleger belangende den geëischeden karspelskosten ein unrechte ansprake gedahn, und verwehrder darvan mit rechte geabsolviert mit compensation der gedanen unkosten.

Ut supra.

Copie

Bij idt different tuschen Dibbold Feith, einss-, und Gold Stickers, anderdiels, die magistrat van Harderwijck, bij Henrick van Putthen und Harmen Brinck, burgemeistern der stadt Elburg, vuergehalten, und oir gevoelen und gude mening darop tho horen begeert; hefft de magistrat dit nabeschreven vor oir antwordt und mening darup gegeben:

Erstlick, dat de exceptie declinatoir, bij Gold vorss. vorgewandt,

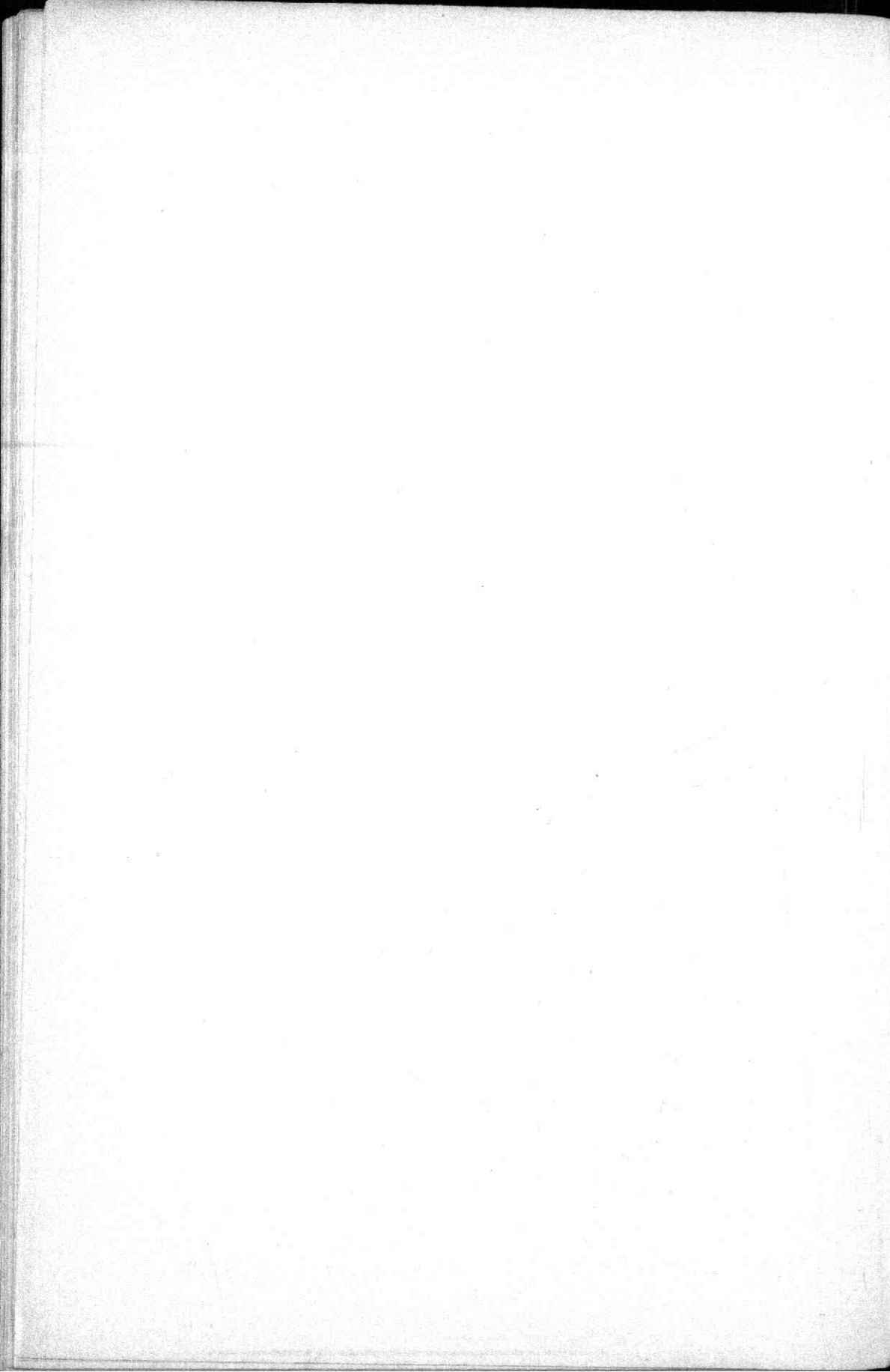
diewile parthiën then beiden sijden under de magistrat der stad Elburg geseten, und sich aldar in rechte ingelathen, niet untferglick sij.

Und hebbende vorths gesyen end gehordt allen schijn, bescheidt und kundschappen, bij parthiën ingedinget, verklaret die magistrat vorss. darup vor oir advis end gude mening:

Dat Dibbolds vorss. landt, so wel voer- als achterwärts sal muegen uthwegen.

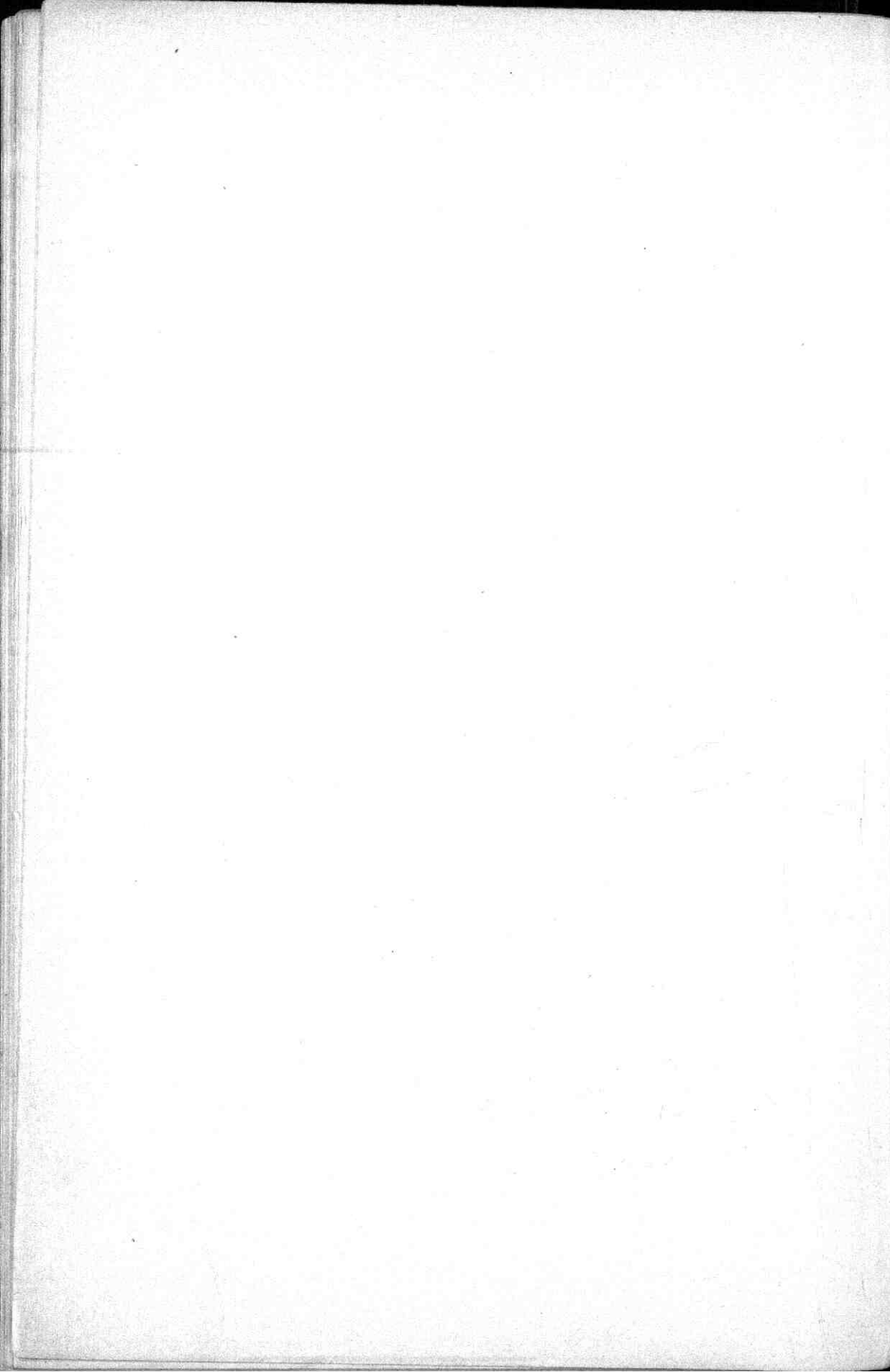
Actum in Camera upten XXIII Julii a°. 1587. Was unterteikent:
A. Brinck.

Pronunciatum in curia Elburgensi 2 Augusti
a°. 1587.

BIJLAGEN.

De regesten der stukken uit het Elburgsch archief zijn volgens den inventaris van Bondam, die zich dikwijls van de woorden der oorkonden zelve bedient; waarbij ik echter de tijdsopgaven volgens den tegenwoordigen kalender heb gevoegd. Van stukken van minder belang, of die om andere redenen niet voor opname geschikt schenen, zijn enkel de regesten opgenomen. Deze heb ik zelf moeten stellen, wanneer het documenten betrof, die niet in eene der geïnventariseerde laden voorkwamen.

I.

Schepenen van Elburg berichten aan die van Lubeck, dat zij op hun verzoek aan alle Elburgsche burgers het verkeer met die van Stavoren verboden hebben, en dat ook den afwezigen te Schonen en elders zullen doen.

Zonder jaar. (1332.)

Viris honorabilibus et omni laude dignis, dominis.. consulibus totique universitati civitatis Lubicensis,.. scabini totaque universitas de Elborgh se et sua ad quaevis eorum obsequia benivolos et paratos. Noscat vestra honestas, quod tenore litterarum nobis per vos directarum intellecto condoluimus et condolemus de discordia, quae vertitur inter vos et Staurienses. Unde ob instantiam precum vestrarum burgensibus nostris nunc temporis praesentibus verbotenus injunximus, ne se et sua rebus, personis et navibus Stauriensium commisceant quoquo modo, absentibus vero ad Schonen et ad alia loca, in quibus ipsos fore percepimus, idipsum studebimus demandare. Valet nobis praecipiendo. Utimur secreto nostro, cujus titulus est secretum de Dorenspijt; nam olim civitas nostra praedicta tali nomine dicebatur.

Uitgegeven in het *Urkunden-Buch der Stadt Lübeck*, dl. III, n°. LXXX, naar den oorspronkelijken brief in het gewelf, genaamd de Trese, te Lubeck, met overblijfselen van het opgedrukte zegel, waarvan nog een deel van het randschrift te onderscheiden is.

Brieven van 9 andere Nederlandsche steden van het einde van Juni en begin van Juli 1332, over dezelfde zaak aan Lubeck gericht, komen voor in dl. II, n°. DXLI - DXLIX.

II.

De pastoir van Doornspijck belooft, sijn vaste woonstede altoos binnen Elburg te zullen houden in een stads huis.

20 Mei (Saturdag na Pinxteren) 1486.

L. I, n°. 9. Deze brief is niet meer te vinden; een afschrift zal zich bevinden in Van Spaens verzameling.

III.

Contract, waerbij de kerken van Doornspijck en Elburg, die tot hertoe één corpus geweest zijn, van elkander gesepareert worden.

22 Maart (Donderdach na Reminiscere) 1565.

Oorspronkelijke perkamenten brief, l. I, n°. 33, die gezegd wordt met vijf zegels gesterkt te zijn, doch waarvan de sneden voor de staarten nooit gebruikt zijn.

IV.

Wissel van vrije en koermundigen, door den proost van Elst afgegeven ¹⁾.
2 Mei 1348.

Wi, Philips van Groenvelt, proefst tot Elst, maken cont allen luden, die desen brief sullen siin of horen lesen, dat wi hebben ontfanghen tot enen aenwissel Heyn Keymel, Eve Bennen ter Elborch ende Lubborch Aleyt Brants dochter, alsoverre als si vri lude waren des hertoghen van [Ghel]ren, tot alle wisselrecht, daer wi weder voer gheven Herman Scenkels kinder drie, Herman, Swevelt ende Wobbe, die onse horighe lude waren, to coermuds recht. Sonder argelist. In oerconde des briefs besegelt mid onsen seghel. Ghegheven int jaer ons Heren dusent driehondert ende achte ende viertich des anderen daghes na Sinte-Philips- ende Sinte-Jacobsdaghe.

Naar den oorspronkelijken perkamenten brief l. 7, no. 45, met een uithangend zegel in groen was (3 wassenaren).

V.

Originele pandbrief, waerbij hertog Reinold het schoutampt van Elburch voor veertich oude schilden aen Derk Jacobs soen en sijne erven verpand heeft.

27 Augustus 1406.

Wij, Reynalt, van der gnaiden Gaidz hertoge van Gulich ende van Gelre ende greve van Zutphen, doin kont allen luden mit desen apenen brieff ende bekennen voir ons, voir onse erven ende nacomingen, dat ons Derich Jacobs soen, onse schultit ther Elborgh, voir dat selve scoutampt mit sijnen tobehoeren geleent heeft vyertich alde scilde van monten des keysers van Romen of des conings van Vrancrijcke, goit van golde ende gerecht van gewichte, of goit payment, dat den vurs. alden scilden gelijk goit is yn der tijt der betalingen. Ende gelaven yn goiden truwen voir ons, voir onse erven ende nacomingen Derich vurs. of sijne erven van den vurs. sculteampte nyet te ontsetten, noch doin, noch laiten te ontsetten yn cynigerwijs, hem of sijnen erven en weren irst alentlich ende alltemale betailt die viertich alde scilde vurs. Alle argelist utge-seget. In orkunde onss segels, dat wij an desen brieff hebben doin hangen. Gegeven int jaire onss Heren dusent vierhondert ende sesse des Vridages na Sente-Bartholomeusdach des heiligen apostels.

Per dominum ducem, praesentibus
de consilio dominis Arnoldo domino
de Leyenbergh, reddituario supremo
ducatus Gelrensis, et Johanne de Rossem, militibus.

Naar den perkamenten brief, l. 5, no. 18, met een uithangend zegel in rood was.

1) Zie over de verwisseling van vrijen en onvrijen den Saksenspiegel, I, 52, 1; *Hist. W. HEDAE*, bl. 70; *RACER*, IV, 108, noot e, 241, noot 9.

VI.

Arent ter Horst transporteert voor schepenen gerigtelijk het scholtampt van Elburg en den amptbrief van hertog Reinald, aen en ten behoeve van Arnt Mamen en sijn erven.

19 Augustus 1476.

Wij, Arnt tho Boechop ende Henrick Franken zoin, indertijt scepenen der stat van der Elborch, doin kont allen luden ende bekennen mit desen openen brieve, dat vur ons gecomen sijn in scependom Arnt op ter Horst ende Mense sijnre huysvrouwen kyndere; drogen zementliken op ende geven over vur hem ende oeren erven Arnt Mamen ende sijnen erven dat scholtampt ter Elborch, zo Arnt op ter Horst dat gebruyckt ende beseten heeft ende dairto den amptbrief, die hertoch Reynalt, hertoch van Gelre etc., dairvan in voirtijden bezegelt heeft. Zonder argelist. In oirkonde der wairheit zo hebben wij, Arnt tho Boechop ende Henrick Francken zoin, als scepenen, elck onse zegel an desen openen brief gehangen. Gegeven in den jair ons Heren dusent vyerhondert sess ende tsoeventich des Manendages na Onser-Liever-Vrouwendach assumptionis.

Naar den oorspronkelijken perkamenten brief, l. 10, n°. 47, met twee uithangende zegels in groen was.

VII.

Brief van Arnhem aen Elburg, dat een getuige in de sesde graet vermaagschaft, bij haar geadmitteert zoude worden.

24 Februari 1608.

Erentveste, eersame, wijze, voersichtige, goetgunstige vrunden,

Op uwer E. voergestelde vrage, geresen ut seker process van injurie, hangende ongedecidiert voer uwer E. gerichte, over gepretendierde parthijschap van enen getuige, die den producent in den sesten grade verwant is, mogen wij uwe E. ter begeerter antwoord niet verholden, dat die getuichnisse van den persoon (anderssins tuichweerdich), die den tuichvuyrder in den sesten grade, woe voerss., bemaget off verwant is, onses erachtens nae recht niet en mach verworpen worden, als parthijdich, und dat wij derhalven, indien de saecke alhier diende, op die voerss. exceptie niet en sollen willen letten; doch onder correctie van anderen, die een beters gevoelen moegen. Bevelende uwe E. hiermede der beschermongh Godes. Den xxiiii^{den} Februarii 1608.

Adres:

Den Erentvesten, eersamen, wijsen und voersichtigen, Burgermeesteren, schepen und raet der stat Elburch, onsen goetgunstigen vrunden.

Uwer E. goede vrunden,
Burgermeesteren, schepen und raet
der stat Arnhem.

Ter ordonnancie derselver
P. Verstegen,
secretaris.

Naar den oorspronkelijken brief, l. 26, n°. 46, verzegeld geweest met een zegel in bruin was.

VIII.

Brief van Hattum aen Elburg, dat sij het versoeck, haer gedaen, om namentlick seeckere gecomiteerden over 't proces tusschen Dytzemer Nagge ende Bitter Heeck, ongedecideert hangende, die Magistraet van der Elburg bij to voegen, niet kunnen weigeren, mits dat haer op gelijk ende ander versoeck tselve mach wedervaren.

13 Juni 1619.

Oorspronkelijke brief op papier, l. 22, n°. 20, verzegeld geweest met een zegel in bruin was.

IX.

Ordel van Zutfen over eenen huwelijksbrief.

3 September 1446.

Item in den Jare XIII ende XLVI op Sente-Pancraciusavent. 1)

Ordele.

Item Hubert van Tricht sprickt an meester Peter mit Dirc Voskuul, sijnen voersprake, ende eyschet hem rekeninge, bewisinge, schichtinge, scheidinge ende bode(l)-ede van allen versterf ende afterghelatenen guede, alsoe meester Peter ende Clemense, sijn wijff, hadden op den dach, do Clemense ollivich waert, datsij rede ende onrede, hoe ende waer dattet gelegen is, also hi een recht erfge-name is van Clemensen ende begeert daerof gericht.

Item hierop antwoordt meester Peter mit Johan Gherits zoen, sinen voersprake, ende kent dat he gheseten heft mit Clemensen in hilixvurwerden na uutwisinge eens hilixbreefs, de guede onbesproken manne besegelt hebben, welk hilixbrief inhoudende is, wat Clemense hebben solde, levede se langer dan meester Peter; ende voert inhoudende is, levede meester Peter langer dan Clemense, wat he dan hebben solde. Ende wilck hilixbrief inhoudende is, dat he to gueder tijt gededinct is na formen der hilliger kercken, ende voert testament geven solde na uutwisinge des hilixbreefs. Voert so secht meester Peter, dat de hilixbrief stantaftich wesen sal, gelijk als he uitwijst, ende wes Hubert vurss. daertegen secht mit woerden, de en sullen meester Peter neet hinderlick wesen an sine hilixbreve ende an sijnen hilixvurwerden. Ende die here ende die stat sullen meester Peter in sijn besit ende bruukwere holden ter tijt to, dat hi uutghesleten wert mit beteren breven ofte mit beteren rechte. Ende seggen, dattet recht is ende begeren des een ordel.

Item op meester Peters antwoordt secht Hubert voirss. mit sijnen voirsprake voirss., deen hilixbrief, den sie nu in den gerichte hebben doen lesen, en sal Hubert voirss. ghine onstade 2) doen an sine erfnisse ende vorstervene guede, want meester Peter ende Clemense voirss. lange tijt voer dese hilixvurwerden te samen geseten hebben

1) *Sente-Pancraciusavent*, 11 Mei.

2) *Onstade*, nadeel.

te mete ende te male ¹⁾ tot énen bedde in één huus, als manne ende wive plegen te doen; ende hebben hem, terwile dat sie so seten, ende lange voer desen hilixbreef, in kercken ²⁾ op laten kundigen ende oere geboede doen enewerve ende anderwerve, als dat ghemeenliken in der stat van der Elburgh kundich is; ende eer dat dorde ghebot in der kercken geschiede ende oerre twier inleyde, is een ander wijf gecomen ende heft meister Peter togesproken voer sine voertrouwe, daer meister Peter in den rechte ofgebleven is. Ende meister Peter ende Clemense sijn allewege nochtans bliven sittende mit malcanderen als man ende wijf ghelijck voirss. is. Daerumme en is den hilixbreef, de aldus na ghemaect is, van ghienre weerde. Item nochtant en is den hilixbreef van ghienre weerde tegen Hubert vurss., al weer he te gueder tijt gededingt — als hie niet en is — do sie eerst vergaerden. Want alle vrouwen onmundich sijn, ende sie ghien erftael weerloes werden en moegen mit rechte noch in den rechte, sie doe dat mit oeren momber, als recht is. Item noch en sijn die hilixvurwerden van ghienre weerde tegen Hubert vurss., want Hubert voirss. bewijst mit der stat boeck, dat Clemense sijn nichte een half huus ontfangen heft, ende dat datum van der stat boeck older is dan de hilixbreef; so sal mit rechte der stat boeck voergaen voer den hilixbreef, de na butenrechts gegeven ende genaect is. Ende also dan der stat willekoer inneholt, dat nymant in der stat van der Elburgh den anderen ennich ernisse ghiftinge en sal erfliken te besitten ende te ghebruken, tensij bi raede der ghemenen scepenen van der Elburgh; ende want dan dese ghiftinge, als de hilixbreef uitwijst, bi rade deer ghemeenre scepenen niet gheschiet en is, so en is dat van ghienre weerde. Ende mede so en mach een man sijnen wive noch wijff oeren manne mit rechte ennich guet geven ofte maken erflick te ghebruken. So secht Hubert voirss. dat de here ende de scepenen mit rechte schuldich sin scheidinge ende deilinge ende boel-ede laten te doen van allen versterf voirss., ende den hilixbreef voirss. en sal hem daer ghiene onstaede an doen. Ende seggen dattet recht is ende begeren des een ordel. — Bestaet an Aernt van Erler, de des sine verste ³⁾ nam XIII dage ende daerentenden als een recht is.

Hierop wisen de scepenen van Zutphen voer recht: Na anspraken ende na antwerden, na schinen ende breven, ende na den ordelen; weert to Zutphen ghescheet, so wisen se den hilixbreef stanthaftich, ten weret sake dat Hubert bibrengen mochte, als recht were, dat meister Peter Clemensen voer den hilixvurwerden ghetruwet hadde. Datum anno ut supra Sabbato post Egidii confessoris.

In eene der ongeinventariseerde laden.

1) *Te mete ende te male*; deze alliteratie vindt men ook in de *Oude Friesche wetten*, aangeh. uitg. blz. 313 en 315, waar gesproken wordt van eenen heer, die eenen man »to met ende to male» heeft, hetgeen de aanteekenaars verklaren door: in loon en kost.

2) *Kercken*, er staat: kercken hebben.

3) *Verste*, uitstel, Hd. Frist.

(Achter een ander ordel vond ik nog gevoegd na de uitspraak der scpeenen van Zutphen :

Gerrit Drullinck wijst voir recht bij heten der scpeenen na anspraken, na antwoorden ende na den ordele, ende na voirwijzen der scpeenen van Zutphen, Albert up ten Dijke vellich.)

X.

Vershillende aanteekeningen der scpeenen.

Eerste blad 1373, 1374, 1375.

O. a. Item in den jaer van LXXIII zoe hebben Jan Sticker ende Berent Luttic betaelt van der zise: Eyrsten Heymcken den boden III clipper van den, dat de scpen schenkeden den ghezellen van Bronchorst. ¹⁾

Item Wolter Machorijs ²⁾ LX muttoene.

Item V clipper int wijnhuys, doe Wolter Machorijs daer was.

Item Willams bode van Steenberghen ³⁾ IX gulden.

Item II muttoen, doe Lubbert ende Hanne afghenghen, ter maeltijt.

Item in Lubberts maent ende Hannen verdrongen III clipper ende III gulden.

Item []t heren Herberts ⁴⁾ ghelde XXXVIII olde clipper.

Item up de reyse tUtrecht ⁵⁾ Berent Luttic ende Berent Helmichs zoen VII clipper.

Item Ruventer VIII placken toe Nijenbeke ⁶⁾.

Item toe Campen ⁷⁾ X gulden.

Item Morre ende Arent toe Puttensteyne ⁸⁾ XI gulden.

Item VII clipper VI gulden verdrongen in Berent Lutticken ende Reyners maent; verdrongen, doe men dat vurscot uyt nam; ende II clipper, doe zie afghenghen, ende I gulden.

Item in Lubberts ende Herts maent verdrongen ende uytghegeven ende hoer waerscap ⁹⁾ ende dat huys te decken ende dat peert holt thent vastelavond ende zijn loen van den bodcamp XXVII clipper III gulden.

Tweede blad 1368, 1369, 1371, 1372 en 1382—1385.

In den jaere van LXVIII.

O. a. Item die slotelen van der ijseren kiste [] Blome.

1) *Den ghezellen van Bronchorst*; Elburg stond echter aan de zijde der Heeckerens.

2) *Wolter Machorijs*; hij was de ambtman. Zie NIJHOFF, III, n°. 51.

3) *Willam van Steenberghen*; de Steenberghens waren ook aanhangers der Bronckhorsten-partij.

4) *Heer Herbert*, Herberen van Putten.

5) De bisschop van Utrecht stond met hen vijandig tegenover Herberen van Putten.

6) *Nijenbeke*; dit bij Elburg gelegen huis wordt ook in 1307 vermeld. Zie NIJHOFF, I, n°. 98.

7) Ook Kampen was Herberen van Puttens vijand.

8) *Puttensteyne*; dit slot werd ingenomen en geslecht in het volgende jaar. Zie hiervoor.

9) *Waerscap*, maeltijd.

Item Bemcken Erghers zoen 1 fl van dobbelen.

Item Andrias Witte 1 fl van dobbelen.

Item Lubbert van Empse heeft betaelt van der molen van den jaere, dat gheleden is XV clipper.

In den jaere van LXIX die scepen sculte: ¹⁾

Eyrsten Roelof ende Berent Luttic.

Berent Ghereds zoen ende Tijde.

Ghered Sticker ende Lubbert Jans zoen.

Lubbert van Empse ende Wessinc.

Berent Noersche ende Ghered in den Oestenderp.

Alt ende Jacob Hughen zoen.

Item in den jaer van LXXI zoe sijnt scepen sculden :

Eyrsten Berent Luttic ende Hert.

Item Noersche ende Jan Sticker.

Item Lubbert Scerpinc ende Lambert in den Oestenderp.

Item Lubbert Jans zoen ende Lodewijch.

Item Lubbert van Empse ende Arend Alfars zoen.

Item Morre ende Johan Rent.

Item die scepen zolen comen toe Zootphen in de weke woer zie willen, mer des des [*sic*] Vrijdaghes ende Dinxsedaghes niet.

Perkamenten omslag van het *Gemeen Rechtsbouck* van 1557.

XI.

A.

Permissie aen Elburg gegeven door bisschop Johan, om een gasthuis op te regten, en een priester tot het doen der misse aldaer te stellen, en 40 dagen aflaat, voor die aelmissen aen 't selve souden geven.

22 Februari (*Petri ad Cathedram*) 1335.

Oorspronkelijke perkamenten brief, l. 24, n°. 47 A, met een uithangend zegel in rood was.

B.

Vidimus van twee brieven, de eerste van verscheide aertsbisschoppen en bisschoppen, datum Avenione sub anno domini 1336, waerbij 40 dagen aflaat gegeven word aen die tot het bovengemelde gasthuis enige giften souden geven, of goede werken verrigten; de andere van bisschop Jan, sijnde een transfix der vorige, datum in translatione B. Martini [4 Juli] anno domini 1336, waerbij de eerste brief confirmeert en insgelijks 40 dagen aflaat vergunt.

1 Augustus (*Petri ad vincula*) 1388.

Oorspronkelijke perkamenten brief, l. 24, n°. 47 B, met uithangende zegels in groen was van den curaet van Doornspijk en van de stad Elburg, het eerste in groen, het tweede in blauw laken gewikkeld.

1) *Scepen sculte*; wat die bijvoeging *sculte* hier en in de volgende lijst beteekent, weet ik niet.

XII.

Uytspraak der geschillen tusschen de schepenen van Elburg en de curaet der kerke aldaer.

8 Januari 1361.

Wij, scepenen ende raet van der Elborgh, doen cond ende kenlic allen luden, tughen openbaer in desen openen brieve, dat her Willam, curaet van Campen, gheheyten van Zande, her Ghered Dibbolt, curaet van Herderwije, her Ghered Diderics zoen, priester vicarius ter Elborgh ende Berend Luttic, porter ter Elborgh, een zeggen hebben ghezeghet ende ghevijt tusschen heren Johanne Caupo, onsen kercheren, ende ons, ende dat zeggen toe holden van allen twiste, van allen stote ende van alre scelinghen, die wi hebben ghehadt ondertusschen ende noch hebben up den dach van huden toe; in maniren, als hier nae bescreven staet. In den eyrsten, dat her Johan voersz., onse kerchere, als langhe als hi is, ons ende onser ghemeinte laten ende holden zal in allen rechte ende in alre ghewoenten, die wi noch ter tijt ghehadt hebben bi den gueden luden, die voer hem curaet ter Elborgh hebben gheweset, van der kerken ter Elborgh, van Onser-Vrouwenaltaer in der kerken ter Elborgh, voert van onzen gasthuise, dese toe verwaren ende toe holden in allen rechte ende ghewoenten, als wi noch ghehadt hebben, ende voert desghelikes van allen zaken, die wi noch toe verwaren hebben ghehadt, van dat her Johan, onsen curaet voersz., andreghet ¹⁾, uytgheseget dat men Onser-Vrouwenbelde up alle Onser-Vrouwendaghe niet zetten zal van den altaer. Voert zoe bekenne wi, dat wie sculdich zijn heren Johan voersz. elcs jaers ende alle jaer up Zente-Walburghedach zes pont alsulkes gheldes, daer men tins binnen der Elborgh mede betaelt die ene porter den anderen. Voertmer zoe hebbe wi hem ghewiset an Hermken des kremers huys twe pont ghengelikes ghelds voer een ewighe misse toe testamente van Berend ende alt ver ²⁾ Lubken kindere, alle jaer toe betalen up Zente-Martensdach in den winter; mer of wijs toe rade wurden, dat wi dat huys vercopen wolden, zoe solde wi de twe pont leggen in ander guede rente van des Heylighen-Gheest ³⁾ guede. Voertmer zoe hebbe wi ghelovet ende loven in desen brieve, dat wi ons niet setten zullen teghen trecht van der heyligher kerken bi onsen wetende, ende here Johanne voersz. vurderen, voertsetten, eren ende minnen zullen mit onsen vermoeghen in besceytliken zaken. Zunder enigherhande argelist. In orcunde des bezeghelt mit onser stat zeghel. Ghegeven int jaer ons Heren dusent driehondert een ende tsestich des Vrijedaghes nae Dортиendendach.

Naar den oorspronkelijken perkamenten brief, l. 7, n°. 10, met een uithangend zegel in bruin was.

- 1) *Voersz., andreghet*; er staat eigenlijk: andreghet voersz. andreghet.
 2) *Ver, vrouw.*
 3) *Des Heylighen-Gheest, sc. gasthuis.*

XIII.

A.

Verdrag tusschen de schepenen van Elborg, en de cureit Johannes Caupo wegens het waernemen der vromissen.

4 Januari 1364.

Wij, scepene ende raed der stat ter Elborch, doen kuint allen luden, die desen brief solen zien oft horen lesen, dat wij gescheden sijn van allen stote, ghebreke ende anesprake, als to huden van desen daghe to na date des briefes, als mit heren Johan, Caupo ghenompt, unsen cureyt to Dorenspije ende ter Elborch, van den stote ende ghebreke, dat wij onderen hadden; als int eerste die briefe, de wij hem ghegheven hebben, dat die stantachtich bliven solen ende wij hem de holden solen. Vortmer alsulc stoet ende twyst, als gheveel om dat testament tusschen ons ende heren Johan vorsz., dat Hille Wijnickyns gaf in de ere Godes tor vromissen tor Elborch, als de briefe daraf holden, ¹⁾ — dit testament ende al testament, dat daer huden daghes to is of namaels to comen mach, neet en solen vercopen noch vervremden ende eerflike bliven sal in de vromisse. Mer wert sake, dat wij dit testament ons neet onderwynden oft de vromisse niet en daden verwaren, so mach her Johan, curaet vorsz., dit testament vorsz. an hem nemen ende doen de vromisse vorwaren uppe den selven altaer, als to der tijd, als hyto sedelijc ende ghewoentlic hevet ghewesen. Mer wert sake, dat daer stoet in velle, dat dyt testament dien altare ende dier vromissen neet volghen en mochte, so en dorchte her Johan vorsz. dese misse neet verdinen laten. Vortmer hebbe wij ghelovet ende gheloven ende sekeren in guden trowen bi onser eren, de vorsz. punten ende saken, de vorbiscreven sijn, to holdene ende to vuldone. Sonder enighe argelist. Dese saken sijn gheschiet dar over ende aen waren her Herbort van Putten, ridder, her Wolter Bac, cureyt in Hollanderbroec, her Gherd, vicarius tor Elborch, her Willem Coninc, her Henric uppen Dike, preesters, ende Dideric Borre van Ameronghen. In orcunde des, umme de mere vestnisse, so hebbe wij onser stat seghel an desen brief ghehanghen. Dit is gheschiet tor Elborch. Ghegheven int jaer ons Heren dusent drihondert vier ende tsestoch des naesten Donredaghes na Jaersdaghe.

Naar den oorspronkelijken perkamenten brief, l. 7, n°. 63, met een uithangend zegel in groen was.

B

Accoort en bijlegging der geschillen tusschen de schepenen ende priester der kerke, Johan Caupo, wegens het testament van Hille Winikens en 't bedienen van een altaer.

4 Januari 1364.

Ic, Johannes Caupo, preester curet der kerken van Dorenspije

1) Van hier tot «Mer wert sake, dat daer stoet» luidt in den volgenden brief anders.

ende van der Elborch, doe cond allen luden, die desen brief solen sien of horen lesen, dat ic ghesceyden byn van allen stoet, ghebreec ende anesprake, als to huden van desen daghe to na date des briefs, als mit den scepenen van der Elborch ende mit dier stad, als van stote ende ghebreec, die wij ondereen hadden, als int irste die brieve, die ic om ghegheven hebbe, dat die stantachtich bliven solen ende ic om die holden sal; voertmeer alsolyc stoet ende twyst, als gheviel om dat testament tusschen mi ende den scepenen ende dier stad, dat Hille Winikens gaf in die ere Godes tor vromissen tor Elborch, als die brieve daarvan holden, dat dyt testament voersz. bliven sal van mi to dier vromissen, 1) boren sal die prester, dien die scepene daerto setten; dat en ware sake, dat sie ghenen prester daerop holden wolden, so mocht ic boren die rente ende al testament, dat daerto ghegheven is oft hiernamaels daerto ghegheven mochte waerden ende dat nu toer tijt dier vromissen tobehoert, ende doen dat voersz. altaer verdienen daghelikes mit eenre vromissen toe dier tijt als haerto sedelijc ende ghewoenlijc heft ghewesen. Mer waert sake, dat daer stoet inne volle, dat mi dat voersz. testament niet volghen mochte, so en derfte ic dese misse niet verdienen laten. Voertmeer so hebbic ghelavet ende lave ende sekere an guden trouwen als bij minre presterscop, dese voersz. punten ende saken, die voerbescreven staen, to holdene ende to vûldoen. Sunder ienighe arghelist. Dese sake sijn ghesciet, daer over ende an waren her Herbort van Putten, ridder, her Wolter, cureet dier kerken van Hollanderbrüec, her Gheerd, vicarys ter Elborch, her Willem Coninc, her Henryc uppen Dike, preesters, ende Dyderyc Borre van Ameronghen. In oerconde des ende om dier meester vestnisse willen so hebbic, Johannes Caupo voersz., mijn seghel an desen brief ghehanghen. Dyt is ghesciet tor Elborgh int jaer ons Heren dusent driehondert vier ende sestich des Donredaghes na Jaersdaghe.

Naar den oorspronkelijken perkamenten brief, l. 20, n°. 20, met een uithangend geschonden zegel in groen was.

XIV.

Protest van den curaet van Doornspijk tegens het consacreren van een altaer in de capelle van het gasthuis ter Elborch.

1365. 2)

In Dei nomine. Amen. Folkerus, Dei gratia episcopus Gibeletensis, ad exercicium pontificalis officii et ipsius concernentium in

1) Misschien is hier «ende» uitgevallen.

2) 1365; in den inventaris staat 1355, doch de woorden «indictione tertia» duiden aan, dat dit onjuist is. Johannes Caupo werd ook pas in 1356 curaet te Doornspijk. Zie *Bijdr. v. vad. gesch. en oudheidk.*, n. r., V. blz. 15 en 41. Folkerus, bisschop van Byblus of Giblet, komt ook pas in 1362 voor het eerst als wijbisschop voor. Zie VAN RIJN, t. a. p., blz. XXIX, XXX en 277. In 1369 bevestigd hij de wijding van een altaer te Zutphen. *Tijdrekenkundig register van alle oorkonden in het stedelijk archief te Zutphen berustende*, n°. 1002.

civitate et dyo[cesi Tr]ajectense a sede apostolica deputatus, notum facimus universis hoc praesens instrumentum publicum inspecturis, quod anno nativitatis Domini millesimo trecentesimo [sex]agesimo quinto, indictione tertia, hora quasi nona, cum nos ob petitionem discretorum virorum scabinorum et consulum oppidi in Elborch ad [cape]ll[am hospi]talis ibidem, quae in parochia de Dorenspijc Trajectensis dyocesis sita existit, accessissemus et amicto, alba, pluviali seu capa et mitro ¹⁾ [] ad finem ut solum unum altare in eadem capella noviter erectum consecrare deberemus; in nostra notarii publici subs[cripti et virorum sub]scriptorum praesentia personaliter constitutus discretus vir, dominus Johannes Caupto, curatus parochialis ecclesiae in Dorenspijc [] prae]dictae, nolens nec intendens, ut asservit, aliquid in praedictum suae ecclesiae jamdictae attemptari nec ad hoc suum praebere con[sensum] vel assensum, protestabatur palam, publice et notorie, quod, quamvis consensum suum ad hoc ut altare praefatum consecraretur adhiberet, hoc ta[m]en fa]ceret ea forma et non alia, quod suae ecclesiae praedictae, cui pronunc praeest ut curatus, sibi et successoribus suis jus inantea in omnibus et [singulis] ma[ne]at semper salvum. Qua protestatione sic facta, eidem domino Johanni respondemus, quod nostrae intentionis non existeret dictum altare [nisi] salvo semper jure matricis ecclesiae consecrare. In cujus rei testimonium hoc praesens instrumentum per Petrum notarium publicum infra-scriptum publicari mandavimus, nostrique sigilli fecimus appensione muniri. Datum et actum in capella praedicta anno, indictione, mense, die ²⁾ et hora quibus supra; praesentibus ibidem discretis viris dominis Gerardo Dymbout, decano, et Arnoldo Beye, canonico ecclesiae in Herderwijn, necnon Gherlaco in Ermelo, Waltero in Hollanderbrüec ecclesiarum curatis, et Wilhelmo dicto Coeninc, presbytris Trajectensis dyocesis, testibus ad praemissa vocatis specialiter et rogatis.

Et ego, Petrus de Vollenho, clericus Trajectensis dyocesis, publicus imperiali et ordinaria auctoritate notarius, protestationi praedictae et omnibus aliis supradictis, dum sic ut superius posita sunt et conscripta agerentur et fierent, una cum praenominatis testibus praesens fui eaque fieri vidi et audivi, et de mandato reverendi presbytris ac domini domini Folkeri, episcopi Gibeletensis praedicti, hoc praesens publicum instrumentum manu mea propria scriptum inde confeci, quod signo meo solito et consueto signavi, a praefato etiam domino Johanne, curato ecclesiae in Dorenspijc rogatus et requisitus et requisitus in testimonium praemissorum.

Naast deze recognitie het monogram van den notaris.

Naar den oorspronkelijken perkamenten brief, l. 7, n°. 23, met een uithangend zegel in groen was; watervlekkig.

1) *Amicto, alba, pluviali seu capa et mitro*; zie over deze bisschoppelijke gewaden DU CANGE, *Glossarium mediae et infimae latinitatis*, i. v.

2) *Mense, die*; maand of dag zijn echter te voren niet genoemd.

XV.

Gherd Gherds soen van den Veen door schepenen en raed ter Elburg voor een jaar lang gehuurt, om voor haar hospitaels huys om aelmoessen te gaan bedelen.

25 Augustus 1394.

Wij, scepen ende raet ter Elburch, doen kunt ende kenlic allen luden, dat wij overmids ons hospitaels-radeslude hebben ghewonnen ende ghehuert een jaer lanc Gherd Gherdes soen van den Veen, toenre des brieves, omme sijn bescheiden loen tot enen ghewaerden bode, to bidden under gueden luden to der armen ende to der zieken behoef, dewelke gheherberghet ende ghevuet werden daghelix in ons hospitaels huys ter Elburch vorscreven, daer grote aflaet ende gracie to steet, als die brieve inhouden, de hi daerup hevet; ende bidden allen gūeden Kerstenluden, gheesteliken ende werliken, dat sie omme Godes willen desen vorscreven knecht ons hospitaels huys gueder-tierlic willen ontfangen ende reyken hem iuwe hand uyt myt iuwer almessen to behoef der armen to herberghen ende den sieken to voeden, opdat ghi delachtich werden des aflates en der ghenaden, de daerto steet. In orcūde des beseghelt myt onser stat seghel. Ghegheven int jaer ons Heren dusent drehondert ende vier unde neghentich des Dinxedaghes na Sunte-Bartholomeusdach.

Naar den oorspronkelijken perkamenten brief, l. 20, n°. 18 met een uithangend zegel in groen was.

XVI.

Bedelbrief, door schepenen van Elburg aen de leprosen binnen de vrijheid van Elburg gegeven, om daerof tēn jaer lank te mogen gaen bedelen.

7 November 1442.

Universis et singulis Christi fidelibus, ad quos pervenerit praesens scriptum, scabini et consules opidi de Elburch notum faciamus. Salutem in eo, qui fons est omnis bonitatis. Cum leprosi infra libertatem opidi nostri commorantes adeo pauperes sint, quod de propriis vivere non valeant, sed piorum Christi fidelium indigeant amminiculo et subventionē, vestram igitur universitatem in Domino, quantum possimus exhortando, deprecamur, quatenus (?) Wilhelmum, filium Petri, latorem praesentium, tamquam verum et certum procuratorum dictorum leprosorū, cum ad vos venerit pro fidelium elemosinis colligendis, benigne et favorabiliter recipiatis et de bonis, vobis concessis, sibi dignemini misericorditer impertiri, ut Deus omnipotens, qui est summa merces de hys, vobis largam in extrema unctitate (?) dignetur facere recompensam; praesentibus nisi per annum post datum valituris, in cujus rei testimonium secretum nostri opidi praesentibus []vius (?) appendendum. Datum anno Domini mil-

lesimo quadringentesimo quadragesimo secundo ipso die Willebrordi confessoris.

Naar den oorspronkelijken perkamenten brief, l. 7, n°. 35, met sneden, waardoor de staart gestoken is geweest; watervlekkig.

XVII.

Vergunning van den richter van Oldebroek, om te bedelen.

22 Maart 1754.

Gieltje Henriks word door mij ondergeschreven, richter des richterampts Oldebroek, toegestaan en gepermitteert, om van nu af tot den 1 Mei deses jaars twee dagen in de week in dat ampt de huizen rond te mogen gaan, om de goede ingezetenen te mogen vragen om eenige assistentie in haare armoede. Datum. den 22^e Maart 1754.

De tijd in dese acte vermeld geëxpireert sijnde, moet dese weer gebragt worden ter secretary deses richterampts.

W. van Haersolte,
richter in 't Oldebroek.

Elburgsch archief.

XVIII.

Brief van Arnt toe Boecop, richter van Veluwen aan Elburg, om te richten over twee doodslagen, binnen de stad voorgevallen.

Dinxdag op Vastavont, zonder jaartal ¹⁾.

Guede vriende, Ic laet u weten ende begheer van mijns lieven heren wegen van Gelre, dat ghij onvertaecht uytricht die twee doetslage, die bynnen uwer stat geschiet sijn; als van Rutgher den wever ende Johan den Hoeghen. Ende wilt daeryn beclagen alle dieghene, die in velde ende in wege waren, ende voert alle dieghene, die gij mit recht daeryn leggen moight. Ende wilt u daer so yn bewisen, dat mij gheens kronens ²⁾ noet en sij. God si mit u. Gescreven des Dinxdages op Vastavont.

Adres:

An den borgermeysteren, schepenen ende raet van der Elborgh, minen goiden vriende.

Aernt tho Boecop,
richter van Veluwen.

Naar den oorspronkelijken papieren brief, l. 17, n°. 4, verzegeld geweest met een zegel in groen was.

1) Naar het schrift moet deze brief op omtrent 1400 gesteld worden. Arent toe Boecop komt van 1383 tot 1396 als richter van Veluwe voor, doch diens hand is het niet, zijn zoon Arent in 1417. Zie *Proeve eener geslachtslijst der Familie toe Boecop*, t. a. p., blz. 226 en 227: NIJHOFF III: en l. 20, n°. 17.

2) *Kronens*, klagen.

Brief van 't Hof, om bericht te hebben wegens de criminele justitie te Elburg.

22 October 1569.

Ersame ende voersichtige, besondere guede vrunden, Van wegen der Coninklijke Majesteys tho Hispaniën, etc., onses alleredigsten heeren ende durch schriftelick bevel des Lieutenantz-Gouverneurs ende Capiteins-Generaels over desen zijner Majesteits Erffnederlanden, is onse gantz ernst gesinnen, dat uwe Ersame ons tusschen dit ende Sancte Luciën, nementlick derthienden dach Decembris naestcomende, claerlicken ende eigentlick overschrijven, wat costumen, oder gebruyck ende privilegiën uwer Ersame aldaer binnen die stadt Elborch hebben aengaende die proceduren der saicken crimineel buyten die dispositie van den gemeinen rechten. Nementlick

— 1) Voceerst hoe ende in wat manieren, wanneer uwe Ersame den aenfanck eeniger delinquanten oder oveldaders, hoedanich die sijn, gedaen off doen doen hebben ²⁾, dieselve uwe Ersame daarmede voerts procederen, off uwe Ersame dieselve delinquanten moeten laeten verborgen off niet; — und, indien jae, in wat vuege ende hoe sullicke verborginge toegaet; — und oick, wanneer datter gheen verborginge togelaten wordet, off dat die verborginge geschiet zijnde, die delinquanten weder innegemaent worden ende, alsoe innegemaent zijnde, weder innegecomen off bij den burgen off anders wederomme in hafften gebracht sijn, hoe ende bij wat vuege uwe Ersame tegen hun dan procedieren ter torturen off pijnlicke examinatie; — off uwe Ersame op sullicke examinatie off om daertoe to komen tzelve mit oirdel ende recht geschiet, off dat tselve sonder oirdel gedaen wordet, und eigentlick hoe sullicx geschiet;

— Und wanneer nu niet bij scherpe examinatie sommierlick, maer ordinarie wordet geprocedeert tegen den delinquanten, hoe dan uwe Ersame tegen denselven die aenspraecke doen doen; — wat tijt den gevangen gegeven wordet om to antwoirden; — id sije nu dat die delinquant in hafften off dat hij verborcht sije, hoe die kontschappen ende getugen beleidet worden, bij wien ende durch wiens commissie; — und voerts hoe tot condemnatie geprocedeert ende gecontendeert, van wyen die condemnatie versocht ende verworven, ende daerenteydens, naedien die condemnatie geschiet is, wie die sententie pronuncieert und uuytspreecht, waer sullicx geschiet, ende voerts hoe ende waer totte executie derselver geprocedeert wordet;

1) Met dit teeken (—) duid ik aan, welke vraagpunten de magistraat uit dit schrijven trok, en waarop vervolgens de onderscheidene antwoorden werden vastgesteld.

2) *Den aenfanck eeniger delinquanten — gedaen of doen doen hebben*, eenige delinquenten — hebben aangegrepen of hebben doen aangrijpen; *aenfanck* is gevangenneming; RACER III, 188; V, 76, 296.

— Item dat uwe Ersame ons overschrijven, in wat saecken crimineel uwe Ersame, indien dieselve eenige verborginge to gestaden schuldich zijn, eenen gefangen onder behoerlicke burchtocht der hafften entledigen moeten; off sullicx generalick in allen delicten off ovel daden geschien moet; — off datter eenige, als to weten *crimen lesae majestatis divinae et humanae* ende andere delicten geprevilegieert, als moort, moortbrant, valsche munte, kerckroovinge, valsche getuychenisse, venefitie, kraemschenderije, vrouwenkracht ende diergelijcke, geëxcipieert oder uuytgesondert worden; — und, indien jae, uwe Ersame ons int lange overschrijven, wellicke dat alsoe worden geëxcipieert oder uuytgesondert, soe eigentlick alst doentlick sall zijn;

— Daerenboven off uwe Ersame oick gewoentlick zijn van eenighe delicten mitten delinquanten to composeren; — ende, indien jae, van wat delicten ende in wat saecken; — ende off uwe Ersame sullicx doen uuyt cracht oirer privilegiën, politiën, commissiën, instructiën off anders; — und oick off uwe Ersame tselve doen van alle delicten off niet; — und, indien niet, uns specificeren dieghoene, die uuytgesondert zijn; — off uwe Ersame oick sullicx doen moegen off pretenderen to moegen doen buyten ende sonder consent van ons off van den heeren van zijner Majesteits Reken-camere alhier; — und generalick hoe uwe Ersame sullicx bis aenher geüseert ende gepleecht hebben off, uwer Ersamer erachtens, hebben off sollen moegen useren ende plegen;

— Und eyntlick ende generalick, hoe uwe Ersame sich allenthalven in bovengemelte criminale saecken halden ende wat id gebruyck binnen die stadt Elborch daer van zijē; — tselve allet, voersoevoel doentlick, mit ons toeschickende extracten van den lant-brieven, privilegiën, legerboicken, segel ende brieve, ende sunst geloofflick schijne ende bewijse op yeder punct particulierlick, doende blijcken, om folgents hoichgedachten heeren hertoughe to Alva, etc. aenstont van allet (zijner Furstlicker Genaedes bevele nae) to moegen schrifttelick verstendigen und, wess uwe Ersame ons toeschrijven ende schicken, overseinden.

Und dat uwe Ersame hierinne niet suymich noch naelatich zijn, want daeraen geschiet niet alleen desselven heeren hertougen, maer oick Coninklicker Majesteits ernste wille ende meinonge; twellick wij uwe Ersame niet en sollen verhalten; uwe Ersame den almechtigen Heeren bevelende. Geschreven tho Arnhem den XXII^{en} Octobris XVe LXIX.

Die stadtholder, kantzler ende raden des conincx, geordonneert in Gelderlandt,

Adres:

Den Ersamen ende voersichtigen,
onsen besunderen goeden vrunden,
Burgermeesteren, schepenen ende
raedt der stadt Elborch.

6

T. Roos. S(aturdach.)

9

Naar den oorspronkelijken brief op papier, l. 24. no. 12 A,
met een overplakt zegel, dat tot sluiting gediend heeft.

Condschappen, door den gewesenen schout Magerheyne afgegeven, ten opsichte van de criminele jurisdictie van Elburch.

15 December 1569.

In name ende van wegen des allerdoerluchtichsten prynchen Philippus, bij Godts ghenaden conynck van Hispaniën, etc., als hartoch van Brabant ende greve van Hollandt, etc., mijns ghenedigen liven heren ende fursten des landtz van Overijssel, etc., doe ick, Claes Witten, indertijt scoldtz toe Campen ende up Camperveen, kondt ende betuge in ende vermidtz dessen openen brieve, dat voer mij ende coernoten nabeschreven durch Jan Lukensz., gheswoeren gherichtzdiener der stadt Campen, ter instantiën van den E. Dyrck Baeck ende Johan Greve, als producenten gedeputeerden der stadt Elburch, omme tuychnisse der waerheit bij arreste hebben doen toe rechte laeden Johan Roloffsz., anders ghenaeamt Magerheyne, wijlen ¹⁾ scholdtz ter Elburch, — toe vragen, off hem niet kondich ende wittich sij, dat ter tijd, als hie scholdtz ter Elburch was, in hogen ende legen gherichte aldaer niemant enyge sententie gewesen off gepronuntieert hefft dan allene burgermeesteren, schepenen ende raeden der stadt Elburch, etc.; — daerup Jan Roloffsz., deposant, sachte, hie eerst van wegen Keyserlijker Majestaet ende nae van wegen Conylicker Majestijetz van Hyspaniën de hoge broeken ex officio plach myt rechte toe vorderen voer burgermeesteren, schepenen ende raeden der stadt Elburch; ende de plegen altijd allene de sententie toe pronuntieren ende toe exequeren over de gecondemnierden in civilen actiën sonder enige appellatie daerup toe gestaden; — item den deposant toe vragene van den criminelen anfangh, judicaturen ende exequitiën; offte daer oeck ymant anders dan burgermeesteren, schepenen ende raeden der stadt Elburch sententie ghewesen ende uutgesproken hebben; — daerup deposant vurscreven geaffirmiëert hefft, dat die praeventie des angrijpens ende vangens plaetz hefft beyde bij den scholthen ende bij burgermeesteren, schepenen ende raeden; soeweel de delinquant ierst mit hulpe der stadt dienaarren bekomen kan, de grijpt hem yrst an ende stelt hem in sgerichtetes bewarynge; dan agyrt de scholtz van sprynchen wegen criminaliter, tegen den delinquant voer burgermeesteren, schepenen ende raeden der stadt Elburch; deselve burgermeesteren, schepenen ende raeden wijsen de sententie in des scholten affwesen ende de executie wordt gedaen up der stadt kosten in tegenwoerdicheit des scholten van sheren wegen ende bij burgermeesteren, schepenen ende rade van wegen der stadt Elburch; — item den deposant toe vragen, off hem bewust sij, dat burgermeesteren, schepenen ende raeden der stadt vurscreven oer boeten van wegen der stadt gevordert hebben myt des scholten behulp; — daerup deposant vurscreven affmieriëerde, dat burgermeesteren, schepenen ende raeden der stadt Elburch haer

1) Dit woord wordt hier dus in ruimere beteekenis genomen, dan het thans heeft.

civiel boeten ende broeken, in der stadt ende stadtz vrijheit vervallen, alhier mit rechte manen, sententie uitspreken ende exequeren totter stadt behoeff sonder des scolten toedoen. — tSelve alle ten versoeke der commissariën producenten vurscreven Johan Roloffsz., deposant vurschreven, myt uutgestrecten armen, upgerichten vyngeren ende gestaeffdes ¹⁾, lijfflicken ²⁾ an Godt ende alle Godtz hilligen gesworen hefft waerachtich toe sijn. Sonder arghelist. Daer sulcx geschiede waeren over ende an als coernoten ende gerichtzlyuden Symon Glau Lambertsz. ende Pauwel Aertsz., droechscheerder. Soe men dan der waerheyd schuldich is getuych to geven, hebbe ick, Claes Witthen, scoltz vurscreven, oerkonde van dien in name als boven, van amptes wegen ende ten versoecke der gecommittierde producenten mijn segell onder upt spatium van dessen gedruickt in den jaere van onser Heren geboorte als men screeff dusen vijfhondert negen ende tsestich upten vijfftienden daghe in Decembri.

Naar een gelijktijdig afschrift op papier, l. 24, n°. 12 C. waarvan een dubbel, in l. 24, n°. 10 B.

XXI.

Brief der magistraat aen 't Hof wegens de exercitie van de criminele jurisdictie.

9 Maart 1570.

Hoichedeler, walgeborener, genediger heer stadtholder, Edele, gestrenghe, erentfeste, weerdige, hoichgeleerde, hoichwise, vermoevende heren cantzeler und raede, Uwe G. edelheit, gestrengicheid, weerde und lieve hefft belieft, den XXII^{en} Octobris A° XV° LXIX an ons schriftlick tdoen vorderen, bericht to hebben, hoe onse gebrueck were to procedieren in criminalibus; und wert van uwe G. e. g. w. u. l. eerstlich gevraicht als volgt:

Voireerst hoe ende in wat manieren [*enz. als boven.*]

Daerop wij uwe G. e. g. w. u. l. voir onderdanich bericht niet verhalten sullen, dat wessher ³⁾ binnen Elburch gebrueickt is, wanneer wij enigen van onsen burgeren om enich delict hebben doen apprehendieren, van welcken gien claer off oegenschijnlick bescheit voerhanden, die sich to rechte erbodt, dat denselven verburginge wert toegelaten, die hij doen moet mit twee genoichsame borgen, die den delinquant ten eersten gesinnen der schepenen inne to brengen beloven moeten. Und als die delinquant weder in haften gekomen is und sich niet en kan verdedingen, wert alsdan tegens denselven geprocediert ter pijnlicker examinatiën, soeveer die presumpctie van annt delict schuldich to wesen sterck genoich is; und geschiet tselve durch anlachte des schultz in stadt des heren bij vonnisse van schepenen.

Belangende het anderde punct, aldus luedende:

- 1) *Gestaeffdes*, terwijl de eed voorgezegd werd; zie blz. 76, noot 3.
- 2) *Lijfflicken*, op de overblijfselen der heiligen; RACER, III, 10.
- 3) *Wessher*, tot dusverre.

Und wanneer nu niet bij scherpe examinatie sommierlick [*enz. als boven.*]

Wert den delinquanten veerthien dagen tits vergunt, binnen welcke hie sijne kontschappen, binnen Elburch to bekoemen, voer schultz und schepenen aldair producieren mach laten; und andere kontschappen mach hij doen beleyen, dair hij die weet to bekomen. Und volgentz wert tot die condemnatie gecontendiert na gelegenheit und bevinde der saecken, welcke condemnatie van den schultz, die de anlachte dout, versocht wert, und woirvan die schepenen die sententie und vonnisse wisen und pronuncieren; und dexecutie wert bij den gericht gedaen op zekere plaitzen, dairto gedeputiert.

Betreffende den derden artikel, aldus meldende:

Item dat uwe Ersame ons overschreven [*enz. als boven.*]

Ende wert in alsulcke delicten als voirbenompt (soveer sij openbaer sijn und schijnbaer daet is) gien verburgungh toegelaten.

Angaende id vierde punct, aldus meldende:

Daerenboven off uwe Ersame oick gewoenlick sijn [*enz. als boven.*]

Is men gewoenlick, mitten delinquanten in sommigen delicten, uuitgesondert die den hals angaen, na gelegenheit, sonder imantz an to soucken, to composeren; und dat na alder gewoenten na tenour der stadt willekour; want die burgemeister der stadt broucken van wegen der stadt, gelijk oick die schultz Conylicker Majesteits broucken van sijne Majesteits wegen, invordert. Allet na vermogen des lanckwiligen gebrueicks, want binnen Elburch, so langh Elburch een stadt is geweest, tsulve also (gelijk oick uuth hierbijgelachte konschappen to bevinden) gebrueicket is und noch gebrueick is; diewelcke gebrueicken van graven und gravinnen, vorsten und vorstinnen geconfirmiert sijn, und daerbij Elburch wessheer gelaten is. Hetwelck wij voer onderdenich bericht op voirgemelte missive niet en hebben verhalten sullen; uwe G. e. g. w. u. l. dieselve hiermit in schutz und schirm des Almechtigen tot lanckwillige, geluckselige regeringh bevelende. Datum Elburch den IX^{en} dach Martii XVe LXX.

Uwer G. e. g. w. u. l.
arme gehoirsame ondersaten,
Burgermeisteren, schepenen und
raidt der stadt Elburch.

Naar een gelijktijdig afschrift op papier, l. 24, n°. 12 B,
waarvan een dubbel in l. 24, n°. 10 D.

XXII.

A.

*Bekentenissen van eenen Jan de Rijper, alsmede sententie tegen deselve,
om verbrand te worden, door de magistraet geweest.*

17 Juni 1573.

Na de bekentenissen, groot zeven bladzijden :

tGene vurss. ripelick betracht und erwegen, wijst die burgermeister Johan to Bocop (nadem die scholtz ordel und sententie vordert) mit gevolch des gerichtz, dat dese delinquant an een post gesatt und mitte vuere van den leven ter doet sall gebracht werden. Actum den XVII^{en} Junii 1573.

L. 24, n°. 9.

B.

Aantekening van eenige, die _____ in de stadthuys-plaetse unthoofdet sind worden.

Augustus 1587.

Na de bekentenissen :

Hierup sie van burgemeistere und rhaet erkennt, als openbare rovers mit dem swehrd hingericht tho werden, anderen them exempel.

Welckes dan vermits tumult der soldate (de se mit geweld gedachten tho reddden) in de stadhuiss-plaitze geschiedt, und unthoofdet sind worden. Geschiedt A^o 87 im Augustus.

L. 24, n°. 11 C.

C.

Sententie tegen Lambert Nucke over roven op de huysluyden.

2 December 1587.

Burgemeistere, schepenen und rhaet deser stadt hebben up eigener bekentniss van Lambert Nucke, ock erhoorten kundschappen und wahraftiger erfahrung; dat he nemlick niet allein verscheiden burgern ore have und biesten genomen, mehr ock den umgesaten huissluden, in contribution sittende, vuel pehrden und biesten hebb helpen afroven; item den huissluden ore contributionpenningen helpen afroven, und doch darvan sijnem oversten niet mitgedielet; gemelten Lambert na rechte erkennt, mit dem swehrde them exempel van andern vam levend them doode hingericht tho werden.

[*Later bijgeschreven :*] Is van dem rhaethuse opentlick afgelesen, und volgens up dem Vischmerckt ther execution gestelt, am 2 Decembris A^o 87.

H.

L. 24, n°. 11 H.

D.

Sontentie van eenen M. Andries wegens verraderie tegens de stad, met voorgaend advis van sijn captein door de magistraet geweest.

A^o. 1589¹⁾.

Nadem meister Andries van Ensleben, in dienste deser landschap und captein Wijnbergen, na erheefliken orsaken geëxaminieret, doch up vrijen voeten, ungedrungen bekennet, dat he niet allein

1) A^o. 1589; dit is later bijgeschreven.

durch schrift, mehr ock mundlick, so mit Adolf Merckolf hier in der stadt, als ock mit drie andren van den viendt int Oldebroock conspiratie gehalten; durch de olde haven gewadet, umb die biesten daraff tho helpen halen; graften gepeilet, terms und muren versigen ¹⁾, umb volgens einen vereederliken anslagh up dese stadt tho helpen int werk stellen; erkennen burgermeistere, schepenen und rhaet deser stadt mit vorgahnd adviss gemeltes capiteins, dat Andriess vorss. mit dem swehrde vam levend ther doode sall hingericht werden, wie dat ock einem verreder eget und gebuht.

L. 24, n°. 11 F.

XXIII.

Oorveede van eenen gegeeselde.

14 Juni 1563.

An der kaecken gestuept ²⁾.

Ick, Symon Aertsz. bij Swoll tho Franckhuesz geburtich, zekere und loeve, dat ick nimmermeer die dagen mijns levens, noch nyemant van mijnre wegen mit mijnen wille doon noch laeten geschien sall tegen den schultheis, burgermeisteren, schepenen und raidt der stadt Elburgh, tegens oeren dienaren, burgeren, innewoenars, die nu sijnnen oft naemaels wesen sullen, mit raede, mit daede, mit woorden oft mit wercken ³⁾ heymelick noch openbair, dat hem hynderlick wesen mach an oeren lieve, ehre und guede om ghienreley saecken will in eniger wiese. Dat ick gesekert und gelovet hebbe, dat sal ick holden als een guet gesell. So helpe mij God und all Sijn hilligen. Sonder argelist. Actum am XIII Junij A^o XV^c dreentsestich.

Achter het vonnisboek.

XXIV.

Bekentenis van iemand, die den raad verwenscht had, kondschappen en vonnis.

19 November 1444.

Des Saterdaghes na Sente-Pontianusdach.

Item Evert Vrese gheliede, dat he sat tot Evert Heynen zoen huus ende dranc, ende segede, dat he wolde, dat der stat huus buten der stat stonde ende vier van den raede int huus were ende der stat huus stonde ende brande.

Item Willem Sticker ende Passeman van Holte tugeden, dat Evert Vrese de segede tot Evert Heynen zoon huus, weren der twe uut den raede, so en weer daer neet ene, de een ordel wisen konde, hi en mostet to Zutphen halen.

Burge voer Evert Vrese Passeman Sticker, Alberts zoen.

1) *Versigen*, bezien.2) *Gestuept*, gegeeseld.3) *Mit raede, mit daede, mit woorden of mit wercken*, twee rijmformules.

Item aldusdanige zoene zal Evert Vrese doen den scepenen van der Elburgh totter scepene sinnige :

Item in den eersten , so sal Evert Vrese op enen Sonnendach voer den cruce gaen ende dragen ene keerse van twe pont wasses in sijn hant omme den kerchof , ende de keerse sal Evert setten voer den hilligen sacrament , ende so sal Evert dan voert gaen op der stat huus ende gaen sitten op sine kniën voer den scepenen ende raede , ende seggen alsulke woerde na als hem de scepene voerseppen.

Breukboek van 1444 en 1445.

XXV.

Copie van de sententie, geweest tegen Dirck Aertzen, met desselfs oeruede.

23 September 1549.

Na de ooruede, actum den XXIII Septembris Anno XLIX :

De sententie van Dyrck Aert zoen vurss. ende ander mocke genoempt ¹⁾.

So Dyrck Aert zoen bevonden is, dat hij boeven sijn echte huysfrouw noch een ander vrouw getrouwt hefft van Ffrankeker, dwelck Dyrck also gescheet te wesen selves bekent, hem vur die overmannen van Franeker na inholt ende certificatie gethoent ende gelesen, waermit Dyrck vurss. verdyent ende weerdich were gewest gestrafft te werden na gelegentheit sijnre missdait; so dan Dyrck Aert zoen vurss. dorch dat vurbidden van gueden ende eerlicken vrouwen mit gnade is angenoemen, sall bij an Sonnendage thokomende voir die processie ende cruce om die kerckhoff gaen mit bloeten hoiffde ende voiten, in een linnen cleet, hebbende twe roen, op elck arm ene; ende dairmede voir ditmail geabsolveert wesen. Ende ist saick, dat hij wederom tot eniger tijt bevonden wordt in dusdanigen ende dergelijcken misdait, so sal men desse excessie wederom voirthaelen als onvergheven, om gestrafft te werden in den bloide in exempell van anderen. Actum ut supra.

L. 24, n°. 11 A.

XXVI.

Vonnis en ooruede van eene meinedige vrouw.

19 Maart 1564.

Naedem Aertgen Cornelis Deyntgyns wijff twe eeden in eene saeke, die eene tegens die andere, und eenen valschen eedt gedaen heft, hebben idt gericht der stadt Elburgh in ansiehung haire armoede hair niet nae behoor gestrafft, sonder begnediget und hair voor boete opêrlacht, dat sie mit een linnen laken voor die processie und wijhewater und crucesen omt kerckhoff gaen sall, und volgentz, dat gedaen sijnde, uuth deser stadt und vriheyt van der Elburgh gaen und ontwijcken, nimmer hair leven lanck dair wederin tkhoemen, und soe sie dair weder in queme, gestrafft twerden woe sulx behoort.

1) *Ander mocke genoempt*, dit zal beteekenen: anders genaamd mocke, d. i. zeug of varken.

Dese gevencknisse und boete heft sie, in maten woe boven vurs., verorphedet niet to wreken ofte tdoon wreken. Sonder argelist. Actum op Sondagh Judica in den vasten. Anno etc. vierentsestich.

Achter het vonnisboeck.

XXVII.

Oorveede van Johan Reeßs, Henricksz., en zijne vrouw.

14 Mei 1576.

Ick, Johan Reeßs, Henricksz., laeve und zeekere midtz desen, Alsoe ick erstelick met mijnen oem Henrick Reeßz, als oeck met minen vader Henrick Reeßz zeeker twist und misverstandt heb gehadt, denselven mijnen oem gedreicht, woer ick hem konde bekhommen, zin leven tbenemen; derhalven dat mij den scholtis, burgemeisteren, schepenen und raedt deser stadtt Elburgh op der raetkamer toe commen opten X^{den} Januarij verleden ontboeden hebben, daer ick bin erschenen. Hefft mij die borgemeister indertijt van wegen der stad tegens mijnen oem bij een pene van hondert olde schilden in vreden gelacht, mij den hantvrede bij gelicker pene noch van hondert olde schilden afgeëist. Van gelicken lacht mij den scholtis van wegen des heeren in vreden. Wolde ick daerop den scholtis, noch den borgemeister die handt nyet van mij geven. Dan bin ick met haestigen muede thuiss gegaen und weder met een rappier op der raetkamer gekhoemen, und gelickewail den vrede nyet van mij willen geven. Iss denselven namiddach den stadtdiender bij mij gecomen und den vrede van wegen noch der gemene schepenen gebaeden. Hierenbaven heb ick nae der tijt op eenen voormiddach mijn oem Henrick Reeßs, die ter tit metten scholtis Goer und etlicke van die schepenen ten huse van Wilhem Cornelissz. saeten und droncken, vuer der duere wachtende, doen hije daeruit quam, heb ick hem angesprenght und mit min opsteker ¹⁾ uit toe trecken beanxstet, daer den scholtis und etlicke borgeren voir waeren; und alsoe idt gebott van den scholtis und schepenen nyet geacht, und den vrede, daerinne ick in maeten vurs. gelacht was, toebraecken. Hebben mij daernhae scholtis und schepenen tegens eenen openbaer rechtdach doin baden opten raethuise tsullen commen. Bin ick daer nyet gecompariert. Bin ick contumaciter int ghene vurs. verwonnen. Dit allet verbij gewest zinde, heb ick wederom opten viften dach Majj lestleden smorgens opter straeten een gevecht met min oem gehadt. Hebben der scholtis und etlicke van den schepenen van wege des ersamen hoehlofflicken gerichtz *ex officio*, meer als genoeg daertoe verorsaecht zinde, mij geapprehendiert. Und avermitz ick mij niet willichlick wolde gevangen geven, und zij stoeten und slaegen van mij eensdeels kreegen, hebben zij mij wess in der gevanckeniss gedraegen und wes desen dach toe gehalden. Derhalven, dat ick, Johan Reeßz, Henricksz., bekenne

1) *Opsteker*; over dit wapen zie men VAN HASSELT, *Arnh. oudh.*, dl. II, blz. 170 en 171.

in kraft deses, dat ick mij daermit grotelicken ontgaen heb; bidde und begere van den scholtis und schepenen, als min avericheit, genaede ende geen recht. Daerbeneffens laeve und zwere ick bij mijnen gueden, waeren trouwen und eeren voor mij unde mijnen erven van nu voortan wes ten enigen tijden nummermeer buyten off binnen deser stadt tegens den scholtis burgemeisteren, schepenen und raedt deser stadt toe willen doin, dan wes zije mij gebieden off doin gebieden, guetwillich naekomen und achtervolgen.

Oeck laeve und zekere ick, dat ick an den scholtis, burgemeisteren, secretarys, stadtdienders und anders burgers oder inwoenders dieser stadt, idt waeren dan manss- oder vrouwenpersoenen oder oer familie, die an miner gevancknisse schult, raedt ende daet hebben off derselve verwant zin und hem daeran geofent hebben oder nyet, heimelick oft openbaer nummermeer weder toe wreken oder toe verhaelen offte verschaffen met raedt off daedt in geenderley manieren, dattet gewraecken sal worden.

Oeck laeve und zekere ick, dat ick deser mijne gevanckniss halven geen gezenck, twist ofte gevecht tegens ymandts ter werlt anheeven noch gebruecken sal, bizonder tegens min vader und oem, oer huisfrouwen und gantzer familiae.

Noch laeve und zekere ick, nhae daten deses een jaer lanck, wanneer die gilden gedroncken worden, toe schuwen und soelange daeruyt toe verblijeven und in oer geselschap niet toe commen.

Van gelicken lave und zekere ik nyet uuyter gevanckniss toe wijcken voor und aleer ick mijne broecken voldaan und tot eenen stuver toe betaelt heb; angesyen den scholtis met die ghemene schepenen soe genedelicken aver mij gewest und mij met XXVIII statguldens neffens mijn sluytelgeld toe betaelen, benedicht hebben; daervan ick deselve zeer hoechlick bedancke.

Und ofte idt gebuerde, dat ick, Johan Reefss, Henricksz., (des wil Godt nyet en sal) ofte ymandt mijnenthalven sulcke op-gemelte gevancknisse, dorch mij nu veroervehet und twillen nakommen bezwaeren, mitter daet, raet off met gerichtelick, welcker gestalt dat vurgnamen, off ick mij des toe gebruecken selfz onderstande, daermit velicht die stadt Elburgh ofte derselver borgeren ende inwoeneren in schaede muchten commen, und desse oervehede in een oder mer stucken verbreecke und nyet en hiede, und daeraver bevonden und gekreegen worde, soe sal aver mij gericht worden, als aver eenen broeckigen, veroerpheten, meenedigen und eerloesden vredebreker und apenbaer geweldener gebbuert, und sal desfals min liff und guedt verbuert hebben; und alle die tijt ick leve, sal ende wil ick desse miner gevanckniss (waertoe ick die scholtis und schepene verweckt unde mij zelven angedaen hebbe) nummermeer gedachtich noch willes zin in eniger wijze, soe vorss., an ymandt toe wreken. Alle desse vorss. puncten und articulen gelaeve ick, Johan Reefss, Henricksz. vorss., vast, stede ende onverbrechlichen thalden

und toe achtervolgen. Soe waerlick helph mij Godt und Sin hillich *evangelium*. Sonder argelist. In orkonde der waerheit soe heb ick, Johan Reefss, tot vaster zekerheit desse mine oervehede met min schriftelicken naem onderteickent. Geschiet in den jaer onss Heeren duysent vijfthondert acht und tseventich opten veerthienden dach Maii.

Jan Woltessen.

Ick, Henricxken Kaerls, echte huisvrouw van Johan Reefss, Henricksz. voors, lije und bekenne in der saecke minss mans groot schult thebben, etc. Soe gelaeve ick mede, desse mins mans oervehede in allen puncten bij pene, daerinne verhaelt, toe willen van gelicken achtervolgen. Orkonde mijen naem, ten dage und jare voors. hieronder gesatt.

Henryck Kalers.

Achter het vonnisboek, concept in l. 9, n°. 23.

XXVIII.

Arnoldus Houtman neemt aen, de schepenen van Elburch gedurende een jaer lanck voor een seker loon de vromissen, custerie en schole aldaer te zullen bedienen.

18 November 1358.

Allen luden, dye dezen brief zullen zyen of hoeren lezen, make ic, Arnoldus Houtman van Arnhem, priester, kont ende openbaer, dat ic gheloeft hebbe den scepene ende den rade ter Elborch, een jaer te verwaren, aen te rekenen van Sente-Mathijsdach des apostelen naestcomende, dye vroemisse, dye custerije ende de scole ter Elborch, om ene bescheiden rente ende loen, alse dye brief helt, dye sij mij daerop gegheven hebben, mit der stat secrete beseghelt. Ende waer dat sake, dat enich ghebrec of scade van mire weghe hierin viel, of dat ic anders dede, dan ic billic doen soude, dat sal ic altoes bij den scepen verrichten ende verbeteren tot hoers selfs bescheidenheit. Beseghelt mit minen zeghel. Ghegheven int jaer ons Heren dusent driehondert achte ende vijftich des Sonnedaghes na Sente-Mertensdach in den winter.

Naar den oorspronkelijken perkamenten brief (watervlekkig), l. 7, n°. 70, waarvan het uithangend zegel in groen was is afgevallen.

XXIX.

Copie van de confirmatie der privilegiën van Elburg door hertog Eduward.

25 Juni 1361. ¹⁾

Datum per copiam. Wij Edward, bij d[er gen]aden Godes hartoch van Ghelren ende greve van Zutphen, doen cond allen luden, die desen [brief sol]en zien oft horen lesen, dat want onse lyeve ghemind[e] stad ende borghere ²⁾ van der Elborch [ons gehult], ghezwa-

1) Vgl. NIJHOFF, II, blz. LXXXVII en 165, noot 6

2) *Borghere*, in den Harderwijkschen brief hier en andermaal *porteren*.

ren ende voer horen erfhere van gheh[eite] ¹⁾, ghebode ende bede ons lyeven bolen ²⁾ her[en Reynauts], hartoghe van Ghelren ende greve van Zutp[hinne] ontfanghen hebben, zo hebbe wij gh[esekert] ende ghelovet in guden trouwen ende then heylig[en] ghezworen, der voerscreven stad ende burgheren van der Elborch, die nu zin of namaels comen zullen, hoer karten, privilegiën, hantfesten, brieve ende alle hoer alde rechte, hercomen ende alde ghewoenth[e], die zij van onsen lieven here ende vader, hartoghe van Ghelren wilne was ³⁾, den God ghenadich zij, onse alderen ende vorvaderen, tot hertoe van alts ghehad hebben, vast ende stede the halden erflike, ende dat niet the vermynren ende des in getughe der waerheyt ende tot stedicheyt hebben wij onsen zeghel aen desen brief doen hanghen. Ghegeven in dien jaer ons Heren dusent driehonderd een ende tzestich des anderen daghes nae Sunte-Johansdaghe baptiste.

Naar een gelijktijdig afschrift op perkament, l. 16, n°. 35, op vele plaatsen door watervlekken onleesbaar. De onleesbare plaatsen zijn aangevuld naar den bijna gelijklopenden brief voor Harderwijk, n°. 3, vroeger loquet 15, n°. 21, van het Harderwijksch archief, uitgegeven door MR. G. A. DE MEESTER in de *Kron. v. h. Hist. gen.* 9^e jaarg., 1853, blz. 329 en 330.

XXX.

Uytspraak der raden des hertochs tusschen Pilgrim van Putten ende Elburg, aengaende de gruyte van hoppenbier.

1 Juli 1382. ⁴⁾

In den jare van tweën tachtigen des Dinxdages na Sunte-Peter-ende Paulusdage hebben ons heren Raet van Gelre, als die provest, de junchere van Borkel, heer Walraven van Wijje, Arnt van den Gruythuys, dairbij weren die twee junchere van Bronchorst, de junchere van Kovorden, de here van Gemen, Willem van Steenbergem, Mumpelyer ende Wolter Ghyse een gevoeth ⁵⁾ geseget tusschen Pilgrim van Putten ende onser stat van der Elburch: so wes men brouwet van date des brieses van hoppenbyer to vercopen ende to tappen, daer sal Pilgrim van boeren half gruytgelt, ende wes hoppenbyer elck man brouwet binnen sijnen huys to drynken, daer en sal Pilgrim nyet aff hebben. Ende dat is geseget elck man beholder sijnre brieve, de zij hebben van hertoch Edewaert.

Naar een oud afschrift op papier, l. 4, n°. 9.

1) *Van gheheite*, op bevel.

2) *Bolen*, eigenlijk schoonbroeder, doch met dezen naam duiden de vijandige broeders elkander in den regel aan. NIJHOFF, II, blz. 52, noot 4.

3) *Hartoghe van Ghelren wilne was*, wijlen den hertog van Gelre; zie over deze uitdrukking NIJHOFF, II, blz. 167, noot 2.

4) Vgl. NIJHOFF, III, blz. 214, noot 1.

5) *Gevoeth*; op blz. 172 hiervoor leest men, dat eene uitspraak *ghezeghet ende ghevijt is*.

XXXI.

Eenige oude aantekeningen van gerichtelijke schultbekentenissen en andere acten, meest van den jaer 1385—1387.

O.a. Item in den jaer van LXXX zoe brachte Heijneman Adrias' zoen van Schonen van pontghelde III nobel.

Item in den jaer van LXXXII zoe brachte Jacob Hughen zoen toe ponghelde VII olde clipper.

In de jaer ons Heren dusent driehondert LXXXVI op Zente-Agnetendach¹⁾, dat Pilgrym ende onse scepen woerde hadden van den becroen²⁾, dat hem Pilgrym becroende van den biere, dat van buten der Elborgh incomet, daer boden hem de scepen van te gheven VII b.³⁾ van elken vate, als zie overdraghen weren mit zinen vader, ende ghenoege hem des niet, zie wolden mit hem rijden voer onsen heren van Ghelre, de ons ghesceyden hevet mit brieven, de onse scepen noch van onsen heren voerscreven hebben; ende van date des brieves zoe hebben sie hem gheboden van elken vate enen nijen groten, dat men binnen der stad brouwet. Hier was over ende an, daer hem dat die scepen boden, her Arend van den Sande, Jan Lubberts zoen, ende oec zoe weren daer mede Henric van Oestenwolde, Jan van der Eket, Gerit zijn broeder, Coep Nücke, Henric van der Braec ende Abel Nursche.

Op papier, l. 26, n°. 12.

XXXII.

A.

Certificaet der magistraet van Elburg, dat sij gesien hadden het maeggescheide [van 13 Juli 1596] waerbij de jungste des bruederen und de suster van de Ysendoorns a Bloys togedeylt was die gruytaccijs in der stad Elburg. Met het stadszegel, drietorensburg.

23 September 1597.

Oorspronkelijke brief op papier, l. 4, n°. 25 C, met een opgedrukt, overgeplakt zegel.

B.

Koopbrief, waerbij de stat van Elborch van joncker Wolter van Isendooren a Bloys koopt 't recht van de gruyte binnen Elburch voor 150 guldens tho twintich stuvers en twee rosenobels tho ene verehrung voor sijnen E. suster.

29 Juli 1597.

Oorspronkelijke brief op papier, l. 4, n°. 29, met verschillende onderteekeningen.

1) *Zente-Agnetendach*, 21 Januari.

2) *Becroen*, beklag.

3) *B*; hierbij nog eene letter, die ik niet kan lezen.

C.

Brief van Wouter van Ysendoorn aan de magistraet van Elburg, om een uyt hun te committeren na Arnhem tegen den 3 Augusti, om alsdan den vercoften gruytaccijsen finalick die een metten anderen af te handelen.

23 Juli 1598.

Oorspronkelijke brief op papier, l. 4. n°. 25 B, verzegeld geweest met een zegel in groen was.

D.

Overdragt en beleening van die gruyt ende gruytgelden ter Elborch door Wolter van Isendoorn aen en tot behoef der stad Elburg gecedeert.

3 Augustus 1598.

Oorspronkelijke perkamenten brief, l. 4, n°. 1, met groot uithangend zegel van het Vorstendom en Graafschap in rood was.

E.

Extract uyt de Leenboeken, door J. van Reidt afgegeven, wie al sedert 1402 tot 1598, wanneer de stad Elburg de gruite gekregen heeft, met dezelve successivelijk beleent zijn geworden.

(Dit eindigt met:

Wolter, Steven ende Anna van Isendoren, erven hares vaders Henrix, volgens haer maechgescheydt beleent sijnde, transporteren tselve leen voort op die stadt Elburch, daarvan Johan van Holte, secretaris, hulder is. 3^a Augusti 1598.)

L. 4. n°. 7.

F.

Waersbrief, waerbij den heer van Isendoorn sijn erff ende goet, geheten Calengoet, in de ampte van Rhede, verbind, so somtijds enige ongenoemde lasten op de verkochte gruytaccijs mogten opkomen meer, dan in de koopbrief daervan gespecificeert sijn; om daeraen sulks te verhalen na waerschapsrechten van Veluwenzoem.

4 Augustus 1598.

Oorspronkelijke perkamenten brief, l. 4, n°. 30, met twee uithangende zegels in bruin was.

G.

Een burgstelling voor Wolter van Ysendoorn dat hij sal bezorgen, dat sijn susters en broeders sullen ratificeren 't gemaecte verdrag met de stad Elborch, gepasseert voor schepenen van Arnhem.

4 Augustus 1598.

Extract uit het signaat der schepenen van Arnhem van den secretaris P. Verstegen, l. 4, n°. 25 A.

XXXIII.

Koning Albert van Sweeden geeft aen die van Elburg een vith op Schonen, en om aldaer een voogt te mogen stellen.

25 Juli 1368.

Wij, Albert, van Godes gnade der Sweden und der Göthen koningh, und here des landes tō Schone, bekennen und betūghen openbare in desinen breve, dat wij den beschedenen luden, schepen und raetmannen der stad to der Elborgh, und ere borgheren und al eren nakomelingen, der eres denstes willen, na rade unser bischope, und unser trūwen raetgheven, vor uns und vor al unse erven und vor al unsen nakomelingen hebben ghegheven und ghelaten, und gheven und laten en ¹⁾ in dessen breve, ene sunderlike vitten up unsem lande vor deme huus to Valsterboden, und laten en ¹⁾ de in twen velden, dat ene velt is de helfte der vitten vor deme slote to Schonör dar de Vlaminghe plegen tō liggende, de andere stede schut an de Buscher vitte. Desse vorscreven vitten hebbe wij en ¹⁾ bewisen und antwerden laten bi unsen deneren und ametluden van deme Osten int Weste, und van deme Suden int Norden, als se licht in erer schede. De scolen se van nu an went tō ewighen tijden brukeliken und vrijij besitten und beholden, also vrijij und also vullenkomeliken mid allen richte, mit allem rechte, mit aller rechtecheyt und vrijhey, daer de van Lubeke ere vitten, de se up dem sulven velde hebben, aldervrijest und aldervullenkomelikest mede besitten, und alle degene, de de vorscreven van Elborgh mid sik up der vornomeden vitten liggen laten, scolen vor deme voghede van Elborgh to rechte staen, und bruken dar aller vrijhey und rechtghey na erer stad rechte, likerwis als degene, de up der van Lubeke vitten mid dem van Lubeke lighen, vor deme voghede van Lubeke to rechte staen na dem Lubisschen rechte, und als se dar der van Lubeke vrijhey und rechticheyt bruken. Und se moghen söken mid waghene, oder mid perden, oder tō voete, oder wo id en ¹⁾ event, tūssen der vitten und dem watere, wedder und vort, dest se andere vitten nicht daran vorunrechten. Und alle desse vrijhey scolen se und ere nacomelinghe hebben und beholden to ewyghen tijden. Und to tūghe alle dessen vorbescreven dink is unse ingeseghel ²⁾ ghehenghet an dessen bref, de ghegheven is to Valsterboden na Godes bort drūtteynhundert jar in deme achte und sesteghisten jare in Sunte-Jacobesdaghe des hilghen apostels.

Naar den oorspronkelijken perkamenten brief, l. II, n°. 20, met een uithangend zegel van eene witte, kalkachtige zelfstandigheid.

1) *En*, hun.

2) *Ingeseghel* houdt RACER, VII, 105, voor een zegel in was, in tegenstelling van een in prent op het papier gedrukt. Daar de laatste echter in de tweede helft der 16^e eeuw in zwang kwamen, geloof ik, dat het slechts een andere vorm voor *seghe* is.

XXXIV.

Brief van Evert Scherpinc, waarschijnlijk geweest sijnde voogd van de Elburger vitle op Schoonre, aen de magistraet van Elburg, wegens het vangen en de prijs van den haring aldaer en op Valsterboede.

13 September zonder jaar. ¹⁾

Vrendelike groete to voren. Gude gheminde vrende, Weet, dat onse borghere allehier machtich ende zünt zijn myt al hore ware, Got hebbe lof. Voert zoe hebben onse borghere alhier ghesolten tussche zueven lasten ende twaleven, ende to Drakvere tusschen XV ende twintighen. Voert soe is hier de onghelijxte koop van heringhe, de wij hier gheleeft hebben. Item een voeder herinx int hul tyen s., up dat knie achte s. ende up den hoep VI s. en VII s. Ende to Valsterboede heft alsoevole herinx gheweset dree daghe lanc, dat menne daer coft umme V s., III s. ende oec III s., mer dat was vaste zum Nachtgamel. Item to Drakvere ende toe den Ellenboghe ghelt hi X s. ende XI s. Item dat solt ghelt hier viertigh s. ende to Drakvere tweëndertigh ene last, tonnen VIJ ende VIIJ s., ende to Drakvere V s. de nobele, VI s. Rijsche gulden, XXV gr. Ende hier is quaden tijt wittes ghelts. Voert soe is hier tomale noch guet vrede ende hier en is ghiene sterft zoeterwijs. Voert van den Prusen ende den Polen en can ic u nyet waers of scrijven; dan zee zegghen, de daer uut Prusen komen, dat de koninc ende hertich Vittolt myt groter macht in Pruserlant ligghen ende hebben um vole schaden ghedaen, an dorpen ende an kleynen steden ghedaen; desghelikes hebben de Prusen weder in orenlande gheweset ende hebben om vole dorpe ofghebrant ende men zeghet hier, dat zee den Polen oec vole waghene myt vyталиën ofghetoghen hebben. Nū nyet meer up dese tijt, mer segghet mijnen here Johan Sticker gudennacht, dat hi al onse vrenden gruet, want de tijt valt hier to kort, ene andren breef to scriven. Got sij myt iu. Ghescreven to Scoenre up des Hillighen-Crusesavont.

Evert Scerpinc.

Adres:

An burghermeyster, schepen unde
raed der stat van der Elborch.

Naar den oorspronkelijken brief op papier, l. 12, n°. 30, verzegeld geweest met een zegel in bruin was.

XXXV.

Vidimus-brief des bisschop van Utrecht, dat de coninck in Dene-marck, etc. etc. aen de stadt van Elburg de Lutticke-vitle bij Schonoir, weder gelaten heeft.

1) Volgens het schrift moet deze brief op omtrent 1400 gebracht worden.

3 December 1444. vidimus-brief van 7 April 1445.

Wij, Roedolph, bii der gnaden Goidts biscop to Utrecht, doen kondt allen luden, dat wii hebn gesien ende horen lesen enen brieff, ongherasiert, onghecancelliert, gans ende ghawe, alst geleeck ende wii bekennen konden, waill besegelt mit segele dess doirluchtigen, hoegheboren vorsten, heren Cristoffer, koeninck van Deemmerken, Sweden, Noirwegen, etc.; volgende hierna bescreven van woirde to woirden: Wii Cristoffer, van Godes gnaden to Deennemarken, Sweden, Norwegen, der Wenden unde der Gulhen koninck, Palenszgreve bii deme Rijnne unde hertoge in Beyeren, don witlick alle denghenen, die dessen unsen brieff seen offte horen, dat wii van sonderlingher gūnst unde gnaden, ende oeck van lieflicheit wegen dess hoegheboren vorsten hertoghe Aerndt van Ghelre, etc., onsen leven oem, hebn wedergegeven mit crafht desses briefves siinre stadt to Elborch die vitte ende eerde, gelegen to Schanoir bii onse slote, unde geheten die Luttike-vitte, soe lanck, so wiidt ende soe breet, mit alle sulker vriheit unde richticheit, alse van oldinghes van onsen voirvarende koninghen toe Deenmarcken gehadt ende gebruket hebn. Hierom heden wii onsen vogheden ende amptluden, biisonderen to Schonoir ende to Valsterbode, unde allen anderen, we se siin, dat see de stadt Elborch de voirbenoemde vitte, eerde ende vriheit laten nyeten unde bruken onghehendert unde dairan nicht hinderen noch hinderen laten bii onsen konincliken toern unde unghenade. Datum castro nostro Haffneñ tertia die mensis Decembris anno Domini CDXL quarto, etc. nostro sub secreto. Dess tot oirconde soe hebn wii, Roedolph, biscop voirss., onse segele an desen onsen brieve doen hanghen. Gegeven to Vollenhoe indt jair onss Heren dusent vierhondert vijff ende viertich des Woensdaghes na Beloken Paeschen.

Naar den oorspronkelijken, perkamenten brief, l. 24. n°. 44, met een uithangend zegel in rood was.

XXXVI.

Brief van Arend van Hoern, bisschop van Utrecht, waerbij aen die van Elburg vrijgeleide gegeven door het gehele Sticht, so te water als te lande, voor hare goederen.

17 Augustus 1373.

Wij, Arnd van Hoern, bi der ghenaden Goeds bisscop tUtrecht, maken kont allen luden, dat wij den goeden luden van der Elborch mit hoern goede goed, vast gheleyde ende veylicheyt ghegheven hebben ende gheven mit desen brieve, te varen ende te comen binnen onsen Ghestichte te water ende te lande, soewaer dat sij willen, vor ons, vor onse heerlicheyt ende vor alle dieghene, die om onsen wille doen ende laten willen, durende tot onsen wederzeggen. Zonder enich ander arghelist. In orconde des briefs besegelt mit onsen segel, benedenaen ghedruct. Ghegheven tot Campen

int jaer ons Heren duysent dre hondert dre ende tseventich des Wonsdages nae Onser-Vrouwendach assumptionis.

Naar den oorspronkelijken brief op papier, l. 11, n°. 2, met een opgedrukt zegel in rood was.

XXXVII.

Brief, waerbij hertog Willem aen die van Elburg versoekt, sijne huwelijksvoorwaerden mede te besegelen.

25 Augustus 1379.

Hertoge van Gelre
ind greve van Zutphen.

Wij bidden u, burghermeesteren, scepen ende raet onser stat van Elleborch, onsen live vrunden, dat ghij mit ons ende voer ons gelaven wilt ende bezegelen alsulke hilixbrive ende vorwerde, als wij ende ander onse vrinde gelaven soelen ende doen onsen live neve, hertoge Aelbert in Beyeren, ruwaer in Henigouwen ende van Hollant. Daeraff sekeren wij ende gelaven in goden trouwen voer ons ende onsen erven, u ende uwe erven scadeloys te hauden ende wael te quiten sonder ennich wederseggen. En des en wilt ons nyet weygeren, also lieff als wij u sijn, opdat ons in onsen hilixsaken overmids u geen hinder en val. Gegeven onder segel bynnen aen desen brief gedruet int jaer ons Heren dusent driehondert negen ende tsoventich des Donrendaegs na Sonte-Bartholomeusdach.

Naar den oorspronkelijken brief op papier, l. 8, n°. 52, met een opgedrukt zegel in rood was, vertoonende enkel eenen kuiphelm met helmteeken eene pauwenstaart, waarin een klimmende, tweestaartige leeuw.

XXXVIII.

De hertog en hertoginne versocken die van Elburg, om mede te besegelen den brief, die aen de Lombardhouders te Arnhem soude gegeven worden, belovende de stad dienaengaende te sullen schade-loos houden.

24 October 1380¹⁾.

Hertoge van Gelre ende greve van Zutphen.	} Hertoginne ende grevinne der lande vorscreven.

Wij laten u weten, burgermeesteren, scepenen ind raide onser stat van der Elleborch onsen goiden vrinden, dat wij Lombarden gesat hebben in onser stat van Arnhem, die aldaer Lombardertafel hauden soelen, gelijk die open brief ynneheld, den u Henric van Calker, onse schriver, op dese tijt van onser wegen brengt. Daeromme bidden wij u, dat gij dien brief mit ons besegelen wilt mit uwer stat segel, want wij sekeren ind gelaven in goiden trouwen voer ons ind onse erven, u ind uwen erven, u ind uwen nacomelin-

1) Het gelijkkluidend schrijven aan Harderwijk is onnauwkeurig uitgegeven bij SCHRASSERT, II, blz. 23. NIJHOFF, III, blz. XLIII, noot 5, stelt ze op 30 October.

gen hieraf schadeloos te houden ind wael te quiten tot uwes selves simplen seggen. Sonder argelist. Gegeven onder onsen segel bynnen aen desen brief gedruet int jaer ons Heren dusent driehondert ind tachtentich des anderen dages na Sente-Severijnsdach.

Naar den oorspronkelijken brief op papier, l. 8, n°. 49, met opgedrukte zegels van Willem (als in de vorige Bijl.) en Catharina in rood was.

XXXIX.

Brief van den proost van Oude-Munster te Utrecht, als Bewaerder van Gelre op deser tijt, aen Elburg, om de heren van Sint Marien in alle saken binnen hunne stat behulpig te wesen.

2 Juni 1389 ¹⁾.

Gude vriende, Ich bidde u, als ich vrintlixte mach, dat gij den heren van Sunte Maryen tot Utrecht ²⁾ behilpicke wesen wilt in allen saken, die sij in uwer stat te schaffen hebben, gelijk u brengger dis briefs, hoer medecanonick, wael seggen sal. Dis en lait nyet. Gegeven tot Nijmegen des Goedesdages nae ons Heren Hemelvartsdach.

H., praist van Alde-Munster tot Utrecht, Bewarer der lande van Gelre op deser tijt.

Adres:

An die burgermeistere, scepene ende rait der stat van Elborch, minen goiden vrienden.

Naar den oorspronkelijken brief op papier, l. 16, n°. 26 K, verzegeld geweest met een zegel in groen was.

XL.

Brief van de rentmeester Arent ten Boecop aen de stad van Elburg, om hare stad te vesten, en de wegen te maken, dewijl den hertog mcendt binnenkort ter Elburg te komen, om de stad te besien.

12 April 1396 ³⁾.

1) De afwezigheid van den hertog, gedurende welke de proost tot stadhouder benoemd was, duurde van 19 November 1388 tot 12 October 1389 (NIJHOFF, III blz. LXXVI en LXXVII), zoodat dit schrijven in 1389 moet vallen.

2) Het kapittel van St. Marie te Utrecht bevat verscheidene goederen bij Elburg, Zie l. 4, n°. 1, en *Het LIBER PILOSUS van S. Marie te Utrecht* in J. J. DODT VAN FLENSBURG, *Archief van kerkelijke en wereldsehe geschiedenissen, inzonderheid van Utrecht*, dl. I, st. 1, blz. 14^b, 33^a en 39^b.

3) Hoewel deze brief zonder aanduiding van jaar is, moet hij op 1396 gebracht worden. Arent toe Boecop, die hem als rentmeester schreef, werd des Mannendaghes post Odulphi 1395 tot deze waardigheid benoemd. (Zie de akte van aanstelling in de *Kron. v. A. TOE BOECOP*, blz. 336—339, en bij VAN OLDENBARNEVELD, blz. 3—6.) Tusschen 1395 en zijnen dood maakte Willem van Gulik maar twee reizen naar Pruisen, en volgens den aanvang des briefs was de hertog juist van eene teruggekeerd. De eerste duurde van 20 November 1395

Goide vriende, Mijn lieve ghenedige heere van Gelre is wedercomen van der Pruysscher reysen, mit alle sinen riddersen ende knapen, gesont, mechtich ende goidsmoets, des God gelaeft sij, ende is wael te vreden ende ich mit hem. Ende meyndt oick cortelich ter Elborgh the comen omme uwe stat the besyen; daeromme so wilt ernstlich daaromme uyt wesen, uwe stat te vesten ende uwe wege te maken omme sonderlinge saken wille, die mijnen genedigen heere aencomen moeghen. God sij mit u. Gescreven tot Arnhem feria quarta post Dominicam Quasimodo.

Adres: Arnt van Boechop, rentmeyster.

An die borgermeystere, schepenen ende rait der stat van der Elborgh, mijnen sonderlingen goiden vrienden.

Naar den oorspronkelijken brief op papier, l. 1, n°. 59, verzegeld geweest met een zegel in bruin was, waarvan de sporen nog aanwezig zijn.

XXI.

Bevel van den hertog aen Aerndt ten Boekoep, om de ingesetenen van Veluwe op te ontbieden, om drie dagen de Elburgers te komen helpen hare stad te vesten en te graven.

3 Februari (op Onser-Vrouwenavont purificatio) zonder jaar ¹⁾.

In l. 16, n°. 50, is deze brief niet meer te vinden; men zal echter een afschrift kunnen vinden in Van Spaens verzameling.

XLII.

Bisschop Frederick permitteert aen die van Elburg, om hunne parochiekerk, die buyten de muren der stad stond, af te breken, en een nieuwe binnen de muren derselve te bouwen.

18 Juni (feria secunda post Dominicam Trinitatis) 1397.

Oorspronkelijke perkamenten brief, l. 2, n°. 4, met een uitwendig zegel in rood was.

XLIII.

Bisschop Frederick geeft 40 dagen afaet aen degene, die de parochiekerk van Elburg zouden bezoeken of aen deselve iets geven of legateren.

18 Juni (feria secunda post Dominicam Trinitatis) 1397.

Oorspronkelijke perkamenten brief, l. 2, n°. 2, met een uitwendig zegel in rood was.

tot 9 April 1396; de tweede werd in September 1399 aangevangen, en men weet, dat de hertog den 11^{en} Februari des volgenden jaars daarvan was teruggekeerd. NIJHOFF, III, blz. LXXXV en XCIV.) Met het oog op de dagteekening «feria quarta post Dominicam Quasimodo» kan hier slechts de eerste bedoeld zijn. Deze brief is ook uitgegeven bij VAN OLDENBARNEVELD, blz. 6.

1) De brief is uiterlijk in 1397 geschreven, want in dat jaar stierf de rentmeester Arent toe Boecop. Zie *Proeve eener geslachtslijst der Familie TOE BOECOP*, achter de *Uittrekels uit het Dagboek van Arent toe Boecop*, uitgegeven door de Vereeniging tot beoefening van Overijsselsch regt en geschiedenis, blz. 226.

XLIV.

De cureit van Dorenspijck, Johannes van Broeckhuisen, belooft, sijn hofstede en erfpacht, met hetgeen hij er op getimmert heeft, na sijnen doode over te zullen laten ten behoeve van de kerk van Elburg, mits dat gedurende sijn leven de magistraet de jaerlikse erfpacht betaale aen de kerkmeesters.

9 Mei (Maendag voor Sint-Pancraciusdag) 1407.

Oorspronkelijke perkamenten brief, l. 2, n°. 11. met een uithangend zegel in groen was.

XLV.

Bisschop Rodolph permitteert, om de kerk van Elburg te mogen vertimmeren en verbeeteren, en belooft 40 dagen afsaet voor degene, die de behulpsame hand daeraen souden bieden.

26 Februari (feria 2 post dominicam Oculi) 1448.

Oorspronkelijke perkamenten brief, l. 2, n°. 14, met een uithangend zegel in rood was.

XLVI.

A.

Opdracht van het stadshuis van Elburg, aen de magistraet door Arend ten Boechoep verkost.

7 Maart 1400.

Wij, Arend toe Boechoep, Arends zoen, ende Ghertruyd, Arends witlic wijf, ende Bertert, Arends moder voersz., doen cond ende kenlic allen luden, de desen brief zyen of horen lesen, dat wij bij raede onser maghe ende vrende hebben vercoft, draghen up ende belien erflijc ende ewelijc voer ons ende voer onse erfnamen, van erfsten toe erfsten den burghermeesteren, scepen ende raet, ende der alinger ghemeente der stat van der Elborgh, onse husinge mit der tokene ende mit allen sinen toebehoren voer ende achter, also als dat gheleghen is tuschen Henric Pijckorens huys ende der steghen, also dat wij daer ne gheen recht of aensprake an behouden in gheysteliken rechte oft in werliken rechte. Sonder enigherhande arghelest. In oercunde des zo hebbe ic, Arent voersz., mijn seghel an desen brief ghehangen. Voert want wij, Ghertruyd, Arends wijf, ende Bertert, Arends moder voersz., ne gheen zeghel en hebben, soe bekennen wij ende ghelien alle dese vorwaerden voersz. onder Arends, mijns mannes ende mijns zoens, zeghele. Voert um meerre vestenisse des briefs soe hebbe wij ghebeden Uden den Bose, onsen maechzwagher ende vrent, dat hij desen brief over ons mede wille beseghelen. Ende ic, Ude Bose, rentemeyster, um bede willen Arends ende Ghertruyds, zijns wijfs, ende Berterts, sijnre moder voersz., mijn zeghel mede aen desen brief ghehangen. Ghegheven int jaer ons Heren dusent ende vierhondert des Sonnedaghes als men in den heyligher kerken singet Invocavit.

Naar den oorspronkelijken perkamenten brief, l. 1, n°. 24, met een uithangend zegel in bruin was van Arend toe Boecop, en sporen van een in groen was van Ude de Bose.

B.

Quitancie van Arent ten Boechop van negenhondert gulden op de onbetaelde kooppenningen van 't stadshuis. Zijnde dit een dubbeld van de quitancie, soals in lade 1 n°. 29, sig ook bevind.

22 Februari (Sente-Petersdach ad cathedram) 1400.

Oorspronkelijke perkamenten brief, l. 4, n°. 34, met een uithangend zegel in bruin was. Die in l. 1, n°. 29, heeft ook sneden voor eenen staart, doch zal om de daarin voorkomende renvoeien overgeschreven en niet gebruikt zijn.

C.

Quitantie van Arent ten Boeckop wegens de koopspenningen van het stadshuis, door hem aan de stad van Elburg verkogt.

6 Januari (op den Heiligen Dertiendedach) 1401.

Oorspronkelijke perkamenten brief, l. 1, n°. 51, met een uithangend zegel in bruin was.

XLVII.

Hertoch Willem geeft aan de stad van Elburg twee vrije jaermerkten.

9 Maart 1397 ¹⁾.

Wij, Willem van Gulich, bi der gnaden Gaid's hertoge van Gelre ende van Gulich ende greve van Zutphen, doen kont allen luden mit desen apenen brieve ende bekennen, dat wij yn orber ende nott onser lande ende heerlicheide, die wij onder den heiligen Roemsschen rijcke halden, hebben gevrijhet ende vrijhe gegeven onser stat ende burgeren ther Elborgh binnen hoerre vrijheit the hebben ende the behalden erflich ende ewelich jairlix twee jairmercten, die eyn acht dage na Belaken Paisschen, ende die ander up Sent-Gallendach; wilke twee jairmercten duren ende waren soilen acht dage voir ende acht dage nae. Dat is te weten, dat alle dieghene, die binnen desen vurss. marcten comen bynnen der vrijheit van der Elborgh, aldair velich wesen soilen mit hoeren lijve ende goide in alsulke vrijheiden ende voegen, als die jairmercte tot Arnhem the sijn plegen. Ende alle goit, dat binnen desen selven marcten bynnen derselver vrijheit vercoft of gecoft wurde, dat sal ende mach men veylich ende onvertolt vandair drijven ende vueren, ende veylich doer onse landt yn ende ut te varen ende te comen, wech end weder, vrij van allen tollen, die bynnen der vrijheit onser stat ther Elborgh mit hoeren thobehoeren gelegen sijn ende gelegen soilen werden. Ende wij ontbieden ende bevelen allen onsen rentmeistren, amptluden, richteren ende peynderen van onsen lande van Veluwen, die nu sijn of namails sijn soilen, dat sij bestellen ende verwairen,

1) Zie NIJHOFF, III, n°. 212. Eene verklaring van den hertog van den zelfden dag, dat hij eenen brief heeft gegeven van den volgenden inhoud, waarop dan deze zelfde brief volgt, berust in l. 19, n°. 35, perkament met een uithangend zegel in rood was.

dat nymant doir onse landt van Veluwen ennich goit en drijve, noch en brenge, of en vüere, tot anders ennygen steden the marcte, dan yn onser stat van der Elborgh binnen acht dagen voir Sente-Gallendaghe ende binnen dryen dagen na Sent-Gallendaghe. Weert oic saike, dat yemant bynnen acht dagen voir Sent-Gallendaghe of bynnen dryen daghen dairna doir onse lande van Veluwen tot anderen steden the marcte dreve, of anders ennych goit the marcte vuerden off brochten, dat wolden wij richten ende an ons behalden tot onsen gnaden. Alle argelist utgeseget. In orkunde onss segels, dat wij bij onser rechter wetentheit an desen apenen brieff hebben doen hangen. Int jair onss Heren dusent dryehondert seven ende tnegentich des Vrijdages na den Asscelgoidesdach.

Per dominum ducem, praesentibus de consilio dominis
Arnoldo de Hoemen, borchgravio de Odekirken,
Ottone de Bilant et Roberto de Apelteren, militibus.

Naar den oorspronkelijken perkamenten brief, l. 6, n°. 18, met een uithangend zegel in rood was.

XLVIII.

De susteren van het Sint-Agnietenconvent beloven, geen huis of erve binnen de stat of vrijheid van Elburg te zullen aenkopen, en dat sij de husingen, die de schepenen haer gevestigd hadden, als wereltlijke sullen besitten, en tot der stad behoef daervan doen als andere borgers.

23 September (Vrijdag na Sint-Mattheusdach) 1418.

Oorspronkelijke perkamenten brief, l. 2, n°. 5, waarvan het uithangend zegel van den biechtvader afgefallen, doch dat van de zusters, ovaal in groen was, aanwezig is.

XLIX.

Een oude copie van een koopbrief, waerbij de magistraet aan 't Sint-Agnietenconvent verkoopt die Achterstraete, die bijlangs den cloester vurschreven gelegen is, en consenteert, alle die huysingen ende hofsteden mit oeren cloester te besluiten etc.

Zonder jaar.

Op papier, l. 1, n°. 39.

L.

A.

De cureit of pastoor van Doornspijk permitteert aan de susteren van Sint Agnieten, een besloten clooster te hebben, en daarin na de derde order van S. Franciscus te leven. Met een transfix- en approbatiebrief van bisschop Zweder in dato den 10 October 1425.

26 April (feria 5 post festum S. Marci evangelistae) 1425.

Oorspronkelijke perkamenten brieven, l. 2, n°. 3, aan den eersten een uithangend zegel in groen, aan den tweeden in rood was,

B.

Authentique copie, voor notaris en getuigen gepasseert van twee bullen van paus Martinus de V, alsmede van de executoriale brief van den bisschop van Utrecht van 1431, waarbij de broeders en susters van de derde order van S. Franciscus ingestelt worden ende gepermitteert.

9 Mei 1444.

Zeer uitvoerige perkamenten brief, l. 2, n°. 8, met het monogram van den notaris.

C.

Lijste van verscheide regelen en voorschriften, soals te observeren sijn door de Minnebroeders van de derde order van Sint Franciscus en de susteren-conventualen van Sint Agnieten.

1569 of 1572.

Op papier, l. 3, n°. 7.

LI.

Paus Martinus de 5 permitteert aen die van Elborg, om op de altaren van Onse Lieve Vrouwe, en 't H. Kruis [in de St.-Nicolaaskerk], alsmede in de capelle van 't H.geest-gasthuis te mogen misse doen, niettegenstaende de vicaris-generael van Utrecht sulks verboden hadde.

25 Februari 1426 (*V Kal. Martii pontificatus nostri anno decimo*)¹⁾.

Oorspronkelijke perkamenten bulle, l. 2, n°. 16, met een looden zegel aan een koord hangende.

LII.

De cureit van Doornspijk permitteert, dat op twee altaren in de kerk, alsmede op een derde in 't gasthuis, te Elburg misse gedaen worde, ofschoon deselve met geen genoegsame inkomsten gedoteert waren, mits sulks niet strekke tot sijn of sijns kerks praejudicie.

6 December (*ipso die Nicolai*) 1429.

Oorspronkelijke perkamenten brief, l. 2, n°. 7, met een uit-hangend zegel in bruin was.

LIII.

Vrijgeleide, door den hertog aen die van Ens gegeven.

8 Mei 1427.

Hertoge van Ghelre ende van Gulic,
ende greve van Zutphen.

Wij bekennen mit desen openen breve voer ons, onser lande lude ende ondersaten, ende voert voer alle deghene, deer wij mechtich

1) Bondam stelt deze bulle op 1428; Martinus V werd den 11^{en} November 1417 tot paus gekroond.

sin ende de um onsen wille doen ende laten willen; dat wij ghegeven hebben ende gheven mit desen selven breve heren Dirc van Ludinchuysen, cureit tot Ens, ende voert die ghemene bueren van Enss, hoeren liven, haven ende gueden enen gansen vrede ende besit, veilicheit ende gheleide overal in onsen landen ende steden, sonderlinge tot Herderwijck ende ter Elburch, derselver onser veilicheit ende gheleide restelic ende vredelic te gebrueken, onbeschedit ende onbeveet van ons ende den onsen ende allen onsen hulperen, ende dese vede uitturende tusschen ons ende den Stichte van Utrecht ¹⁾ an beiden siden der IJselen. Sonder argelist. Ontbieden ende bevelen daerumme al onsen amptluden, dieneren ende ondersaten, ende bidden voert allen denghenen, die um onsen willen doen ende laten willen, dat sij dit in der maten vursz. vaste ende stede holden, ende holden willen, ende neet daerteghen en doen, noch gescheen en laten; want dat onse wille ende begheerte is. Oirkunde ons secretseghels, hierop ghedruct. Anno M^o CCCC^o XXVII° feria quinta post Dominicam Misericordia Domini.

Naar het gelijktijdig afschrift op papier, l. 16, n°. 28 B.

LIV.

Hertog Arnold vergroot het schependom en vrijheid der stad Elburg, behoudens zijn recht van de horige goederen, daerin gelegen.

3 Juli 1438.

Wij, Arnolt, van der genaden Gaitz hertoge van Gelre ende van Gulich ende greve van Zutphen, doen kont voer ons, onse erven ende nakomelingen, dat wij onser stat van der Elborch vermerret hebben omme sonderlinger gonsten will, die wij tot onsen burgeren derselver onser stat hebben, hoerre vrijheit buyten hoerre stat, omme noetz will der zee; te weten dat men dat cruce, dat nu steet in des Heiligen-Geest ¹⁾ lande, daer hoer vrijheit keerden, dat sall nu staen op hoers kerckheren lande bij Dorenspijck, ende dat sall so voert op gaen, bijlanges den Wessinger kerckdijck, daer die vrijheit onser stat vursz. nu keren sall; voert sall dese selve vrijheit strecken, den Goorgrave langz, aent Oesteneynd op dat cruce bij Putten, daert huden des dagz nu steet; voertsoe dat cruce, dat nu steet opten Velikenmeden op Henrich Toernemekers landt, dat sall nu staen ende keren op der Ekeder wijck in Bernt Schenen kamp, ende dat sall alsoe voertgaen langes die Ekeder wijck in die zee myt hoerren scheeprede. Vielen ouch enige cruce deselver onser stat vrijheit neder, off dat die verrotten in der eerden, soe sall ende mach onse richter ter Elborch indertijt mytten schepen, die cruce, wederomme oprichten ende maken, ende die setten op die selve stat, dair die gestaen hedden. Voert bekennen wij, hertoge voerss., dat die selve onse burger van der Elborch graven, ende

1) *Dese vede uitturende tusschen ons ende den Stichte van Utrecht*, durende tot de tegenwoordige oorlog tusschen ons en het Sticht geëindigd is.

2) *Des Heiligen-Geest*, sc. gasthuis.

paten mogen bynnen deser selver hoerre vrijheit, des hem noet is off noet geboeren mach ende der alsoe te gebruycken buten onsen taern; beheltlich ons doch ende onsen nakomelingen onser thienden ende onser horiger guede, off der enige bynnen deser selver vrijheit weren off dairbynnen gevielen, ons daeraen ons rechtz te halden. Sonder argelist. Des wij te orkonde onse siegell van onser rechter weten voer ons, onse erven, ende nakomelingen an desen brieff hebben doen hangen. Gegeven in den jair onss Heren dusent vierhondert acht ende dertich des anderen daigz na Onser-Liever-Vrouwendach visitationis.

Per dominum ducem, praesentibus de consilio Johanne, domino de Ghemen, necnon Johanne de Boitberghen, marscalco hereditario terrarum Gelrensiun.

Naar den oorspronkelijken perkamenten brief, l. 9, n°. 5, met een uithangend zegel in rood was.

LV.

A.

Hertog Arnold verandert verscheide herengoederen van eenige burgers van Elburg in vrije, edele tynsgoederen onder betaling van een jaerlijkse tyns.

1 Februari (Saturdag op Sint-Cornelysavond) 1438.

Oorspronkelijke perkamenten brief, l. 9, n°. 3, met een uithangend zegel in rood was.

B.

Vrijinge van twee erven, tot thynsgoederen gemaekt door hertog Arnold.

13 September (Crucis avond exaltacio) 1438.

Oorspronkelijke perkamenten brief, l. 9, n°. 11, met een uithangend zegel in rood was.

LVI.

Verbael en kondschappen van een dootslag der stadsbode, en oproer daerover ontstaen binnen Elburg, over het bieden van een vrede, waerdoor schepenen genoodsackt wierden, de klokke te slaen en de poorten te sluyten.

2 Juli 1453.

Item in den jaere ons Heren, doe men screef dusent vierhondert dre ende vijftich op Onser-Liever-Vrouwendach visitationis Mariae, do quam Henric Johans zoen, onse burger, voer die burgermeistere, ende clagede over Evert Everts soen, dat hi hem vole onmogelike woerde gegeven hadde ende wolde hem slaen, ende begeerde van den burgermeistere, dat si um mit Evert vurss. in enen vrede wolden setten. Do leten de burgermeistere Johan van Kuenre, der stat boede, voer um komen ende segeden hem to: »Gaet henen

ende nemet ene off twe der stat knechte mit u ende eyschet enen vrede tusschen Evert ende Henric vurss." Ende Johan vurss. de nam ene der stat knecht mit hem, ende gengen tot Evert vurss., ende Johan, der stat boede vurss., eyschede Evert vurss. enen vrede. Do segede Evert vurss.: hi schieet in den vrede, »ic sal it wel enen vrede geven," ende spranc ter doeren uut. Do quam Gherit Everts zoen, Everts broeder, ende vragede Johan van Kuenre, der stat boede, wat daer to doen were. Do segede Johan, der stat boede vurss., tot Gherit vurss.: »Lieve Gherit! ik bin uutghesant van den burgermeesteren tot Evert, uwen broeder, dat hi enen vrede solde gheven tusschen Henric Johans ende Evert vurss." Do waert Gherit vurss. toernich ende segede: sijn broeder en solde ghiene vrede gheven. Do ghenc Johan van Kuenre, der stat boede, uut den huus, ende Evert vurss. stont buten der doere ende wachte sijnre ende hadde een bloot mes in sijnre hant onder der hoyken ¹⁾, ende stac stilleswighende na Johan van Kuenre, onser stat boede. Do waert daer gheropen: »Wacht u, Johan!" Do spranc Johan, der stat boede, umme. Mitdeen dat hi ummespranc, do wart hi overgesteken van Evert vurss.; do stiet Johan vurss., der stat boede, Evert vurss. in sijn aensicht mit der stat roede. Do quam Gherit Everts zoen, Everts broeder vurss., van after an ende solde Johan vurss., der stat boede, gesteken hebben, ende de waert gehouden van der stat knechte ene alsolange, dat Johan, der stat boede, sijn mes uutkreech. Do weerde Johan, der stat boede, mit sinen messe ende mit der stat roede, als hi best mochte; ende Evert ende Gherit vurss. steken Johan, der stat boede vurss., twe wonden, de ene in sijn arm ende de andere in sijn hant. En hiermede so werden se gescheiden. Do seten de twe burgermeistere up der Koermerketsbrugge ende wachten den antwoord van den vrede. Do quam daer ene lopen, geheten Johan Everts zoen, ende is een broeder Everts ende Gherits vurss., de Johan van Kuenre vurss., der stat boede, gewond hadde, ende hadde sijn hant up sijn mes ende wolde tot den burgermeesteren, ende hi hadde vele vrouwen umme sijn lijf, de hem heelden, ende de vrouwen wolden hem tegen sinen wille in sijn huus brengen. Do riep Johan vurss.: »Neen, neen, burgermeesters eerste, burgermeesters eerste!" Do quam Johan van Kuenre, der stat boede, ende gaff den burgermeesteren te kennen, dat hem Evert ende Gherit vurss. twe wonden ghesteken hadden, dat hi um enen vrede geboeden of gheëischt hadde van der stat wegen, ende begeerde van den burgermeesteren, dat se daerto doen wolden, dat se van der stat wegen schuldich weren te doen. Do stond Johan Everts soen noch bi den burgermeesteren ende waert gehouden van den vrouwen ende daer waert een groet geruchte over al der stat van der Elburgh, soedat die burgermeistere gheanxtet worden, dat se daer neet langer sonder were allene bliven en dorsten, ende wordens eens mit malcanderen ende

1) *Hoyken*, bij KILIAEN vindt men: *huycke*, toga, pallium.

nemen ellick ene kuse ¹⁾ in hoer hant ende senden de knechte uut, umme de scepene te vergaderen. Daer quemen een deels scepene ende rait, ende bereden hem mit malcanderen ende leten sluten de twe poerten, ende de derde poerte bleef open, ende voer der openre poerten weren Evert Everts soen ende Gherit Everts soen vurss., Jacob ter Brake ende Albert ter Brake, ende hadden vernomen, dat de poerten ghesloten weren, ende dat de scepenen vergadert weren; do sterten se hem mit lange messen ende mit enem sweerde, up wellic sweert enen vilt hoet was, ende se nemen de messe bloet in hoer hant ende se liepen daermede van der Zépoerte mit enen groten geruchte, ende hem volgede vele volcs ende kyndere, ende de den hoet uppert sweert droech, de riep al: »Welan, welan!» Do stonden de scepene up de Koernemercksbrugge in hoer beraet. Do quemen Evert, Gherit, Jacob ende Albert vurss. voert an de Koernemercket tot den scepenen ende de scepenen verwachten oere. Ende Evert vurss. de was de eerste, de an den scepenen quam; de waert van den voeten geslagen, ende Gherit vurss., sijn broeder, de volgede hem mit enen bloeten sweert ende slooch daermede na Johan van Kuenre, der stat boede; ende Gherit vurss. wart gesteken, dat hi starf. Do waert dat geruchte also groet, dat de clocke geslagen waert, ende de scepenen keerden mit hoeren kusen ende andere wapenen Jacob ter Brake ende Albert ter Brake van hem, dat se neet gheslagen en worden. Do quemen daer meer scepene ende andere burgere bi den scepenen, sodat Jacob ende Albert vurss. voervlochtich worden, ende de scepenen sochten se to huus, mer se weren over der stat mure gevallen.

Voert so tugeden Johan Nagge, Aernt van Gangelt ende Henric van Tie, dat Gherit van Holte segede²⁾vurss. to: »Daer gaet de man hene; siet, dat ghi des mans wisse sijt».

L. 13, n°. 89, overeenstemmend met l. 15, n°. 134, waar echter de laatste zinsnede ontbreekt.

LVII.

Vrijgeleide des hertogs voor degene, die de jaarmerkt van Elburg souden bezoeken.

1458.

Hertoge van Gelre ende van Gulich,
ende greve van Zutphen.

Wij doin kont allen luden ende bekennen mit desen apenen placait, dat wij allen koepluden, mit namen der stede van Kampen, Swoll ende Deventer, die nu desen neesten tokomende merckten ter Elborgh off bynnen acht daigen dairnae hoir guet ende ossen aldair ter merckt drijvende off brengende soelen werden, die onse

1) *Kuse*, knuppel. Ook kuyse en kudse; zie KILIAEN.

2) Hier staat een woord, dat ik niet lezen kan; ik maak er »bolen mijn» van.

ontseechde viant off ballinck onss lantz nyet en weren, den selven koepluden hoeren lijve, ossen, have ende guede eyn guet, vrij, vast, seker geleide gegeven hebn ende geven mit desen onsen brieve, all onse lande van Veluwen doir, wech ende weder den burgermerckt ter Elborch te moigen suecken, soe hoen des noit geboeren off gelieven sall; beheltlich doch onss off onsen tolners van onsen wegen dairvan te geven gewoenlicken toll ende wegelt off anders ter steden, dair dat van altz gewoenlich ende behoirlicken is. Ende all sonder argelist. Bevelen dairomme alle onsen rentmeisternen, richteren ende peynderen, dit vurss. onse geleide vast ende stede te halden ende den koepman doir Veluwen mit hoeren ossen te beschudden ende van onsen wegen te beschirmen als sich dat geboirt; want wij dat alsoe gedaen willen hebben. Oir-konde onss secreetz hierbynnen opgedruckt. Int jair ons Heren dusent vierhondert acht ende vijftich des Donresdaiges na Sente-Victorisdach.

Naar den oorspronkelijken brief op papier, l. 19, n°. 40 A, waarvan het opgedrukt zegel in rood was is afgevallen.

LVIII.

Conventie tusschen de steden Utrecht en Elburgh, dat hare burgers wederzijds een vast- en vrijgeleide binnen die steden sullen hebben, en niet arrestabel zijn, dan voor haer eigen schulden en misdaden.

12 October 1459 ¹⁾.

Wij, burgermeistere, scepenen ende raede der stat van Utrecht, aen de ene side, ende burgermeistere, scepenen ende rade der stat van der Elburgh, aen de ander sijde, doen kont allen luden ende bekennen mit desen onsen brieve, dat wij om meerre vrient-schap mit malcanderen te hebben om vorderschap onser beider burgeren ende ondersaten overkomen sijn sekere punten, so die hierna bescreven staen. In den eersten sellen alle die burgere ende ondersaten der stat van Utrecht een vrij, vast, seker geleide ende veilicheit hebben mit hoeren live ende goede binnen der stat ende bedrive van der Elburgh; ende desgelijcs sellen alle die borgere ende ondersaten der stat van der Elburgh een vrij, vast ende seker geleide hebben mit oeren live ende goede bynnen der stat van Utrecht ende hoerre vrieden. Item dese geleide ende veilicheden sullen ongebroken ghehouden warden ende dueren sess weken, nadat die steden voirss. dat malcanderen, off die een den anderen, opscriven. Item oft geboirde, dat den borgeren ende ondersaten van Utrecht bynnen der stat ende bedrive van der Elburgh, off den borgeren ende ondersaten van den Elburgh binnen der stat ende vrieden van Utrecht, enighe lasten, hindere ofte moyenisse gheschiede, daer sullen die steden elc des anders burgeren ende ondersaten behulpelick ende bistsandsch in wesen tot

1) Een gelijkkluidende brief van het verbond tusschen Harderwijk en Utrecht is uitgegeven bij SCHRASSERT, II, blz. 41.

hoeren rechten gelijk hoirs selfs borgeren ende ondersaten. Item overmids dese geleide ende veilicheden sullen die steden voirss. die een des anderen borgeren ende ondersaten niet besetten off belasten van genen saken; behoudeleick dat die borgeren ende ondersaten malcanderen die een in des anders stede besetten ende anspreken mogen elcs voir sijns selfs schulden off misdaden, hoir personen alleen andragende; ende daer sullen die stede voirss. malcanderen onvertogen recht van doen. Item oft geboerde, dat daer open herenvede ende oirloge quamen tusschen den landen van Utrecht ende van Gelre, zoe sullen nochtans dese geleide, veilichede ende voirwarden dueren achte dage, nadat sulck vede ende oirloge aen beiden siden der landen vurss. angenomen waeren, soedat die borgeren ende ondersaten mit hoeren live ende guede hem alsdan daerenbynnen bergen moegen. Ende want wi aen beiden sijden dese voirss. overdrachte onverbreckelick ghehouden willen hebben, soe hebben wi ghelooft ende gheloven elcs van onser stat wegen alle punten voirss. ende elck besunder elcs den anderen onverbreckelick te holden, so voirseyt is. Alle dinc sonder argelist. Ende des te oirkonde sijn hieroff gemaect twe brieve, alleens sprekende, uithangende besegelt mit onser steden segelen, der elc van ons steden een heeft. Gegeven ende geschiet int jair ons Heren dusent vierhondert negen ende vijftich des Vriedages na Sente-Gereonis ende Victorisdach.

Naar den oorspronkelijken perkamenten brief, l. 8, n°. 104, met een groot uithangend zegel in rood was, waarvan slechts een gedeelte over is.

LIX.

Vredegebod tusschen Gherit Korewevel en Henrick de Vos van Steenwijck en anderen.

Zonder jaar 1).

Item die scepene van der Elburgh hebben in vreden gheset Gherit Korewevel mit Henrick de Vos van Steenwijck ende mit sinen huusghesin ende mit alle dieghene, de mede up de reise weren, do Putten ghevangen woert, tot allen vredenrecht, van desen dage an hent des Sonnedages na Sente Pontiaen naestkomende ende deen dach al :

Item een ygelic van sine vrende ende mage de sye, dat hi desen vrede holde, updat hi sijn lijf of sijn guet neet en versume.

Naar een los stuk, op welks achterzijde de copie van een plakaat van 1540 op het vervolgen en aantasten van moordenaars en andere delinquenten voorkomt; als zoodanig opgenomen in den inventaris; l. 16, n°. 32.

1) Hoewel de hier genoemde Henrick de Vos van Steenwijck niet voorkomt onder de heeren De Vos van Steenwijck, die van uit Putten, ok het Vossennest genaamd, geruimen tijd de omstreken verontrustten (zie blz. 28), zal hij toch tot hen behoord hebben, en dit vredegebod dan moeten gebracht worden tot 1483, toen Putten ingenomen werd.

Bevel des hertogs om zijne te Arnhem nieuwgeslagene silvere en goudene penningen te ontfangen.

6 April 1390.

Hertoge van Gelre ende greve van Zutphen.

Wij laeten u weten, dat wij in vr[ber van ons] ende onser lande bij wetenheide onss Raedes doyn slaen in onser munten toe Arnhem [] [eene ²⁾ penninge, gheheiten nobelen ³⁾, der een gelden sal drie onser Ghelrescher guldens. Voert doen wij slaen aldaer aen silveren gelde herengroete ⁴⁾, der dertich sal gelden eyn onser Ghelrescher guldens. Voert doen wij aldaer slaen in guldenen penningen halve ende quartier van groete ende halve doytken. Ende ontbieden u, dat gij onse voerss. gelt an golde ende silver van onser wegen doet ghebieden in alle uwen kerken, te nemen ende tontfaengen, uwen medeburgeren ende alle dieghenen, die myt u wonen, ende oec dat selver nemet ende ontfangen als vurs. is. Want dat alsoe goit is als ander herengelt nae sijnre gheweerde. Ende wie des weygerde of wie daertegen dede of daerweder spreke, den sal onse amptman halden tot onser behoef up lijf ende up goet, als sich dat gheboert nae rechte van onsen munten. Des en laet nyet, alsoe lief als wij u sijn. Gegeven tot Arnhem des Goidendages nae den Heyligen Paesschdach anno Domini MCCCXC^{mo} nostro sub secreto, praesentibus appresso.

Naar den oorspronkelijken brief op papier, l. 16, n°. 28 P, verzegeld geweest met een zegel in rood was.

1) *Bij wetenheide onss Raedes*; reeds hertog Eduard ging ten aanzien van de munt, bij de verordeningen dienaangaande van 1370 en 1371, te werk in overleg met zijne raden en vier steden en kende hun daarop invloed toe (NIJHOFF, II, n°. 176 en n°. 178); daarna verbond zich zijn broeder Reinald in 1371, in zaken van munt en wissel, den raad zijner ridders, knapen en vier hoofdsteden te zullen innemen. (NIJHOFF, II, n°. 190; vgl. n°. 183 en n°. 196.)

2) Ik geloof niet, dat er *guidene* staat.

3) *Nobelen*; van deze Geldersche munt wordt in VAN DER CHIJS' muntwerk van Gelderland geen gewag gemaakt.

4) *Herengroete*; wel van grooten, doch niet van heerengrooten wordt bij VAN DER CHIJS gesproken; van de eerste gingen er 15 in een pond of gulden.

5) *Halve doytken*; in het *Buurspraeken-Boeck* der stad Utrecht leest men i. d. 15 November 1390: »Hier comen nu nywe Ghelresche grote, die men nu tot Aernem slaet, die de raet heeft doen setten" enz.; verder bepaalde de raad de waarde der Kleefsche grooten en van de »quade doytken, die hier nu gaen." VAN DER CHIJS, dit mededeelende (*De munten der bisschoppen, van de heerlijkheid en de stad Utrecht*, blz. 291), kan niet gissen, welke munten met de laatste bedoeld zijn; met het oog op den bovenstaanden brief zullen waarschijnlijk Geldersche munten bedoeld zijn.

LXI.

Testament van Aelbert Bodelewijn soene.

Tweede helft der 14^e eeuw ¹⁾.

Wetet, preesters ende scepen ende raet ende alle goede lude, dat ic dit besette ende gheve in rechten testemente myt mijnen moetwillen, sterve ic buten laendes ofte binnen laendes. Int yerste: Sunter-Clawes ende den Heylighen-Gheeste een rundesgres in Vinkenmaet; dat moghen mijne erfghenamen weder losen ofte se wilt voer XV oelde scilde. Voertmeer so gheve ic der Sciplude altaer een gres in den Goer; dat moghen mijne erfghenamen losen myt X lichter scilde. Voertmeer zo gheve ic elleken prister XII gr. ende elleker beg hijnen VIII gr., ende ic gheve VI huuyssittende elleken VI gr. Voertmeer so gheve ic XXXII paer scoen, cleyne ende groet, ende ic gheve een wit laken umme Gode. Voertmeer so beghere ic voer den sacramente ende voer Onser Vrouwen en voer den cruce een jaer tot borzen ²⁾ ene wassene keerse tot myssen ende tot vesperen en tot allen tijden, alse men godesdienst doet. Voertmeer so beghere ic na mijre doet tot winnen hondert sielmissen. Dit heft Albert Bodelewen soene ghegheven in rechten testemente voer siin siele ende voer sine oelders. Wetet moder ende anders vrende, dat oelde Bernt Lutteke, mijn neve, de heft de breve van der stat tappen, doe Bernt Luttic ende Bernt Noersche ende ic den tappen ghedinget hadden. Des gheet mij de tub ³⁾ deel an van den ghelde ende um een dordendel de summe van den ghelde, de lopet — LII scilde.

Naar het oorspronkelijke perkamenten stuk, l. 7, n°. 42.

LXII.

Een ordel of regtelijke vraeg, hoe nae de een den anderen betymmeren in 't geval enz. ⁴⁾.

Omtrent 1400 ⁵⁾.

Dit ghevel, dat een man gaf scult enen onsen poertere, dat hi had een acker lands, dat leghe in enen ghemenen enghe, end waer ziin bou achteghe ⁶⁾ lant ⁷⁾, van XL jaren, end had hem ene scure

1) Bondam in den inventaris zegt: »mogelijk 1374 of daeromtrent», doch ik weet niet op welchen grond. Berend Noersche of Noerscher, die in het stuk genoemd wordt, was in 1369 en 1371 schepen te Elburg en leefde nog in 1392; zie blz. 28, noot 2, en 171.

2) *Borzen*, lees waarschijnlijk: boren, d. i. branden; VAN HASSELT op KILIAEN.

3) *Tub*; dit althans meen ik te lezen, doch wat bedoeld is, weet ik niet.

4) Bondam geeft verder nagenoeg den geheelen inhoud op.

5) »Schijnt aen 't schrift te moeten gebragt worden tot in 't laetst van 1300 of begin 1400,» leest men in den inventaris.

6) *Achteghe*; waarschijnlijk eene verschrijving voor: achter teghen.

7) *Lant*, uitkomt, grenst.

also na zet, dat hi ziin lant mit der ploech neet winnen ¹⁾ mach; end vraghet eens ordels, ho na dat hi hem tymmeren mach. De ander zeghet weder, want dat erve binnen cruce ²⁾ ghelegghen is end binnen der stat vriheyt, so hopet hi des, — want zedelic is, dat ene den anderen na tymmeren mach bi ene vote — dat hi hem neet vere ontrumen zal; een ordel waer hi zal II g ³⁾.

Naar het perkamenten cedeltje, l. 7, n°. 72.

LXIII.

Een op perkament geschrevene copie, hoe dat Alberen up den Dike ende Katherine, sijn wijf, quamen voer scepenen ende droeghen up ewelicken ende ummermeer toe enen rechten testamente enz. ⁴⁾.

Eerste helft der 15^e eeuw ⁵⁾.

Item so quamen voer scepenen Alberen up den Dike ende Katherine, sijn wijf, mit Alberen, horen man vorscreven, die hoer mumbaer was; ende droeghen up eweliken ende ummermeer toe enen rechten testamente onser kerken toe Sente Nicolaus ende onses Heyligen-Gheysts kerke ende der Scipludeghilde — dats to verstaene: Sente-Nicolauskerke twe deel, ende dess Heylighen-Gheysts kerke twe deel, ende dat vijften deel der Scipludeghilde — hoer huys, hofstede ende hof, hoe dat gelegghen is mit alre inplokede ⁶⁾ ende mit alre rurende have, die dan in den huys is. Ende dat hebben zye weder ontfangen toe enen jaerlix tynse, also langhe als sij beyde leven ende niet langer, als mit enen Brabanschen desen kerken vorscreven ende der Scipludeghilde daerof to gheven up alle Sente-Martensdach in den wynter. Ende wilcoer ⁷⁾ lanxst levet van hem twen, die zal dit huys ende hofstede mit inplokede ende mit der haven ghebruken tot zijnen live. Meer also beyde doet sijn, soe salt alincg ⁸⁾ comen up die kerken ende in der Schipludeghilde, also als vorscreven is; ten were zake dat hoer erfnamen losen wolden; ende wolden zye dat losen, dat moghen zye losen mit hondert ponden Arnheemsches gheldes — enen Vlemeschen groeten gherekent voer seven Hollanschen —; dats Sente-Nicolauskerke viertich pont, dess Heylighen-Gheysts kerke viertich pont, ende der Scipludeghilde twintich pont.

L. 20, n°. 22.

-
- 1) *Winnen*, bouwen, bebouwen: KILIAEN.
 - 2) De stadsvrijheid was door kruisen afgepaald; blz. 28.
 - 3) Het laatste is niet duidelijk.
 - 4) Hier volgt bijna de geheele inhoud.
 - 5) Volgens het schrift.
 - 6) *Inplokede* zal inboedel zijn, hoewel ik het woord nergens elders aantrof.
 - 7) *Wilcoer*, wie van hen.
 - 8) *Alincg*, geheel en al.

LXIV.

A.

Certificatie, voor schepenen van der Elborgh gepasseert door Craft Arends soen bi den Broecke, welke daerin ten behoeve van Reyner Rembrants zoen, den scholtus van Delft, overgeeft zulke ernnisse ende guet, als Bette, sijn wijf, aen denselven vercoft heeft gehad.

12 September 1390.

Wij, scepen van der Elborgh, doen cond ende kenlic allen luden in desen openen brieve, dat voer ons ghecomen is Craft Arends zoen bi den Broeke, onse burgher, de Betten man is ghetruwet, Berend Smedes dochter; ende hevet hem liefghelaten, ende overgeheven enen alszulke ernnisse ende guet, als Bette voerscreven vercoft hevet den eersamen man den scolten van Delf, als welke ernnisse is, de hoer mit rechte aenghecomen ende bestoven is van Aven, oere older moyen, Clawes Tolden wijf, daer zie een ernname van is ende anders en gheen, nae alsulker konde ende waerheijt, als ons daervan aenghecomen is ende als wij voert its van ghescreven; zoedat Craft voerscreven, noch zine ernnamen van deser voerscreven ernnisse en gheen aensprake en zolen hebben nu noch nummermeer in geesteliken rechte noch in weerliken rechte. Zunder enighe arghelist. In orcunde des beseghelt mit onser stede seghel. Voert zoe hebbe ic, Craft Arends zoen bi den Broeke voerscreven, mijn seghel mede aen desen brief ghehanghen. Ghegeven int jaer ons Heren dusent driehondert neghentich des Manendaghes nae On er-Vrouwendach nativitatiss.

Naar den oorspronkelijken perkamenten brief, l. 7, n°. 14, met twee uithangende zegels in bruin was.

B.

Schepenenbrief van der Elborch, waerbij deselve aen Reiner Rembrants soen enz. 1).

28 September 1390.

Wij, schepenen ter Elborch, doen cond allen luden, dat wij hebben gheloest ende loven in desen openen breve Reyner Rembrants zoen, scolte to Delf, vor hondert ende neghentich Ghelresche gulden, of payment dairvoer, ende vor vier ende twyntich pond Hollansche, ende vor een silveren scale ende twe silveren lepelen, alze van den coep, de [Reyner] voerss. teghen Betten, Crafts wijf, ghecoft heeft, alze van der ernfys, de Ave, Clawes Toelden wijf, Betten [voerss. olde moye,] achterghelaten heeft. In deser mate, oft zake were dat emant qweine bynnen jare ende daghe, dat Ave, Clawes Toelden wijf, starf, de swore [] van rechter maesscap 2) dan Bette

1) Verder volgt nagenoeg de geheele inhoud van den brief voor zoover leesbaar.

2) *Maesscap*, d. i. maagschap; ook in het Zutfensche stadsboek; PIJNACKER HORDUJK, blz. 71, § 81.

voerss. of also na, de Reiner voerss. of denghenen, deen Reiner voerss. dese voerss. erfnyss [verc]ofte []t van desen voerss. ghelde ofwonne ¹⁾ mit rechte, dat sole wij om omvercrtt ²⁾ weder uttreiken, alze dat bynnen deser [stat] versocht wert sonder enygh wedersegghen in gheestliken rechte of in weerliken rechte. Sonder argelist. In oerconde [des hebben wij] onsen seghel an desen [brief ghe]hanghen. Ghegeven int jaer ons Heren dusent drehondert en neghentich op Sente-[Mycheelsavont] archangeli.

Naar den oorspronkelijken brief op perkament, dat zeer veel van het water geleden heeft, l. 7, n°. 49, met een uithangend zegel in groen was.

C.

Brief van Hendrik van der Brake, scolte, en van schepenen van Elburg aen Rembrants soen, scholte to Delf, to kennen geende, dat Berent Johans zoon, welke arrest op eenige penningen gedaen had wegens de coop van een erfjenisse, al die arresteringhe ende toseggen, de he gedaen heeft, voor schepenen van Elburg bekend had, quijt te schelden.

28 September 1390.

An enen eerzamen, vreden, wisen, bescheidenen man Reyner Rembrants zoen, scolte to Delf, onsen leven, ghemynden vrent. Wij, Henric van der Brake, scolte ter Elborch, ende wij, schepen ter Elborch, doen iu vrentlic groten ende begheren iu to weten, dat wij verstaen hebben, dat Berent Johans zoen, Betten Craftes wives neve, ghearrastiert heeft de hondert Ghelresche gulden, de ghij Betten voerss. gheven soelden van den coop, deen ghij teghen oer ghecoft hebben, alze van alsulker erfnyss, alze Ave, Clawes Toelden wijf, oer oelde moye, achterghelaten heeft; dewelke Berent vor ons gheweest heeft in enen gherichte ende heeft, wedende sire sinne, ende do he gaen ende staen mochte, quijt ghescolden al de arrastiringhe ende tosegghen, de he ghedaen heeft van der erfnyss, de Ave, Clawes Toelden wijf, achterghelaten heeft, Betten oelde moye voerss., zodats um wal ghenoghet, ende heeft Betten voerss., sire nychten, den alinghe erfnyss voerss. erflic to guede ghescolden, zodat he daer gheen recht, noch aensprake meer aen en beholt in gheenre wijs. Sonder argelist. In oerconde des zo heb wij onse zeghele an desen breek ghehanghen. Ghegeven int jaer ons Heren dusent drehondert ende neghentich op Sente-Mycheelsavont archangeli.

Naar den oorspronkelijken perkamenten brief, l. 7, n°. 74, met twee uithangende zegels in groen was.

1) *Ofwonne*; er staat: of wonne.

2) *Omvercrtt* voor onvercort.

LXV.

Opdrachtsbrief van het rest op eene erfenisse, door Beernt Willemsen aen Gerbrant Brinckman verkogt.

20 Juni 1485.

Wij, Beernt Willems soen, ende Mette Puys, sijn echte wijff, bekennen voir ons ende voir onsen erffgenamen mit dessen openen brieve, dat wij om ene summe geldes, die ons tot onsen willen vol ende al wel ter nuege betaelt is, die lesten pennyng mitten irsten, erflicken vercoft hebben Gerbrant Brinckman ende sijnen erffgenamen huys, hoff ende alle sulke andere gueden, roerende ende onroerende, niet dairvan uutgenomen, als ons vermits dode Warner van Eertborne, dair ick, Mette voirss., rechte erffgename van bin, aenbestorven ende aengeërfft sijn. Ende wij, Beernt ende Mette voirscreven, dragen voir ons ende voir onsen erffgenamen Gerbrant voirss. ende sijnen erffgenamen op dat voirss. versterff, gaen des uut tot behoef Gerbrants voirss. ende sijnre erffgenamen, alsoe dat wij off onse erffgenamen dair voirtaen nae dessen daghe geen recht toe seggen, noch aen en hebben off en beholden in eniger wijs; dan Gerbrant voirss. ende sijne erffgenamen sullen dair erflick, ewelick ende ummermeer an gerechtiget wesen. Hier weren over ende aen als wijncoepslude 1) Jacob ter Haer toe Wilsem, Aernt Janssz. opten Swarten dijck, Gheryt Jans soen, die kuper, opten Bovendijck ende meer gueder lude genoech. Sonder argelist. Des toirkunde heb ick, Beernt voirss., voir mij, voir Metten voirss., mijnen echten wijve, ende voir onsen erffgenamen mijn segel aen dessen brieff gehangen. Ende om der meere vestennisse willen soe heb ick, Engbert Puys, om bede willen Metten voirss., mijnre suster, mijn segel mede aen dessen brieff gehangen int jair onss Heren duysent vierhondert vijff ende tachtentich opten twintichsten dach in der maent Junius.

Naar den oorspronkelijken perkamenten brief, l. 27, n°. 2, met twee uithangende zegels in groen was.

LXVI.

Bevel van hertog Carel aen Elburg, dat sij geen vreemde erffgenamen binnen hare stad, met onbetemelicke borge te willen hebben, niet beswaeren sullen, maar cautie in gelde of oeren eede aennemen; dat hij anders die saake aen sig en de vrienden van sijnen Rade sal trecken, en aldaer voleyndigen laten.

29 Juni 1534.

Oorspronkelijke brief op papier, l. 16, n°. 28 II., onderteekend met Charles, en verzegeld geweest met een zegel in rood was, waarvan nog sporen aanwezig zijn.

1) *Wijncoepslude*; zie blz. 120, noot 2.

LXVII.

A.

a.

Antwoord van Claes Scherpinck c. s. op de aanspraak van Lubbert van Winsem c. s.

Also Claes Scherpinck met sijne adherenten ten naesten gerichte op zijne dode handt gevallen is, coempt hij in ende brenghet hem selfven met zijnen adherenten voer dye dode handt in;

Ende seggen voort, dat Lubbert van Winsem, licentiaet, met sijnen aenhangeren schuldich sullen wesen, eerst ende voer al te stellen genoechsaeame geërfde burgen, binnen der stadt vryheyt geërfte, voer al ende alsulcke gerichtelicke schaden, hinder ende interesse, als Claes Scherpinck met sijnen adherenten geleden hebben, ende hangende dess processe noch lijden sullen moegen, aleeer zye, verweerers, schuldich sullen wesen, wyeder ende breder te antwoerden, alles nae vermoeghen deser E. stadt rechten, seeden, ghewoenten, olde heercoempst ende ghebruyck; ende oock mede, dattet selfve also een recht is ende behoort te geschieden, also is bij dess gherichte in dese selfde saecke tusschen dese partijen met voerordel ende recht a^o XXXII ghewesen blijkende bij extract uuyt den signaet der stadt Elburch, hyerbij gelacht;

Seggen daeromme dye verwerers, dat deersaeme raidt in gelijcke saecke behorett te kennen, als voerheene gekent is; ende seggen, dattet recht zij, ende begeren des een voorordel.

Naar een los stuk op het Elburgsch archief.

b.

Overgelegd extract uit het gerichtssignaet van 1532.

De gemene scepenen wijsen voir recht ende het sijnnen olde coustumen, dat die anlegger burge stellen sal, de den gerichte genoichsaem kennen, de geërfte ende geguit sijnnen, eer die verweerer antwortd geven sall.

So Claes Scherpinck mit sijnen geestelicken ende werlicken adherenten ten naesten gerichte sijnen dach genomen hedde op sijnen vurspraick, komen sij nu ende brengen in Peter Hust, oeren vurspraick, ende der geestelicken persoenen momber, ende seggen, dat sij niet schuldich en sullen zijn te antwoerden, het en sij, dat oir wederpartie eerst genoichsam geërfde burgen, bynnen der vrijheit der Elborgh geërfte sijnde, gesatt hebben, want dat also der stadt rechten, seden, gewoenten ende alde herkompsten ind ghebruycken sint; ende seyt, dattet recht is, ende begeert des een ordell.

Hierop is gewesen vur recht, dat sij genoichsam geërfde burge, bynnen der vrijheit vurss. geërfte zijnde, stellen sullen; ende sij uytheysch sijnnen, sullen sij dat moegen doen bij sonnenschin alle desen dach al. Ende hierop heft Claes gewacht ende gewaert na

wijsinge des gerichtz, seggende, off sij die burge also niet en stelden, sullen sij vrij sijn, beheltlick hoen hierentendens oers vorder gueden rechten unversuympt, ende beheltlick des gewijsden ordels, dat sij die burghe, van der iersten rechtforderinge hier gescheet zijnde, mit recht voir die onkosten ende scaden sullen moegen anspreken ende mit recht dairvoir voirderen.

Actum op Saterdag post Viti anno XXXII.

Uyppen signait der stadt Elborgh bij Bernt Feyt, secretarium geswoeren.

[Met een monogram.]

Naar een los stuk, aan het vorige vastgehecht.

C.

Interlocutoir vonnis.

4 Juli 1551.

Interlocutoria.

Also die scepenen claerlick in den gerichtelick signaet bevinden, dat die van Wynssem mit oiren adherenten die rechtforderinge vant versterff van zelige heer Arnt Dyllinck ende Bernt opte Horst angeheven hebben tegens Claes Scerpinck mit sijnen consorten, ende niet ten einde tho uytgefuert hebben, dan laeten vallen na vermoegen des ordels voirhin gewesen; wairop die scepenen verclaeren, dat die van Wynssem, anleggern, sullen Claes Scerpinck mit sijne adherenten eerst opleggen ende betaelen oeren gerichtelicken onkosten tot kennisse des gerichtz, ende alsdan op tnije moegen mit rechte spreken, men sal hem guet recht wedervaeren laeten.

Actum op Saterdag den III^{den} Julii anno LI.

Naar de ommezijde van het vorige stuk, geschreven door den zelfden secretaris Feith.

B.

Voorschriftelijke van de 3 steden Deventer, Campen en Zwol aen den stadholder grave van Hoogstraten voor Lubbert van Winssem ende Berndt Bruins, om deselve kort en onvertogen recht te doen verkrijgen binnen Elburg.

18 Mei 1551.

Oorspronkelijke brief, l. 15, n°. 97 D, met een overgeplakt zegel, dat tot sluiting gediend heeft.

C.

Voorschriftelijke brief van 't Hof aen Elburg, haer oversendende een voorschriftelijke brief van de drie steden Deventer, Campen en Zwol, met last, om partijen corte ende goede expedition van rechte te laeten wedervaeren.

25 Mei 1551.

Oorspronkelijke brief, l. 15, n°. 97 C, met eenige sporen van het zegel in rood was, waarmede hij verzegeld is geweest.

D.

Voorschriftelijke brief van de magistraet van Deventer aen die van Zutphen voor Lubbert van Winsssem en sijne vrienden, welke zig wegens een aengevangene procedure tegens eenige burgers van Elburg beklaegden, hochlich beschwerdt und opgehouden te werden under dem schijn und pretext als solden sie schuldich seyn, voir die gerichtliche unkosten und anders burge tho stellen, die gearvet und geguedet seynn bynnen der freyheit van der stadt van der Elborch, ehr und alvoren dat oire wederparth tho antwordenn tho rechte geholdenn sijn solde; versoekende van de magistraet van Zutphen, als die overste hooftstadt der stadt van der Elborch wesende, ende begerende, dat haer Eersame ende weerde willen eenen Raedt der stadt van der Elborch gunstich berichten und mit redenen und recht erkleren, als dat eth in gelicken cass und falle, wan een frembder anlegger, die mit rechte agieren will, in Zutphen ghein burge bekomen ader stellen en kan, dat die dan mith sijnen eedt und cautione juratoria tho rechte vulstaen kan; dat sulck aldaer bynnen der stadt Zutphen also vor recht geholden werth etc.

12 November 1553.

Oorspronkelijke brief, l. 15, n°. 97 E, verzegeld geweest met een zegel in groen was, waarvan de sporen aanwezig zijn.

E.

Voorschriftelijke brief van Zutphen aen Elburg op versoek van die van Deventer geschreven, om Lubbert van Winsssem, welke een rechtsfordering wegens een erfenis te Elburg had en geen borgen voor de onkosten kon stellen, toe te laten tot de cautio juratoria, en dat zulks binnen Zutphen ook gebruikelik was.

14 November (Dinsdag na Martini) 1553.

Oorspronkelijke brief, l. 15, n°. 97 A, verzegeld geweest met een zegel in groen was blijkens de daarvan aanwezige sporen.

F.

Copie van een brief van Elburg aen Zutphen, houdende een declaratie van een erfverburging, door haar gedecerneert in 't proces tusschen Scherpyneck en van Wynshem.

5 Maart zonder jaar.

L. 22, n°. 132.

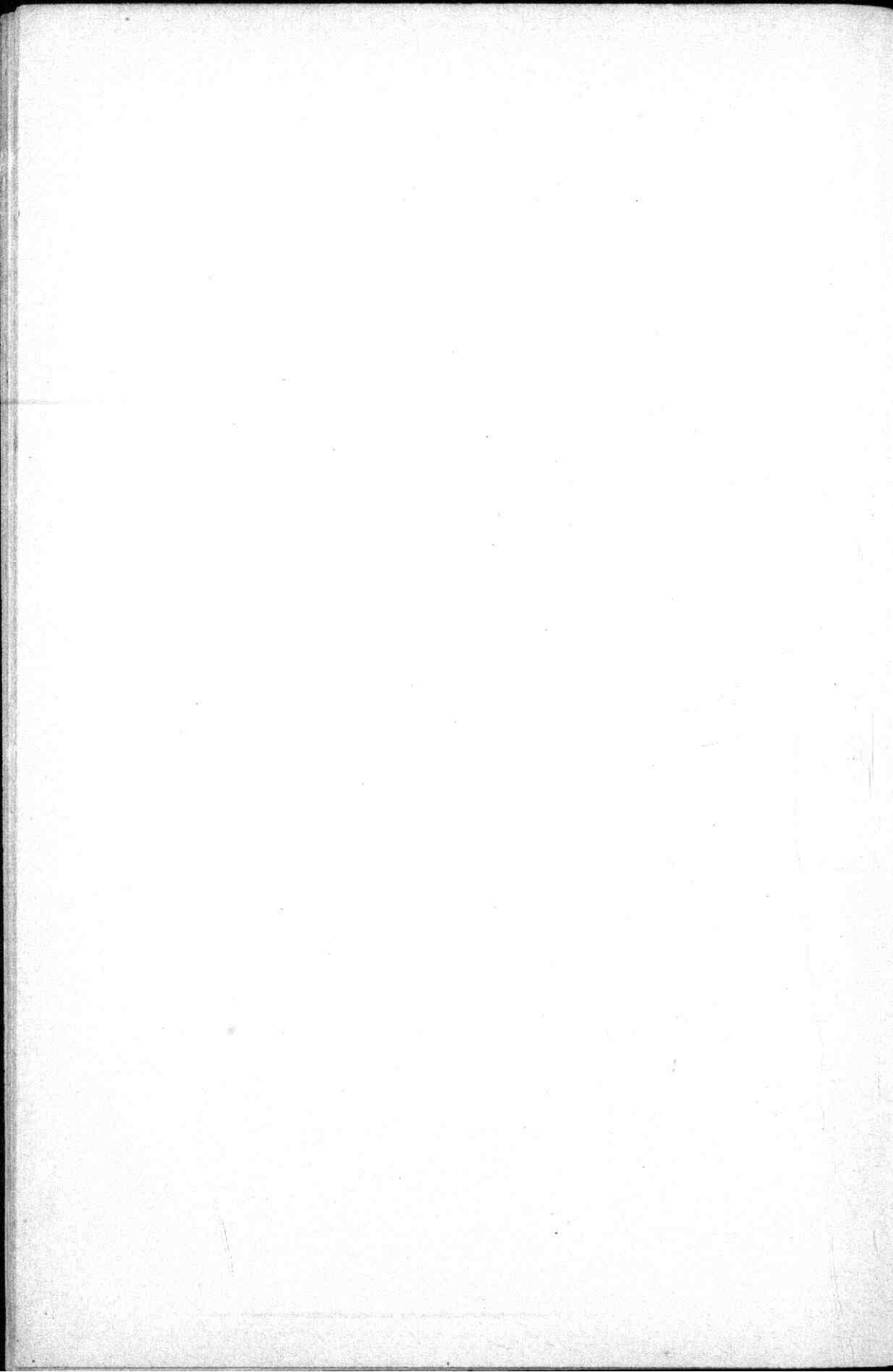
G.

Erkentenisse van 't Hof, dat iemand met de cautio juratoria volstaen kan, en dat sulks niet strijdt tegen de plebisciten der stad Elburg.

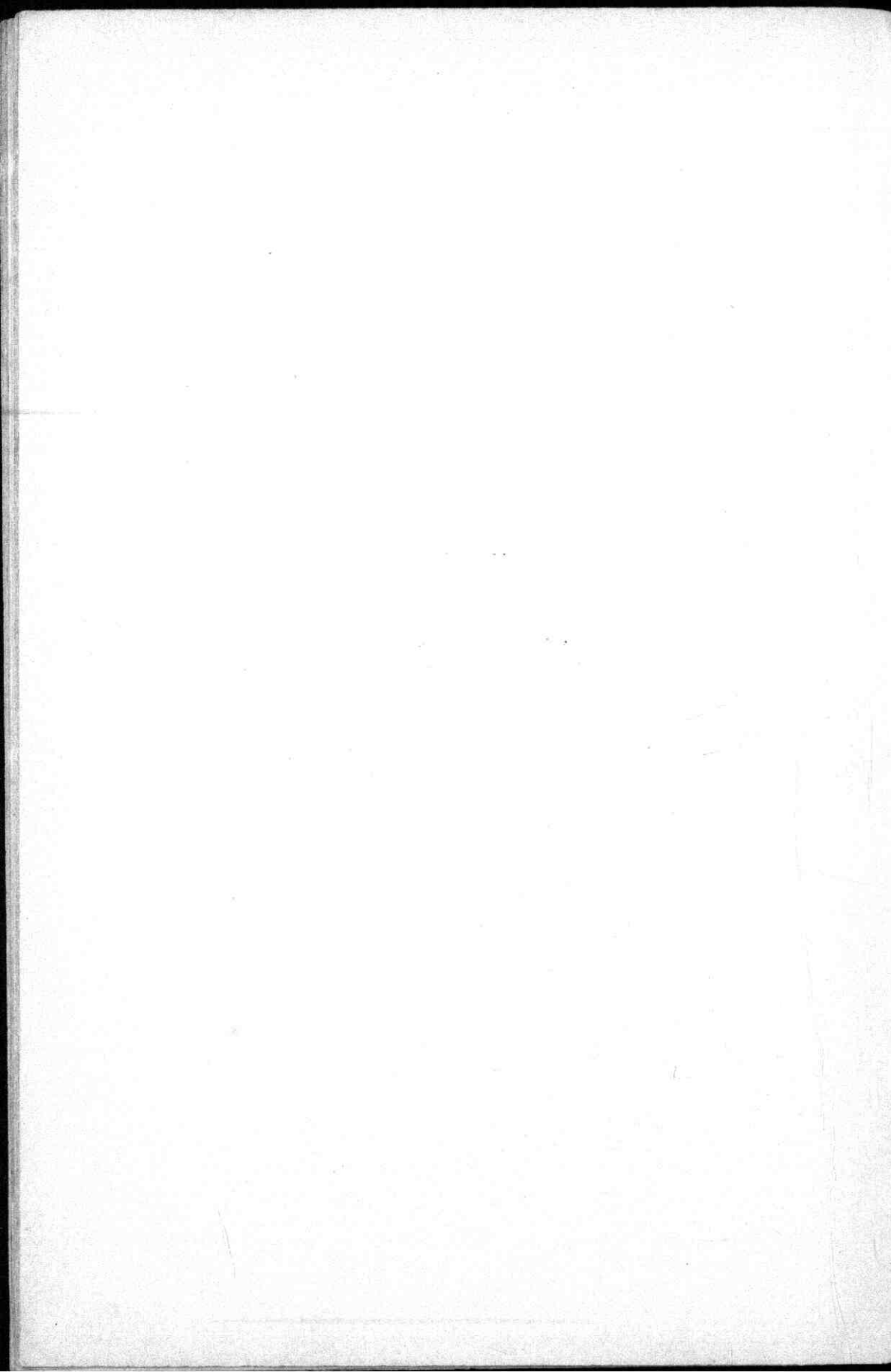
9 Mei 1554.

Oorspronkelijke brief, l. 15, n°. 97 B, waaraan nog overblijfselen zijn van het zegel in rood was, waarmede hij verzegeld is geweest.

(Men vergelijkte verder over deze zaak drie uitspraken van het Elburgsch gericht op blz. 127; eene op blz. 128, eene op blzz. 128 en 129, en eene op blzz. 154 en 155, waaruit blijkt, dat zij eindelijk ter hofvaart werd gezonden; voorts de minuten van twee brieven, waarbij zulks geschiedde, van 8 Februari 1558 in l. 22, n°. 51, blz. 13, en van 5 Juni zonder jaar, in l. 22, n°. 88 b.)

STELLINGEN.

I.

Ten onrechte zegt WINDSCHEID (*Lehrbuch des Pandektenrechts*, I, 702 en 703), dat de bepaling van eenen pachtprijs niet tot het wezen der erfpacht behoort.

II.

§ 3 Inst. de don. is in strijd met § 19 Cod. de don. ante nuptias.

III.

De vrouw heeft het recht afstand van de gemeenschap van winst en verlies te doen.

IV.

Men kan het recht op den in art. 715 B. W. bedoelden uitweg niet door verjaring verkrijgen.

V.

In art. 885 3°. B. W. is onder „herroepen” ook „veranderen” begrepen.

VI.

In art. 959 B. W. moet men de woorden „verdonkerd, vernietigd of” als niet geschreven beschouwen.

VII.

Ouders van wettiglijk erkende natuurlijke kinderen hebben recht op eene legitieme portie.

VIII.

Bij verkoop eener erfenis komt de aanwas, door de verwerping van een' der medeërfgenen verkregen, ten voordeele van den koper der erfenis.

IX.

In art. 1377 B. W. is onder „handelingen” niet te verstaan nalaten.

X.

In de artt. 1408 en 1409, 1° al., B. W. zijn slechts twee acties begrepen.

XI.

Een minderjarige kan met volledig burgerrechtelijk gevolg lid van een kerkgenootschap worden.

XII.

Indien iemand gemoedsbezwaren heeft tegen het afleggen van eenen eed, mag de rechter art. 1982, al. 2, B. W. toepassen.

XIII.

Eene vennootschap onder firma kan ook gedurende de liquidatie failliet verklaard worden.

XIV.

Bij de woorden „met den dood gestraft” van art. 307 K.

heeft men te denken: „volgens een vonnis van den Nederlandschen rechter.”

XV.

De schuldeischers hebben niet het recht de actie van art. 777 K. in te stellen.

XVI.

De uitvoerbaarverklaring bij lijfswang behoort naar de Nederlandsche wet door den rechter niet te worden beperkt tot de hoofdveroordeeling, doch ook de veroordeeling in de proceskosten te omvatten.

XVII.

Art. 27 22°. der wet van 3 October 1843 (Stbl. n°. 47) is af te keuren.

XVIII.

In art. 93 Sv. is onder „een of ander verhoor” niet dat van eenen getuige begrepen.

XIX.

Ten onrechte zegt Mr. DE BOSCH KEMPER, (*Wetboek van Strafvordering*, III, 562 en 563) dat de rechter ten opzichte van de rapporten van zaakkundigen niet bevoegd is tot andere wetenschappelijke beschouwingen, dan die uit het gebied der rechtsgeleerdheid ontleend zijn.

XX.

De bekentenis van eenen beklaagde mag gesplitst worden.

XXI.

Poging op een relatief ondeugdelijk object is niet strafbaar.

XXII.

Terecht heeft het nieuwe strafwetboek geene exceptieve regels, omtrent hetgeen in dronkenschap geschiedt, aangenomen.

XXIII.

Het deportatiestelsel is voor ons land af te keuren.

XXIV.

Het beginsel der algemeene recidieve verdient afkeuring.

XXV.

De bij art. 22 G. bedoelde personen behoeven niet gesproken te zijn uit huwelijken, door de Staten-Generaal goedgekeurd, om tot de troonsopvolging gerechtigd te zijn.

XXVI.

Adel behoort niet anders dan bij eerstgeboorte, in verband met erfelijk grondbezit, en zooveel mogelijk als titel van een erfelijk ambt, verleend te worden.

XXVII.

Voor dat ambt komt het lidmaatschap van de 1^e Kamer in de eerste plaats in aanmerking.

XXVIII.

De stelsels, volgens welke de 1^e Kamers in Nederland, België

en Denemarken (volgens de artt. 36 en 37 der Grondwet) worden samengesteld, verdienen afkeuring.

XXIX.

In de 1^e Kamer moeten de verschillende klassen der maatschappij vertegenwoordigd zijn.

XXX.

Het wegens gedenkdagen en andere bijzondere gelegenheden verleen van gratie is uit staatsrechtelijk oogpunt af te keuren.

XXXI.

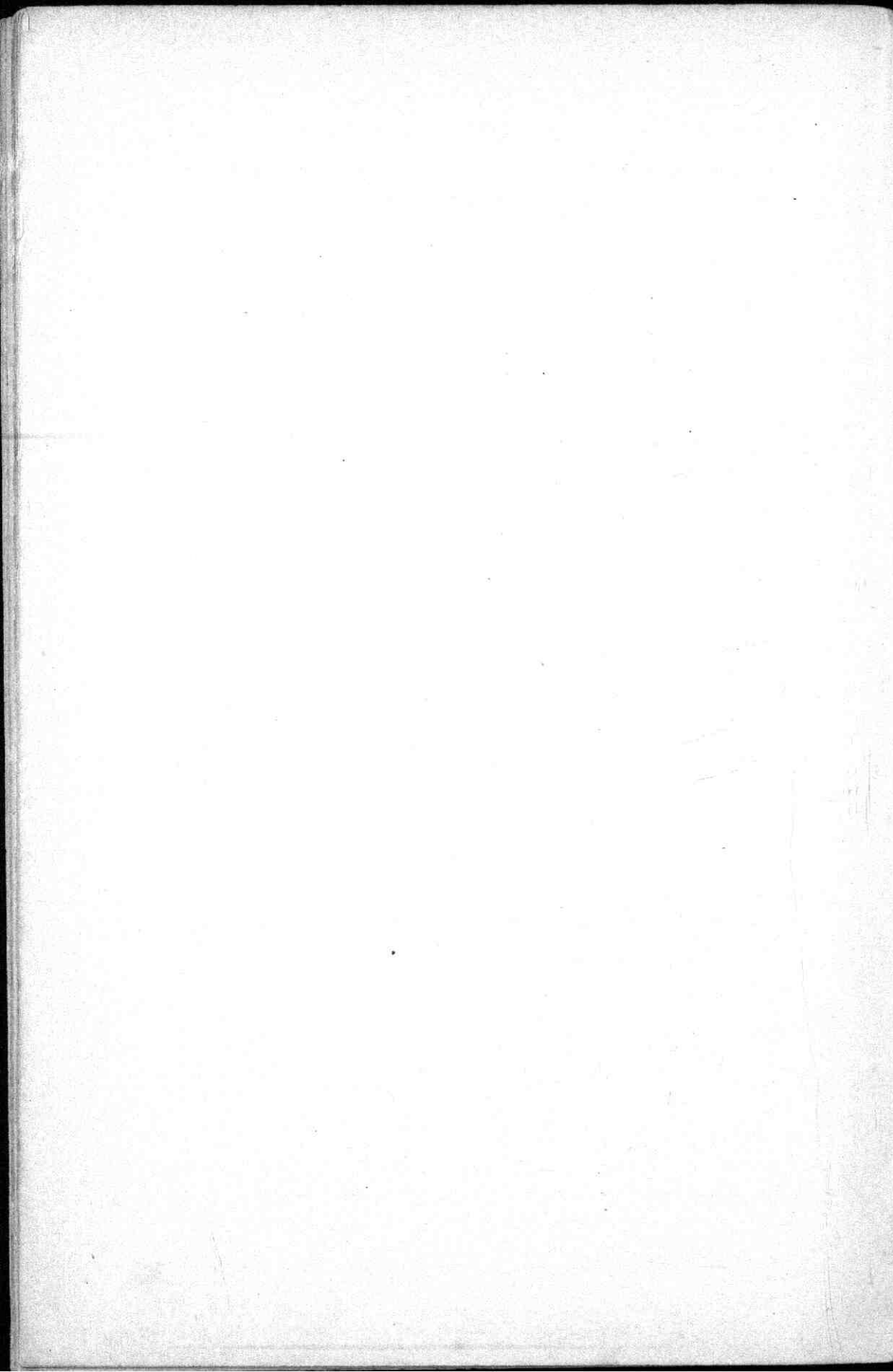
Art. 47 der Gemeentewet is alleen toepasselijk, wanneer „de stem of meening” in eenig verband staat tot hetgeen aan de orde is.

XXXII.

Ten onrechte acht Mr. BOISSEVAIN (*De Gemeentewet*, blz. 260) art. 199 der Gemeentewet van toepassing op het berusten in een rechtsgeding.

XXXIII.

De Staat moet slechts subsidiair bij de armenzorg optreden.

ERRATA ET ADDENDA.

Op blz. 10 aan den laatsten regel nog dit toe te voegen: Een bewijs, dat men ook wel ten hove voer, wanneer er niet genoeg schepenen waren overgebleven, levert ook Bijl. XXIV.

Op blz. 13, na regel 15 van boven, bij te voegen: Een paar oude charters betreffende het Schipludengilde worden vermeld in een hs. op het archief te Arnhem van de hand van Mr. Gerard van Hasselt, getiteld *Charter-registers* en aangevange: »Register van charters en documenten, specterende tot het furstendom Gelre en graafschap Zutphen, soals reeds bijeengesamelt hebbe, om daaruit bij tijd en wijle bijeen te samelen en mogelijk uit te geven, eene verzameling onder den titul van *Groot charterboek der hertogen van Gelre en graven van Zutphen van de vroegste tijden af tot op de afzweering van den laatsten hertog, Philip de II in 1581*, of tot het begin der vrije staatsregering. — N.B. De placaten van Carel de 5^e en Philip de IIe (een of twe bij inadvententie uytgesondert), gevonden wordende in 't eerste deel van 't placaatboek, sijn in dit register niet gebragt." In dit register dan komen voor:

1356. Vrijdag vóór Kersdag [*23 December*]. Conditien, op welke door den curaat van Doornspijk het Schipludengilde te Elburg vergunt word een priester te zetten in de kerk aldaar.

1387. St.-Jacobsdag [*25 Juli*]. Conditien, op welke door de curaat van Doornspijk het Ludengilde te Elburg vergunt word een priester te zetten in de kerk aldaar.

Op blz. 37, in noot 2, staat: XVX, lees: XVII.

Op blz. 38, regel 10 van boven, staat: opmerkingen van Feith, lees: opmerkingen van den eersten aanteekenaar.

Op blz. 61, regel 2 van onderen, staat: IV^a, § 66, lees: IV^a, § 51.

Op blz. 134, regel 3 van boven, staat: Actis lata publicata, lees: actis lata & publicata.

Op blz. 135, regel 10 van onderen, staat: Lata publicata, lees: lata & publicata.

Op blz. 148 in noot 2, staat: *geshien*, lees: *gesihen*.

Op blz. 183, regel 7 van onderen, staat: *Sontentie*, lees: *Sententie*.

